

**T. C.  
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ  
ANA BİLİM DALI**

**DOKTORA TEZİ**

**MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLER İLE SİVİL  
TOPLUM KURULUŞLARININ KÖRLERE  
YÖNELİK MESLEKİ EĞİTİM VE  
REHABİLİTASYON HİZMETLERİ**

**ESAT İLTER  
2502120038**

**TEZ DANIŞMANI  
PROF. DR. MUSTAFA DELİCAN**

**İSTANBUL - 2019**



T.C.  
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



DOKTORA  
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ESAT İLTER Numarası : 2502120038  
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLER Danışmanı : PROF.DR.MUSTAFA DELİCAN  
Tez Savunma Tarihi : 29.11.2019 Saati : 14:00  
Tez Başlığı : Merkezi ve Yerel Yönetimler ile Sivil Toplum Kuruluşlarının Körlere Yönelik Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. MUSTAFA DELİCAN		Kabul
2- PROF.DR.SEDAT MURAT		Kabul
3- PROF.DR. LEVENT ŞAHİN		KABUL
4- PROF.DR.AYHAN GENÇLER		Kabul
5- PROF.DR.ABDÜLKADİR ŞENKAL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.MELTEM GÜNGÖR DELEN		
2- PROF.DR.ORHAN KOÇAK		

## ÖZ

# MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLER İLE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KÖRLERE YÖNELİK MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

## ESAT İLTER

Bu çalışmada, kör bireylerin istihdamına yönelik sosyal politika uygulamalarından biri olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin önemi ve gerekliliği, İstanbul ilinde yaşayan kör bireyler üzerinden anlatılmıştır. Çalışmanın temel amacı, kör bireylerin eğitim, sağlık hizmeti, meslek seçimi, istihdam, bağımsız yaşam ve toplumsal hayata katılım alanlarında yaşadıkları sorunların, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine olumsuz etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada veriler literatür tarama yolu ve körler ve körlere yönelik faaliyet yapan kurum ve kuruluşlarda görevli personelle yapılan görüşme ve gözlemler yolu ile elde edilmiştir. Bu çalışma, kör bireyin kendisine ve ailesine psiko-sosyal rehabilitasyon ve topluma sosyal rehabilitasyon hizmetleri verilmeden, iş ve meslek listeleri oluşturulmadan, gelir desteği ile istihdam arasında bağlantı kurmadan, eğitimin tüm kademelerindeki engelleri ortadan kaldırmadan ve özellikle erişilebilirlik sorununu çözmeden, körlere verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin, kör bireylerin ekonomik olarak katma değer üretebilecek duruma gelebilmeleri için yeterli olmadığını göstermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Engelli, Görme Engelli, Sosyal Politika, Mesleki Eğitim, Mesleki Rehabilitasyon, İstihdam, İstanbul

## **ABSTRACT**

# **VOCATIONAL TRAINING AND REHABILITATION SERVICES OF CENTRAL AND LOCAL GOVERNMENTS AND CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS**

**ESAT İLTER**

In this study, the importance and necessity of vocational education and rehabilitation services, which is one of the social policy applications for the employment of blind individuals, is explained through blind individuals living in Istanbul. The main purpose of this study is to reveal the negative effects of blind individuals in the areas of education, health care, career choice, employment, independent life and participation in social life. The data were obtained through literature review and interviews and observations with the staff in the institutions and organizations operating for the blind and blind. In this study, the blind person himself and his family psycho-social rehabilitation and social rehabilitation services to the community, without creating work and occupational lists, linking income support and employment, eliminating the obstacles at all levels of education and especially accessibility, vocational training and blindness It has shown that rehabilitation services are not sufficient for blind individuals to become able to produce added value economically.

**Keywords:** Disabled, Visually Impaired, Social Policy, Vocational Education, Vocational Rehabilitation, Employment, Istanbul

## ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında, körlerin istihdamını kolaylaştıran sosyal politika uygulamalarından biri olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetinin önemi anlatılmıştır. Ancak bu hizmetin, istihdama giden yolda son aşama olduğu, öncesi ve sonrasında körlerin bir dizi hak ve hizmetlere ihtiyacı olduğu, ancak bu hak ve hizmetlere ulaşmada da ciddi bir takım sorunlarla karşılaştıklarının görülmesi üzerine, ilgili sorun alanları başlıklar halinde incelenmiştir.

Şüphesiz tezin oluşumunda ve gelişiminde pek çok değerli insanın katkısı olmuştur. Bunlar içerisinde en önemli katkıyı sunan, yalnızca doktora tezimde değil, yüksek lisans tezimde de danışmanlığımı yapmış olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa DELİCAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez süreci boyunca, maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olan sevgili eşim Arzu Hanım'a kalben teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca yavrularım Ayşe Zülâl ve Asaf Sinan'ın, geçen zamanın olmasa da yapılması gerekenlerin telafisi noktasında gayret göstereceğimi bilmelerini istiyorum. Tez sürecinde ara ara beni evinde misafir eden ve gerekli konforu sağlamak için büyük gayret gösteren sevgili Anneme ve motivasyonumu her daim diri tutmama yardımcı olan canım abim Dr. Mesut İLTER'e de şükranlarımı sunarak ellerinden öpüyorum.

İş hayatı ile bilimsel çalışmaları birlikte yürütmenin zorlukları herkesin malumudur. Bu sürecin kolaylaştırılması adına bana her türlü desteği veren Sayın Cavit ERKİLİNÇ ve Baki KARAYAKA'ya teşekkürlerimi sunmak istiyorum. İşyerinde benimle aynı odayı paylaşan değerli çalışma arkadaşlarım, Pınar CİNEK, Sami ERDEN ve Ömer Muhtar EROĞLU'na gösterdikleri anlayış ve sabırdan dolayı teşekkür ediyorum.

İSTANBUL, 2019

ESAT İLTER

## İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT .....	iv
ÖN SÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ .....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### KÖRLER, İSTİHDAM, MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

<b>1.1. KÖR VE KÖRLÜK KAVRAMLARI.....</b>	<b>8</b>
1.1.1. Körlük Psikolojisi.....	9
1.1.2. Körlüğe Uyum Sağlama .....	13
1.1.3. Kör Çocuğa Sahip Anne-Babanın Tutumu .....	15
1.1.4. Kutsal Metinlerde Körlük.....	17
1.1.5. Tarihte Körlere Yaklaşım .....	20
<b>1.2. KÖRLERİN YAPABİLECEKLERİ İŞ VE MESLEKLER.....</b>	<b>25</b>
1.2.1. Mesleki ve İdari İşler.....	28
1.2.2. Duyulara Dayalı İş ve Meslekler .....	28
1.2.3. Maddenin İşlenmesine Dayalı İş ve Meslekler .....	30
1.2.4. El Sanatları Alandaki İş ve Meslekler .....	31
<b>1.3. KÖRLERİN İSTİHDAMINI OLUMSUZ ETKİLEYEN FAKTÖRLER... 34</b>	
1.3.1. Toplumsal Algı.....	34
1.3.2. İşsizlik Oranları .....	37
1.3.3. Çalışma Hayatında Yaşanan Sorunlar .....	39
1.3.3.1. İşverenlerin Tutumları .....	40
1.3.3.2. Makul Uyumlaştırma .....	43
1.3.3.3. İnsan Kaynakları Birimi.....	45
1.3.4. İstihdam Modelleri .....	48
1.3.5. Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon .....	54

<b>1.4. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON .....</b>	<b>55</b>
1.4.1. Mesleki Eğitim .....	55
1.4.2. Mesleki Rehabilitasyon .....	59
1.4.2.1. Rehabilitasyon ve Mesleki Rehabilitasyon Kavramları.....	59
1.4.2.2. Rehabilitasyon Hizmetlerinin Tarihçesi .....	61
1.4.2.3. Mesleki Rehabilitasyon Modelleri.....	63
1.4.2.4. Körlerin Rehabilitasyonu Uygulamaları.....	63
1.4.2.5. Mesleki Rehabilitasyon Aşamaları .....	64
<b>1.5. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYONUN GEREKLİLİĞİ.....</b>	<b>68</b>
1.5.1. Ekonomik Nedenler.....	68
1.5.1.1. İşsizliği Azaltmak .....	68
1.5.1.2. Aile Ekonomisine Katkı .....	69
1.5.1.3. Ulusal Gelire Katkı .....	70
1.5.1.4. Refahı Artırmak .....	71
1.5.1.5. Yoksullaşmayı Azaltmak.....	73
1.5.2. Bireysel, Psikolojik Nedenler.....	75
1.5.2.1. Güven Duygusu .....	75
1.5.2.2. Özgüven.....	75
1.5.2.3. Mutluluğa Ulaşma.....	76
1.5.2.4. Yalnızlaşma Duygusunun Önlenmesi.....	77
1.5.2.5. Kendi Kendine Yeterlilik Duygusu .....	77
1.5.2.6. Biyolojik ve Ruh Sağlığının Korunması.....	78
1.5.3. Sosyal Nedenler.....	78
1.5.3.1. Sosyal Hayata Uyum/Sosyalleşme .....	78
1.5.3.2. Sosyal Dışlanma .....	80
1.5.3.3. Toplumsal Ön Yargılar ve Ayrımcılık.....	81
1.5.3.4. Çalışma Hakkı.....	83

## İKİNCİ BÖLÜM

### KÖRLERE YÖNELİK MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYONUN ULUSLARARASI DENEYİMLERİ

<b>2.1. SAKATLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI.....</b>	<b>84</b>
<b>2.2. SAKATLIK POLİTİKALARI VE MODELLER.....</b>	<b>87</b>
<b>2.3. ULUSLARARASI KURULUŞLAR .....</b>	<b>90</b>
2.3.1. Birleşmiş Milletler.....	90
2.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü .....	97
2.3.3. Avrupa Birliği.....	100
<b>2.4. ÜLKE UYGULAMALARI .....</b>	<b>107</b>
2.4.1. Almanya .....	107
2.4.2. Amerika Birleşik Devletleri .....	118
2.4.2.1. Florida Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi .....	123
2.4.2.2. Idaho Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi.....	127
2.4.2.3. New Jersey Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi .....	129
2.4.2.4. Mississippi Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi.....	134
2.4.3. Finlandiya .....	137

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

<b>3.1. MERKEZİ YÖNETİMİN KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....</b>	<b>146</b>
3.1.1. Eğitimin Etkisi.....	146
3.1.1.1. Erken Çocukluk Dönemi/Okul Öncesi Dönem .....	146
3.1.1.2. Özel Eğitim / İlköğretim .....	149
3.1.1.3. Alternatif Teknikler ve Bağımsız Yaşam Becerileri.....	153
3.1.1.4. Mesleki Eğitim.....	157
3.1.1.5. Kaynaştırılmalı Eğitim.....	158
3.1.1.6. Üniversite.....	160
3.1.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Etkisi.....	163
3.1.3. Mesleki Eğitim Merkezlerinin Etkisi .....	164
3.1.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin Etkisi.....	166



3.1.5. Yetişkin Eğitiminin Etkisi .....	171
3.1.6. Sağlık Kurulu Raporunun Etkisi .....	172
3.1.7. Türkiye İş Kurumu'nun Etkisi .....	176
3.1.7.1. İş ve Meslek Danışmanı.....	176
3.1.7.2. Türkiye İş Kurumu'nun Etkinliği .....	177
3.1.7.3. Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri.....	183
3.1.8. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu'nun Etkisi .....	188
3.1.9. Gelir Desteklerinin Sınırlayıcı Etkisi .....	190
3.1.10. Güvenilir Verinin Olmayışının Etkisi .....	196
<b>3.2. YEREL YÖNETİMLERİN KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....</b>	<b>200</b>
3.2.1. Ulusal Mevzuatın Etkisi .....	201
3.2.2. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı.....	203
3.2.3. Belediyelerin Genel Görünümü.....	207
3.2.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi .....	217
3.2.4.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2007-2011 Stratejik Planı .....	221
3.2.4.2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Planı .....	224
3.2.4.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı .....	228
3.2.4.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü ve İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kursları .....	232
3.2.5. Erişilebilirlik.....	244
3.2.5.1. Ulaşım.....	246
3.2.5.2. Fiziksel Mekân.....	248
3.2.5.3. Bilgiye Erişim .....	251
<b>3.3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....</b>	<b>253</b>
3.3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Doğuşu .....	253
3.3.2. Körlere ve Sivil Toplum Kuruluşları .....	256
3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Başarısızlık Nedenleri.....	259

<b>SONUÇ .....</b>	<b>264</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>275</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>345</b>



## TABLolar LİSTESİ

<b>Tablo 1-1:</b> 2019-2022 Yılları Arasında Çalışma Çağındaki Nüfusun Tahmini İşsizlik Oran ve Sayıları (UÇÖ) .....	38
<b>Tablo 1-2:</b> 2019 Mart Ayı Sonu İtibariyle Türkiye’de Sakat Kontenjanları.....	49
<b>Tablo 1-3:</b> Sakat Memurların Sakatlık Gruplarına Göre Dağılımları-Aralık 2018...	50
<b>Tablo 2-1:</b> Almanya’da Mesleki Rehabilitasyon Kurumlarında Verilen Mesleki Eğitimler.....	113
<b>Tablo 2-2:</b> 1995-2013 Yılları Arasında Almanya’nın Sakat Bireyler için Rehabilitasyon Hizmetlerine Yaptığı Harcamalar (Kişi/ Avro).....	115
<b>Tablo 2-3:</b> 1995-2013 Yılları Arasında Almanya’da Sakat Bireyler için Nakit Transferlerinde Kamu Harcamaları (Kişi/ Avro).....	116
<b>Tablo 2-4:</b> 1995-2013 Yılları Arasında Finlandiya’nın Sakat Bireyler için Rehabilitasyon Hizmetlerine Yaptığı Harcamalar (Kişi/ Avro).....	142
<b>Tablo 2-5:</b> 1995-2013 Yılları Arasında Finlandiya’nın Sakat Bireyler için Nakit Transferlerinde Kamu Harcamaları (Kişi/ Avro).....	143
<b>Tablo 3-1:</b> Türkiye Nüfusu ve Kör İlköğretim Çağı Nüfus (Tahmini) .....	149
<b>Tablo 3-2:</b> Türkiye’deki Körler Okulları .....	151
<b>Tablo 3-3:</b> İstanbul İli Nüfusu ve Kör İlköğretim Çağı Nüfus (Tahmini) .....	152
<b>Tablo 3-4:</b> Türkiye’de Sakatlık Türlerine Göre Yükseköğretime Kayıtlı Öğrenciler .....	162
<b>Tablo 3-5:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR’a Başvuran Sakat Birey Sayısı ....	179
<b>Tablo 3-6:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR’a Başvuran Kör Birey Sayısı.....	179
<b>Tablo 3-7:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İl Bazında İŞKUR’a Başvuran Sakat Birey Sayısı.....	180
<b>Tablo 3-8:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR’a Kayıtlı Sakat Birey Sayısı .....	180
<b>Tablo 3-9:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR’a Kayıtlı Kör Birey Sayısı.....	181
<b>Tablo 3-10:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilen Sakat Birey Sayısı .....	181
<b>Tablo 3-11:</b> 2010-2017 Yılları Arasında Bazı İller Bazında İşe Yerleştirilen Sakat Birey Sayısı .....	182
<b>Tablo 3-12:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilen Kör Birey Sayısı .....	182
<b>Tablo 3-13:</b> 2011-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Düzenlenen Komisyon ve Kurum Kaynaklı Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Sakat Birey Sayısı .....	186
<b>Tablo 3-14:</b> 2012-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Düzenlenen Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kör Birey Sayısı .....	186
<b>Tablo 3-15:</b> 2012-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Körler İçin Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursları-İstanbul.....	187
<b>Tablo 3-16:</b> İŞKUR Tarafından 2011-2015 Yılları Arasında Mesleki Eğitim Kurslarından Sonra İşe Yerleştirilen Sakat ve Kör Birey Sayısı .....	187
<b>Tablo 3-17:</b> 2006, 2012 ve 2015 Yıllarına Ait Sakatlara Yönelik Kamu Harcamaları .....	194
<b>Tablo 3-18:</b> İl Belediyelerinin Sakat Bireylere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler.....	208

<b>Tablo 3-19:</b> İlçe Belediyelerinin Sakat Bireylere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler.....	209
<b>Tablo 3-20:</b> 2007-2011 Stratejik Plan'a Ait Stratejik Adım .....	223
<b>Tablo 3-21:</b> 2011 Yılı Performans Programı.....	225
<b>Tablo 3-22:</b> Performans Programı 2014.....	228
<b>Tablo 3-23:</b> İSMEK Bünyesinde Kurs Verilen Branş Sayısı.....	230
<b>Tablo 3-24:</b> İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Eğitim Durumları (2007-2016). 240	
<b>Tablo 3-25:</b> İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Kursu Tercih Sebepleri (2007-2016) .....	241
<b>Tablo 3-26:</b> İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Çalışma Durumları (2007-2016) .....	242
<b>Tablo 3-27:</b> İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları (2007-2016).....	243
<b>Tablo 3-28:</b> 2013-2014 Yılı Verilerine Göre Yaya Yollarının Mukayeseli Analizi (%).....	251
<b>Tablo 3-29:</b> Türkiye'de Körlere Ait Faal Sivil Toplum Kuruluşları Listesi .....	258

## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Şekil 3-1:</b> 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR'a Başvuran-Kayıtlı Olan ve İşe Yerleştirilen Sakat İş Gücü .....	183
<b>Şekil 3-2:</b> Sakat Bireylere Sunulan Hizmetler Açısından İl ve İlçe Belediyelerinin Mukayesesi.....	210
<b>Şekil 3-3:</b> Kayıt Altına Alınan Sakat Sayısı .....	232
<b>Şekil 3-4:</b> İstihdam Edilen Sakat Sayısı .....	233
<b>Şekil 3-5:</b> İSMEK Kurs Merkezi Sayıları.....	236
<b>Şekil 3-6:</b> İSMEK Kursiyer Sayıları.....	237
<b>Şekil 3-7:</b> Sakat Bireylere Yönelik Mesleki Eğitimlere Katılan Kursiyer Sayısı....	237
<b>Şekil 3-8:</b> İSMEK Kurs Programları .....	238
<b>Şekil 3-9:</b> Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarına Yapılan Başvuru..	246
<b>Şekil 3-10:</b> Türkiye'de Arter, Cadde ve Sokakların Ulaşılabilirlik Oranları (%)....	250

## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>ABD</b>	:Amerika Birleşik Devletleri
<b>AB</b>	:Avrupa Birliği
<b>BEP</b>	:Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı
<b>BİP</b>	:Bireyselleştirilmiş İstihdam Planı
<b>BM</b>	:Birleşmiş Milletler
<b>BMEBKK</b>	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
<b>EKPSS</b>	:Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
<b>EİDK</b>	:Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonu
<b>HEM</b>	:Halk Eğitim Merkezi
<b>İBB</b>	:İstanbul Büyükşehir Belediyesi
<b>İSEM</b>	:İstanbul Engelliler Müdürlüğü
<b>İSMEK</b>	:İstanbul Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları Merkezi
<b>İTO</b>	:İstanbul Ticaret Odası
<b>KHK</b>	:Kanun Hükmünde Kararname
<b>MEB</b>	:Milli Eğitim Bakanlığı
<b>ÖERM</b>	:Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
<b>ÖZİDA</b>	:Özürümler İdaresi Başkanlığı
<b>RAM</b>	:Rehberlik Araştırma Merkezi
<b>STK</b>	:Sivil Toplum Kuruluşu
<b>TOHAD</b>	:Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
<b>TÜİK</b>	:Türkiye İstatistik Kurumu
<b>İŞKUR</b>	:Türkiye İş Kurumu

## GİRİŞ

Bu çalışmada, kör bireylerin istihdamına yönelik sosyal politika uygulamalarından biri olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin önemi ve gerekliliği, İstanbul ilinde yaşayan kör bireyler üzerinden anlatılmıştır. Çalışmada İstanbul ilinin seçilmesinde; Türkiye nüfusunun yaklaşık %20'sine ev sahipliği yapması, körlerin tüm olumsuzluklara rağmen bu kenti, yaşanabilir şehir olarak kabul etmeleri, diğer kentlere oranla imkânların daha fazla olması ve ülke ekonomisinde çok büyük paya sahip olması dolayısıyla istihdam edilme noktasında şansın daha yüksek olması gibi sebepler bu kenti ön plana çıkartmıştır.

Bu çalışmanın amaçlarından biri kavramların doğru kullanılmasına katkıda bulunmaktır. “Özür” sözcüğü, “bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret” olarak ifade ediliyor. Yani bu sözcüğün temelinde, pişmanlık ve mahcubiyet vardır. Ayrıca bir şey “özürlü (handicapped)” olarak nitelendiğinde, o şeyin değeri başka bir bütünle kıyaslanmış ve o “özürlü”de değersizleşmiş olmaktadır. “Engel” sözcüğü ise, “Bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, pürüz” olarak ifade ediliyor. Yani burada da sorumluluk bedene yükleniyor. Bu durumda sakat bireyin önünde iki tercih kalıyor, ya sorunlu bedenini tedavi ettirecek ya da bu eksiklikle yaşamaya alışarak verilenle yetinecek. “Sakat (impairment)” sözcüğü, “Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan” şeklinde tanımlanıyor. Tanım, özünde sade bir durum tespiti içeriyor denilebilir. İyi niyetli bir bakışla bu tanım için, “kişinin bedeninde, kontrolünde olmaksızın var olan alışlagelmişin dışındaki fiziksel veya ruhsal durum” denilebilir. Burada “Özürlü” ve “Engelli (disabled)”ye kıyasla bir mazeret uydurma, değer biçme, hiyerarşi ve dışlama yoktur. İşte bu sebeplerden dolayı, çalışmada “sakat” sözcüğü tercih edilmiştir. Tercih sebeplerinden bir diğeri ise, “sakat” sözcüğünün, insanların fiziki durumlarını veya özelliklerini somut olarak anlatmasıdır. “Özürlü” ve “engelli” sözcükleri soyut kavramlardır.

Bununla bağlantılı olarak, “total kör” ve “az gören” sözcükleri yerine “kör (blind)” sözcüğü kullanılmıştır. Bunun en önemli gerekçesi ise, total kör ile az gören bireylerin kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılmalarının imkânsızlığıdır. Bir diğeri

gerekçe ise “görme özürlü, görme engelli (visually impairment)” gibi körlüğü ifade eden sözcüklerin, bir süre sonra gizledikleri asıl sözcüğün anlamını üstlenmeye başlayacak olmalarıdır. Amerikan Körler Federasyonu Başkanı Kenneth Jernigan, kör bireyin sakatlığını benimsemesi ve ondan utanmaması gerektiğini vurgulamak için “kör” sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir.

Çalışmada, yaş sınırlaması yapmanın isabetli olmadığına karar verilmiştir. Bunda, belli bir yaş aralığını referans alan çalışmanın, kapsayıcı olmayacağı ve körlüğün hayatın her anında karşılaşılabilecek olması önemli bir etkidir.

Yine bu çalışmada, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin ancak diğer sosyal hizmetler ve tıbbi, psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetleri ile bir bütün oluşturduğu vurgulanmıştır. Kısacası mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, rehabilitasyon hizmetinin önemli parçalarındandır. Ayrıca çalışmanın konu başlığında yer alan “mesleki eğitim ve rehabilitasyon” kavramları, farklı iki hizmet alanına işaret etmektedir. Bunlardan biri mesleki eğitim diğeri de mesleki rehabilitasyondur. Bu çalışmada bahsedilen mesleki eğitim (mesleki habilitasyon) hizmeti, hem örgün hem de yetişkin eğitimini kapsamaktadır. Mesleki eğitim, doğuştan kör olan veya var olan mesleğini sonradan kör olduğu için yapamayanlara verilen örgün eğitim ve kursları kapsarken, mesleki rehabilitasyon daha çok var olan mesleğini yapmakta zorlanan kör bireylere verilen hizmetleri kapsamaktadır. Yine de her iki hizmetin, bir bütünün parçaları olduğunun bir kez daha belirtilmesi gerekiyor. Bütüncül rehabilitasyon hizmetleri kör bireye mesleki beceriler yanında, fiziksel, sosyal ve zihinsel beceriler de kazandırmaktadır.

Dünya’da kör bireylere verilen mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri başta olmak üzere tüm sosyal hizmetlerde, ülkelerin kendilerine özgü durumlarından dolayı politika farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların sebepleri; körlüğün 5 yaşından önce veya sonra olması, körlüğün doğuştan veya yaşlılığa bağlı olarak ortaya çıkması, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları, erken müdahale ve okul öncesi hizmetlerin yaygınlığı, körler okuluna veya kaynaştırma eğitimine devam eden kör öğrenci sayılarının değişkenliği şeklinde sıralanabilir.



Örneğin Batı ülkelerinde mesleki eğitimden ziyade, yaşlı körlerin sayısının daha fazla olmasından dolayı mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin önemli olduğunu belirtmek gerekiyor. Ayrıca, yasal tanım farklılıkları, toplumsal algı, çifte sakatlığın yaygınlığı, dini ve kültürel yaklaşımlar ve veri elde yöntemleri de bu sebeplere ilave edilebilir. Bazı ülkeler körlüğün tanımını çok geniş tutarken, bazı ülkeler ise bu tanımları oldukça dar ve kısıtlı tutmuştur. Bu durum, başta sağlık, eğitim ve istihdam olmak üzere kör birey ile ilgili her türlü sosyal politika kararının alınmasını etkilemektedir. Kısacası bu sebepler, verilecek tüm hizmetleri ve bu hizmetlerden yararlanacak kör bireylerin niteliğini ve niceliğini belirlemektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında, körleri daha iyi tanıma adına, körler arasında söz sahibi olan birçok kör ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. M. Ç., M. E. D., A. C., H. K., S. A., K. A., L. A., Ş. K. ve S. A. gibi birbirinden değerli ve körler arasında kanaat önderi olan insanlar, görüş ve önerileri ile çalışmanın değerine değer katmışlardır.

Çalışmada veriler literatür tarama yolu ve körler ve körlere yönelik faaliyet yapan kurum ve kuruluşlarda görevli personelle yapılan görüşme ve gözlemler yolu ile elde edilmiştir. Türkiye’de genç ve yetişkin körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonlarında önemli bir yere sahip olan Türkiye İş Kurumu’ndan resmi yazışma yolu ile veri alınmıştır. Sorulara verilen cevaplar, çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin ne şekilde verildiğinin görülmesi adına, Emirgan Altı Nokta Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi’ne ziyaretlerde bulunulmuştur. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı olarak hizmet veren, Eyüp İlçesindeki Sesli Kütüphane’de yaklaşık bir yıl boyunca kitap seslendirme hizmeti verilerek, körler ile aynı ortamı paylaşma imkânına kavuşulmuş, elde edilen izlenimler çalışmaya yansıtılmıştır. Türkiye’de düzenli yayınlanan veri serisinin olmaması ve Ulusal Veri Tabanının sadece ilgili bakanlıkların kullanıma açık durumda olması, veri toplamada karşılaşılan problemlerin en önemlisidir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağı olan Engelliler Müdürlüğü ve İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kursu'na resmi yazışma yoluyla sorulan soruların birçoğuna doyurucu cevaplar alınamamıştır. Ayrıca alınan cevaplar birbiriyle çapraz değerlendirmeye tutulmuş, tutarsız olan veriler ayıklanarak sağlıklı veriler kullanılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca ilgili literatürde sosyal politika, mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon, istihdam vb. konuların, daha çok sakatlarla bağlantılı olarak anlatılmasından dolayı körlerle ilgili veri sıkıntısı çekildiğini belirtmek gerekiyor. Bugüne kadar özellikle Türkiye'de kör bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmasını; merkezi ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları özelinde birlikte inceleyen akademik çalışmaların gerçekleştirilmemiş olması bu çalışmanın önemini ve zorluğunu artırmaktadır.

Bu çalışmada yerel yönetim kapsamına sadece belediyeler alınmıştır. Ayrıca, yargısal örnekleme yoluyla seçilen ve Türkiye'de her bölgeyi temsil eden bazı belediyeler örnek olarak seçilerek (Aydın, Erzurum, Gaziantep, Samsun, Kırklareli, Nevşehir, Isparta), bu belediyelere ait 2015-2019 stratejik plan ve 2018 yılı faaliyet raporlarında yer alan istatistikler üzerinden verilere ulaşılmıştır.

Türkiye'de belediyeler içinde, nüfus olarak en yoğun ve ekonomik olarak en büyük katma değere sahip kent İstanbul'dur. Bu sebeplerden dolayı, İstanbul ilinde sakatlara yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin hangi düzeyde olduğu ortaya konarak, tüm Türkiye'nin fotoğrafı çekilmiştir. Bunu yapmak için, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetleri üzerinden hareket edilmiştir. Bu faaliyetlerin neler olduğunu tespit etmek için, belediyenin hazırlamış olduğu 2007-2010, 2011-2014 ve 2015-2019 yıllarına ait stratejik planlar, 2008 yılından 2019 yılına kadar olan performans programları ve 2007 yılından 2018 yılına kadar olan faaliyet raporlarında yer alan istatistiklerden yararlanılmıştır. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağı olarak hizmet veren Engelliler Müdürlüğü ve İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kurslarının, kör bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonları hizmetlerine olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, İstanbul iline bağlı birçok ilçe belediyesi ile yüz yüze, telefonla veya e-posta üzerinden iletişime geçilmiştir. İlçede yaşayan sakatların sakatlık gruplarına göre dağılımı ve körlerin bu dağılım içerisindeki sayısı, sakatlara yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri kapsamında ne gibi hizmetlerin verildiği, verilen hizmetlerin istihdama etkisi vb. sorulara, birçok ilçe belediyesinden cevaplar alınamamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde olduğu gibi, ilçe belediyelerinden gelen cevaplarda, çapraz değerlendirildiğinde tutarsızlıkların olduğu görülmüştür.

Bu çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde körlük tanımından hareket ederek, körlüğün birey, aile ve toplum üzerindeki etkisi, din ve tarih ekseninde körlüğe bakış ele alınmıştır. Daha sonra, körlerin yapabilecekleri iş ve mesleklerin neler olduğu, toplumsal algı başta olmak üzere, işsizlik ve işveren tutumunun körlerin istihdamına olan etkileri anlatılmıştır. Yine birinci bölümde, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon kavramlarının tarihsel gelişimi, bu süreçte ortaya çıkan modeller ve uygulama yöntemleri izah edilmiş ve bu hizmetlerin rehabilitasyon hizmetinin alt unsurları olduğu anlatılmıştır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyonun gerekliliği, ekonomik, bireysel ve sosyal nedenler alt başlıklarında anlatılmıştır. İzah edilen nedenler içerisinde özellikle bireysel ve sosyal nedenlerin, toplumsal barışın sağlanmasındaki etkisi üzerinde durulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, sakatlara yönelik sosyal politika uygulamalarının tarihsel gelişimi, özellikle Dünya Savaşları sonrasındaki gelişmeler bağlamında anlatılmıştır. Tarihte sakatlara yönelik farklı tutumların benimsenmesinde, sakatlığı açıklayan modellerin etkili olduğu ve bu modellerin aynı zamanda mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini de etkilediği tespiti yapılmıştır. Bu bölümün devamında, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği'nin, sakatlara yönelik sosyal politika uygulamalarının norm haline gelmesine yardımcı olan bildiri, sözleşme, tavsiye ve ilke kararları üzerinde durulmuştur.

Daha sonra ise, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin ilk ortaya çıktığı yerin Batı ülkeleri olması hasebiyle, Gøsta Esping Andersen'in üçlü Refah

Devleti Sınıflamasından hareket ederek ülke tespitleri yapılmıştır. Liberal veya Piyasa Merkezli Refah Devletine örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri, Muhafazakâr veya Kıta Avrupa'sı Refah Devletine örnek olarak Almanya, Sosyal Demokrat veya İskandinav Refah Devlet Sınıflamasına örnek olarak da Finlandiya ülkeleri seçilmiştir. Bu ülkelerde, körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini de kapsayan sosyal hizmetlerden ne şekilde yararlandıkları anlatılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, Türkiye'de körlere ilişkin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, merkezi ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları bağlamında ele alınmıştır. Merkezi yönetim başlığı altında, ilk olarak eğitim konusuna yer verilmiştir. Daha sonra sırası ile değişik bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmeti ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümün ikinci ana başlığı yerel yönetimlerin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerindeki yeridir. Çalışmada belediyelerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine yaklaşımında, ulusal mevzuat ve yeni kamu yönetimi anlayışının etkisi üzerinde durulmuştur. Belediyelerin sosyal hizmetlere yaklaşımına ait genel görünümü hakkında bilgi verildikten sonra, İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait üç stratejik planda, sakatlara yönelik verilen sosyal hizmetler ve bu hizmetler içerisinde yer alan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak ise, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü ve İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kurslarının hizmetlerine yer verilmiştir.

Ayrıca bu bölümde yer alan, ulaşım, fiziksel mekân ve bilgiye erişimden oluşan erişilebilirlik konusu, yerel yönetimler ana başlığının son konusudur. Esasında erişilebilirlik konusu, hem merkezi hem de yerel yönetimleri ilgilendirmektedir. Ancak erişilebilirliğin daha çok, toplu taşıma araçlarının, kamu binalarının, kaldırımların, caddelerin, sokakların ve parkların vb. kullanılmasını kapsamaması nedeniyle yerel yönetimler başlığı altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümün son ana başlığı ise, sivil toplum kuruluşlarının mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerindeki yeridir. Sakatlara yönelik sivil toplum kuruluşlarının doğuş süreci, körler ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının nasıl örgütlendikleri ve sivil toplum kuruluşlarının mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde başarısızlık nedenleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın Sonuç ve Değerlendirmeler kısmında ise körlerin vasıfsızlık sorununu ortadan kaldıracak olan ve sosyal politika uygulamalarından biri olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kör bireylere neden yeterince ulaştırılmadığı, tezde ulaşılan araştırma sonuçlarıyla birlikte ele alınıp değerlendirilmiştir.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## KÖRLER, İSTİHDAM, MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

### 1.1. KÖR VE KÖRLÜK KAVRAMLARI

Körlük, sakatlık çeşitlerinden biridir. Sakatlık, vücut fonksiyonlarındaki hasarlar nedeniyle meydana gelen kayıpların yarattığı sosyal dezavantajlık halidir.<sup>1</sup> Sakatlığın türlerinden biri olan körlüğün sosyal problem haline gelmesi ise, görme duyusunun; eğitim, rehabilitasyon, sağlık hizmeti, meslek seçimi, istihdam, toplumsal hayata katılım alanlarında istifade edilemeyecek ölçüde fonksiyonunu yitirmesi sonucunda bireylerin önemli ölçüde sosyal güvenlik riski ile karşı karşıya kalmasıdır.<sup>2</sup>

Fonksiyonel görme kaybına göre körler; tam veya total körler (her iki gözü de görmeyenler), az görenler ve görme yetersizliği olanlar şeklinde 3 gruba ayrılmaktadır.<sup>3</sup> Tam körler ve az görenleri, görme artığı açısından kesin bir sınır çizerek ayırmak mümkün değildir.<sup>4</sup> Tam kör kabul edilenlerin birçoğunun çeşitli düzeylerde kısmi görmesi olduğu için çok az bir kısmı görme gücünden tamamıyla yoksundur. Bazı az görenleri ise, görme artığı, az gören gibi yaşama fırsatı vermediği için, körler gibi kabul etmek gerekiyor.<sup>5</sup>

Gözün, görme keskinliğinin veya artığının 6 metreden görmesi gereken bir nesneyi ancak 60 santimetreden görebilmesi<sup>6</sup> ve baş çevrilmeden ve gözler

---

<sup>1</sup> Mehmet Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, 5. bs., Ankara, Elma Yayınevi, İş ve Yönetim Serisi: 51, 2015, s. 24.

<sup>2</sup> Gültekin Yazgan, **Kör Uçuş**, İstanbul, Doğan Kitap, 2011, s. 20.

<sup>3</sup> MEB, “Çocuk Gelişimi Eğitimi: Görme Engelliler”, (Çevrim içi)

<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/cocukgelisim/moduller/gormeengelliler.pdf>, 13.03.2018.

<sup>4</sup> Mitat Enç, **Görme Özürlüleri: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, 2. bs., Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005, s. 45-46.

<sup>5</sup> Ahmet Cantürk'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 05.03.2016.

<sup>6</sup> Esra Akı, “Az Gören Çocuklarda İş ve Uğraşı Tedavisi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2002, s. 12.

oynatılmadan görülebilen, yaklaşık 180 derece olan görme açısının veya alanının 20 dereceyi geçmemesi,<sup>7</sup> yasal körlüğün tanımı olarak dünyada kabul edilmektedir.

Körlük nedenleri arasında katarakt, dünya ülkeleri arasında %47,9 ile ilk sırayı almaktadır. Bunu trahom, diyabet, glokom (göz tansiyonu), sarı nokta hastalığı izlemektedir.<sup>8</sup> Körlüğün oluş zamanına göre ise körler; 5 yaşından önce (erken körlük veya doğal körlük) ve 5 yaşından sonra (geç körlük veya avantajlı körlük) olarak 2 gruba ayrılmaktadırlar. 5 yaşından sonra kör olanların belleklerinde görsel yaşantı ve buna ait tasarımların birçoğu uzun süre canlı olarak kalabilmekte, görsel yaşantıların varlığı körlerin ileriki hayatlarını kolaylaştıracak izler bırakmaktadır.<sup>9</sup>

Dünya genelinde yasal tanım farklılıklarının olması, körlük nedenlerinin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi, körlüğün oluş zamanının 5 yaşından önce veya sonra oluşu gibi ayrımlar, körlere verilecek tüm hizmetlerin ve bu hizmetlerden yararlanacak kör bireylerin niteliğini ve niceliğini belirlemektedir. Kısacası, başta temel eğitim, sağlık ve mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin etkinliği, yukarıda sayılan ölçütlerin kapsamına göre değişmektedir. Verilecek olan hizmetlerin etkinliği, görme yeteneğini kaybeden körlerin başta psikolojik olmak üzere ekonomik, sosyal ve ailevi durumlarını olumlu ya da olumsuz etkileyecektir.<sup>10</sup>

### 1.1.1. Körlük Psikolojisi

Körlük, birey psikolojisi üzerinde en fazla aşağılık kompleksi şeklinde kendini göstermektedir. Günlük yaşantının körlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmemiş olması, eksikliğin sebebi sanki körlerin kendilerinden kaynaklanıyormuş hissini doğurmakta, bu da körlerde aşağılık kompleksine sebep

<sup>7</sup> Murat Tanrıku, “Kaynaştırma Ortamlarında Öğrenim Gören 9. Sınıf Total Görme Engelli Öğrencilere Harita Bilgisinin Öğretimi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 9.

<sup>8</sup> Mitat Altuğ, “Tanı ve Tedavi Masası”, (Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>9</sup> Enç, **Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, s. 44.

<sup>10</sup> Metin Gökçe, “Kaynaştırma Eğitimine Katılan ve Katılmayan Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Saygısının İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 31.

olmaktadır.<sup>11</sup> Dolayısıyla körlerde aşağılık kompleksine etki eden faktörlerde toplumun etkisi oldukça fazladır. Bazen kör bireye, işitmiyormuş gibi davranılması, ona hitap ederken yüksek sesle konuşulması, hatta kimi zaman da akli melekeleri noksanmış gibi davranılması, körlerin ilave sakatlık saldırısına muhatap olmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durum kör bireyi, bir çeşit aşağılanmışlık psikolojisi içine sokar ve tepkisi de aşağılanmış bir insandan farklı olmaz. Görenler zaman zaman kör bireyi kastederek; “Şunu götürün, bunu da alın, şuna bir yer verin” gibi sözler sarf ederler. Bu sözlere maruz kalan kör birey, kendisini bir eşya gibi değersiz hissetmekten alamaz.<sup>12</sup>

Bağımsız hareket noktasında gerek kör çocuğa gerekse ailesine erken müdahale döneminde gerekli rehabilitasyon hizmetleri verilmediği takdirde, kör çocukların hareket sınırlılığı ortaya çıkmaktadır. Çocuğun başkasına bağımlı olma halini güçlendiren bu durum, körlerin bir kısmında kişilik bozuklukları ve uyumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Uyumsuzluk, özellikle aşırı korumacı aile yapısında yetişen körlerde daha sık görülmektedir. Kör çocukların var olan yeteneklerinin ortaya çıkmasını, gelişmesini önleyen ve çocukta uyumsuzluklara yol açan en önemli faktör ailelerin, çocuklarını “bir yere düşersin, çarparsın, başına bir şey gelir” diye serbest bırakmalarından kaynaklanmaktadır.<sup>13</sup> Türkiye’de kör bireyler, genellikle aşırı koruyucu davranışlar sergileyen ailelere sahip olduklarından, oldukça geç yaşlarda iş gücü piyasasına katılma isteği duymaktadırlar. Aileler tarafından sergilenen bu aşırı koruyucu davranışlar, zamanla kendilerini yetersiz veya gereksiz gören kör bireyler, kendilerini toplumdan soyutlamaktadırlar. Toplumdan soyutlanma, beraberinde işsizliği ve arkadaş edinememeyi getirmektedir. Bu durum kör bireylerin bir süre sonra intiharı bile düşünmelerine sebep olmaktadır<sup>14</sup>

<sup>11</sup> Mehmet Emin Demirci, **homeros’tan aşık veysel’e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2005, s. 52-53.

<sup>12</sup> Halis Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmanın Hayata İlişkin Notları”**, 6. bs., İstanbul, Selis Kitaplar, 2014, s. 219.

<sup>13</sup> Ahmet Ağı, “Körlük ve Görme Özürlüler”, (Çevrim içi) <http://www.bilgeler.net/konular/korluk-ve-gorme-ozurluler/>, 23.01.2019.

<sup>14</sup> Mehmet Ergün, “Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler”, (Çevrim içi) <http://www.engelsizkariyer.com/Yazi.aspx?id=42>, 15.05.2019.



Özellikle doğuştan körlerde, yalnız ya da sessiz ortamlarda kendilerini uyaracak unsurlardan uzun süre yoksun kalmalarından dolayı, kendi kendilerini uyarmak amaçlı “körlük tikleri” adı verilen bazı tepkilere rastlanır. Bunlar; bir çocuktan ötekine taklit yoluyla bulaşma ihtimali olan “yüzünü yukarı kaldırıp başını iki yana sallamak, başı eğik tutmak, ellerini gözleri önünde sallamak, yumruğuyla gözlerini ovuşturmak, ileri geri sallanmak, parmakları bir yere vurmak vb.” şeklinde görülebilir.<sup>15</sup> Körlerde görülen tikler ve fiziksel sorunlar; gerginlikler, çatışmalar ve hareket yetersizliklerinin bir sonucudur. Burada psiko-sosyal rehabilitasyon desteğinin ve ailelerin tutum ve davranışlarının sağlıklı olması, sorunların giderilmesinde belirleyici olmaktadır.<sup>16</sup>

Kör bireyin, çevresindekilerin kendisine gereken değeri vermediği inancına saplanması, benliğini incitip küçültücü etki yapmaktadır. Bunun doğurduğu tedirginlik verici duyguları yatıştırmak için de hayallere sığınmak zorunda kalır. Toplumsal ön yargıların ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi ile bu hayallerin yaşanma sıklığı da azalmaktadır.<sup>17</sup> Kendilerinin gözetlendiği hissini yaşayan kör bireylerin birçoğu, bu hisse kapalı mekânlarda dâhi sahiptir. Kör bireylerin büyük bir çoğunluğu bir yere çarpma, takılma veya bir yerden düşme korkusu yanında, vaktinde yetişememe ve güvensizlik problemlerine de sahiptirler.<sup>18</sup>

Kör birey, çoğunlukla kendisine gören bireyler gibi davranılmasını beklemekte, bunun yanında kimi zamanda kendisinden kör bir insan gibi davranılmasının beklenildiğini zannetmektedir. Bu duygular, kör bireyin iç dünyasında hissi çatışmalar yaşamasına neden olmaktadır. Gören insanları kendilerine rol model olarak belirleyen kör bireyler, kendilerine sosyal bir hedef belirlerken de bu rol modeli örnek alırlar. Ancak belirledikleri bu hedeflere

---

<sup>15</sup> Esra Güler, “Görme Özürlü Çocuklara Yönelik Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 266.

<sup>16</sup> Enç, **Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, s. 75.

<sup>17</sup> **A.e.**, s. 71-72.

<sup>18</sup> Ağı, Körlük ve Görme Özürlüler, (Çevrim içi), 23.01.2019.

ulaşmaları zor olduğu için, bazı kör bireylerin hayal kırıklığı, özgüven ve motivasyon kaybı sonucunda yaşama dair beklentileri büyük bir yıkıma uğramaktadır.<sup>19</sup>

Körlüğe bağlı psikolojik sorunların ortaya çıkışında, doğuştan körlük ile sonradan körlük arasında farklar vardır. Körlük ne kadar geç yaşta gerçekleşirse, intibak da o kadar zor olur. Bu durumda olanlar için gerek toplumun yönelttiği acıma ve bakışlara tahammülün zorluğu, gerekse de bireyin körlüğünden dolayı bilhassa yakınlarına yüklediği ilave yükten duyduğu eziklik bariz bir şekilde görülmektedir.<sup>20</sup> Sonradan körler, uğradığı hasarın mutlaka düzelmesini ister ve bu durumun kalıcı olacağı gerçeğini inkâr eder. Kendi içinde bir öfke yaşar ve tedirginlik, sinirlilik, gerilim gibi yakınmalar ve buna bağlı olarak bedensel/biyolojik belirtiler ortaya çıkar. Zaman geçtikçe fonksiyon kayıplarında geriye dönüş olmaması; bireyde içe kapanma, depresif olma, kendini yok etme isteği ortaya çıkarır.<sup>21</sup> Bu sebeple öncelikle onların içindeki bu tepkiselliği giderici bir psiko-sosyal rehabilitasyon lazımdır.<sup>22</sup>

Büyük çapta görsel uyarıcıların algılanmasına göre tasarlanmış bir dünyada, körler azınlıkta ve belki de yabancı kalmaktadır. Bu nedenle bireyin duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkilerin bu azınlıkta oluş ve yabancı kalıştan mı, yoksa özgül görme yoksunluğundan mı ortaya çıktığını saptamak güçtür. İlginç bir nokta da, körlüğün birey üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların hemen hepsinin çocukluk ve gençlik dönemi üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Dolayısıyla bazı araştırmalarda, çocukluk dönemindeki körlerin gözlemlerinden elde edilen sonuçların, yanıltıcı olabildiği ileri sürülmüştür. Yani, birey psikolojisi üzerinde meydana gelen olumsuz etkileri körlüğe bağlamak sanıldığından güç, belki de olanaksızdır. Kısacası körlük, bireyin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde bir

---

<sup>19</sup> A.Dolunay Kesiktaş , “Görme Engellilerde Erken Çocukluk Özel Eğitimi: Sorunlar ve Çözümler”, (Çevrim içi) <http://www.kuyeb.com/pdf/tr/47208fe8a8c005dbba4c87298cf20088astam.pdf>, 26.04.2017.

<sup>20</sup> Halis Kuralay, **Toplumun Engellilerle, Engellilerin Toplumla İmtihani: Abese Ruh**, İstanbul, Selis Kitaplar, 2014, s. 207.

<sup>21</sup> Ahmet Özgül, vd., “Yaralanma Sonucu Organ Kaybı Olup Olmamasına Göre Rehabilitasyon Sürecindeki Hastaların Sosyal İlişkilerinin Etkilenimi”, (Çevrim içi) [http://www.jpms.org/uploads/pdf\\_PMJ\\_172.pdf](http://www.jpms.org/uploads/pdf_PMJ_172.pdf), 12.11.2017.

<sup>22</sup> Mehmet Çelenk'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 28.02.2016.

takım olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bu olumsuz etkilerin şiddeti, içinde bulunduğu sosyal koşullara, körlükle karşılaştığı yaşa, gerekli temel ya da mesleki eğitimleri alıp almadığına, tıbbi, psiko-sosyal veya mesleki rehabilitasyon hizmetine muhatap olup olmadığına, kişilik özelliklerine, ailesinin ve toplumun tutum ve davranışlarına göre azalmakta ya da çoğalmaktadır.<sup>23</sup>

### 1.1.2. Körlüğe Uyum Sağlama

Gerçekleri soğukkanlılıkla kabulleniş, içinde bulunulan durumun artılarını ve eksilerini saptamayı, yaşam savaşının stratejilerini ve taktiklerini bunlara göre belirlemeyi mümkün kılar. Bu, aynı zamanda olağan ve normal yaşama dönmek için gereken her şeyi yapmaya hazır olmak da demektir. Görme yeteneğini kaybetmiş bireylerin bu kayıplarının getirdiği yeni duruma bedensel, psikolojik ve sosyal; gerekiyorsa eğitsel ve meslekî bakımlardan da uyum sağlama sürecinin; teknik terimiyle, tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyonlarının başarıyla sonuçlanması için önkoşulu işte böyle bir kabullenıştır. Körlüğe uyum sağlamak (ister doğuştan ister sonradan olsun), görme yeteneğinden yoksun insanın, gören insanların olağan yaşayışının ana çizgilerine denk düşen bir yaşayışı sürdürebilecek duruma gelmesi demektir. Körlüğe uyum sağlama, hem körlükten, hem içinde bulunduğu toplumun körlere bakışından ve daha başka toplumsal koşullardan ileri gelen, çok çeşitli mânileri aşmayı, eksiklikleri gidermeyi hedefleyen çetin bir çalışma ve mücadele sürecidir. Özellikle belirtmek gerekir ki, bu süreç görme duyusundan yararlanamayan bireyin ömrü boyunca yaşayacağı bir süreçtir. Yıllarca gören bir çocuk olarak yaşadıkten, daha açık bir anlatımla, görme duyusunun tadını aldıktan, sağladığı kolaylıkları yaşadıkten sonra, birden bire bu duyudan yoksun duruma düşmenin bir “travma” olduğu kuşkusuzdur. Böyle bir travmanın etkilerinin insandan insana değişeceğini de belirtmek gerekir.<sup>24</sup>

---

<sup>23</sup> M. Orhan Öztürk, “Körlüğün Kişilik ve Uyum Üzerindeki Etkileri”, **Körlük ve Sorunları: Seminer Çalışmaları ve Bildirileri**, Ankara, Türkiye Körler Vakfı, Türkiye Körler Vakfı Yayınları No.: 1, 1978, s. 8-9.

<sup>24</sup> Yazgan, **Kör Uçuş**, s. 23, 29, 30.

Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Cemil Meriç'in 38 yaşında kör olmasından sonra söylemiş olduğu; "Gözlerimi, yani her şeyimi kaybetmişim..." sözü yaşanan travmayı ortaya koyması açısından çarpıcı bir örnektir. Kimileri bu ağır sarsıntının altında ezilir, kimileri yardımla veya yardımsız kendilerini toparlamaya, körlüğe uyum sağlamak amacıyla türlü çözümler bulmaya çalışır.<sup>25</sup> Kör bireyin çevresinde ona yol gösterecek bilgi ve deneyimlere sahip kimse bulunmaması ve körlüğe uyum sağlamasına yardımcı olacak gerekli eğitimi verebilecek rehabilitasyon kurumlarının da olmaması durumunda, kör bireyin kendisini toparlaması ve körlüğe uyum sağlaması yolunda birtakım temel kazanımlara sahip olabilmesi için yıllarını harcamak zorunda kalacaktır.<sup>26</sup>

İster doğuştan kör olsun, ister gözlerini daha sonraki yaşlarda yitirmiş olsun; görme yeteneğinden yoksun kişi, beş duyusundan birini yitirmiş bir insandır. Bu eksiklik ona sahip olduklarından başka yeni duyular veya üstün yetenekler kazandıramaz. Artık o, geri kalan dört duyusunu, belleğini ve sahip olduğu tüm yetenekleri daha çok, daha etkili biçimde kullanarak yaşamını sürdürmek zorundadır. Bundan dolayı, öteki duyu organları yoluyla aldığı duyumların daha çok farkında olacak; dikkatini bu duyumlar üzerinde odaklayacak; sesleri, kokuları, tatları yorumlarken görme yeteneğine sahip olanlardan daha titiz davranacaktır.

Körler, işitme, dokunma, koklama ve tat alma duyu organları yoluyla gelen duyumları bazen ayrı ayrı değerlendirerek bazen de çeşitli duyumları bir araya getirip yorumlayarak çeşitli durumları, sahneleri, konumları görür gibi algılayabilmekte, bu yoldan çok verimli, haz verici ve etkin bir yaşam sürdürmektedirler. Sağlam kalan duyu organlarının sağladığı duyumların montajı denilebilecek bu birleştirme, birçok gereksiz üzüntüyü, telaşı, sıkıntıyı, kötümserliği, özellikle sonradan kör olan bireyin eve kapanma eğilimine kapılmasını önlemesi bakımından çok önemlidir.<sup>27</sup>

---

<sup>25</sup> Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2004, s. 46.

<sup>26</sup> Yazgan, **Kör Uçuş**, s. 33.

<sup>27</sup> **A.e.**, s. 35, 40.

Kısacası körlerin içinde buldukları duruma uyumlarında karşılaşacakları sorunlar, yüz yüze gelecekleri güçlükler ne kadar farklı olursa olsun; sorunları çözmek, engelleri aşmak, körlüğün getirdiği sıkıntıları yenmenin yolunu bulmak, körlüğü ve içinde buldukları koşulları bütün gerçekliği ile kabullenmekle mümkündür. Bir diğer husus ise, körlerin çevresindeki ebeveynleri ve dostları kör bireye yardımcı ve destek olmak istiyorlarsa, onlar da kör bireyin durumunu aynı gerçeklikle kabullenmelidirler.<sup>28</sup> Bu kabulleniş neticesinde veya sonrasında körlere verilecek olan eğitimlerin, tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin amacına ulaşması ve sonuçta körlerin toplumsal hayata katılımının temel taşlarından biri olan istihdam edilebilirliklerinde de ciddi ilerlemeler sağlanması mümkündür.

### 1.1.3. Kör Çocuğa Sahip Anne-Babanın Tutumu

Ailelerin, çocuklarının kör doğduğunu öğrendikleri anda, farklı tepkiler verdikleri bilinmektedir. Genelde ilk tepkileri “şok” olmakta ve bu safha sonunda bir süre çocuklarını “reddet”tikleri gözlenmektedir. Bunu “depresyon” safhası izlemektedir. Bir süre sonra ise “kızgınlık, suçluluk ve utanma” gibi daha dışa dönük tepkiler gözlenmektedir. Son olarak ise “uzlaşma ve çocuğun sakatlığını kabul etme” safhası gözlenmektedir.<sup>29</sup>

Çocuklarının kör doğduğunu öğrenen ailelere, yaşayabilecekleri psikolojik sarsıntının şiddetini azaltma adına psikolojik rehabilitasyon ve bununla bağlantılı olarak rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gereklidir. Ancak ailelere, gerekli rehabilitasyon hizmetleri veril(e)mediği zaman gösterilen tepkiler, ya aşırı koruyucu ya da aşırı reddedici davranışlar şeklinde olmaktadır.<sup>30</sup> Körlük en fazla

<sup>28</sup> A.e., s. 34.

<sup>29</sup> Filiz Demiröz, “Görme Özürlü Okullarındaki Sosyal Hizmet Gereksinim ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körlük Federasyonu Yayını No.: 4, 2001, s. 48.

<sup>30</sup> Halil Köseler, “Görme Engelli Bir Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar Nelerdir?”, (Çevrim içi) <http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/232-goerme-engelli-bir-cocuun-eitiminde-dikkat-edilmesi-gereken-hususlar-nelerdir>, 12.04.2016.

çocuk ile aile arasındaki iletişimi etkilemektedir. Ailesi ile iletişim kuramayan kör çocuk, körlükten kaynaklanan yetersizliklerinin üstesinden gelmekte zorlanmaktadır. Aynı zamanda bu iletişimsizlik, kör çocuğun gelişim sürecini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir.<sup>31</sup> Kör çocuk ile ailesi arasındaki iletişim kopukluğu yanında, ailelerin aşırı koruyucu davranışları da, kör bireyin özgüveni üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Yemek yemesini öğretmek yerine, ailesi tarafından yemeği yedirilen, elbiselerini kendi giyinmesini öğretmek yerine, ailesi tarafından elbiseleri giydirilen, ev içinde dahi dolaşmasına düşmesinden ve bir yere çarpmasından korkulduğu için izin verilmeyen, kör bireyde özgüven gelişimini beklemek bir yana var olanın bile kaybedilmesi söz konusudur.<sup>32</sup> Örneğin kör bir kız çocuğa sahip anne baba olarak, kendisinden hiç su istemediğiniz takdirde, bu davranış kalıbıyla yetiştirilen çocuk nihayetinde hiçbir işe yaramadığı duygusuna sahip olacaktır.<sup>33</sup>

Yapılan bir araştırmada, sakat çocukların aileleri ile yaşadıkları en önemli sorunların sıralaması şu şekildedir; birinci sırada; %24,2 oranla, “anne-babasının kendisine güvenmediğini, buna bağlı olarak aşırı ilgi gösterdiğini ve aşırı korumacı bir tutum sergilediğini”ni belirtmiştir. İkinci sırada ise; %21,4 oranla, “geleceğine ilişkin belirsizlikten dolayı anne-babasının üzülmesi”ni, en önemli sorun olarak görmektedir. Üçüncü sırada da, %15,7 oranla “anne-babalarının kendilerini kabullenemediği/anlayamadığı”nı ifade etmiştir.<sup>34</sup>

Tek başına evde kapalı kalan kör çocuklarda, ruhsal ve zihinsel problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu problemler, aile bireylerinin kör çocuk ile oyun oynaması, sohbet etmesi, sinemaya veya alış-verişe gitmesi vb. sosyal faaliyetler ile kısmen ortadan kaldırılabilir. Kör bireylerde görülen fiziksel ve psikolojik sorunları sadece körlüğe bağlamak sorumluluğu kör bireye ve körlüğe

---

<sup>31</sup> Fatih Yazıcı, Betül Okcu, Mustafa Sözbilir, “Ailelerin Görme Yetersizliği Olan Çocuklarına Yönelik Gelecek Kaygıları”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 1, 2015, s. 146-147.

<sup>32</sup> Yazgan, **Kör Uçuş**, s. 41.

<sup>33</sup> TBMM, “Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013”, (Çevrim içi) [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli\\_haklari\\_inceleme\\_raporu.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu.pdf), 14.02.2017.

<sup>34</sup> Esra Burcu, **Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Tartışma**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2007, s. 171.

yüklemenin en kolay yoludur. Ailenin kendi tutum ve davranışlarını gözden geçirmesi durumunda, kör çocuğun ailesi ve akranlarına karşı sosyal ilişkilerinde, neden uyumsuz ve huzursuz bir kişilik sergilediğinin cevabını da bulmuş olacaktırlar.<sup>35</sup>

Aile bireyleri, gelişim ve öğrenmenin en kritik olduğu 0-6 yaş arasını, tıbbi çareler arayarak geçirerek, kör çocuklarının gelişimlerini ihmal etmektedirler. Bu yaş aralığında hiç bir “müdahale”ye muhatap olmayan kör çocuklar, temel eğitim yaşına geldikleri zaman gören yaşlıları ile aralarında büyük gelişim farkları görülmektedir.<sup>36</sup> Ailenin tutumları, ailenin genel yaşam tarzı, ailenin bilgisi, ailenin görüp geçirdikleri çocuğun okula geldiğindeki hazır bulunuşluk düzeyinde çok etkili olmaktadır. Bundan dolayı da, aile eğitimi psiko-sosyal rehabilitasyon hizmeti kapsamında değerlendirilmelidir.<sup>37</sup>

#### 1.1.4. Kutsal Metinlerde Körlük

Yahudi dininin kutsal kitabı Tevrat'ta sakat bireylerden, en çokta kör bireylerden sıkça bahsedilmektedir. Yahudilik dininde, kör bireyler, diğer sakat bireyler gibi hukuksal alanda her sorumluluktan muaf tutulmamışlardır. Öğretmenlik, hukuk ve bilim adamlığı gibi bazı dini ve normal meslekleri yapabilecekleri düşünülerek, bu alanlarda hukuksal sorumluluk almışlardır.<sup>38</sup> Tevrat'ta, toplumun sakat bireylere yardım yükümlülüğü olduğu kabul ediliyor görünse de, aynı zamanda sakatlık Tanrı'nın verdiği bir ceza olarak algılanmaktadır.<sup>39</sup>

<sup>35</sup> Köşeler, “Görme Engelli Bir Çocuğun Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar Nelerdir?”, (Çevrim içi) 12.04.2016.

<sup>36</sup> Hale Aksuna Ergenç, “Görme Engelli Çocukların Bilişsel Gelişimleri ve 0-6 Yaşın Önemi”, (Çevrim içi) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iupcd/issue/view/1023001204psikoloji> çalışmaları, 25.05.2017.

<sup>37</sup> Hatice Kübra Şenol, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>38</sup> Haşim Albayrak, “Tarih Boyunca Engelliler ve Eğitimleri”, **Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi**, Sayı:31, 2014, s. 56.

<sup>39</sup> David L. Braddock, Susan L. Parish, “Sakatlığın Kurumsal Tarihi”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Çev.: Ferit Burak Aydar, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 105.

Sakatların altın çağı denilebilecek zaman dilimi Hristiyan dininin peygamberi Hz. İsa ve Havarilerinin yaşadıkları dönemdir.<sup>40</sup> Ancak hristiyanlığın, doğduğu topraklardan Batı'ya yayılmasından sonra, özellikle reformcu ve Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther (1483-1546) “sakat doğan bütün çocukların şeytan olduğunu, yaşayanlar da dâhil hepsinin öldürülmesi gerektiğini” söylemektedir. Bundan dolayı, Protestan Hristiyanlar genelde sakatlara özelde ise körlere suçlayıcı ve aşağılayıcı duyguların karışımıyla bakmışlardır.<sup>41</sup>

Martin Luther tarafından sakat bireylere karşı ileri sürülen iddiaya benzer bir iddia, hiçbir zaman Müslüman bir din adamı tarafından dillendirilmemiştir. Buna ilave olarak, İslam dünyasının kötü muamele ve dinsel hurafeler noktasında Hristiyan dünyasına göre oldukça temiz bir sicile sahip olduğunu da belirtmek gerekiyor.<sup>42</sup> Körlük, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde, Tevrat ve İncil'de olduğu gibi gerçek ve mecâzi (ruhi körlük) anlamlarıyla geçer. Ayetlerin büyük çoğunluğu ise mecâzi anlamdadır.<sup>43</sup> Ancak Kur'an-ı Kerim'in Tevrat ve İncil'den farkı, başta körlük olmak üzere her musibetin arkasında günah ve kusur aranmaması gerektiğini net bir şekilde ortaya koymasındır. Kur'an-ı Kerim, sakat bireylerin sakatlıklarına uygun her alanda aktif olmalarını sağlayacak olumlu adımların atılması noktasında hükümler getirmiştir. Buna ilave olarak Kur'an-ı Kerim'de, sakat olsun olmasın tüm bireylere kaldıramayacakları yüklerin yüklenemeyeceğini, sorumluluğun ise bireyin ruhsal ve bedensel gücü ile orantılı olması gerektiğini ifade eden genel hükümlü ayetler yanında, (Bakara 286; En'am 152; A'raf 42) sakat bireylerin sakatlıklarından kaynaklı mazeretlerinin olması durumunda, bazı görev ve sorumluluklardan muaf tutulabileceklerine dair özel hükümlü ayetler de (Nur 61; Nisa 95) mevcut olduğunu belirtmek gerekiyor.

---

<sup>40</sup> Tevrat, Yeşaya, , 42/6-7, (Çevrim içi)

<http://kutsal-Kitap.net/bible/tr/index.php?İd=115&mc=1&sc=96>, 23.01.2017.

<sup>41</sup> Braddock, Parish, “Sakatlığın Kurumsal Tarihi”, s. 115.

<sup>42</sup> Halil Köşeler, “Özürlülerin Dünü Bugünü ve Yarını”, (Çevrim içi)

<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/191-oezuerluelueuen-duenue-buguenue-ve-yarini>, 20.04.2017.

<sup>43</sup> Online Kütüphane, “Kutsal Yazılarda Körlük Kavramı”, (Çevrim içi) <http://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2010190>, 26.01.2017.



İslam dini, sakat bireylere kaldıramayacakları yüklerin yüklenemeyeceği, sorumluluklarının ruhsal ve bedensel güçlerine göre belirleneceğini ve sakatlık gibi bir mazeretin bazı görev ve sorumluluklardan muaf olmayı; vekil bırakılma, imamlık yapma ve farz namazlara katılma noktasında göstermiştir. Bu anlayış, korunma amaçlı köpek besleme ve savaşa katılma konularında da net bir şekilde ortaya konulmuştur. Hz. Muhammet (as) sakatların bir tüketici kitlesi olmadığını onları yönetici, vali, kadı, imam, müezzin, öğretmen, asker ve zekât memurluğu gibi çeşitli görevlerde istihdam ederek göstermiştir. Böylelikle sakat bireylerin bedeni ve zihni yetenekleri doğrultusunda kamu hizmetleri dâhil, her alanda aktif ve üretken olmaları sağlanmıştır. İslam dünyasında sakatlarla ilgili çeşitli hükümlerin belirlenmesi, Abdullah b. Ümmü Mektum (ra) isimli kör bir sahabe sayesinde mümkün olmuştur.<sup>44</sup> Hz. Muhammet (as), Kureyş'in ileri gelen müşriklerine, İslam dinini anlattığı sırada, kör olan Abdullah b. Ümmü Mektum (ra) yanına gelerek, kendisine İslam dini hakkında bilgi vermesini ister, Hz. Muhammet (as) bu kişiyi dikkate almaz. Abdullah b. Ümmü Mektum (ra) ikinci defa aynı istekte bulununca, Hz. Muhammet (as) yüzünü ekşitir (Abese). Peygamberin bu tavrı üzerine Allah-ü Teâlâ, bu davranışı tenkit ve ikaz mahiyetinde ayetler gönderir. Bu uyarılar, İslam Peygamberinin genelde sakatlara özelde ise körlere karşı tavrında belirleyici olmuştur. Daha sonraki yıllarda Hz. Muhammet (as), Abdullah b. Ümmü Mektum'u (ra), kamu hizmetinin en üst derecesi olan devlet başkanlığına 13 defa vekil bırakmıştır.<sup>45</sup>

Günümüzde ise Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet dinini referans alan görüş ve yaklaşımlar, ortak bir dil kullanarak sakatlığı, imtihan ve kader bağlamında açıklama yoluna gitmektedirler. Ayrıca sakat olmayanlarla sakat olan bireyler arasında var olan ilişkiyi, temelinde eşitsizliğin olduğu merhamet ve acıma üzerine kurmaktadır. Bu bakış açısının duygusal temellere oturması, genelde sakatların

---

<sup>44</sup> İhsan Akay, "İslam Hukukunda Engellilerin Durumu", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 46.

<sup>45</sup> Türkiye Diyanet Vakfı, "Abese Suresi", Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Yay. Haz.: Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez vd., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 86-4, 2014, s. 584.

özelde ise körlerin her türlü hizmete ulaşmalarında yardım merkezli yaklaşımdan hak temelli yaklaşıma geçişin önünde ciddi bir mâni oluşturmaktadır.<sup>46</sup>

Ayrıca İslam dinini yorumlayanlar kör bireyleri kucaklayan tavırdan uzaklaşarak, onu suçlayan ve aşağılayan, her musibetin arkasında günah ve kusur arayan Yahudilik ve Hristiyanlık dinleri ile paralel bir konuma gelmiştir. Bu yaklaşım, genelde sakatların özelde ise kör bireylerin her türlü hizmete ulaşmalarında hak temelli yaklaşım yerine yardım merkezli yaklaşımın hâkim olmasını sağlamıştır. Bu anlayışın değişmesi adına Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, boş olan sakat memur kadrolarını bir an önce doldurması gerekmektedir. Bunun içinde kör bireylerin mesleki eğitim veya mesleki rehabilitasyon hizmetleri ile buluşturulmaları gerekmektedir. Türkiye’deki camilerde kör imam-hatip ve müezzinlerin, Kur’an kursların da ise Kur’an Kursu öğreticilerinin istihdamları sağlanmalıdır. Bu değişim, toplumda var olan ön yargıların ortadan kaldırılması başta olmak üzere bir dizi pozitif gelişmenin de önünü açacaktır.

### **1.1.5. Tarihte Körlere Yaklaşım**

Toplumların kültürel kodlarında sakatlar ve körlerle ilgili olumsuz kodlamaların olduğunu belirtmek gerekir. Bu olumsuzluklar bazı toplumlarda aşırı, bazı toplumlarda ise biraz daha yumuşak olmuştur. Dinlerin de kültür üzerindeki etkisi, çok fazla bir anlam ifade etmemiş olacak ki hiçbir toplumda tam anlamıyla sakatlara karşı olumlu bir havadan bahsetmek mümkün değildir. Bu bölümde Doğu medeniyetinden ziyade ağırlıklı olarak Batı medeniyetinde sakatlara karşı yaklaşım ele alınacaktır. Bunun başlıca sebebi ise, körlere yönelik eğitim, rehabilitasyon, istihdam ve erişilebilirlik konularının sistematik olarak ilk ortaya çıktığı yerin Batı medeniyeti olmasıdır.

Tarih boyunca kör bireyler, diğer insanlara göre “daha az” insan olarak görüldükleri için, sosyal yaşamın dışında tutulma, ayrımcılık ve verilenle yetinen

---

<sup>46</sup> Volkan Yılmaz, Nurhan Yentürk, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2017/1 (52), s. 60.

kimseler olarak benimsenmişlerdir. Kör bireyler geçmişten bugüne bu davranış ve tutumların ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde muhatabı olmaktan kurtulamamışlardır.<sup>47</sup> Ayrıca kendilerini “tehdit edici”, “yük” ve “aciz” olarak gösteren etiketleme her zaman körlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Birçok kültürde etkisi görülen bu etiketlemeler, “korumacı-acımacı” düşünceleri beslemiştir. Bunun sonucunda da bu düşünceleri yansıtan tanımlamalar hayatın her alanında kör bireylerin karşısına çıkmıştır.<sup>48</sup>

Antik Yunan (MÖ 1100-323) ve Roma’da (MÖ 509-MS 395), tanrıların gazabını bedenleştiren sakat bireylerin öldürülmeleri gerektiğine inanılıyordu. Fakat bu inanış, hayatlarının ileri dönemlerinde sakatlanan insanların çoğu zaman topluma işçi, yurttaş ve asker olarak dâhil olmalarıyla kol kola gidiyordu.<sup>49</sup> Esasında bu olumsuz düşüncelerin temelinde yatan asıl düşünce maddidir. Pratik yaşantıya uygunluğu ve savaşa elverişliliği oranında değer biçilen insanın sakat oluşu, toplumun sırtında yük olarak kabul ediliyordu.<sup>50</sup>

Batı medeniyetinde körlere ve diğer sakatlara karşı var olan olumsuz bakış açısı Doğu medeniyetlerinde daha ılımlıdır. Sözlü geleneğin taşıyıcılığını yapan kör bireylerin yaşadığı yer olan Hindistan, bunun en güzel örneğidir. Daha sonra Yunan kör yazar Homeros, bu geleneğin batıya yansıyan tarafını temsil etmiştir. Bir başka Doğu medeniyeti ise “Körler Memleketi” olarak isimlendirilen Mısır’dır (tahmini MÖ 4000-30). Mısır’da erken dönemlerde yasal düzenlemeler yapılarak, sakat doğan çocukların öldürülmesi, yasaklanmıştır. Şairlik ve müzisyenlik yaparak önemli kutlamalarda halkı eğlendiren ve toplumsal hayatın içinde yer alan kör bireylerin sayısı diğer medeniyetlere oranla daha yüksektir.<sup>51</sup>

---

<sup>47</sup> Sandra Fredman, “Disability Equality: A Challenge to the Existing Anti-Discrimination Paradigm”, *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*, Ed.: Anna Lawson, Caroline Gooding, Oxford, 2005, s. 201.

<sup>48</sup> Esra Burcu, “Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği”, (Çevrim içi) <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/efd/article/viewfile/641/463>, 23.05.2016.

<sup>49</sup> Braddock, Parish, “Sakatlığın Kurumsal Tarihi”, s. 107.

<sup>50</sup> Albayrak, “Tarih Boyunca Engelliler ve Eğitimleri”, s. 52.

<sup>51</sup> A.e., s. 55-56.

Batı medeniyetinde ise, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, engizisyon mahkemelerinde öldürülmelerini meşrulaştırmak için “cadı” olarak yaftalanan yaklaşık 9 milyon sakat insan, başta ölüm cezası olmak üzere en ağır cezalara çarptırılmıştır. Batı medeniyetinde engizisyon mahkemelerinin ortadan kaldırılmasının hemen akabinde, sakat bireyler bu sefer de pozitif sosyal bilimlerin hedef tahtasına oturtulmuştur. 19. yüzyılın sonlarında Charles Darwin’in yeğeni İngiliz psikolog Sir Francis Galton, Sosyal Darwinist akımın temelini oluşturan ve “sağlıksız” ve “kötü” bireylerin ayıklanarak insan ırkının ıslahını sağlayan öjenik düşünce yapısını, Batı medeniyetinin gündemine getirmiştir. Bir sosyal tehdit olarak ortaya çıkan bu düşüncenin alt yapısını hazırlayanlar, zamanında bizzat iktidarı yönlendiren ve perde arkasında devleti yöneten Ortaçağın Hristiyan din adamlarıdır.<sup>52</sup> Ayrıca John D. Rockefeller, başbakanlar Neville Chamberlain, A.J. Balfour ve Winston Churchill, başkan Theodore Roosevelt, H.G. Wells, John M. Keynes ve H.J. Laski ve daha birçok ileri gelen devlet ve bilim adamları, öjenist olarak bilinmektedir.<sup>53</sup>

20. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı medeniyetini etkileyen öjenik düşüncelerin etkisi ile başta ABD olmak üzere birçok batı ülkesinde sakatlara yönelik kanuni düzenlemeler yapılmıştır. ABD’nin birçok eyaletinde sakatların, hasta ve suçluların kısırlaştırılmasına yönelik kanunlar çıkartılmıştır.<sup>54</sup> ABD’de zekâ testinin ve soy ıslahı biliminin babaları Henry H. Hoggard ve Lewis M. Terman, Hitler’in Kavgam kitabı 1925’te yayımlanmadan ya da 1933’te Nasyonal Sosyalist Parti, iktidarı ele geçirmeden çok önce de aktiflerdi. Çoğu vakıf fonlarıyla desteklenen ABD’li soy ıslahı bilimcileri, 1933 ve 1945 yılları arasındaki dönemde Nazi doktorlar üzerinde derin bir etkiye sahiplerdi.<sup>55</sup> ABD’de, İkinci Dünya Savaşı’na birçok zihinsel sakatın katılmasını teşvik ederek, kendilerini savunacak

---

<sup>52</sup> Ali Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2015, s. 86, 87.

<sup>53</sup> Lennard J. Davis, “Normalliğin İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 198.

<sup>54</sup> Lenny Lapon, **Beyaz Önlüklü Katiller: Nazi Almanyası ve Birleşik Devletler’de Psikiyatrik Soykırım**, Çev.: Burcu Denizci, Yay. Haz.: Hakan Şahin, İstanbul, Pales Yayınları, 2016, s.130-131.

<sup>55</sup> **A.e.**, s. 46.

gücü olmayan bu insanların göz göre göre ölmelerine müsaade etmiştir. Başta ABD olmak üzere, Batı medeniyeti düşüncesinin temelinde, mükemmel vücut mitiyle bağlantılı olarak sakatlığı olan bir bireyin bu haliyle yaşamaması gerektiğine olan inanç yatmaktadır. ABD’de özellikle kör bireyler gibi fiziksel sakatlıkları olan bireylerin toplum içerisinde görülmesini yasaklayan devlet destekli kanunlar yapılmıştır. Örneğin 1960’larda Chicago eyaletinde bazı yerlerde “Göz zevkini bozan hasta, sakat, kötürüm veya başka bir şekilde bozukluğu olan kişiler sokaklarda gezinemez, kentteki kamu alanlarına giremez ve halka kendini teşhir edemez” şeklinde yazmaktaydı.<sup>56</sup>

ABD’de genelde sakatlar özelde ise körler için yaşanan bu olumsuzlukların bir benzeri, Kara Avrupası’nda daha şiddetli bir şekilde-özellikle Almanya’da- karşımıza çıkmaktadır. 1933 yılında Almanya’da iktidarı ele geçiren ve sonraki yıllarda Avrupa’nın önemli bir bölümünde etkili olan nasyonal sosyalist ideolojinin 1930-1945 yılları arasındaki ötenazi hareketi ve savaşlarda kör olan gazilerin devlete yük olmamak için intihar etmeleri gerektiği yönündeki ifadeleri, Batı medeniyeti’nin körlere yönelik düşünce yapısını bir kez daha ortaya koymaktadır.<sup>57</sup> Almanya’da 1930-1945 yılları arasında “Tiergartenstrasse 4 (T-4)” ve “14 f 13” isimli iki projede öldürülen sakatların sayısı 380 bin kişidir.<sup>58</sup>

20. yüzyılın sonlarından itibaren Batı ülkelerinde, ekonomik gidişatın kötü olmasından dolayı, ülke ekonomisi üzerinde kurumsal bakım maliyetleri fazla olan sakat bireylere yönelik olarak bir takım üzücü ve düşündürücü girişimlere izin verilmiştir. Bu girişimlerden bir tanesi, bireyin temel haklarından kabul edilen “yaşama hakkı”nın sakat bireyler özelinde tartışmaya açılmasıdır. Bio-Etikçi bilim insanlarının gündeme getirdiği bu düşüncelere, “tıp etikçisi” Peter Singer öncülük

---

<sup>56</sup> A. Deniz Ergüden, “Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 12-13.

<sup>57</sup> Demirci, **homeros’tan aşık veysel’e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 347.

<sup>58</sup> Pete Millington, Hazel Wood, “Forward: The History Of Birmingham Disability Resource Centre”, (Çevrim içi) <https://en.calameo.com/read/0006754671499d18189b0>, 15.11.2017. David Mitchell, Sharon L. Snyder, “The Eugenics Atlantic: Race, Disability and The Making of an International Eugenic Science, 1800-1945”, **Disability & Society**, Volume:18, Issue: 7, 2003, s. 859.

etmekteydi. İnsan ve şahıs kavramlarını birbirinden ayıran Singer, sakatların yaşamlarına kanuni sınırlamalar getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Singer'e göre, içinde bulunduğu durumdan dolayı şahsiyetten ve haysiyetten uzak bir yaşam süren sakat bir insan, yaşama hakkından da mahrum edilmelidir. Singer'in temsil ettiği bu düşüncenin arka planında; hedonist, maddeci ve faydacı bir anlayışın olduğu net bir şekilde görülmektedir.<sup>59</sup>

Bu gelişmelere paralel olarak, Batı ülkelerinde, ötenazinin teşvik ve ikna edilmesi noktasında, "insancıl ölüm" maskesi altında koruyucu tıp çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların, insanları, genetik yapıdan kaynaklanan ve değişik hastalıklara sebebiyet verebilecek risklerden korumak amacıyla yapıldığı iddia edilmektedir. Ama aslında sakat bireylerin de içinde olduğu "aciz ve acınası insanların" topluma yüklediği sosyal maliyetlerin azaltılmasından başka bir amacı olmayan bu çalışmalar sayesinde, sakat bireyleri de kapsayan "aciz ve acınası insanların" sayısı azaltılmaya çalışılmaktadır. 1988 yılında Avrupa Parlamentosu'na verilen "A-tipik Çocukların Sayısının Azaltılması" isimli kanun tasarısı bu çalışmaların yasal alt yapısını oluşturmaktadır. Bu tasarıda yer alan ifade şu şekildedir: "Tedavi edilemeyen bir sakatlıktan dolayı ömür boyu şahsiyetli bir hayat sürdürememesi önceden belirlenen ve üç gününü doldurmamış bir çocuğun hayatının idamesi için bakımını reddeden bir doktor, ne suç işlemiş ne de kanuna aykırı bir harekette bulunmuş olur." Tasarının ana gayesi, sakat olarak dünyaya gelen çocukların yaşama hakkını, ellerinden almaktır. Hollanda, yoğun bakım ihtiyacı duyan özellikle yaşlı sakatlara yönelik olarak ötenazi uygulanması konusunda çok ileri gitmiş ve diğer ülkeleri de etkilemektedir. Ötenazi ile kurumsal bakım maliyetlerini azaltan ve bunu başarı ile uygulayan Hollanda, başta Almanya olmak üzere birçok Batı ülkeleri tarafından yakın takibe alınmış durumdadır. Yarın, "ötenazi" veya "insancıl ölüm" konusu, Avrupa Birliği'nin gündemine gelebilir ve bütün Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkeleri bağlayıcı bir karar alınabilir.<sup>60</sup>

<sup>59</sup> Seyyar, **Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 89-90.

<sup>60</sup> **A.e.**, s. 91-92, 145-146.

## 1.2. KÖRLERİN YAPABİLECEKLERİ İŞ VE MESLEKLER

Kör bireylerin hangi iş ve meslekleri başarılı bir şekilde yapabilecekleri ve yaptıkları iş ve mesleklerde verimli olabileceklerinin tespiti oldukça önemlidir. Kör bireylerden de gören bireyler gibi verim alınabilmesi, var olan yeteneklerini en iyi şekilde kullanmalarına bağlıdır. Nasıl ki gören bireyler çalışırken sahip oldukları yetenek ve organlarını tam kapasitesi ile kullanmazlar, aynı şey kör bireyler içinde söz konusudur. Kör bireylerde, gören bireyler gibi yaptıkları iş ve mesleklerin türüne ve özelliğine göre bir kısım yeteneklerini ve organlarını ya hiç kullanmazlar ya da eksik kapasite ile kullanırlar.<sup>61</sup>

Ancak körlerin hangi meslekleri yapabileceklerine görenlerin karar vermesi, körlerin çok az mesleği yapabileceği şeklinde negatif ve sınırlandırıcı bir anlayışın ortaya çıkmasında kaçınılmaz olmaktadır.<sup>62</sup> Ayrıca mesleki anlamda körlerin yaptığı mesleklerin sınırlı oluşu, yeni bir mesleğin öğretilmesini sıkıntılı hale getirmektedir. Bununla birlikte Batı ülkelerinde genelde mesleğini icra ederken iş kazası sonucu veya yaşlanma ile ortaya çıkan körlük ve çifte sakatlık oranlarının yaklaşık %70'lerde olması, körlerin yapabilecekleri meslekleri daha da sınırlamaktadır.<sup>63</sup> Bundan dolayı, ülke çapında hangi iş kollarında ve ne tür işlerde körlerin çalıştırılabileceği iş ve meslek analizleri ile saptanmalıdır. Bu kapsamlı çalışma sonucunda belirlenen iş ve meslekler (santral memuru, asansör görevlisi vb.) körlere öncelikle verilecek işler olarak kabul edilmelidir.<sup>64</sup>

<sup>61</sup> Çiğdem Arıkan, **Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Körler Federasyonu Yayın No.: 3, 2001, s. 31.

<sup>62</sup> Lokman Ayva, “Kök Yaklaşımı, Teknoloji ve İstihdamda Yeni Yaklaşım”, **2. Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Mesleki-Teknik Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyonu Kongresi: 3-4-5 Haziran 2010**, Ed.: Yakup İçingür, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan Hiz.Ltd.Şti., 2010, s. 84.

<sup>63</sup> Mehmet Emin Demirci, “Kişisel İletişim”, 12.06.2015.

<sup>64</sup> Şener Koçyıldırım, “Görme Özürlülerin İstihdamını Zorlaştıran Etmenler ve Önyargılar”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 54-55.

İş analizi kavramı; amaç, görev, çevre, çalışma koşulları ve vasıftan oluşan 5 unsuru kapsar. Bu beş unsur, kör iş gücünün yapacağı iş/meslekler düşünüldüğünde ise daha özel ve detaylı bir analiz gerektirmektedir. Bu analizlere, fiziksel/zihinsel/duyusal özellikler, günlük gereksinimlerini karşılama, bedenin duruş şeklini değiştirme, iletişim kurma, yönelim ve bedeni sabit tutma, nesnelere hareket ettirme/tutma/taşıma, yürüme ve hareket etme, sosyal ve sivil yaşama katılım konularının ilave edilmesi gereklidir.<sup>65</sup> Ayrıca bu analizlerde, yapılan işlerin/mesleklerin körlere nasıl öğretilebileceği hususlarının ayrıntılı bir şekilde de hazırlanması gerekir.<sup>66</sup>

Sanayi, tarım ve hizmet sektörleri temelinde yapılacak iş ve meslek tespitleri ne işe yarayacaktır? En temelde, belirlenen işlerde/mesleklerde standartlar üzerinden mesleki eğitim ve rehabilitasyonların planlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu işlerin/mesleklerin kör bireylere nasıl öğretilebileceği, bu aşamada bir dizi uyarılama etkinliklerini gerekli kılacaktır. Öte yandan bu işlerin/mesleklerin kör bireylerce icrasında gereksinim duyulan uyumlaştırma ve destekleme çalışmalarının yapılabilmesine, bu bağlamda gereksinim duyulan yardımcı teknolojilerin belirlenmesi ve geliştirilmesine de olanak sağlanmış olacaktır.<sup>67</sup>

Ancak tüm çalışanları kapsayan iş ve meslek türlerinin tanımlarının ülkeden ülkeye farklılaşması, sayının da farklı olmasına neden olmaktadır. Kimi ülkeler iş ve meslek türlerini 20.000, kimileri 5.000, kimileri ise bu sayıyı 1.700 olarak belirlemiştir. Durum böyle olunca, sınıflama ve tanımlama farklılıkları, körlere ne tür zorluklarla karşılaşacaklarını kestirmeyi zorlaştırmaktadır. İş ve meslek tanımlarının genelde görenlere göre oluşturulması, görme yokluğunun ortaya

---

<sup>65</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **Uluslararası Alanda-Engeli Olan Bireylerin İstihdamı, Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonunda Uygulamalar Raporu**, İstanbul, 2012, s. 54-57.

<sup>66</sup> Türkiye Körlere Federasyonu, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, **Görme Engellilerin Çalışabilecekleri İş ve Mesleklerin Tespiti Projesi Sağlık Sektörü Alan Araştırması Sonuç Raporu**, s. 28.

<sup>67</sup> A.e. s. 15.



çıkardığı boşluğun diğer bir takım bilgi ve becerilerle ya da uygun yardımcı aletlerle giderilip giderilemeyeceğine ilişkin detaylı bilgi sağlamaktan uzaktır.<sup>68</sup>

19. yüzyılda Batı ülkelerinde hizmet veren körler okullarında, körlerin başta müzik olmak üzere, masörlük, ciltçilik, paspas, hasır-sepet örme, fırça yapımı, marangozluk, kolacılık, dikişçilik, örme teller, ip ve kaytan çorap dokuma işlerini yaptıkları ve bu eğitim kurumlarının korumalı işyeri mantığı ile faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Körlerin hayır kurumu niteliğindeki bu kurumlardan açık iş gücü piyasasına geçişlerinin mümkün olmaması, bu mesleklerden bazılarının çok fazla bir beceri gerektirmemesi ve daha çok zihinsel sakatlığı olan insanlara uygun olmasından dolayı körler tarafından çok fazla sıcak bakılmamış ve son zamanlarda bu mesleklerden uzaklaşmaya başlanmıştır.<sup>69</sup>

Batı ülkelerinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi, tarım ve hizmet sektöründe körlerin ne gibi iş ve mesleklerde verimli olabilecekleri alanlar araştırılarak, iş ve meslek envanterleri geliştirilip uygulanmaya başlanmıştır, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bu alandaki çalışmalar sürekli hale getirilerek, körlerin istihdam edilebilecekleri iş ve meslek envanterleri güncellenerek bugüne kadar gelmiştir. "ABD'de geliştirilen bir yöntem ile çeşitli iş ve mesleklerin görmeye ilişkin özellikleri belirlenmiş ve böylece iş ve mesleklerin hangilerinin görme gücünü gerektirdiği, gerektiriyorsa ne ölçüde gerektirdiğinin tespiti yapılmıştır:

- Yakın görmesi olanlar açısından, maksimum 50 cm'ye kadar görenler,
- 50 cm'den 6 metreye kadar görme gücü gerektiren,
- Uzak görme yani 6 metreden ileriye görme gerektiren,
- Renkleri ayırt edebilme yeteneği,
- Görülen cisim ya da nesneyi görmenin odağı haline getirebilmek için görme yeteneğini ayarlayabilme,

---

<sup>68</sup> Mehmet Emin Demirci, "Görme Özürlüler İçin İş ve Meslek Analizi Yöntemleri", **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 166-167.

<sup>69</sup> Selim-Kerim Altınok'tan Doğrudan Elde Edilen Veriler, 13.03.2016.

- Bir cismin uzaklığını, bulunduğu yeri belirleyebilme ve cisimleri oldukları gibi görebilme,
- Hız ve/veya kesinlik,
- Gözler sabitken nesnelere aşağı, yukarı, sağ ve solu görme,
- Görsel bir etki karşısında göz-el, el-ayak, göz-el-ayakları kolay hareket ettirebilme yeteneği şeklinde belirlenen bu özellikler sayesinde iş ve mesleklerin yerine getirilmesinde görme gücünün yeri belirlenmiştir.<sup>70</sup>

### 1.2.1. Mesleki ve İdari İşler

Bu gruptaki iş ve meslekleri iki alt gruba ayırmak gerekiyor. Birincisi kamu kurumları, ticarethaneler ve diğer yerlerdeki idari işler ve dini işler, tarih, edebiyat, biyoloji, kimya, felsefe, dil, din vb. gibi konuların üniversite tahsil seviyesinde öğretimleri, özel öğretmenlik, müzik öğretmenliği, bütün şekilleri ile müzik ve gazetecilik. İkincisi ise, körlere mahsus kurumlarda idari başkanlık, telefon santralcisi, stenograf ve daktilocu, kabartma yazı (Braille) kütüphanecisi, ziyaretçilere yol gösteren satış memuru, satıcı, gezici satış memurları, ev hizmetleri, çamaşırcı ve bahçıvan.<sup>71</sup>

Almanya'da körlere randevulara çok duyarlı oldukları bilindiği için, işletmelerin yönetim müdürü olabilmektedirler. Büyük bir işletmenin yönetimini yani sekreteryaya yönetimini, koordinasyonunu körlere yapmaktadır. Ayrıca Almanya, körlere sosyal hizmet uzmanı olarak özellikle eğitmektedir.<sup>72</sup>

### 1.2.2. Duyulara Dayalı İş ve Meslekler

---

<sup>70</sup> Ayşegül Ataman, "Özel Sektörde Çalışan Görme Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar", **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 295.

<sup>71</sup> Clutha Mackenzie, **Türkiye'de Körlere Konusu ile İlgili Rapor**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, y.y., t.y., s. 52.

<sup>72</sup> Doğan Çağlar, "Körlere Rehabilitasyonu ve İş Analizi", **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 150-151.

Görmenin olmadığı durumlarda bilginin diğer duyu organları ile elde edilmesi durumunda körler bu alana giren iş ve mesleklerde başarılı olarak istihdam edilebilirler. Körlerin tat alma hislerinin gelişmiş olmasından dolayı, çeşitli gıda maddelerinin kalite kontrollerinde lezzet tadıcı olarak istihdam edilmektedirler.<sup>73</sup>

Bazı Avrupa ülkelerinde, dinledikleri insanların ses analizlerini görenlere göre daha isabetli yapmalarından dolayı, ihbar alma noktaları ve istihbarat toplama alanlarında da (yangın, ambulans ve polis ihbarları) körler istihdam edilmektedir. Bilgi kaynağının doğru bir ihbarda bulunup bulunmadığı ve gelen ihbara konu olan mekâna ulaşım için verilen tarifin zihinsel olarak canlandırılmasında görenlere olan üstünlükleri, bu insanları bu meslekler için avantajlı duruma getirmektedir.<sup>74</sup>

Doktorluk ve masörlük gibi doğrudan insan vücudunu konu alan iş ve mesleklerde bu gruba girmektedir. Bu iş ve mesleklerin en önemli özelliği, yüksek vasıf gerektiren türden olması ve bu alanlarda körlerin oldukça verimli çalışabilmeleridir.<sup>75</sup>

Fizyoterapist, fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzman doktoru (fizik tedavi ve rehabilitasyon), masaj ve tıbbi kaplıca uzmanı ise diğer mesleklerdir. Bilindiği üzere, Uzakdoğu'da masörlük, kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Japonya'da 17. yüzyıldan itibaren masörlük, kör bireyler için en önemli istihdam alanı olmuştur. Japonya'da körler okulu, beş rehabilitasyon merkezi, üç özel merkezden üç yıllık eğitim sonunda mezun olan otuz bine yakın kör birey, kamu ve özel teşebbüse bağlı sağlık kuruluşlarında veya serbest meslek olarak masörlük mesleğini icra etmektedir.<sup>76</sup>

---

<sup>73</sup> Mehmet Çelenk'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 28.02.2016.

<sup>74</sup> Mehmet Çelenk, "Engel Gruplarına Göre İstihdam Modelleme", **Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu: 14-15-16 Ekim 2011**, Yay. Haz.: Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 69-70.

<sup>75</sup> Demirci, "Görme Özürlüler için İş ve Meslek Analizi Yöntemleri", s. 169-171.

<sup>76</sup> Halil Köseler, "Japonya'da Engelliler" (Çevrim içi) <http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/187-japonyada-engelliler>, 25.04.2016.

### 1.2.3. Maddenin İşlenmesine Dayalı İş ve Meslekler

Bu mesleklerin içeriği, maddelerin işlenmesi, bir şekilden diğer bir şekle dönüştürülmesi ya da taşınmasından oluşmaktadır. Burada da yine belirleyici olan görme duyusunun yerini alacak diğer duyuların, yapılan iş veya meslekle ilgili nesnelere, aletleri, nesne ve cisimlerin birbirlerine göre konumlarını, cisimlerin fiziksel özelliklerini (renk, hız, basınç, ağırlık, uzunluk vb.) tanıyor olmasıdır. Bu noktada önemli olan kişilerin duyu organlarını etkin kullanabilmesi yanında ek sakatlıklarının bulunup bulunmadığının bilinmesidir.<sup>77</sup>

Maddenin bir şekilden başka bir şekle dönüştürülmesi ile ilgili iş ve meslekler beş kategoride toplanmaktadır: Bunlar;

- a- Maddenin doğrudan ya da tornavida vb. basit aletlerle işlendiği işler,
- b- Sabit maddelerin eldeki bir aletle ya da makine ile işlendiği işler,
- c- Maddenin makine marifetiyle işlenmesi durumunda, işlenen maddenin makinenin çeşitli kısımlarında kontrol altında tutularak işlemin seyrinin izlendiği işler,
- d- Maddeyi işleyen makinenin elektrik ya da elektronik göstergelerinin gözetlenmesi veya okunması yoluyla izlendiği işler,
- e- Makinenin sabit kalarak maddeye şekil, yön verdiği ve kontrol ettiği işler şeklinde ifade edilmektedir.<sup>78</sup>

ABD’de körler daha çok birinci kategorideki işleri yapmaktadır. Ancak uygun mesleki eğitimin verilmesi halinde diğerlerini de yapmaları mümkün olabilir. Örneğin, ağaç işlerinde eğitilmiş körlerin testerelerde, matkaplarda, planyalarda güvenli bir şekilde çalıştıkları bilinmektedir. İşaret lambaları ve ölçü göstergeleri bulunan makinelerin körlerin algılayabileceği şekilde düzenlenmesi ile dokuma makinelerinde, otomatik delgi makinelerinde istihdam edilmeleri de mümkündür.<sup>79</sup>

---

<sup>77</sup> A.e.

<sup>78</sup> A.e.

<sup>79</sup> A.e.

#### 1.2.4. El Sanatları Alandaki İş ve Meslekler

Bu grup, iş ve mesleklerin en büyük kategorisini oluşturmaktadır. Körlerin ellerinin hassas olmasından dolayı, bu alandaki mesleklerde istihdam edilebilmeleri mümkündür. Bu mesleklerden biri de radyo ve televizyon tamirciliğidir.<sup>80</sup>

Ayrıca körlerin, dış uyarıcılardan daha az etkilenmelerinden dolayı, görmeyi gerektirmeyen odaklanma ve serilik gerektiren el işçiliğini de başarıyla yapmaları mümkündür. Bu kapsamda; şişeleme, doldurma, malzeme dizimi, yerleri açılmış paketleme, montaj ve etiketleme gibi sanayi sektörlerinde başarılı çalışmalar yapmaları mümkündür.<sup>81</sup>

Sepetçilik, sepet işleri ve diğer hasır mobilya, sandalye hasırı örmek, tel işleri, fırçacılık, örgülü giyim eşyası imali, battaniye, yatak çarşafı, havlu ve diğer kumaşları dokumak, şiltecilik, halat ve sicimcilik, balık ağları ve diğer ağlar, körlerin geçmişte ve günümüzde yaptıkları el işlerine örnek olarak verilebilir.<sup>82</sup> Ancak körlerin yapabilecekleri iş ve meslekleri sınırlamanın uygun olmadığını belirtmek gerekiyor. Yukarıdaki tasniflerin dışında, körlerin bir takım bireysel özelliklerinin dikkate alınarak da yapabilecekleri farklı iş ve mesleklerin tespitini yapmak mümkündür.

Almanya'da körlerin yaptıkları meslekler genellikle şunlardan oluşmaktadır: Masörlük-tıbbi banyo görevlisi-fizyoterapist (%20,6), usta (%10,5), sanayi işçisi (%11,0), telefon operatörü (%29,8), müzisyen, ilahiyatçı, bilgisayar operatörü, şirketlerin bürolarında iç ve dış iletişimden sorumlu eleman, dizgici, telefon santral operatörü, telefonla reklam ve satış yapan eleman, yönetimde uzman personel, bilgisayarda veri işleme uzmanı, ev ekonomisi yardımcısı, kentsel ortam için ev

<sup>80</sup> Enç, **Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, s. 133-134.

<sup>81</sup> Çelenk, "Engel Gruplarına Göre İstihdam Modelleme", s. 69-70.

<sup>82</sup> Mackenzie, **Türkiye'de Körler Konusu ile İlgili Rapor**, s. 52.

ekonomisti, maden işleme ustası, iş makineleri ustası, montajcı, sepetçi, fırça imalatçısı, sanayi pasta cilalamacı, bahçıvan, bahçecilik ustası, piyano akortçusu.<sup>83</sup>

ABD Ulusal Körler Federasyonu web sayfasında, körler tarafından yapılan iş ve meslekler yer almaktadır. Körlerin yaptıkları iş ve mesleklerin neler olduğu, bu iş ve mesleklerin içeriğinin nasıl olduğu, körlük derecesinin ne olması gerektiği, yapılacak işte hangi özel uyarlamaların gerekli olduğu ve bu iş için gerekli olan vasıfların neler olması gerektiği ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Bu iş ve mesleklerden bazıları şunlardır: Santral operatörü, resepsiyonist, proje müdürü, büro asistanı, veri giriş uzmanı, yardımcı bilgi teknolojisi uyum analisti, bilgisayar programcısı analisti, bilişim müdürü, bilişim sistem analisti, müşteri temsilcisi, Randolph-Sheppard satıcısı, seyahat danışmanı, üniversite öğretim görevlisi, yönlendirme ve hareketlilik eğitmeni, inşaat mühendisi, halkla ilişkiler koordinatörü, mesleki rehabilitasyon danışmanı, körler için danışman, aile destek uzmanı, aile terapisti, avukat, müzisyen.<sup>84</sup>

Türkiye’de iş ve mesleklerin tanımı ve standartlarının belirlenmesi çalışması henüz tamamlanmamıştır. Dolayısıyla körlerin verimli yapabilecekleri iş ve mesleklerin tespit edilmesi, bu mesleklerin kör bireylere nasıl öğretileceği ve çalışma ortamlarında nasıl uygulanabileceği konularında gereksinim duyulan uyarlama çalışmaları da yapılmamıştır.<sup>85</sup> Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından 1983 yılında yayımlanan “Türk Meslekler Sözlüğü”nde körler için bazı iş ve meslek unvanlarının tespiti yapılmıştır.<sup>86</sup> Sözlük, İŞKUR tarafından 2010 yılında yeniden hazırlanmıştır.

---

<sup>83</sup> İlhan Tomanbay, “Almanya’da Görme Özürlülerin Haklarıyla İlgili Tüzel Düzenlemeler ve Bu Alanda Yapılan Sosyal Çalışmalar”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 125.

<sup>84</sup> National Federation of the Blind, “Where the Blind Work Vocational Jobs”, (Çevrim içi) <https://nfb.org/wtbw-vocational>, 12.11.2018.

<sup>85</sup> Türkiye Körler Federasyonu, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, **Görme Engellilerin Çalışabilecekleri İş ve Mesleklerin Tespiti Projesi Sağlık Sektörü Alan Araştırması Sonuç Raporu**, s. 16-17.

<sup>86</sup> İleri, **Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi: Hareketlendirme Yönlendirme Uyumlandırma**, s. 127.

7.203 adet mesleğin yer aldığı Türkiye'nin ilk ve tek resmi "Meslekler Sözlüğü" her yıl yeni eklemelerle genişletilmektedir.<sup>87</sup>

Türkiye'nin 12 Ekim 1950 tarihli davetine icabet ederek körlerin kalkınmasını temin edecek yolları ve vasıtaları tavsiye etmek için BM'nin müşaviri sıfatıyla Türkiye'yi ziyaret eden Sir Clutha Mackenzie, 11 günlük ziyaretinde Ankara, İstanbul ve İzmir'de incelemelerde bulunmuştur. Mackenzie, geçmiş dönemlerde yapılan mesleklerden bilhassa ikisinin körlerin istihdamı için önemli olduğunun altını çizmiştir. Birincisi hafızlık diğeri ise müzisyenliktir. Mackenzie o dönemin Türkiye'sinde, körü çok olan bölgelerde kör işçilerin bazı belirli sanatlarda kendilerine daima bir iş çıkardıklarının tespitini yapmıştır. Örneğin trahom merkezi olan Gaziantep'te kör sepetçiler sokağının varlığından, Kırşehir'deki tenekeçiler pazarında körlerin parafin ve gaz tenekelerinden lamba, fener, kova, tencere ve diğer ev eşyası yaptıklarından bahsetmektedir.<sup>88</sup>

2004–2009 yılları arasında yürürlükte bulunan "Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik", körlerin çalıştırılabilecekleri işleri liste halinde belirlemiştir: Kör bireylerin yapabilecekleri işler şu şekilde sıralanmıştır: Bestekâr (kompozitör), masör (spor), saz ve ses sanatçısı, telefon santral memuru, gazete satıcısı, büro personeli (genel), el tezgâhında kilim dokuyucu, elle örgücü ve ağ-file örücüsü, tat bakıcı (kahve, çay, içki); şemsiye, sandalye monte (ağaç), pipo ve ağızlık imalatçısı (ağaç), metal mamullerin montajı, bobinaj (elle), çömlek ve porselen montajı, elle karton ve mukavva kutu imalatçısı, makine yardımıyla kâğıt torba ve zarf imalatı, mücellit, sepet, fırça, süpürge, hasır mobilya, oyuncak bebek, düğme imali; deri eşya montajcısı, ağaç mobilya cilacısı, çilingir, cam kenarı perdahlayıcısı, müzik aletleri imalatçısı ve akortçusu, ambalajcı (elle).<sup>89</sup>

<sup>87</sup> İŞKUR, "Türk Meslekler Sözlüğü", (Çevrim içi) <https://slideplayer.biz.tr/slide/3225879/>, 26.04.2019.

<sup>88</sup> Mackenzie, **Türkiye'de Körler Konusu ile İlgili Rapor**, s. 6-7.

<sup>89</sup> Resmi Gazete, "Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik", (Çevrim içi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040324.htm#10>, 26.04.2019.

### 1.3. KÖRLERİN İSTİHDAMINI OLUMSUZ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Körler başta temel eğitim ve onun öncesinde erken müdahale döneminde alması gerektiği halde alamadığı rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerinden dolayı istihdam için gerekli vasıflara sahip olamamaktadır. İleriki yıllarda bu vasıf eksikliğini ortadan kaldıracak olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden de yararlanamaması, körlerin ikinci büyük darbeyi yemesine neden olmaktadır. Erken müdahale, temel eğitim, alternatif teknikler ve bağımsız yaşam becerileri ve mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden hakkı ile yararlandığı kabul edilse bile, bu seferde toplumsal algı, işsizlik ve çalışma hayatında karşılaşılan mániler, körleri istihdama dâhil olma noktasında zorlayarak, toplumsal hayatın dışına itmektedir.

#### 1.3.1. Toplumsal Algı

İnsanlar, kişi, nesne ya da durumları algılayıp tutumlar oluştururken, içinde yaşadıkları toplumdan etkilenmektedirler. Toplumsal algı olarak tarif edilen bu tutumların, kör bireyler ile ilgili yanlışlıklarının kökenleri, kültürdeki inanç ve değerlere kadar ulaşmaktadır. En temel inanç körlerin çalışamayacağı, çalışmaması gerektiği veya üretici olamayacağıdır. Toplumun körleri algılayışını şöyle bir çıkarımla ifade etmek mümkündür: Körler görememektedir. Buna karşılık, diğer insanlar görebilmektedir. Görme yeteneği önemlidir. Öyleyse, körler görenlerle eşit değildir ve ne kadar başarılı olursa olsunlar, görenlerinkinden aşağı olan durumlarını değiştirmeleri mümkün değildir. Bunu hayal bile etmemelidirler.<sup>90</sup>

Toplumda iki çeşit kör algısı vardır. Birincisi, körleri insanları seslerinden rahatlıkla tanıyabilen, duyduğu sesi bir daha unutmayan, hafızaları oldukça kuvvetli, günahsız ve ruhani varlıklar olarak algılama, ikincisi ise kör bireyleri kendi başlarına

<sup>90</sup> Demirci, *homeros'tan aşık veysel'e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?*, s. 63.



bir şey yapamayan, yapamayacak olan, sürekli yanlarında başka insanların bulunması gereken kişiler olarak algılama şeklindedir. Toplum, körlerin tam olarak ne yapabileceğini, nelerden hoşlandığını ya da imkân verilirse hayatta neleri başarabileceklerini bilmemekte ve genelleme yapmaktadır.<sup>91</sup> Böylece, körlerin problemlerinin önemli bir kısmı toplumun onları yeteri kadar algılamamasından kaynaklanmaktadır.<sup>92</sup>

“Körlerin asıl sorunu kör olmak değil, toplumun yanlış ön yargıları, sağlanan fırsat ve olanakların yetersizliğidir. Yeterli olanaklar sağlandığı takdirde körler de diğer insanlar kadar başarılı olabilirler ve körlük onlar için basit bir fiziksel problem düzeyine inebilir” ifadesi, 1958-1978 yılları arasında ABD/Iowa eyaletinde körler komisyonu başkanlığı yapan Kenneth Jernigan’a aittir. Jernigan komisyon başkanlığı yaptığı dönemde, rehabilitasyon, yönelim, evde eğitim, evde istihdam, kütüphane hizmetleri gibi körlere devrim niteliğinde hizmetler verilmesini sağlamıştır. 1968 yılında Amerikan Körler Federasyonu Başkanlığı’na seçilerek 18 yıl Federasyon başkanlığı yapan Kenneth Jernigan’ın toplumdan beklentisi: “Bizim kim olduğumuzu ve ne olduğumuzu doğru kavrayabilen görenlerle birlikte eşitlik temelinde birlikte çalışmalıyız. Biz merhamet ve acıma değil fırsat ve olanak istiyoruz.” şeklindedir.<sup>93</sup>

Gören insanlar kör bireye “O işi ben gören gözlerimle zor yapıyorum, sen nasıl yapacaksın?” muamelesi yaparlar. Bu davranışın kör birey açısından anlamı, aşağılama ve engellemedir ve kendisi adına karar verilmesidir. Oysaki yaşamın tüm alanlarında neyi yapıp neyi yapamayacağına kör bireylerin kendilerinin karar vermesi gerekmektedir.<sup>94</sup> Kendisi de kör olan Gültekin Yazgan “Kör Uçuş” isimli eserinde toplumun sakatlara karşı olan olumsuz algısını gösteren iki hatırasını

<sup>91</sup> Çağatay Tuygun, “Toplumla Bütünleşme Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>92</sup> Halis Kuralay, “Toplumla Bütünleşme Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>93</sup> Halil Köşeler, “Kenneth Jernigan’ın Hayatı”, (Çevrim içi) <http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/188-kenneth-jernigan-hayati>, 23.04.2016.

<sup>94</sup> Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmânın Hayata İlişkin Notları”**, s. 58.

aktarmaktadır. Hatıralardan biri Çalışma Bakanı'na diğeri ise Adalet Bakanı'na aittir. Her iki bakan, “gözlerin görmediği halde” söylemini çok rahat bir şekilde kullanmışlardır. Bu söylem, tüm dünyada kamusal alanda körlere karşı var olan tutumun özetidir. Kamuda var olan bu tutumun sebebi, kör bireylerin hak öznesi olan eşit kişiler olma talebinde bulunmalarından dolayıdır.<sup>95</sup>

2009 yılında ÖZIDA tarafından 4.144 kişiyle yapılan “Toplum Özürüllüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması”nda dikkat çekici bulgulardan biri de, körlere ile ilgilidir. Körlük, baş etmekte zorlanılacak sakatlık sıralamasında ruhsal sorunu olanlar ve zihinsel sakatlardan sonra üçüncü sırada (%17,1) yer almaktadır. Aynı araştırmada “Özürü Denildiğinde Aklınıza Ne Geliyor?” diye sorulduğunda verilen cevapların %24,2'si “yardıma muhtaç kişi” şeklinde olmuştur. Araştırmaya göre toplumda sakatlara yönelik acıma duygusu hâkimdir. Toplumun sakat bireylerle birlikte yaşama konusundaki beceri ve bilgi eksikliği, dışlayıcı kültürün temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır.<sup>96</sup> Toplumda kör bireylere karşı beslenen acıma duygusu, sahip oldukları yetenek ve vasıflarının ya görünmez olmasına ya da ikinci plana itilmesine neden olurken, sakatlıklarının daha görünür olmasına neden olmaktadır. Bu durum mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmaları ve istihdam edilmelerinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.<sup>97</sup>

Türkiye’de Ayrımcılığı Önleme Platformu’nun yapmış olduğu “Engelli Konumlandırma (Algı ve Ayrımcılık) Araştırması”nda; “sakatlar ile komşu olmak isteyemeyenler” %70’e yakın bir orandadır.<sup>98</sup> İnsanlar önem sırasına göre sakatlık türlerini sıralarken körlüğü en başa koymaktadır. Buna göre, en çok acı çeken, en ciddi sorunlarla karşılaşan, en çok yardım edilmesi gereken sakat grubu körlüklerdir. Dolayısıyla, karşılaşıldığında görenlerin ruhsal yapısında en fazla

---

<sup>95</sup> Yazgan, **Kör Uçuş**, s. 135-136, 145-146

<sup>96</sup> T.C. Başbakanlık Özürümler İdaresi Başkanlığı, “Özürüllük Eğitimi: Toplum Özürüllüğü Nasıl Anlıyor? Temel Araştırması”, (Çevrim içi) [http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum\\_ozurlulugu\\_nasil\\_anliyor.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf), 13.06.2017.

<sup>97</sup> Ergün, “Özürümlerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler”, (Çevrim içi) 15.05.2019.

<sup>98</sup> Havva Çaha, “Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri”, (Çevrim içi) <http://www.insanvetoplum.org/index.php/ıvt/article/view/306/253>, 23.05.2106.

gerilimi, dehşeti, korkuyu ve bunun sonucu olarak o oranda artan suçluluk duygusunu uyandıran yine körlerdir.<sup>99</sup>

Tüm bunların sonucunda, körlüğünden dolayı aciz olarak tanımlanan, yetenekleri, talep ve beklentileri görmezden gelinen kör birey, ailesi ve toplum tarafından başta evi olmak üzere kısıtlı mekânlara hapsedilmiştir. Bu ortamlarda yaşamaya mahkûm edilerek toplumdan dışlanan ve izole edilen kör bireyin, ihtiyaçlarının da çok çeşitli olmasına gerek kalmamıştır. Böylece kör bireyin, sokakta, alışveriş merkezlerinde, eğitimde, toplu taşıma araçlarında ve iş gücü piyasasında görünür olmasına veya bunu talep etmesine gerek kalmamıştır.<sup>100</sup>

### 1.3.2. İşsizlik Oranları

Körlerin istihdamında zorluk yaratan faktörlerin başında, işsizlik oranlarının yüksek olması gelmektedir. İşsizlik oranının yüksek oluşu, özellikle de vasıflı gören işçiler arasında bu oranın yüksek olması işverenleri körleri istihdam etme noktasında isteksiz bırakmaktadır.<sup>101</sup>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün 27 ülke üzerinde yaptığı bir araştırmada, çalışma çağında olan sakat iş gücünün, sakat olmayan iş gücüne göre dezavantajlara sahip oldukları ve istihdam edilme oranlarının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, sakat bireylerin istihdam edilme oranı ortalama %44 civarındadır. Bu oran, sakat olmayan bireylerde ise %75'dir.

---

<sup>99</sup> Demirci, **homeros'tan aşık veysel'e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 47.

<sup>100</sup> Süleyman Akbulut, "Gerçekten Eşit miyiz? Acı(Ma), Zayıf Gör(Me) ve Yok Say(Ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı", (Çevrim içi) <http://secbir.org/images/haber/2011/01/13-suleyman-akbulut.pdf>, 18.08.2017.

<sup>101</sup> Tuncay Güloğlu, "Türkiye İş Kurumu'nun Sakatların İstihdamına Yönelik Faaliyetleri", **Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu: 14-15-16 Ekim 2011**, Yay. Haz.: Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 123.

Oranlardan da görüldüğü gibi, sakat olmayan iş gücünün istidam edilme oranı, sakat bireylerin oranının yaklaşık iki katıdır.<sup>102</sup>

İşsizliğin yaygın ve ekonominin zayıf olduğu ülkelerde, istihdamda öncelik, gören iş gücüne verilmektedir. Bu düşünce, toplumun bir bütün ve herkesin birbirine karşı sorumlu olduğu temel ilkesini göz ardı etmektedir. Bu bağlamda istihdam açısından bir öncelik söz konusu ise bu öncelik hakkı toplumun sahip çıkması gereken sakatlara tanınmalıdır. Ayrıca toplumda her şey insan içindir. İnsanlar ise birbirlerinden her yönüyle farklıdır ve vatandaşlık görevi olarak diğerinin sorunlarına duyarlı olmak ve sorumluluk üstlenmek zorundadır.<sup>103</sup>

**Tablo 1-1:** 2019-2022 Yılları Arasında Çalışma Çağındaki Nüfusun Tahmini İşsizlik Oran ve Sayıları (UÇÖ)

Bölgeler	Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşsiz Sayısı (Milyon)
Avrupa Birliği (28)	2019	6,5	16.106
	2020	6,3	15.603
	2021	6,3	15.608
	2022	6,4	15.679
G 20 Ülkeleri	2019	4,7	104.589
	2020	4,7	104.406
	2021	4,7	105.359
	2022	4,7	105.532
Türkiye	2019	11,9	3.923
	2020	12,1	4.056
	2021	12,4	4.203
	2022	12,6	4.279

**Kaynak:** Uluslararası Çalışma Örgütü, “Tahmini İşsizlik Verileri”, (Çevrim içi) [https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?MBI\\_ID=2](https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?MBI_ID=2), 29.05.2019.

Bir ülkede gören bir insan işsiz olsa bile en azından yaşamını sürdürecektir kaynakları bulur ve kullanabilir. Ama kör bireyin bu yönden olanakları çok sınırlıdır

<sup>102</sup> Hacettepe Üniversitesi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması için Teknik Yardım Projesi: İhtiyaç Analiz Raporu Mayıs 2017”, (Çevrim içi) <http://hacettepememeslekirehabilitasyon.org.tr/file/IhtiyacAnaliziRaporu.pdf>, 31.05.2019.

<sup>103</sup> Koçyıldırım, “Görme Özürlülerin İstihdamını Zorlaştıran Etmenler ve Önyargılar”, s. 52-53.

ve mutlaka toplumun yardımı gereklidir. Ayrıca bir ülkenin ekonomisi zayıf ise burada körlerin istihdamını kolaylaştırmak, onları üretici duruma getirmek ekonomiyi zayıflatmaz, tam tersine bakım ve koruma için yapılacak sosyal hizmet giderlerini azaltıcı rol oynar. Tüketici olmak yerine üretici olmakla ekonomiye pozitif bir katkı sağlanır.<sup>104</sup>

Çalışma hayatında deneyim ve yeterli bilgi düzeyine sahip olma özelliklerinin rekabet avantajı sağladığı bir dönemde, kör bireylerin daha uzun süre istihdamdan ayrı kalmaları, bu iki özelliği ortadan kaldırmaktadır. Bu durum kör bireylerin, çalışma hayatlarındaki konumlarını negatif yönde etkilemektedir.<sup>105</sup> Bir yıldan daha uzun bir süre açık bir pozisyona yerleştirilmek üzere bekleyen sakat bireylerin, çalışma hayatına katılma ümitlerini yitirdikleri ve aktif iş arayışından vazgeçtikleri görülmektedir.<sup>106</sup> Uzun süreli işsizlik, körlerin düzenli iş bulma şansının azalmasına, kırgınlık, umutsuzluk ve hayal kırıklığı gibi duygularının güçlenmesine, kariyer ve meslek edinmede finansal ve psikolojik baskının artmasına ve yaşam için çıkarlarını elde etme ya da fayda sağlamanın daha büyük bir gereksinim halini almasına sebep olmaktadır.<sup>107</sup> Türkiye’deki sakat bireylerin meslek edinme ve iş bulma konusunda karşılaşmış oldukları bireysel, kurumsal ve toplumsal zorluklar, gelişmiş ülkelerdeki sakat bireylere kıyasla oldukça fazladır. Nitekim gelişmiş ülkelerde %30 civarında olan sakat birey istihdam oranı, Türkiye’de %1 civarına düşmektedir.<sup>108</sup>

### 1.3.3. Çalışma Hayatında Yaşanan Sorunlar

<sup>104</sup> A.e., s. 53-54.

<sup>105</sup> T.C. Başbakanlık Özürllü İdaresi Başkanlığı, “Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması 2010”, (Çevrim içi) [http://eyh.aile.gov.tr/data/55100dda369dc5c9d8afa5c9/rapor\\_tum.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/55100dda369dc5c9d8afa5c9/rapor_tum.pdf), 21.03.2017.

<sup>106</sup> Sinan Kızılkaya, İpek Ünver, “Özürllü Hizmet Birimleri İstihdam Çalışmaları”, **Özürllüler Yerel Hizmet Rehberi: İSÖM Modeli**, Ed.: Zeynep Şişkolar, vd., İstanbul, İBB Basımevi, 2012, s. 69.

<sup>107</sup> Esra Burcu, **Engellilik Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2015, s. 111-112.

<sup>108</sup> Elif Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) [https://www.researchgate.net/publication/331780701\\_TURKIYE'DE\\_MESLEKI\\_REHABILITASYON\\_HIZMETLERI\\_VE\\_IHMAL\\_EDILMIS\\_BIR\\_ALAN\\_OLARAK\\_REHABILITASYON\\_DANISMANLIGI](https://www.researchgate.net/publication/331780701_TURKIYE'DE_MESLEKI_REHABILITASYON_HIZMETLERI_VE_IHMAL_EDILMIS_BIR_ALAN_OLARAK_REHABILITASYON_DANISMANLIGI), 12.06.2019.

Körlerin istihdam zorluklarından bir diğeri de çalışma hayatında yaşadıkları sorunlardır. Bu sorunlar kendi içerisinde üç alt başlık altında toplanmaktadır. Birincisi işverenlerin tutumundan kaynaklanan sorunlar, ikincisi makul uyumlaştırmada yaşanan sorunlar ve üçüncü olarak da işyerlerinin insan kaynakları birimlerinden kaynaklanan sorunlardır.

### **1.3.3.1. İşverenlerin Tutumları**

İşverenlerin sakat bireyleri işe alıp almayacaklarına karar vermelerinde; sakat bireyin hangi grup sakatlığa dâhil olduğu, sakatlığının oranı, iş yerlerinde daha önce iletişim kurulup kurulmadığı, sakat bireylerin ek maliyet getirip getirmeyecekleri, işverenin eğitim düzeyi ve cinsiyeti, işletmenin demografik yapısı gibi değişkenler belirleyici olmaktadır.<sup>109</sup>

Kör iş gücünün herhangi bir vasıf ve yeteneğe sahip olmadığını, bu durumda işletmelerini rekabet açısından dezavantajlı duruma sokacağı yönündeki ön yargılar, işverenler arasında oldukça yaygındır. Bu ön yargılar, beş ana faktör tarafından beslenmektedir. Bu faktörlerden birincisi, piyasada rekabet avantajı sağlayabilmek için üretim faktörlerinden olan emeği maksimum düzeyde kullanmak istemelerine karşılık, körlerin emeğini katma değeri olan insan kaynağı olarak görmemektedirler. İkincisi, kör işçiye yönelik olarak işyerlerinde yapacakları ek fiziksel düzenleme masraflarının maliyetinin yüksek olacağıdır. Üçüncüsü, Avrupa'da yakın dönemlere kadar sakat işçilerin sigorta primlerinin yüksek tutulmasına da temel teşkil eden iş kazasının; üretim kaybına ilave olarak, bir sürü yasal süreçle uğraşmadan dolayı zaman kaybına yol açacağı yönündeki kaygılarıdır. Dördüncüsü, verimsiz olsa bile kanuni zorunluluk nedeniyle kör çalışanı işte tutmanın zorunluluk korkusudur. Beşincisi ise, körlerin sınırlı bir görevi yapabileceği

---

<sup>109</sup> Ergün, "Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler", (Çevrim içi) 15.05.2019.

ve zorunlu durumlardaki personel kaydırmalarında sakatlıkları nedeniyle esnek olamayacakları endişesidir.<sup>110</sup>

Var olan ön yargıların diğer bir olumsuz sonucu ise, ayrımcılıktır. Ayrımcılık sebebiyle kör bireyler, diğer çalışanlara oranla aynı hak ya da fırsat eşitliğine sahip olamamakta ve dezavantajlı duruma düşürülmektedirler. Bunlara ilave olarak, kör çalışanlar negatif yaklaşımlar, görmezden gelme, tehdit edilme, uzak tutulma ve düşmanlık sergilenme gibi davranış ya da düşüncelerin hedefi de olmaktadır. Çalışma süreci içinde kendini ispatlaması ve kendisi hakkındaki ön yargıların ortadan kalkması için sürekli zihinlerdeki soruları cevaplamak zorunda kalan kör birey, tüm çabalarına rağmen, karşılaştığı ön yargılar ile başa çıkmayı başarsa bile, iş yerindeki devamlılığı, verimliliği ve başarısı olumsuz etkilenmektedir.<sup>111</sup>

2009 yılında İstanbul Ticaret Odası (İTO) tarafından yapılan “İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu” araştırmasında, örneklem grubuna “sakat istihdamının gelişmesini önleyen nedenlerin neler olabileceği” sorusu sorulduğunda, hem çalışanlar kategorisinde hem de çalışmayanlar kategorisinde (çalışan: %45,5; çalışmayan: %47,7) “işverenlerin sakatların iş yapamayacağına dair ön yargılarının olması” ifadesi birinci sırada yer almıştır.<sup>112</sup> İşverenlerde, sakat bireylerin iş yapamayacaklarına dair düşünce, beraberinde kör çalışandan bir iş/verimlilik beklentisini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum işverenlerde, “çok ayakta dolaşma veya hiçbir şey yapmasan da olur” tavrının kalıplaşmasına yol açmaktadır. Bir diğer kalıplaşmış düşünce ise, “istersen ücretini alıp iş yerine gelmeyebilirsin” tavrıdır. Kanuni zorlamalar nedeniyle istihdam ettiği kör bireyin, vasıf ve yeteneklerini bilmeyen işverenin, “Sen ne iş yaparsın?” sorusunu kör

---

<sup>110</sup> Serdar Orhan, **Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)**, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları Yayın No: 35, 2013, s. 57-59.

<sup>111</sup> Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, s. 29, 32.

<sup>112</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, İstanbul, Yayın No.: 2010-14, 2010, s. 85.

bireylere yöneltmesi ise işverenlerin kör bireylerle ilgili bilgisizliğinde gelinen son nokta olmaktadır.<sup>113</sup>

Bazı işverenlerin körlerin zihinsel veya duyuşal başka problemlerinin de olduğuna dair inançları oldukça güçlüdür. Eğer kanuni zorlamalar olmasa istihdamları kesinlikle düşünölmeyen kör iş gücü, işverenlere göre genellikle yetenek ve tecrübesi olmayan, mesleki eğitime sahip olmadığı için de herhangi bir vasfa sahip olmayan kişilerdir. Bu yüzden, diğer işsizlere göre şansları nerede ise hiç yoktur. Bu konuda yapılmış bir araştırmada, işverenler sakatları neden istihdam etmediklerini şu şekilde dile getirmişlerdir: “Sakatlar çokça mazeret izni alırlar, düzgün ve iyi çalışmazlar, çabuk kızar ve alıngan olurlar, ceza uygulaması daha zordur, yükselme imkânları sınırlıdır, diğer çalışanları olumsuz etkilerler, duygusal sorunları çok olur.” Bu olumsuz tavır ve düşünceler, körlerin vasıflarına uygun olmayan çoğunlukla arka planda olmalarını sağlayacak basit, vasıfsız ve gözden uzak, sekreterlik veya santral operatörlüğü gibi potansiyel ve yeteneklerinin çok altında ya da dışında işler yapmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca kör bireylerin ücretleri diğer çalışanlara göre düşüktür. Bunun sebebi, iş yerinde kariyer ve mesleki eğitim imkânlarından eşit bir şekilde yararlandırılmamalarıdır.<sup>114</sup>

Çalışma hayatında, iş gücü seçimi üç temel ölçüte göre yapılmaktadır: Birincisi uygunluk, ikincisi estetik kaygı, üçüncüsü varoluşa yönelik kaygıdır. Uygunluk, bireyin ilgili iş veya mesleği yapabilmesi için gereken bireysel beceri ve yeterliliğidir. Körler, mesleki eğitim ve rehabilitasyon eksikliğinden kaynaklanan vasıf düşüklüğü ile ilk ölçütü karşılayamadıkları için istihdam alanından dışlanmaktadır. Çalışma hayatının talep ettiği güçlü ve sağlıklı beden imajı, fiziksel durumları sebebiyle kör bireylerce karşılanamadığı için iş gücü piyasasından bir kez daha dışlanmaktadır. İşveren ve diğer çalışan tarafından, estetik görüntüyü bozan bedeninin iş yerindeki varlığı, çalışma hayatının ilke ve ideallerine bir saldırı olarak algılanmaktadır. Türkiye’de özel sektörde oldukça yaygın olan, işe gelmeden maaş alma (bankamatik çalışanı) sisteminin temelinde, estetik kaygılar yatmaktadır.

<sup>113</sup> Ergün, “Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler”, (Çevrim içi) 15.05.2019.

<sup>114</sup> A.e.



İşverenlerin sahip oldukları ön yargıların birçoğuna körlerle aynı ortamda çalışan diğer çalışanlarda sahiptir. Kör çalışanlar ile aynı ortamı paylaşarak, kendi potansiyel geleceğini ve dolayısıyla sakat olmanın zorluğunu teneffüs eden gören çalışanlar, bu ortamın sürdürülebilir olmaması için kör bireylerle aynı ortamda bulunmamayı tercih edebiliyorlar.<sup>115</sup> Diğer çalışanlar, sakat çalışanların, iş yerindeki genel çalışma temposunu düşürdükleri, sakat bireylere yönelik toplumsal algıdaki merhamet ve acıma duygusunun sakat çalışanlara yardım etmeyi çağrıştırmaması, kendilerine “potansiyel uzun kaybı” hissini yaşattıkları ve sakatlığı hastalık olarak kabul ederek, bulaşıcı olma riskinin oldukça yüksek olduğu yönünde olumsuz düşüncelere sahiptirler.<sup>116</sup>

### 1.3.3.2. Makul Uyumlaştırma

Türkiye’de 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması” sonuçlarına göre, işverenlerin %73’ünün, çalışan sakat işçilerine “ulaşım için servis sağlamadığı”, %79’unun “diğer çalışanları bilgilendirmediği”, %84’nün, “fiziksel düzenlemeleri gerçekleştirmediği”, işverenlerin %88’inin, “mesleki teknolojik destek sağlamadığı” görülmektedir. Bu durum özel veya kamu sektör işverenlerinin kör bireyleri istihdam etme noktasında isteksizliklerini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.<sup>117</sup>

Körler, tüm sakatlık türleri arasında birçok bakımdan daha dezavantajlıdır. Bir işyeri ortamında ortopedik sakat birey için temel gereksinim fiziksel ortamdaki mânilerin ortadan kaldırılması iken, bir kör için buna ilave olarak yapacağı işle ilgili tüm materyallerin kendisine uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Kısacası ortamla birlikte kullanılan araç-gereçlerin de makul

<sup>115</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, Yay. Haz.: Süleyman Akbulut, Hakan Özgül, Tolga Tezcan, İstanbul, 2014, s. 225-226, 271.

<sup>116</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **Uluslararası Alanda-Engeli Olan Bireylerin İstihdamı, Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonunda Uygulamalar Raporu**, s. 52.

<sup>117</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) <http://gazetesu.sabanciuniv.edu/sites/gazetesu.sabanciuniv.edu/files/engellilikraporu.02.04.13.Pdf>, 23.06.2016.

uyumlaştırılması gerekmektedir.<sup>118</sup> Eğer bu uyumlaştırmalar körlerin çalışma ortamlarında başarılı ve üretken olabilmesi için yapılmaz ise, işveren diğer çalışanlarda aradığı verimi kör bireylerden alamadığını gözlemleyecek, böylece kör çalışanın işe yaramadığına, üretken olamadığına dair ön yargıların da artış olacaktır.<sup>119</sup>

2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da, “makul düzenlemelerin, bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işverenler tarafından yapılması zorunludur.” ifadesi ile makul düzenleme tanımı yapılmıştır. Ancak Kanun maddesinde, çalışma ortamındaki makul düzenleme ölçütlerinin belirlenmesi, bu ölçütleri belirleyecek kurum ve kuruluşların kimler olacağını belirtmemesi, istihdam edilen veya edilecek sakatları zora sokmaktadır.<sup>120</sup>

Türkiye'nin 2008 yılında taraf olduğu ve iç hukukta bağlayıcılığı olan Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme, sakat bireylerin istihdamına yönelik uyulması gereken kuralları belirlemiştir. Bu sözleşme, çalışmayı hak temelinde tanımlamıştır. Ayrıca yine sözleşmeyle, ülkeler çalışma mekânıyla ilgili düzenlemeleri de gündemlerine almaları söz konusu olmuştur. Erişilebilirlik standartlarının çalışma hayatına da yerleşmesi gerektiğini söyleyen sözleşme, sakat bireylerin kendi iradeleri ile seçtikleri iş ve mesleği yapmalarının da altını özellikle çizmektedir. Bu konuda bir diğer belge ise, Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin 2000 tarih ve 2000/78 sayılı “İstihdamda ve İşte Eşit Muamele için Genel Çerçeveye Dair Direktif”dir. Aynı şekilde bu direktifin de üye ülkeler için bağlayıcı olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu direktif, Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme'de vurgulanan, erişim konusuna değinmektedir. Ayrıca direktif, işverenlerin çalışma

---

<sup>118</sup> Türkiye Körler Federasyonu, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, **Görme Engellilerin Çalışabilecekleri İş ve Mesleklerin Tespiti Projesi Sağlık Sektörü Alan Araştırması Sonuç Raporu**, s. 40.

<sup>119</sup> Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, s. 41.

<sup>120</sup> Turhan İçli, “Ayrımcılığın Tarihsel Kökleri ve Engellilere Yönelik Ayrımcılık Üzerine”, **Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu 3-5 Kasım 2010**, Ankara, ÖZİDA, 2010, s. 77.

ortamında sakat bireylere uygun araç ve gereçleri bulundurmaları gerektiğini belirtmektedir. Direktif son olarak, diğer çalışanlara sağlanan kariyer ve mesleki eğitim olanaklarının eşit bir şekilde sakat bireylere de sağlanmasının önemi üzerinde durmaktadır.

### 1.3.3.3. İnsan Kaynakları Birimi

İnsan Kaynakları Birimi tarafından işe alınacak adaylarda istenen ölçütlere bakıldığında ayrımcılığın buradan başladığı rahat bir şekilde görülmektedir. “Görevini yapmasına mâni olabilecek beden veya akıl hastalığı veya vücut sakatlığı bulunmamak, işin niteliği dikkate alınarak; görme, işitme ve konuşma, zihinsel ve sinirsel hastalıklar dışında olmak kaydıyla en az %40 oranında sakat olmak.” gibi ölçütlerin yer aldığı iş ilanlarında iş tanımı hiç yapılmamıştır. Ayrıca, kimin hangi işi yapıp yapamayacağına karar vermesi gereken işveren değil, sakatların kendisidir.<sup>121</sup> Özellikle daha düşük sakatlık oranlarına sahip sakatların tercih edilmesi, ağır derecede sakat olduğu kabul edilen körlerin istihdam şansını oldukça azaltmaktadır.

İş hayatına bakıldığı zaman sakatların işe alımıyla ilgili genel anlamda insan kaynakları birimlerinde ciddi sıkıntılar olduğu görülüyor. İlgili Birim, sakatlarla yapılan mülakatlarda nasıl konuşulması gerektiğini, adayların hangi bölümlere alınması ve hangi alanlara yerleştirilmesi gerektiğini bilmemektedir.<sup>122</sup> İnsan Kaynakları Birimi'nin sakatlar hakkında işe alım mülakatı öncesi yeterli donanıma/bilgiye de sahip olmaması, iletişim hatalarının yaşanıp mülakatın başarısız geçmesine neden olmaktadır. Sakat aday seçiminde eğitim, öncelikli değerlendirme ölçütüdür. Oysa İnsan Kaynakları Birimi, sakat adaylar Açık Öğretim Fakültesi mezunu ise ya hiç ilgilenmiyor veya iş başvurularını doğrudan olumsuz değerlendiriyorlar. Gerekçe olarak da şirket politikalarını gösteriyorlar. Oysa

---

<sup>121</sup> Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, s. 91-92, 93.

<sup>122</sup> Kumru, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) 09.04.2016.

sakatların Açık Öğretim Fakültesi mezunu olmalarının birinci sebebi, fiziksel mekânlara, ulaşım hizmetlerine ve bilgiye erişimlerinin zor olmasıdır.<sup>123</sup>

Günümüzde sakat istihdamının sosyal ve kültürel boyutu önem kazandığı için, sakat bireylerin işe alım süreçlerinde İnsan Kaynakları Birimi'ne düşen görevler artmıştır. Bundan dolayı, işyerlerinde İnsan Kaynakları Birimleri'nin ilk etapta kendi ön yargılarından kurtulması daha sonra da iş yerinde eğitimlerle diğer çalışanları bilinçlendirmesi ve çalışma alanlarını sakatlara uygun hale getirmesi gerekmektedir. İnsan Kaynakları Birimleri'nin temel prensibi bu aşamada sakatlığın türünü ve derecesini değerlendirmekten çok insanı değerlendirmek, iş için en uygun adayı belirlerken, sakatlığın getirdiği dezavantajı temel ölçüt olarak kullanmamak şekline dönüşmelidir.<sup>124</sup>

2009 yılında İTO tarafından yapılan, "İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu" araştırmasında, örneklem grubuna çalıştıkları ya da çalışmak istedikleri işyerinde, işverenden ne tür beklentilerinin olduğu ya da olacağı sorulduğunda, birinci sırada her iki kategoride de eşitlik vurgusu yapılmıştır (çalışan: %27,1; çalışmayan: %31,4). Bunun dışında; yapabileceği işlerin verilmesi, sosyal hakların korunması, yükselme şansı verilmesi, yeteneğe göre iş verilmesi, işyerinin fiziksel ortamının sakatlara göre tasarlanması her iki kategoride de yüksek oranlarda paylaşılan beklentiler olmuştur.<sup>125</sup> Bu araştırmanın sonucu göstermektedir ki, sadece işe alım değil, işe yerleştirildikten sonra bile sakatların istihdamlarının kalıcı olmasında İnsan Kaynakları Birimleri'nin ilave görevleri bulunmaktadır.

Öyle ki, sakat bireyler çalışma hayatında zaman içinde yaşadıkları sorunlardan o kadar bıkarlar ki, kanuni olarak kendilerine verilmiş olan emeklilik hakkını bir an evvel kazanıp çok genç yaşta iş yaşamından uzaklaşarak yeniden eve dönmek ve bir ölçüde de olsa katıldığı toplumsal yaşamdan yeniden uzaklaşmak istemektedirler. Bu sonuç, özellikle daha çok kadın çalışanlar için geçerlidir. İş

<sup>123</sup> Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, s. 96, 99.

<sup>124</sup> Ergün, "Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler", (Çevrim içi) 15.05.2019.

<sup>125</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 86.

yaşamı onları evden sokağa çıkararak, topluma katan bir etken iken, bu sorunlar karşısında bir an evvel emekli olmayı düşünen kadın, yeniden eve dönmekte, toplumdan uzaklaşmaktadır.<sup>126</sup>

Sakat bireylerin, kamu veya özel sektörde, vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırıldıkları, hiç iş verilmediği, kapasitelerinin üzerinde çalıştırıldıkları ve tecrit edilmiş şekilde çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Kamu ve özel sektörde işverenlerin sakat bireylerin yetenek ve vasıf düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmamaları, vasıfsız işleri sürekli olarak sakat bireylere yaptırımalarına neden olmaktadır. Bu durum, sakat bireylerin çalışmaya karşı isteksizlik duymalarına ve çalışma hayatından en kısa sürede uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. “Hiç iş verilmemesi” ise sakat bireye olan güvensizliği, yeteneklerinin farkında olmamayı ve İnsan Kaynakları Birimleri’nin yetersizliğini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. “Kapasitenin üzerinde çalışma” durumu, sakatlık durumunun tanınmamasından ve buna inanılmamasından kaynaklanmaktadır.<sup>127</sup> Sakat bireylerin birçoğu, hiç iş verilmemesi endişesinden dolayı, kapasitelerinin üzerinde verilen işleri yapmayı yeğlemek suretiyle, “çalışan sessizliği” yaşamaktadırlar. İşe yaramaz çalışan olarak görülme ve toplumda var olan acıma duygusunu harekete geçirmeme, çalışan sessizliğinin iki ana nedenidir. Ne var ki bu iki ana nedenden dolayı sakat bireyler, sakatlıklarına uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda bırakılabilmektedir.

Toplumda kör bireyler için şablon olarak kullanılan bir pozisyon algısı vardır. Bu algının dışına çıkmaya cüret eden ve kendi mesleğini icra etmek isteyen kör bireyler, yıldırmanın değişik türlerine maruz bırakılarak vazgeçirmeye çalışılmakta ve şablon pozisyonlara geçmeleri noktasında baskı altına alınmaktadırlar. Toplumsal algının kamu veya özel sektöre yansımaları ile ilgili olarak söylenebilecek bir diğer konu da, sakat bireylerin aldıkları ücret üzerinden kurulan baskıdır. Diğer çalışanlar, yetenek ve vasıfları konusunda bilgi sahibi olmadıkları ve

---

<sup>126</sup> Türkiye Körler Federasyonu, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, **Görme Engellilerin Çalışabilecekleri İş ve Mesleklerin Tespiti Projesi Sağlık Sektörü Alan Araştırması Sonuç Raporu**, s. 40.

<sup>127</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 239.

“yetersizlik” varsayımı etrafında kurguladıkları sakat çalışanların aldıkları ücretleri dikkatle izlemektedirler. Emek ücret karşılaştırması yaparak, sakat bireylerin aldıkları ücretlerin yüksek olduğunu düşünen diğer çalışanlar, ücretleri bir baskı aracı olarak sakat çalışanlara karşı kullanmaktadırlar.<sup>128</sup>

### 1.3.4. İstihdam Modelleri

Dünyada sakatların istihdamı ile ilgili uygulanan modeller genellikle şunlardır: Kota, Destekli İstihdam ve Korumalı İşyeri modeli. Kota modeli ilk defa 1919 yılında Almanya’da sadece harp malullerine uygulanmak suretiyle başlamıştır. Daha sonra bu kapsam genişletilmiş ve tüm sakat grupları kota modelinden yararlanır hale gelmişlerdir.<sup>129</sup> Kota modelinde, çalışan sayısına göre belirli oranlarda sakat işçi çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu oranlar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Örneğin İtalya’da bu oran, elli ve üzeri işçi çalıştıran iş yerlerinde %4 oranında olup, söz konusu bu oran hesaplanırken, bazı sakat bireyler, sakatlığın ağırlığına ve türüne göre iki veya üç sakat birey olarak kabul edilmektedir.<sup>130</sup> Almanya’da, “Sakatların İşsizliğe Karşı Mücadelesi Kanunu” 1 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun sakatların istihdamını düzenleyen “Alman Ağır Sakatlar Kanunu”ndaki %6’lık istihdam oranını %5’e düşürmüştü ve en az 16 işçi çalıştırma sayısını 20 işçiye çıkartmıştır. Kanunda yer alan “Ağır Sakat” kavramı, Alman hukukunda en az %50 oranında sakatlığı olanları kapsamakta ve körler başta olmak üzere bazı sakatlık türlerini birden fazla kişi olarak tespit edebilmektedir.<sup>131</sup> Türkiye’de ise kota modelinde kamu ve özel sektörler arasında oransal farklılıklar bulunmaktadır. Bu oran, elli ve üzeri işçi çalıştıran kamu kurumlarında “%4 sakat işçi” olarak hesaplanırken, “sakat devlet memuru” istihdamında bu oran %3 olarak hesaplanmaktadır. Özel sektörde ise “sakat işçi” çalıştırma oranı %3’tür.<sup>132</sup>

<sup>128</sup> A.e., s. 240, 258, 278.

<sup>129</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 246-247.

<sup>130</sup> Mert Öcal, “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Engellilerin İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”, (Çevrim içi) <https://media.iskur.gov.tr/15649/mert-ocal.pdf>, 01.03.2019.

<sup>131</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi”, T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2011, s. 54, 55.

<sup>132</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 250.

Ancak dünya genelinde kota modeli uygulamasının başarılı sonuçlar verdiğini söylemek mümkün değildir. Almanya’da özellikle özel işyerlerinin (toplam istihdamın %80’ine sahip olmalarına rağmen), 4/5 kadarında sakat kadroları boş iken, bu işyerlerinin %37’sinde hiç sakat çalıştırılmamaktadır. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir.<sup>133</sup>

**Tablo 1-2:** 2019 Mart Ayı Sonu İtibariyle Türkiye’de Sakat Kontenjanları

	İSTANBUL		TÜRKİYE	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
Sakat Çalıştırmakla Yükümlü 50+ İşyeri Sayısı	72	4.493	1.316	17.139
Çalıştırmakla Yükümlü Olduğu Sakat Sayısı	1.586	30.240	16.566	107.632
Sakat Çalışan Sayısı (50+İşyeri Sayısı)	1.284	23.983	14.853	96.142
Sakat Çalışan Sayısı (50-İşyeri Sayısı)	63	1.603	961	7.864
<b>Sakat Açık Kontenjan Sayısı</b>	<b>586</b>	<b>7.513</b>	<b>4.557</b>	<b>19.013</b>
Sakat Kontenjan Fazlası Sayısı	284	1.256	2.844	7.523

**Kaynak:** İŞKUR, (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 15.05.2019.

Yukarıda Tablo 1-2’de görüldüğü gibi, Türkiye’de kota modeli kapsamında kamu ve özel sektörün istihdam etmesi gereken işçi sayısı 124.198 iken, sakat işçi açığı 23.570 kişidir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda kamu kurumlarının %3 oranında sakat çalıştırması gerekliliği düzenlenmiş olmasına karşın Devlet Personel Başkanlığı Aralık 2018 itibari ile kamuda çalıştırılan sakat memur sayısını 53.017 olarak açıklamıştır. Kamunun çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmemesinden kaynaklanan boş kontenjan sayısını ise 9.379 olarak açıklamıştır.<sup>134</sup>

<sup>133</sup> Demirci, **homeros’tan aşık veysel’e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 342-343.

<sup>134</sup> T.C. Devlet Personel Başkanlığı, “Engelli Memur İstihdamında Genel Sayısal Görünüm”, (Çevrim içi) [http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/ENGELL%C4%B027122018/engel\\_geneltable201812261v1.pdf](http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/ENGELL%C4%B027122018/engel_geneltable201812261v1.pdf), 31.05.2019.

**Tablo 1-3: Sakat Memurların Sakatlık Gruplarına Göre Dağılımları-Aralık 2018**

Sakatlık Grubu	Kadın	Erkek	Toplam
Kör	2.460	7.990	10.450
Sağır ve Dilsiz	1.076	2.426	3.502
Dil ve Konuşma	124	331	455
Ortopedik	3.914	10.979	14.893
Ruhsal ve Duygusal	270	1.100	1.370
Zihinsel	611	2.731	3.342
Süreğen (Kronik)	1.556	4.535	6.091
Sınıflamayan	3.183	9.731	12.914
<b>TOPLAM</b>	<b>13.194</b>	<b>39.823</b>	<b>53.017</b>
<b>Sakat Kontenjan Açığı</b>			<b>9.379</b>

**Kaynak:** T.C. Devlet Personel Başkanlığı, “Engelli Memurların Mani Gruplarına Göre Dağılımları”, (Çevrim içi) [www.dpb.gov.tr/F/Root/.../ENGELLİ27122018/mani\\_geneltable201812261v1.pdf](http://www.dpb.gov.tr/F/Root/.../ENGELLİ27122018/mani_geneltable201812261v1.pdf), 31.05.2019.

Kamu kurumlarında çalıştırılan sakat personellerin, sakatlık gruplarına göre dağılımına bakıldığı zaman ise, körlerin üçüncü sırada yer aldıkları görülmektedir. Ancak Tablo 1-3’de dikkat çekici olan ise, hangi sakatlık grubuna girdiği bilinmeyen ve “Sınıflanamayan” olarak ifade edilen satırdır. Söz konusu 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun, sorumluluğunu yerine getirmeyen kamu kurumları için yaptırım içermemesi, kamu kurumlarına yönelik bir yaptırımın olmaması, kamu kurumlarının sakat personel istihdamında isteksiz davranmalarına neden olmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu ise özel sektöre %3 oranında sakat çalıştırma yükümlülüğü getirmekte ve denetimini de kamuya bırakmaktadır. Dolayısı ile sakat istihdamına yönelik denetime açık tutulmayan kamu, pratikte de özel sektörü denetleme ve yaptırım uygulama konusunda etkin olamamaktadır. Kendini denetlemeyen bir kurumun özel sektörü denetlemesi konusunda etkin olabilmesi zaten beklenmemelidir. Bu çelişki sakatların çalışma yaşamına katılmalarının önündeki en büyük mâni olarak durmaktadır. Bu nedenle kamunun da tıpkı özel sektöre uygulandığı gibi denetime ve yaptırıma tabii tutulması ve kamuda çalışan sakatların



uyumu ve verimini sağlayacak eğitsel ve yönlendirici önlemlerin alınması, meseleye bakışın ciddiyetini belirleyecek bir önem taşımaktadır.<sup>135</sup>

İşverenlerin daha çok sakatlığı görünür olmayanları tercih ettikleri görülmektedir. Bu sebeple İtalya ve Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de, bir körün istihdamının iki sakata eşit olması sağlanmalıdır. Ayrıca kota kapsamındaki boş kontenjanların gerek özel gerekse kamu iş yerlerinde doldurulması için denetimlerin sıklaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla İŞKUR'a sadece özel iş yerlerini değil kamu iş yerlerini de denetleme yetkisinin verilmesi yararlı olacaktır.

Kota modeli ile körlerin doğrudan üretime katılmaları, üretim alanındaki etkinlik, verimlilik ve yeteneklerinin olası en üst düzeyde kullanılarak artırılması, gerçek ve doğrudan değer üreticisine dönüştürülmeleri görmezden gelinmektedir. Kota oranlarının doldurulmaması sonucu iş yerlerine kesilen cezaların, devlet bütçesi için dolaylı gelir kaynağı olarak görülmesi ile sorun çözülmeyecek, vicdanları rahatlatmaktan başka bir işe yaramayan, kolaycı ve işe alınan körlerin kırılmış onurlarıyla beslenen toplumsal soyutlanmışlıkları sürecektir.<sup>136</sup> Yüksek işsizlik oranlarının olduğu ülkelerde uygulanan kota modeli, çalışma hayatında sakat bireylere karşı ön yargıları ayrımcılık boyutuna ulaştıracak düzeyde güçlendirmektedir.<sup>137</sup>

Aynı zamanda üretimin ve gelişmişlik düzeyinin ülke coğrafyasına dengeli bir şekilde dağılmadığı ülkelerde, kota modelinde istenen başarı elde edilememektedir. Kimi bölgelerde sakat iş gücü fazlalığı, kimi bölgelerde ise sakat iş gücü açığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, sakat bireylerin mobilite olamamaları, iş gücü

---

<sup>135</sup> Mahmut Keçeci, "Eğitim ve İstihdam Masası", (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>136</sup> İsmail Bayer, Y. Bülent Piyal, "Özürülülerin İstihdamında Politika ve Strateji Değişikliğinin Gerekliği", **Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürülüler ve Sosyal Hizmet (18-20 Eylül 1997)**, Yay. Haz.: Işıl Bulut, Özcan Kars, Ankara, 1998, s. 33.

<sup>137</sup> TBMM, "Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013", (Çevrim içi) 14.02.2017.

piyasasında iş gücü talebi ve iş gücü arzının buluşmasını engellemektedir.<sup>138</sup> Kota modeli ile istihdam edilen sakat çalışanın, çalışma hayatında yaşadığı sorunlar, bu modelin etkinliğini yeniden tartışmaya açmaktadır. Kota modeli, istihdam sonrasını takip eden bir anlayışla dizayn edilmemiştir. Bu sebeple, işe yerleşen sakat bireyin, yerleştiği işte kalma süresi, yaptığı iş veya meslek, aldığı ücret takip edilmemekte ve sakat çalışan, bir sürü ön yargıya sahip işverenlerin inisiyatiflerine bırakılmaktadır.<sup>139</sup>

Sakatların istihdamında uygulanan bir diğer model ise destekli istihdamdır. Kuzey Avrupa ülkelerinde başvurulan bu yöntem, üçüncü bir kişinin, sakat birey ve işveren arasında rehberlik ve danışmanlık yapması esasına dayanmaktadır. Destekli istihdam modelinde, sakat birey işini veya mesleğini tek başına yapmayı başardığı andan itibaren işçi ile işveren arasında rehberlik ve danışmanlık yapan üçüncü kişinin görev süresi bitmektedir. Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin bir parçası olan model, ABD’de geleneksel rehabilitasyon programlarına alternatif olarak uygulanmaktadır. Bu model ile daha çok, ağır derecede sakat olan bireylerin, iş gücü piyasasına uyumlarının sağlanması amaçlanmaktadır.<sup>140</sup>

Destekli istihdam modelinde üçüncü kişiler, iş ve meslek danışmanlarıdır. Bu modelde, cevaplanması gereken asıl soru, istihdam edilecek veya edilen sakat işçi ile işveren arasında iletişimi sağlayacak olan iş ve meslek danışmanlarının nasıl donatılacağı ve tabii ki istihdam edilecek veya edilen sakat işçinin gerekli mesleki eğitim veya rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanıp yararlanmayacağıdır. Bu soruların cevapları bilinmediği sürece bu modelin başarıya ulaşması da mümkün olmayacaktır.

---

<sup>138</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “İstihdam Yöntemleri ve Yeni Yaklaşımlar Komisyonu Raporu”, **4. Özürlüler Şûrası İstihdam: Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri 16-20 Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 57-58.

<sup>139</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, “T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürlü Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Özürlülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler hakkında TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Raporu (2009)”, (Çevrim içi) <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf>, 20.11.2017.

<sup>140</sup> Öcal, “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Engellilerin İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”, (Çevrim içi) 01.03.2019.

Sakatlara yönelik uygulanan bir diğer istihdam modeli de korumalı işyeridir. Ancak bu modelin, açık iş gücü piyasası ortamında olan “yarışma ve başarısız olma” risklerini barındırmadığını belirtmek gerekiyor.<sup>141</sup> Açık iş gücü piyasasına geçişin mümkün olmaması, daha çok aynı veya farklı sakatlık grubundaki çalışanların bir arada çalışmasını öngörmesi ve sosyal dışlanmayı artırmasından dolayı kör bireyler tarafından desteklenmemiştir. Ayrıca kör bireyler, toplumsal ön yargıları güçlendiren, kendi yetenek ve becerilerini gölgeleyen, iş tatmini sağlamaktan uzak olan bu istihdam modeline mesafeli bakmaktadırlar. Bu istihdam modeli, kör bireylerin diğer çalışanlarla aynı ortamı paylaşmalarını engelleyerek, rekabet etme imkânını, eşit haklara sahip olmayı ve sosyal hayat içerisindeki konumlarını ellerinden almaktadır.<sup>142</sup> Almanya’da birçoğu devlet tarafından işletilen ve korumalı işyeri kapsamında değerlendirilen, 2014 yılında 685 olan “sakat çalışma atölyeleri”nde yaklaşık olarak 304 bin sakat işçi çalışmıştır. Buna karşılık, Türkiye’de gerek 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, gerekse 2013 yılına ait Korumalı İşyeri Hakkında Yönetmelik, kör bireyleri iş gücü piyasasına kazandırılması güç olan sakat bireyler arasında zikretmemiştir.<sup>143</sup> Ayrıca yönetmelikte, korumalı işyerlerinin görevleri arasında mesleki rehabilitasyon hizmetlerine yer verilmemiş olması da, yönetmeliğin bir başka eksikliği olarak görülmektedir.

Yukarıda açıklanan üç istihdam modeline ilave olarak, yalnızca ABD’de uygulanmakta olan Randolph-Sheppard otomat tesisi programından bahsetmek gerekiyor. ABD’de Randolph-Sheppard programı ile bazı işlerde sadece yasal körlerin istihdamına imkân tanınmıştır. Tahsisli istihdam olarak da değerlendirilebilecek olan bu işlerde körlerin elini güçlendirmek için, 1936 yılında yürürlüğe giren Randolph-Sheppard Kanunu, 1974 yılında Kongre tarafından tüm federal mülklerde satış tesislerini çalıştırma hakkını körlere verecek şekilde genişletilmiştir. Randolph-Sheppard programı, federal hükümete bağlı yiyecek

<sup>141</sup> Canan Aktaş vd., “Türkiye Korumalı İşyerleri Araştırması”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.

<sup>142</sup> Yusuf Genç, Güldane Çat, “Sakatların İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: XIII, Sayı: 1, 2013, s. 368.

<sup>143</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 257, 297.

servisi ve satış kanalını işleten işletmeler, snack barlar, hediyelik eşya dükkânları, kafeteryalar ve otoyol dinlenme tesislerindeki otomatların işletme hakkını kapsamaktadır.<sup>144</sup>

### 1.3.5. Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon

Körler için 18. yüzyıl sonlarında kurulan ve körlerin üretici olarak başarılı ve kendilerine yeter duruma getirilebileceğine inanılmayan dönemlerde, özel eğitim okullarında (körler okulu) genellikle geleneksel ve boş zamanları değerlendirme mahiyetinde eğitimlere ağırlık verilmesi, günümüzde körlerin iş gücü içinde istihdam edilme zorluklarının temelini oluşturmaktadır.<sup>145</sup>

Sakat bireylerin istihdam edilmelerini engelleyen unsurlardan bir diğeri de mesleki eğitim hizmetlerinden yararlanamamalarıdır. Sakat bireyler arasında mesleki eğitim hizmetlerinden yararlanma oranı, diğer bireylere göre oldukça düşüktür. Örneğin, “Türkiye Özürlüler Araştırması Raporu-2002” araştırması, sakat bireylerin mesleki eğitim hizmetlerinde büyük bir fırsat eşitsizliği yaşadığını, net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir başka örnek “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi-2011” araştırma sonuçlarıdır. Araştırma, işverenlerin sakat çalışan istihdam etmeme gerekçesini, mesleki eğitim eksikliğine bağlamaktadır. Bu araştırma, işverenlerin sakat birey istihdam etmeye karşı olmadıklarını, sadece istedikleri niteliklere sahip sakat işçi temininde güçlük yaşadıklarını ortaya koymuştur. Aynı Araştırma, araştırmaya dâhil olan sakat bireylerden istihdam edilenlerin eğitim düzeylerinin düşük olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Ayrıca sakat katılımcıların sektörel olarak istihdam dağılımında imalat sektörü(%33) ilk sırada gelmektedir.<sup>146</sup>

---

<sup>144</sup> U.S. Department of Education, “Randolph Sheppard Otomat Tesisi Programı”, (Çevrim içi) <https://www2.ed.gov/programs/rsarsp/index.html>, 26.04.2019.

<sup>145</sup> Enç, “Görme Özürlülerin Rehabilitasyon ve İstihdam Sorunları”, s. 95.

<sup>146</sup> Hacettepe Üniversitesi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması için Teknik Yardım Projesi: İhtiyaç Analiz Raporu Mayıs 2017”, (Çevrim içi) 31.05.2019.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yeterince yararlanabilen sakat birey sayısının artması, sektörel bazda istihdam edilen sakat bireyler dağılımlarını değiştirmektedir. Eğitim seviyesi artan sakat bireylerin imalat sektöründen ziyade daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmeye başladıkları görülmektedir.<sup>147</sup> Özellikle lisans düzeyinde eğitime sahip olan sakat bireylerin, daha çok finans, sigorta, bilgi ve iletişim sektörlerinde istihdam edildikleri görülmektedir.

## 1.4. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

### 1.4.1. Mesleki Eğitim

Mesleki eğitim, “bireysel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanabilmesini ve yaşamın bağımsız bir şekilde sürdürülebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetler” şeklinde tarif edilmektedir.<sup>148</sup> Mesleki eğitim tarihte ilk defa 1784 yılında Fransız eğitimci ve kabartma harflerini icat eden Valentin Haüy (1745-1822) tarafından Paris’te Genç Körler Enstitüsünün kurulması suretiyle kurumsal olarak verilmeye başlanmıştır.<sup>149</sup>

Mesleki eğitim veya diğer bir adıyla mesleki habilitasyon, doğuştan kör olan bireyleri veya sonradan kör olup ta var olan mesleğini yapamayacak olan bireyleri kapsayan hizmetlerdir. Gerek mesleki eğitim gerekse bir sonraki bölümde açıklanacak mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin başarıya ulaşmasında; tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin birlikte veya farklı sıralarda kör bireylere verilmesi gereklidir.

---

<sup>147</sup> A.e.

<sup>148</sup> Resmi Gazete, “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, (Çevrim içi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>, 12.05.2019.

<sup>149</sup> Mitat Enç, “Görme Özürlüler: Rehabilitasyon ve İstihdam”, **Körlük ve Sorunları: Seminer Çalışmaları ve Bildirileri**, Ankara, Türkiye Körler Vakfı Yayınları, Türkiye Körler Vakfı Yayınları No: 1, 1978, s.19.

Dünya Sağlık Örgütü'nün günümüzde fiziksel bozukluk yerine, fonksiyonel yetersizliğe bakması, körlerin iş hayatına katılıp katılmamalarında belirleyici olmaktadır. Buradan hareketle, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde bu tanımın esas alınması körler için büyük bir fırsata dönüşmektedir.<sup>150</sup>

Verilecek mesleki eğitim hizmetlerinin başarısını; eğitimlere bir an önce ve kör bireyin evine en kısa mesafede başlanması, kör bireyin eğitimin sonunda iş gücü piyasasının aradığı vasıflara sahip olması ve istihdama kazandırılan kör birey sayısı belirlemektedir.<sup>151</sup> Kısacası kör bireylerin durumlarına uygun bir biçimde çok erken yaşlarda tıbbi habilitasyonu da kapsayan bütüncül habilitasyon sistemleri oluşturulmalıdır.<sup>152</sup>

İki tür mesleki eğitim vardır: Birincisi, mesleğin örgün eğitim sürecinde bireylere öğretilmesi, ikincisi ise mesleğin okul sonrasında yaygın eğitim yoluyla bireylere öğretilmesidir. Bu tür eğitimler genellikle kurslar şeklinde düzenlenmekte olup aktif istihdam politikaları kapsamında değerlendirilmektedir.<sup>153</sup> Aktif istihdam politikaları kapsamında kullanılan iki temel araç bulunmaktadır. İlki, işsizlerin tümünü hedef alan genel vasıflı programlar, ikincisi ise dezavantajlı gruplara ve sakatlara yönelik özel vasıftaki programlardır. Bu programlar daha özgül incelendiğinde, esnek ve atipik çalışma düzeninin yaygınlaşması, bireyin vasıf ve mesleki becerilerini artırıcı mesleki eğitim programları, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri, işe yerleştirme ve danışmanlık hizmetleri, okuldan iş hayatına katılma dönemlerinde sorunlar yaşayan genç işsizlere iş tecrübesi edindirmeye yönelik

---

<sup>150</sup> İBB, **Özürülüler**, Sosyal Doku Projesi Araştırmaları: 7, İstanbul, APK Daire Başkanlığı Araştırma Müdürlüğü, 2004, s. 33.

<sup>151</sup> Fethi Güngör, Fatma Kahraman, "Erişilebilir Bir Toplum Haline Gelmede Görme Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonunun Önemi", **2. Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Mesleki-Teknik Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyonu Kongresi: 3-4-5 Haziran 2010**, Ed.: Yakup İçingür, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan Hiz.Ltd.Şti., 2010, s.153.

<sup>152</sup> İTO, **İstanbul Özürülüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 299-301.

<sup>153</sup> Süleyman Özdemir, "İstihdamda ve İstihdam Edilebilirliğin Geliştirilmesinde Mesleki Eğitimin Rolü: The Role of the Vocational Training at Development of Employment and Employability", **Uluslararası Hayat Boyu Öğrenme Kültürü ve Mesleki Eğitim Sempozyumu (International Lifelong Learning Culture and Vocational Education Symposium) 16-17 Haziran 2012**, İstanbul, İBB, 2012, s. 114.

programlar, istihdam programları, ücret ve istihdam teşvikleri ile girişimciliğin desteklenmesi vb. araçlarla uygulanmaktadır.<sup>154</sup>

Ayrıca işlerin parçalanması ve uzmanlaşma olgusunun ön plana çıkması, mesleki eğitimi daha da önemli hale getirmekte ve mesleki eğitimlerin hangi yaş döneminde verilmesi gerektiğinin tespitini zorunlu kılmaktadır. Bir işe yerleşme yaşına gelince verilecek eğitimin gecikmiş bir yardım olacağı, eğitimin okul öncesi ve temel eğitim dönemlerinden başlanarak verilmesinin daha yararlı olacağı kesindir.<sup>155</sup> Bazı kaynaklar, kör çocukların mesleki eğitimlerine, bu çocukların artık meslek liseleri dâhil her ortamda çalışabilecekleri gerçeğinden hareketle, 10-15 yaş arasında başlanması gerektiğini söylerken diğer bazı kaynaklar ise, mesleki eğitime kör çocuğun yeteneklerini ortaya koyacağı yeni kazanımlar için 12 yaşından itibaren başlanılmasının daha yararlı olacağını belirtmektedir.<sup>156</sup>

Kör bireylerin mesleki eğitime tabi tutulması halinde, bunların psiko-sosyal durumunun uzmanlar tarafından değerlendirilmeye alınması, uygun kariyer planlamalarının yapılması, öncelikle sosyal yaşamının organize edilmesi, devamında mesleki hayatının organize edilmesi konusunda temel eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Esas hedef kitle bu değerlendirmelerden sonra oluşturulmalıdır. Verilecek mesleki eğitim ile kör bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak kariyer planının birbir örtüşüp örtüşmediği takip edilmelidir. Birinci öncelik olarak, kör bireyin mesleki tercihi dikkate alınıp mevcut şartlar içinde en uygun alternatiflerin kişiye sunulması gerekmektedir. Bu da mesleki tercihleri izleme becerisi olan ve iş gücü piyasası şartlarına göre esneklik gösterebilen yapıların önemini ortaya çıkarmaktadır. Körler için mesleki eğitim sürelerinin standart olarak değil, bireysel süreçlerin gereklerine uygun olarak belirlenmesi şarttır. Temel prensip olarak kör bireyin durumuna uygun olarak zamansal yaklaşımdan daha çok öğrenme, kavrama

---

<sup>154</sup> Şelale Uşen, “Aktif Emek Piyasası Politikaları”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2007/2 (13), s. 67-70.

<sup>155</sup> Süleyman Rıdvanoğlu, “Özürümler İdaresi Başkanlığının Tanıtımı ve Özürümlerin Mesleğe Yönlendirilmeleri Konusundaki Düşünceler”, **Görme Özürümlerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 319.

<sup>156</sup> Mehmet Çelenk'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 28.02.2016.

ve uygulama esaslı bir eğitim süresinin asgari düzeyde belirlenmesi gerekmektedir.<sup>157</sup> Dolayısıyla örgün mesleki eğitimde körleri kaynaştırmak yerine, körlerin mesleki eğitimlerinin körlere özgü işler temelinde örgütlenmesi öncelik konusu olmalıdır.<sup>158</sup>

Uygulamada daha çok Batı ülkelerinde görülen mesleki eğitim hizmetleri, hem iş gücü piyasasının talep ettiği yetenek ve beceriye sahip sakat bireyleri yetiştirmekte hem de sakat bireyleri istihdama kazandırmaktadır. İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka ve İspanya’da, sakatların istihdamı ile ilgili iş analizleri ve meslek tanımları yapılmıştır. Bundan dolayı temel eğitimden başlayarak sakat çocukların mesleğe yönlendirilmeleri bakımından eğitimlerine, yetişkinler açısından ise mesleki rehabilitasyonlarına ağırlık verilmekte ve her sakatın, iş analizi ve tanımı yapılmış olan mesleklerden hangisine yatkın olduğu anlaşılınca, o yönlerde mesleki eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarına yönlendirilmektedirler.<sup>159</sup> Avrupa Birliği’nin (AB) sakatlar ve özel eğitime olan olumlu yaklaşımı mesleki eğitim alanında görülmektedir.<sup>160</sup> Ayrıca AB’ye üye ülkelerde, sakatlar için özel mesleki eğitim programları, normal eğitim sistemine katılamayanlara göre yapılandırılmaktadır.<sup>161</sup> ABD ve Avrupa ülkelerinde körler çoğunlukla kaynaştırma eğitimine devam etse de, körlere yönelik masörlük ve fizyoterapi eğitimi veren mesleki eğitim okulları da bulunmaktadır.<sup>162</sup>

<sup>157</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 321-323.

<sup>158</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü: “Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)”, (Çevrim içi) [http://eyh.aile.gov.tr/data/54255290369dc314a097ebfb/destek\\_ozel\\_egitim\\_hizmetlerinin\\_verimliliğinin\\_arastirilmesi\\_projesi.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/54255290369dc314a097ebfb/destek_ozel_egitim_hizmetlerinin_verimliliğinin_arastirilmesi_projesi.pdf), 12.06.2017.

<sup>159</sup> Eyyüp Doğan, “Engellilerin İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **I. Uluslararası Engellilerin İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 265-266.

<sup>160</sup> Halit Çapkın, Avrupa Birliği Politikaları Ekseninde Türkiye’de Engellilere Sunulan Özel Eğitim Hizmetleri, (Çevrim içi) [http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/avrupa\\_birligi\\_politikalari\\_ekseninde\\_turkiye39\\_de\\_engellilere\\_sunulan\\_ozel\\_egitim\\_hizmetleri-9794](http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/avrupa_birligi_politikalari_ekseninde_turkiye39_de_engellilere_sunulan_ozel_egitim_hizmetleri-9794), 18.08.2017.

<sup>161</sup> Hanife Baykal, Talha Yüksel, Hakan Mentese, “Mesleki Eğitim”, **Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi: İSÖM Modeli**, Ed.: Zeynep Şişkolar, vd., İstanbul, İBB Basımevi, 2012, s. 125-126.

<sup>162</sup> Mehmet Emin Demirci’den Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 12.06.2015.



Almanya’da, 80 civarında özel mesleki eğitim merkezinde her yıl, genç ve yetişkin sakatlar için düzenli olarak ve yaklaşık 30 bin kişinin katıldığı mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir. Bu programlar genellikle iki yıl sürmektedir.<sup>163</sup> ABD ve AB’de sakatların mesleki vasıflarının gelişmesini sağlayan ve istihdam edilme olasılıklarını artıran işbaşında mesleki eğitimin hizmetlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. İş başında eğitim sonucunda, işverenler ile sakatlar birbirlerini tanıma olanağı bulabilmektedir. İşverenlerin sakatlar hakkında taşıdıkları ön yargıların üstesinden gelmede, işbaşında eğitimin yararlı olduğu söylenmektedir.<sup>164</sup>

## **1.4.2. Mesleki Rehabilitasyon**

### **1.4.2.1. Rehabilitasyon ve Mesleki Rehabilitasyon Kavramları**

Rehabilitasyon kavramı, ilk başlarda sakatlıkların tedavisi olarak tanımlanmış, daha sonraları kapsamı genişletilmiştir. Günümüzde rehabilitasyon kavramı, iş kazası, hastalık vb. sebeplerle oluşan sakatlığın ortaya çıkardığı etkileri mümkün olduğunca azaltmaya çalışmaktadır. Bunun yanında, sakat bireyi tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri ile bağımsız bir yaşama hazırlamaktadır.

Bunun yanında içinde bulunduğumuz yüzyılda iş yaşamının barındırdığı zorlukların ve hızlı değişimin doyum sağlayıcı bir iş bulmayı ve sürdürmeyi sakat bireyler açısından daha da zorlu bir hale getirdiği bilinmektedir. Sakat bireylerin yaşadıkları bireysel, kurumsal ve toplumsal zorlukların geniş kapsamlı ve karmaşık yapısı onlara yönelik sürdürülebilir mesleki destek hizmetlerinin üstünde durmayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda sakat bireyler için sunulan programlar arasında en önemlilerinden birinin mesleki rehabilitasyon olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesleki rehabilitasyonla ilgili birçok tanım mevcut olsa da kavramın dünya çapında bireysel,

<sup>163</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 141.

<sup>164</sup> Lei Delsen, “Employment Opportunities for the Disabled”, **International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation**, Ed.: Günther Schmid, Jacqueline O’Reilly, Klaus Schöman, Cambridge, Edward Elgar Publishing, 1996, s. 531-532.

kurumsal ve sosyal düzeyde üzerinde hemfikir olunan tek bir tanımının olmadığı söylenebilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün sakatlık ve sağlığı sınıflandırırken kullandığı kavramsal çerçeve olan İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması'da (ICF) mesleki rehabilitasyon tanımı, daha önce hiç çalışmamış sakat bireyleri kapsayacak şekilde yapılmakta iken, mevcut mesleki rehabilitasyon tanımlarının bir çoğu daha önce her hangi bir işte çalışmayan sakat bireyleri kapsam dışı bırakmaktadır. Türkiye'de de mesleki rehabilitasyon anlamında bu tarz bir yaklaşımın benimsenmiş olduğu görülmektedir. Örneğin bazı yazarlar mesleki rehabilitasyonu, “yaralanma, bozukluk veya bir hastalık sonrası, bireyin işe dönmesi için karşılaştığı mânilerin üstesinden gelinmesi süreci” olarak tanımlamaktadır. Öte yandan günümüzde sakatlığı bulunmayan birçok genç birey için bile iş dünyasına girebilmek oldukça zor iken sakat bireyler için bunun daha da zor olduğu açıktır. Bu bağlamda mesleki rehabilitasyonun dar anlamda en uygun tanımı; sakat, yaralı ve hasta bireylerin çalışma kapasitelerini geri kazandırmak veya bir işe başlamaları için gereken önkoşulları sağlamalarına yardımcı olmak için sunulan tıbbi, psikolojik, sosyal ve mesleki aktivitelerdir.<sup>165</sup>

Geniş anlamda mesleki rehabilitasyon; iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun olarak sakat bireylerin, mesleklerinde ilerlemelerini sağlamak ve istihdamlarını kolaylaştırmak için, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon, kariyer danışmanlığı ve rehberlik, mesleki eğitim, mesleki değerlendirme ve takip, işe yerleştirme, iş yeri düzenlemeleri ve yardımcı donanımların sağlanması gibi bir dizi ek hizmetin planlamasını ve sağlanmasını gerektiren karmaşık ve kapsamlı bir alan olarak tarif edilmektedir.<sup>166</sup> Kısacası, mesleki rehabilitasyon, bireyin sakatlığına uygun mesleği bulmasını ve yapabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetleri ile birlikte bir anlam ifade etmektedir.<sup>167</sup>

---

<sup>165</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

<sup>166</sup> Steven R. Pruett, vd., “Empirical Evidence Supporting the Effectiveness of Vocational Rehabilitation”, (Çevrim içi) [https://www.researchgate.net/publication/289141111\\_Empirical\\_evidence\\_supporting\\_the\\_effectiveness\\_of\\_vocational\\_rehabilitation](https://www.researchgate.net/publication/289141111_Empirical_evidence_supporting_the_effectiveness_of_vocational_rehabilitation), 17.06.2019.

<sup>167</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 294.

Mesleki rehabilitasyonun üç fonksiyonu bulunmaktadır: Sakat bireylerin iş gücü dünyasına hazırlanması, mevcut olan işinde bireylerin desteklenerek işin devamlılığının artırılması ve mevcut durumda işsiz olan ya da sağlık durumu nedeniyle işten uzaklaşmış olan sakat bireyler için yeni iş olanakları oluşturmaktır.<sup>168</sup>

### 1.4.2.2. Rehabilitasyon Hizmetlerinin Tarihçesi

Rehabilitasyon hizmetlerine ilk defa Batı ülkelerinde, 17. ve 18. yüzyıllarda yoksulluğun ve sakatlığın yol açtığı sorunlara çözüm bulmak amacıyla işlerlik kazanmış kurum temelli yapılarda rastlanmaktadır.<sup>169</sup> Yine Batı ülkelerinde sanayi devriminden sonra toplumsal yaşamda ağırlığını hissettirmeye başlayan işçilerin, kötü iş ve kent koşulları altında hastalık ve kazalara uğrayarak sakat olmasının yaygın bir sorun olarak ortaya çıkması ve körlerin çalışabildikleri iş ve mesleklerin tespitinin yapılması, körlerin mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaya başlamasının temelini oluşturmaktadır.<sup>170</sup> Ancak, Batı ülkelerinde, 19. yüzyıl sonlarında sakat bireylerin ayıklanarak insan ırkını ıslah etmeyi hedef alan öjenik düşüncenin yansıması olan Sosyal Darwinizm'in yaygınlaşması; başta kör bireyler olmak üzere sakatlara yönelik bakım, tedavi ve eğitim kurumlarının bütçelerini olumsuz yönde etkilemiştir.<sup>171</sup>

Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin en önemli dönüm noktası, Dünya Savaşları sonrasında başta Almanya olmak üzere, birçok Batı ülkelerinde savaş gazilerinin belirli bir oranda istihdamını zorunlu kılan kanunların kabul edilmesidir. Ancak Dünya Savaşları sonrasında, yüzbinlerce sakat savaş gazisini, kota modeli ile istihdam ederek, işsizlik sorunun çözülemediğinin anlaşılması üzerine,<sup>172</sup> tıbbi ve

<sup>168</sup> Andrew Frank, "Vocational Rehabilitation: Supporting Ill or Disabled Individuals in (to) Work: A UK Perspective", (Çevrim içi) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5041047/>, 12.05.2019.

<sup>169</sup> Braddock, Parish, "Sakatlığın Kurumsal Tarihi", s. 127.

<sup>170</sup> Başak Işıl Çetin, "Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 1, 2017, s. 98-99.

<sup>171</sup> Esra Demirci Akyol, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları", **Sosyal Politika Çalışmaları**, Cilt: VII, Sayı: 31, 2013, s. 39.

<sup>172</sup> Enç, **Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, s. 137.

mesleki olarak rehabilite edilmeleri gerekliliği ağırlık kazanmıştır.<sup>173</sup> Hemen hemen tümü çalışma çağının en verimli olabilecek döneminde bulunan insanları, malullük maaşı bağlayarak tatmin edebilenin imkânsızlığı, sakatların önemli bir kesiminin belirli iş ve mesleklerde eğitim görüp yeterlilik kazanmış bireyler olması, sakatlığına duygusal ve bedensel açıdan uyum sağlayamamış savaş gazilerini pahalı makine ve tesislerin başına geçirip üretime geçmelerini beklemenin aşırı bir iyimserlikten başka bir anlam taşımayacağı ve son olarak yoğun bir iş gücü kıtlığının baş göstermesi sonucu üretim hayatında gereğince yararlanılamayan kadın, çocuk, yaşlı ve sakat kişilerin de üretici güçlerinden yararlanma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı, sakatlığını benimsemiş sakat bireylerin geriye kalan yeteneklerini en iyi şekilde değerlendirebilecekleri, iş ve meslek sahibi olabilecekleri rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur.<sup>174</sup>

Avrupa ülkeleri ve ABD’de açılan rehabilitasyon merkezleri vasıtası ile hizmetler ya sakatın evine giderek verilmeye başlanmış ya da sakatlar evlerinden alınarak psikolojik yönden de desteklenecek şekilde kurumsal içerikli rehabilitasyon merkezlerinde sakatın yeniden eski durumuna dönmesine yardımcı olunmuştur.<sup>175</sup> Kısacası sakat nüfusunun artışı, Batı ülkelerini bu tür bir önlem almaya itmiştir.<sup>176</sup> Savaş sonrası “sanayi, tarım ve hizmet” sektöründe körlerin ne gibi iş ve hizmetler için verimli olarak yetiştirilebileceği araştırılıp iş ve meslek envanterleri geliştirilmiştir.<sup>177</sup> Ayrıca Türkiye’de 1965 yılında yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nda “Sürekli iş göremezlik geliri veya malullük aylığı almakta olan sigortalılardan çalışma gücünün artırılabilirliği umulanlar; Kurumca kendi mesleklerinde veya yeni bir meslekte çalışabilmelerini sağlamak üzere işe

<sup>173</sup> Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Ed.: Ömer Zühtü Altan, 3. bs., Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.: 1744, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.: 900, 2009, s. 194.

<sup>174</sup> Enç, “Görme Özürlüler: Rehabilitasyon ve İstihdam”, s. 20-22.

<sup>175</sup> Ahmet Kiraz, “Görme Özürlülerin Rehabilitasyonu Sorunları ve Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri”, **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No:4, 2001, s. 17.

<sup>176</sup> Fatma Gökmen, “Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi”, (Çevrim içi) <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov8/ov8mak4.htm>, 26.04.2016.

<sup>177</sup> Enç, **Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri**, s. 137.

alıştırılmaya tabii tutulabilirler.” ifadesi ile ilk defa mesleki rehabilitasyon çalışmalarına yetki tanınmış olmaktadır.<sup>178</sup>

### 1.4.2.3. Mesleki Rehabilitasyon Modelleri

Rehabilitasyon merkezlerinde Dünya Çalışma Örgütü'nün çeşitli ülkelere model olarak sunduğu dört farklı hizmet şekli bulunmaktadır. Birinci model, ya tamamen müstakil veya bir büyük hastanenin yanında ayrı bir merkez olarak çalışan bir merkez şeklindedir. Bu tip merkezlerde; tıbbi rehabilitasyon, yani fizik tedavi, tıbbi jimnastik, zaman değerlendirme ve uğraşı tedavisi yapılmaktadır. Ayrıca bu merkezlerde mesleki rehabilitasyon da uygulanmaktadır. Mesleki eğitim, meslek seçme, hazırlama ve alıştırma işleri yapılmaktadır. Alman Modeli olarak bilinen ikinci modelde ise, mesleki rehabilitasyon merkezi müstakil 4 bölümden oluşmaktadır. Burada tıbbi rehabilitasyon yoktur. Mesleki değerlendirme, mesleki rehberlik, bulunan işe hazırlama, uğraşı tedavisi yapılmaktadır. Üçüncü model ise, kombine tıbbi ve mesleki rehabilitasyonun yapıldığı merkezdir. Bu merkezde sadece tıbbi rehabilitasyon ve mesleki değerlendirme yapılır. Mesleğe alıştırma ve başka meslek öğretme, sakat bireye iş bulma ve yerleştirme yapılmaz. Dördüncü ve son modelin uygulandığı merkezde ise tıbbi rehabilitasyon, mesleki rehberlik, mesleki değerlendirme, kendi mesleğini öğrenme veya başka bir mesleğin öğretilmesi ve sakat bireye normal veya korumalı iş bulma hizmetleri verilir.<sup>179</sup>

### 1.4.2.4. Körlerin Rehabilitasyonu Uygulamaları

Körlerin rehabilitasyonu alanında Dünya'da üç tür uygulama vardır. Birinci uygulama, klasik olan geleneksel/kurumsal bir uygulamadır. Bu uygulamada, rehabilite edilecek kişiler ülkenin merkezi bir yerinde bulunan bir binada barındırılarak çeşitli kurslara katılmaları sağlanır. Türkiye'de uygulanan, bu çeşit bir rehabilitasyondur. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaşayan körler, İstanbul veya Ankara'daki merkezlere getirilerek onlara, bazı beceriler öğretilir. Burada sorulması

<sup>178</sup> Haldun Sirer, “S.S.K. Bünyesindeki Mesleki Rehabilitasyon”, (Çevrim içi) <http://iyh.istabip.org.tr/sirer/mhr/13.pdf>, 15.06.2019.

<sup>179</sup> A.e.

gereken soru, böyle bir uygulamayla, Türkiye’deki körlerin kaçta kaçına hizmet verilebildiğidir.<sup>180</sup> Özellikle bazı yoksul ülkelerde var olan, ikinci uygulama da, gezici rehabilitasyon uygulamasıdır. Bu uygulamada, rehabilitasyon hizmeti kursiyerlerin ayağına götürülür. Gezici rehabilitasyon görevlisi, haftanın belirli günlerinde kör bireyin yaşadığı yere giderek, günlük yaşam, bağımsız hareket ve meslek sahibi olabilmesi için gerekli becerileri öğretir. Bu uygulama yatılı bir binayı gerektirmediği için daha ekonomiktir.<sup>181</sup>

Geleneksel/kurumsal ve gezici rehabilitasyona alternatif olarak son yıllarda, özellikle sonradan kör olan yaşlılara yönelik yeni bir model geliştirildi. “Rehabilitasyon Tatili” veya “Geriye Kalan Yaşamınız” olarak isimlendirilen ve ilk defa Almanya’nın Hamburg kentinde uygulama alanı bulan üçüncü uygulama, daha sonra bazı değişikliklerle İsrail ve ABD’de uygulanmaya başlandı. Geleneksel/kurumsal rehabilitasyon programları, özellikle sonradan kör olan yaşlılar için yeterince motive edici veya çekici değildir. Batı ülkelerinde, yaşlı körlerin sayısının artması nedeniyle, rehabilitasyon programları, bu kesimin gereksinimlerine yanıt verecek şekilde düzenlenmeye başlandı. Güzel bir otelde kurslara katılan kişiler, kendilerini bir rehabilitasyon merkezinde değil, tatildeymiş gibi hissetmekte. Eşlerin de iştirak edebilmesi sayesinde, bu ortamlar kursiyerler için eğlenceli ve dinlendirici olmaktadır.<sup>182</sup>

#### **1.4.2.5. Mesleki Rehabilitasyon Aşamaları**

Devamlı ve koordinasyon içinde tıbbi tedavi, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon, kariyer danışmanlığı ve rehberlik, mesleki eğitim, mesleki değerlendirme, istihdam, iş yeri ortamında takip, iş yeri düzenlemeleri ve yardımcı donanımların sağlanması gibi bir dizi ek hizmetin planlamasını ve sağlanmasını gerektiren karmaşık ve kapsamlı bir alan olan mesleki rehabilitasyonun,<sup>183</sup>

<sup>180</sup> Adil, “Körlerin Mesleki Rehabilitasyonu”, s. 100-101.

<sup>181</sup> A.e., s. 101-102.

<sup>182</sup> A.e.

<sup>183</sup> Steven R. Pruet, vd., “Empirical Evidence Supporting the Effectiveness of Vocational Rehabilitation”, (Çevrim içi)

aşamalardan biri olan mesleki eğitimin aynı zamanda “iş eğitim”i olduğunun altını çizmek gerekiyor. Konunun anlaşılır kılınması açısından bu durumu şöyle bir örnek ile açıklamak yeterli olacaktır; sonradan kör olan psikologa, mesleki rehabilitasyon hizmetlerinde, yönelim ve bağımsız hareket eğitimini de kapsayan iş eğitiminin verilmesi yeterli olacaktır. Çünkü körlük, bireyin bu mesleği yapmasına mâni bir durum değildir. Ancak bu bireyin görme ağırlıklı bir mesleğinin olması durumunda, mesleğine en yakın veya başka bir mesleğin öğretilmesi aşamasında mesleki eğitimden bahsetmek gerekir.<sup>184</sup>

Mesleki rehabilitasyon süreci, 12 temel aşamadan oluşur:

1.Oryantasyon: Mesleki rehabilitasyon hizmeti, oryantasyon sürecinin doğru anlaşılmasıyla başlar. Sakat bireyin mesleği yok veya mesleği olmasına rağmen bu mesleği yapamıyorsa, kendisine uygun iş ve meslek tanımlarının gözden geçirilmesi gerekir. Ancak sakat birey, var olan mesleğini yapabilecek durumda ise öncelikle eski işine dönüşe yönelik yapılması gerekenler üzerinde durulmalıdır.

2.Kişisel Değerlendirme Görüşmesi: Kişisel değerlendirme aşaması, kendi içerisinde yedi alt bölümden oluşur. Bu bölümler;

a-İlk değerlendirme için ortamın seçilmesi,

b-bireye yapılan görüşmenin amacının açıklanması,

c-değerlendirmenin vaka yöneticisi tarafından yapılması,

d-yol haritası üzerinde uzlaşılması,

e-zorunlu belgelerin doldurulması,

f-işe hazır olup olunmadığının değerlendirilmesi,

g-işe dönüşe hazır olmama durumunda tekrar yol haritasının belirlenmesi olarak belirlenmiştir.

3.Meslek/İş Eğitimi: Meslek/İş Eğitimi aşamasında bireyin çalışma becerilerine, yeteneklerine, davranışlarına ve alışkanlıklarına yönelik olarak kapasitesini geliştirici eğitimler verilmektedir

---

[https://www.researchgate.net/publication/289141111\\_Empirical\\_evidence\\_supporting\\_the\\_effectiveness\\_of\\_vocational\\_rehabilitation](https://www.researchgate.net/publication/289141111_Empirical_evidence_supporting_the_effectiveness_of_vocational_rehabilitation), 17.06.2019.

<sup>184</sup> Selahattin Yener, “Türkiye’de Rehabilitasyon”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No: 2, 1998, s. 105.

4.İşletme Ziyareti: Dördüncü aşama, işletme ziyaretinden oluşmaktadır. Bu aşama öncesinde, sakat bireyin yetenek ve becerileri ile beklentileri tespit edilmiştir. Bu aşama da ise sakat bireyin beceri, yetenek ve yeterliliklerinin, iş yeri şartları ile örtüşüp örtüşmediği incelenir. Böylece hangi yeteneklerin korunduğu ve ne gibi eksikliklerin ortaya çıktığının tespiti yapılmış olacaktır. İşletme süresince, işin gereklilikleri ve işin gerektirdiği görevler, iş yerinin ve çevresinin fiziksel durumu, işverenin sakat birey için düşündüğü potansiyel pozisyonların neler olduğu gibi temel konularda veri toplamak oldukça önemli ve yararlı olacaktır. İşletme ziyaretleri, mesleki rehabilitasyon hizmetlerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu ziyaretler, sakat bireylerin eski işlerini yapmalarında veya kendileri için en uygun iş ve mesleğin belirlenmesinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bunun yanı sıra, iş ve meslek tanımlarının yapılmış olmasında en az fiziksel çevre şartları kadar önemlidir.

5.Çalışma Planına Geri Dönüş: Çalışma Planına Geri Dönüş aşamasının içeriğini oluşturan planlar, mesleki rehabilitasyon danışmanları tarafından hazırlanmaktadır. Mesleki rehabilitasyon danışmanları bu planları hazırlarken, sakat bireylerin ve işverenlerin sürece dâhil olmasını sağlamakta ve planları birlikte hazırlamaktadırlar. Ayrıca bu aşamada, iş yerinde gerekli olan fiziksel düzenlemeler yanında, sakat bireyin işini gereği gibi yapmasını sağlayacak yardımcı araçlar gibi destekleyici müdahalelerin yapılması mümkün olmaktadır.

6.Müdahaleler: Bu aşamada, mesleki rehabilitasyon danışmanları, doktor, fizyoterapist, sosyal hizmet uzmanı ve psikolog ile birlikte, mesleki rehabilitasyon sürecinde muhtemel en iyi müdahale seçeneklerini belirlemektedir.

7.İşe Geri Dönüşü Desteklemek: Sakat bireyin işe geri dönüşünü desteklemek için mesleki rehabilitasyon danışmanları, sakat bireyin psiko-sosyal durumu üzerinde çalışarak işe başlamaktadırlar. Sakat bireyin işten ayrı kaldığı zaman zarfında, alışkanlıklarındaki değişimler dikkate alınarak, sakat bireyin işe adaptasyonunun sağlanması yönünde müdahaleler yapılmaktadır.

8.İşveren Eğitimi: Mesleki rehabilitasyon hizmetinin diğer aşamalarından biri de İşveren Eğitimi'dir. Özellikle Anglo-Sakson ülkelerde (İngiltere, ABD ve Kanada), mesleki rehabilitasyon süreci hakkında işverenlere seminerler verilerek bilgilendirilmekteler. Mesleki rehabilitasyon hizmetine önemli katkısı olan bu aşama sayesinde, işverenlerin ön yargıları yanında, aşırı beklenti içerisinde



girmemeleri amaçlanmaktadır. Aynı zamanda işverenlere yapılan bilgilendirme seminerleri; işe dönüş için gerekli şartların yaratılmasına, sakat birey ile işveren arasında diyalogun güçlenmesine ve işverenlerin yerine getirmeleri gereken yasal sorumlulukları öğrenmelerine fırsat vermiş olmaktadır.

9.Ergonomi: Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesinde işveren eğitimi aşamasından sonra ergonomi aşaması yer almaktadır. İnsan makine ilişkisinin uyumlu bir şekilde çalışmasına yardımcı olan ergonomik yaklaşımların maliyetleri, ABD ve Kanada gibi ülkelerde devlet fonları ve sigorta şirketleri tarafından işverenlere ödenmektedir. Ergonomi adına yapılan düzenlemeler sayesinde, sakat bireyin daha verimli bir şekilde ve daha kısa sürede işe dönüşü mümkün olmaktadır.

10.Gelişimin Gözlenmesi: Gelişimin Gözlenmesi aşaması, işe yerleştirmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, işe yerleştirme gerçekleşti ise istihdam süresinin gözlemlenmesinden oluşmaktadır. İşe uyum noktasında sakat bireylerden gelecek olan geri bildirimler, mesleki rehabilitasyon hizmetinin gözden geçirilmesini sağlaması açısından oldukça önemlidir.

11.Taburculuk: Sakat bireyin işteki sorumluluklarının tamamını yerine getirip getirmediği, mesai saatlerine riayet edip etmediği, çalışma ortamına uyum sağlayıp sağlamadığı ve işverenin beklentilerine cevap verip veremediği gibi konuların bu aşamada gerçekleştirilmesi gerekiyor. Mesleki rehabilitasyon hizmetinin son aşaması olan Taburculuk aşamasından sonra, izleme süreci gelmektedir.

12.İzleme Süreci: İstihdam edilen sakat birey, iş yerinde meydana gelebilecek her türlü durum değişikliklerine karşı yardıma ihtiyaç duyabilir. Bundan dolayı İzleme Süreci, mesleki rehabilitasyon hizmetinin başarısında en önemli son aşamadır.<sup>185</sup>

Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin uygulanması konusunda mesleki rehabilitasyon kurum ve programlarının yanı sıra bu hizmetleri sağlayacak vasıflı ve eğitimli mesleki rehabilitasyon danışmanlarına ihtiyaç vardır. Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması sırasında danışan-danışman ilişkisi ve işbirliğinin öneminin

---

<sup>185</sup> TOHAD, *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler*, s. 294.

bilimsel çalışmalarla kanıtlanmış olması, özellikle mesleki rehabilitasyon hizmetleri anlamında dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan ABD’de söz konusu hizmetlerin planlanması ve sağlanması konusunda psikolojik danışma ve rehberlik alanının bir alt dalı olan rehabilitasyon danışmanlığı olarak bilinen meslek elemanlarından destek alınmaktadır. Ancak Türkiye’de mesleki rehabilitasyon danışmanlığı mesleğinin yeterince tanınmadığı ve bu alanda yetişen insanların, sakat bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon hizmetleri konusundaki yer ve önemlerinin farkında olunmadığı bilinmektedir.<sup>186</sup> Bunun yerine Türkiye’de, ABD’den farklı olarak mesleki rehabilitasyon hizmetlerinde rehabilitasyon danışmanlığının yerine sağlık bilimleri fakültesi içerisinde yer alan ergoterapi alanının ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de rehabilitasyon danışmanlığı meslek alanı ve eğitimi bulunmadığı için normal ve beklendik olmakla birlikte, her ne kadar önemi bilimsel olarak ortaya konulmuş da olsa Türkiye’deki mesleki rehabilitasyon hizmetlerinde tedavi edici ilişki ve yardımın yeterince dikkate alınmadığına işaret etmektedir.<sup>187</sup>

## **1.5. MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYONUN GEREKLİLİĞİ**

Körlere yönelik verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin gerekliliği; ekonomik, bireysel, psikolojik ve sosyal neden başlıkları altında incelenecektir. Bu başlıklar da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak konunun daha da anlaşılır kılınması sağlanacaktır.

### **1.5.1. Ekonomik Nedenler**

#### **1.5.1.1. İşsizliği Azaltmak**

---

<sup>186</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

<sup>187</sup> A.e.

Körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasını gerekli kılan en önemli sebep, işsizlik oranlarının görenlerden oldukça fazla olmasıdır. Örneğin ABD’de körlerin işsizlik oranı %70’lere ulaşmaktadır.<sup>188</sup> Hollanda’da, sakatların istihdam oranı %40’tır. Sakat olmayan kişilerde istihdam oranı %80’dir. Körlerin istihdam oranı ise %25’tir.<sup>189</sup> Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ülkeleri için yapılan bir araştırmaya göre, bu ülkelerde sakatların işsizlik oranı sürekli olarak artmaktadır. Sakatların istihdamına yönelik olarak, 2005 yılında Almanya’da yapılan araştırmada ise, sakat erkek iş gücünün %29’unun, sakat kadın iş gücünün ise %20’sinin aktif olarak istihdam edildikleri görülmektedir.<sup>190</sup> 2010 yılı verilerine göre, AB’de sakat olmayan bireylerin işsizlik oranı (%9,9), sakat olan bireylerin işsizlik oranınının (%18,3) yaklaşık yarısıdır.<sup>191</sup> Danimarka’da, iş gücü piyasasının dışında olan sakat bireylerin oranı %79,4’dür.<sup>192</sup> Kısacası Batı ülkelerinde sakatlığı olan bireyler, müzmin işsizler ve eksik istihdam edilenler kapsamına girmektedir.<sup>193</sup>

Türkiye’deki sakat bireylerin meslek edinme ve iş bulma konusundaki karşılaşmış oldukları bireysel, kurumsal ve toplumsal zorlukların gelişmiş ülkelerdeki sakat bireylere kıyasla oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde %30 civarlarında olduğu bilinen istihdam oranına karşılık Türkiye’deki istihdam oranı sadece %1 civarındadır.<sup>194</sup>

### 1.5.1.2. Aile Ekonomisine Katkı

<sup>188</sup> Ataman, “Özel Sektörde Çalışan Görme Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar”, s. 299.

<sup>189</sup> T.C. Devlet Personel Başkanlığı, Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Sektöründe Engelli Personel İstihdamı, (Çevrim içi) [http://www.dpb.gov.tr/f/root/daireler/Avrupa\\_Birligi\\_Dis\\_Iliskiler/Yayinlar/Dpb\\_Engelli\\_Kitapci.Pdf](http://www.dpb.gov.tr/f/root/daireler/Avrupa_Birligi_Dis_Iliskiler/Yayinlar/Dpb_Engelli_Kitapci.pdf), 21.11.2016.

<sup>190</sup> Orhan, **Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)**, s. 93.

<sup>191</sup> T.C. Devlet Personel Başkanlığı, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Sektöründe Engelli Personel İstihdamı”, (Çevrim içi) 21.11.2016.

<sup>192</sup> Orhan, “Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)”, s. 105.

<sup>193</sup> Caroline Gooding, **Disabling Laws, Enabling Acts: Disability Rights in Britain and America**, Pluto Press, London, 1994, s. 6.

<sup>194</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sayesinde vasıflı hale gelen kör bireyin istihdam edilmesinin önündeki mânilerden biri olan vasıfsızlık sorunu çözümlenmiş olacak ve istihdam edilme şansı artacaktır. Böylece başkalarına muhtaç olmadan yaşayacak, bir aile kurabilecek, dünyaya gelen çocuklarına asgari yaşam standardı veya biraz üstü bir yaşam sağlama çabası içinde olabilecek duruma gelecektir. Ayrıca kör birey, sağlık, eğitim, yardımcı malzeme gibi birçok alanda gören bireylere oranla fazladan harcama yapmak zorundadır. Bundan dolayı, kör bireylerin, aile ekonomisine katkı sağlamak bir yana, ekstra harcamalarının olması onların istihdam edilmelerini, gören bireylere göre bir kat daha gerekli hale getirmektedir.<sup>195</sup>

Körlük istihdamdan, eğitimden vs. uzak olma anlamına geldiği için kör bireyle birlikte ailesini de yoksullaştırıcı etkisi bulunmaktadır.<sup>196</sup> İstihdam edilebilme imkânı bulan kör bireyin gelir elde etmesiyle birlikte hane halkı gelirinde bir artış meydana gelecektir.<sup>197</sup> Böylece istihdamın getirmiş olduğu gelir artışı ile toplumun temeli olan ailenin, refaha ulaşması da mümkün olacaktır.<sup>198</sup>

### 1.5.1.3. Ulusal Gelire Katkı

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin gerekliliği konusunda ekonomik nedenler arasında gösterilen bir diğer neden “Ulusal Gelire Katkı”dır. Körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile kendi kendine yeterli hale gelerek istihdama katılmaları, aynı zamanda aile içerisinde kendilerine bakan bireylerden birinin daha istihdama katılımının önünü açacaktır. Böylece, aile bireyi, tüketici olmak yerine üretici olacak ve ulusal gelire katkıda bulunacaktır.<sup>199</sup>

<sup>195</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, **Denetleme Raporu**, (Çevrim içi) 20.11.2017.

<sup>196</sup> Sophie Mitra, “Economic and Social Development”, (Çevrim içi) <http://ebookbrowse.com/gdoc.php?id=250157629&url=ddd71fb6a8a948559a400dbf1ae76bb1>, 24.05.2018.

<sup>197</sup> Peter Mittler, “Planning for the 2040’s: Everybody’s Business”, (Çevrim içi) <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/mittler-BJSE-MS.pdf>, 07.07.2017.

<sup>198</sup> Sedat Murat, “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitiminde Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Yetişkin Eğitimi Programlarını Tamamlayanların İstihdamları”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2007, s. 203.

<sup>199</sup> Arkan, **Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**, s. 31.

Avrupa 2010-2020 Engellilik Stratejisi'nde, istihdama dâhil olmanın ekonomik bağımsızlığı da beraberinde getirerek, sakat bireylere en güçlü korumayı sağlayacağı vurgulanmıştır. Aynı zamanda Dünya Bankası, iş gücü piyasasına üretici olarak katılan sakat bireylerin, milli gelirden %5-7 oranında bir artışa sebep olduklarını belirtmektedir.<sup>200</sup> ABD'de 1986-1994 yılları arasında yapılan bir araştırmada, sakatların yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğu (%66) ve bu durumun da toplumsal alanda gelir dağılımı dengesini, sakatlar aleyhine ciddi olarak bozduğu tespit edilmiştir.<sup>201</sup>

Ayrıca kör bireylerin sürekli olarak tüketen tarafta yer almaları, nüfus ile mali kaynak arasında var olan dengeyi negatif yönde etkilemektedir. Eğer bu kişilerin istihdam düzeyi yüksek olursa, bu durum toplumun genel refahının da yükselmesini sağlayacaktır. 21. yüzyılda ülkelerin kalkınmışlığı ve sosyal açıdan gelişmişliğinde bu kişilerin istihdam düzeylerinin yüksek olması da göz önüne alınmaktadır.<sup>202</sup>

#### **1.5.1.4. Refahı Artırmak**

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile vasıflı iş gücüne sahip ülkenin, elindeki beşeri sermayesi, büyüme performansının merkezini oluşturacak, işletmelere uyum özelliği artacaktır. Bu uyum, teknolojinin hızlı bir şekilde değiştiği, sanayi ve meslekler arasında iş gücü devrinin yüksek olduğu birey tercihlerinin, toplumsal tercihlerin önünde yer aldığı günümüzde, ülkelere rekabet üstünlüğü ve bu üstünlüğü sürdürmede büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Aynı zamanda körlerin vasıflı hale gelmesi, işçi alım maliyetlerini azaltacak, işverenler istedikleri vasıftaki personelleri, çok fazla beklemek zorunda kalmadan bulabileceklerdir. Sürdürülebilir

---

<sup>200</sup> Serpil Kahraman Akdoğu, "Emek Piyasasında Engellilik ve Alternatif Politikalar: Spor", **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 305-308.

<sup>201</sup> Arıkan, **Türkiye'de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**, s. 31.

<sup>202</sup> Serkan Çınarlı, "Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 33.

ekonomik kalkınma ve rekabet için vasıflı insan faktörü çok önemlidir. Eğer bu vasıf insanlara kazandırılmamışsa, kalkınma ve rekabet gücü elde etmede beklenen gelişme sağlanamaz. Bilindiği gibi kör bireylerde genel eğitim düzeyi çok düşük olduğu gibi mesleki eğitim de oldukça yetersizdir. Vasıflı iş gücünün oluşmasına mâni olan bu düşüklüğü ve yetersizliği mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile telafi etmek önem arz etmektedir.<sup>203</sup>

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri yoluyla kör bireye yapılan yatırım aynı zamanda, işletme ve toplumların geleceğine de yapılmış yatırım olma sonucunu doğurmaktadır. Bu itibarla, refah düzeyi yani ekonomik hayat, yaşam kalitesi ve sosyal hayattaki değişim ve dönüşümde, bu hizmetler öncelikli bir yere sahiptirler.<sup>204</sup> Körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sonucunda istihdam edilmesi demek, ülke ekonomisi açısından üretkenlik, tüketimde artış, piyasaların canlanması, devletin vergi gelirlerine katkı, sosyal sigorta sistemine işçi ve işveren prim payları ile destek ve kamusal sosyal yardım harcamalarının azalması demektir.<sup>205</sup>

Ayrıca bu tür hizmetler sayesinde, kör bireylerin sosyal ve ekonomik hayata eşit katılımlarına sadece birer harcama kalemi olarak yaklaşılması oldukça hatalı bir bakış açısidir. Bu hizmetler, kör bireylerin toplumun birer parçası olmalarını sağlayacak, onların orta ve uzun vadede katma değer yaratmalarına fırsat verecektir. Yani mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile vasıf düzeyi yükselen kör bireyler, yüksek vasıf gerektiren iş pozisyonlarına talip olabilecekler, böylece yarattıkları katma değer miktarı artacaktır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine eşit bir şekilde katılımları sağlanan kör bireyler sayesinde, toplum içerisindeki görünürlükleri artmış olacaktır. Bu durum toplumsal zenginliğe yol

---

<sup>203</sup> Ali Gür, Rekabet Gücünün Artırılmasında Vasıflı İş Gücü İhtiyacı ve Mesleki Eğitim, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 31-42.

<sup>204</sup> Murat, “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitiminde Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Yetişkin Eğitimi Programlarını Tamamlayanların İstihdamları”, s. 202-203.

<sup>205</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 229.

açarak, farklılıkları da içerisinde barındıran toplumsal bir yaşamın oluşmasına hizmet edecektir.<sup>206</sup>

### 1.5.1.5. Yoksullaşmayı Azaltmak

Körler için mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin fonksiyonel kılınmaması, yetersiz kalması, körlerin olumsuz yaşam şartları içinde, fırsat eşitliğinden yoksun ve üretken bireyler statüsüne ulaşmadan yaşamalarına, dolayısıyla daha fazla yoksullaşmalarına ve yoksulluğun istikrarlı bir şekilde sürmesine yol açmakta, sakatlığın ve yoksulluğun birbirini beslemesine izin verilmektedir. Böylece sakatlık ve yoksulluk arasındaki ilişki çift yönlü hale gelmektedir. Kısacası sakatlık yoksulluğu artırırken, yoksulluk da sakatlığı artırır.<sup>207</sup> Düşük eğitim ve gelire sahip olan, iş gücü piyasası ve özellikle istihdamın dışında kalan bireyler, daha yüksek sakatlık riski ile karşı karşıya kalırlar. Sakat bireylerin maddi imkânlarının azlığı, onkari diğer bireylere göre ortalamadan daha aşağı seviyede yaşamaya mahkum etmektedir. Bu durum sakat bireylerin en temel ihtiyaçlara (gıda, barınma, sağlık, eğitim, temiz su vb.) ulaşmalarını engellemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde sakat bireylerin sağlık harcamaları, sakat olmayanlara göre %50 daha fazladır. Aynı zamanda sakat bireylerin tıbbi ve kişisel bakım veya yardımcı araç-gereçleri almak için fazladan harcama yapmaları gerekmektedir. Düşük gelirli ülkelerde sakat bireylerin sağlık harcamalarıyla karşı karşıya kalmaları sakat olmayanlara göre %50 daha fazladır.<sup>208</sup> Ayrıca Avrupa Birliği'nde, emek piyasasındaki bariyerler dolayısıyla iş imkânlarına kısıtlı erişim imkânı bulabilen sakatların yaklaşık %70'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.<sup>209</sup>

<sup>206</sup> Sabancı Üniversitesi, "Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler", (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>207</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, "Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması, 2010", (Çevrim içi) 21.03.2017.

<sup>208</sup> Dünya Sağlık Örgütü, "Dünya Engellilik Raporu: Yönetici Özeti-2011", (Çevrim içi) <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/4556871328710754698/YoneticiOzeti.pdf>, 20.05.2019.

<sup>209</sup> Akdoğu, "Emek Piyasasında Engellilik ve Alternatif Politikalar: Spor", s. 308.

Birleşmiş Milletler (BM), 2000 yılı New York toplantısında “Milenyum/Binyıl Kalkınma Hedefleri” adlı bir rapor yayımlayarak küresel yoksulluğun önüne geçmek üzere, 2015 yılına kadar ulaşılması amaçlanan esasları belirlemiştir. Rapor, yoksulluk ve sakatlık arasında doğrudan bağlantı olduğunu teyit etmektedir. Zira dünya nüfusunun yaklaşık %15’ini oluşturan sakat bireylerin, 2/3’ü işsiz konumda, diğer bir deyişle dünyanın en fakir %20’lik kesimini sakat bireyler oluşturmaktadır.<sup>210</sup> BM’nin yayımlamış olduğu yıllık raporlarda, birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, 2015 yılında “Binyıl Kalkınma Hedefleri”ne ulaşamayacaklarının açıkça görülmesi üzerine, 25 Eylül 2015 tarihli toplantıda “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” kabul edilmiştir. Aynı zamanda “Binyıl Kalkınma Hedefleri”ni de takip edecek olan bu yeni hedefler ile 2030 yılına kadar yoksulluğun sona erdirilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele edilmesi ve istikrarlı üretim ve tüketimin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.<sup>211</sup>

Ekonomik olduğu kadar sosyal bir sorun da olan yoksullaşma, toplumsal patlamalara ve toplumun en küçük yapı taşı olan ailede parçalanmalara zemin hazırlar. Bu patlamalar yüzünden evlilikler son bulmakta, maddi imkânsızlıklar çocuk ve yaşlıların terk edilmesine yol açmakta, suç işleme oranlarında artışlara ve aile içi dayanışmada çözümlere sebep olmaktadır.<sup>212</sup> Sakatlık ile yoksulluk arasında ilişki her ne kadar çift yönlü olsa da ayrı özellikleri ve gereksinimleri olan alanlardır. Yoksul insanı maddi olarak desteklerseniz sorunu çözersiniz ama maddi olarak destekleseniz de sakat insanın sorununu çözemezsiniz. Kör bireyin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, bağımsız yaşam, bilgiye, çevreye ve fiziksel mekânlara erişim gibi pek çok ayrı sorunları ve çok bilinmeyen yönleri vardır.<sup>213</sup>

---

<sup>210</sup> A.e., s. 306.

<sup>211</sup> İzmir Ticaret Odası, “Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri”, (Çevrim içi) [http://izto.org.tr/demo\\_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6360\\_1470056885.pdf](http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6360_1470056885.pdf), 28.07.2019.

<sup>212</sup> Mustafa Erdoğan, Ethem Yenigün, “Türkiye’de Sosyal Bütçe: Nasıl Yapılıyor? Nasıl İzlenir?”, (Çevrim içi) [http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyede\\_Sosyal\\_Butce.pdf](http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyede_Sosyal_Butce.pdf), 09.09.2016.

<sup>213</sup> Turhan İçli, “Toplumcu Belediyecilik Ulusal Forumu 11 Mayıs 2013 Ankara”, (Çevrim içi) <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/toplumcu%20elediyecilik%20ulusal%20Forumunu%20Konu%20smalari.Pdf>, 11.03.2017.



## 1.5.2. Bireysel, Psikolojik Nedenler

### 1.5.2.1. Güven Duygusu

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, körlerin arzu ve beklentilerinde değişim meydana getirir. Her şeyden önce insanların kendilerine güven duymaları için onlara vasıf kazandırır ve bu yolla kendilerine güven duymalarını teşvik eder. Temel güven duygusunu kazanmış birey; cesur, atılgan ve girişimci olur. Böyle bir bireyin arzu, istek, beklenti ve hayallerinde de bir gelişme ve derinleşmenin olması doğaldır.<sup>214</sup>

### 1.5.2.2. Özgüven

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin, toplumsal verimliliği yükseltmesi yanında insan emeğinin daha iyi şartlarda değerlendirilmesine ve geliştirilmesine imkân sağlaması bakımından iki yönlü bir fonksiyonu vardır. Eğer bu faaliyetler iyi düzenlenirse, birey için gereken meslekî yeterliliğe sahip olması yanında aynı zamanda o bireyin üretken kılınması da sağlanır. Böylece, özgüveni gelişmiş bir birey olarak toplumda ilerlemesi sağlanmış olur.<sup>215</sup>

Ayrıca kör bireyin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden uzak kalması, gündelik hayatını kolaylaştıracak teknolojik gelişmelerden de uzak kalmasına neden olmakta ve bu durum genel olarak kör bireylerin, işe yaramayan, herhangi bir işte beceri gösteremeyen bireyler şeklinde algılanmalarına yol açmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2010 yılında “Özrümlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”, sakat bireylerin %60,6’sının teknolojik aletleri (cep telefonu, bilgisayar ve internet) kullanamadıklarını ortaya koymaktadır. Aynı araştırmada, körlerin %45,9 ne cep telefonu ne bilgisayar ne de internet

<sup>214</sup> Murat, “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitiminde Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Yetişkin Eğitimi Programlarını Tamamlayanların İstihdamları”, s. 201-202.

<sup>215</sup> Nesrin Serin, “Meslek Eğitimi ve Mesleki Yeterlilik Sistemi”, (Çevrim içi) <http://www.toprakisveren.org.tr/dergi/2014-102.pdf>, 20.11.2016.

kullanmaktadır. Ayrıca körler içerisinde sadece bilgisayar kullanabilenlerin oranı %18,8 gibi oldukça düşük bir orandadır. İnternet kullanabilen körlerin oranı ise, %13,3'dür. Bu oranlar körlerin iş arama becerilerinden önce mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerine katılımlarının da önünde oldukça ciddi bir mâni oluşturmaktadır. İş ilanlarının internet üzerinden verildiği bir dönemde, kör bireylerin teknolojik gelişmelere uzak olmaları beraberinde, iş arama becerilerinin ve istihdam edilme oranlarının da düşük olmasına neden olmaktadır.<sup>216</sup>

İşsizlik sonucu gelir yoksunluğu ile baş başa kalan körler, kendilerini güvende hissedememektedir. Bu durumda sosyal ve psikolojik travmalara neden olabilmektedir. Var olan toplumsal ön yargılar sonucu toplumdan dışlanan körler, gelir yoksunluğu sonucunda birçok sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bahsedilen bu travmalar kronik hale gelmektedir.<sup>217</sup>

### 1.5.2.3. Mutluluğa Ulaşma

İTO tarafından yapılan, “İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009” çalışmasında, çalışmak istediği halde çalışmayan sakat bireylere sorulan “Çalışmadığınız için kendinizi mutsuz hissediyor musunuz?” sorusuna, %74,6'sı bu sebeple kendisini mutsuz hissettiğini söylemiştir.<sup>218</sup> Eğitim, iş ve meslek edinmedeki belirsizlikler, işsizliğin beraberinde getirdiği ekonomik endişeler, sakat bireyin geleceğe yönelik kaygılarını artırarak, onlara sıklıkla ölümü düşündürmektedir. Özellikle sakat gençler arasında intihar eğiliminin artışı bu sebeplere bağlanmaktadır.<sup>219</sup>

Sakat gençlerin düşük vasıf düzeyine sahip olmaları düşük meslek beklentilerine yol açmaktadır. Bu durum ise sakat gençlerin hem sosyal yaşamlarında hem de iş hayatlarında açık olan fırsatları yakalamalarında olumsuz etki

<sup>216</sup> Şule Çarkçı, “Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 114.

<sup>217</sup> İsmail Kazdal, **Serencâm-Anılar: Zamanıma Şahitliğim**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2014, s.102.

<sup>218</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 82.

<sup>219</sup> Burcu, **Engellilik Sosyolojisi**, s. 114.

yaratmaktadır. Okul sonrasında sakat gençlerin iş bulamaması onları “aylaklığa”, “serseriliğe” itmektedir. İş olanaklarına sahip olamamaları sakat genci daha bunalımlı ve daha izole hale sokmaktadır. Okul sonrası yaşam için gencin bir yetişkin rolü üstlenmesinde üç önemli hedefi gerçekleştirmesinin önemli olduğunu belirten araştırmacılar, bunlardan birincisinin sürekli bir iş, diğerinin aktif bir sosyal yaşam, sonuncusunun ise hoşlandığı bir eş bulma olduğunu belirtmişlerdir.<sup>220</sup>

#### 1.5.2.4. Yalnızlaşma Duygusunun Önlenmesi

Kör bireyler mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin dışında tutulursa, bu durum onların çevresine uyumlarının azalmasına, özellikle de kör bireyin üzerindeki çevre denetiminin kalkmasına neden olacaktır. Bu uyum ve denetimin giderek azalması da, bireyin kendisini yalnız ve çaresiz hissetmesine yol açacaktır.<sup>221</sup> Bu yalnızlık iç dünyasında umutsuzluk, kin ve korkunun da büyümesine zemin hazırlayacaktır.<sup>222</sup>

#### 1.5.2.5. Kendi Kendine Yeterlilik Duygusu

İstihdam edilmek suretiyle kazandığı para ile hem başkasına muhtaç olmadan yaşamak hem de üretime katılmak kör birey de dâhil her insanın göstereceği normal bir istek olmaktadır. Aksi durum, kör bireyleri, diğer bireylerin merhametine ve yardımına mahkûm edecektir.<sup>223</sup> İnsanlar, kurumlar, devletler en azından “kendi kendine yetebilen” olmaya çalışırlar. Farklı bir söyleyişle, kişiler, kurumlar ve devletler bağımlı olmayı hiç sevmezler ve sevmemelidirler. Bağımsızlığa ne kadar yaklaşırlarsa, o kadar artı puan demektir.<sup>224</sup>

<sup>220</sup> A.e., s. 111.

<sup>221</sup> Orhan, “Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları: Durum Analizi ve Öneriler”, s. 48.

<sup>222</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “İstihdamın Sürdürülebilirliği Komisyonu Raporu”, **4. Özürlüler Şûrası İstihdam Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri 16-20 Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 133.

<sup>223</sup> Yusuf Ziya Yıldırım, Dezavantajlı Bir Grup Olarak Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İSMEK Örneği, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 12-13.

<sup>224</sup> Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmânın Hayata İlişkin Notları”**, s. 62.

Küresel kültür, bireye ve bireyin sosyal hayata yaptığı üretimle katılımına, birey olmanın bir gereği olarak, değer atfetmektedir. Bireyselleşen insanın hayata katacağı katma değer onun üretimiyle de birebir ilgili görülmektedir. Aynı zamanda birey, üretime katıldığı oranda sosyal hayatta kendisine yer edinir ve sosyal çevre açısından kabul görür. Bu kabulle birey, bir statüye kavuşur. Bu, yetişkin bireyin kendini gerçekleştirme noktasında ilk ve en önemli adımdır.<sup>225</sup> Kısacası sakatlar için mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini gerekli kılan en önemli gelişme, devlet ve toplumsal yapıda yaşanan değişimdir. Toplumsal yapıda yaşanan en büyük değişim ise bireyciliğin ön plana çıkmasıdır. Artık her birey, kendi ihtiyaçlarını ve çıkarlarını azamiye çıkarma gayreti içerisinde. Böyle bir anlayış ister istemez kör bireylerin istihdama katılımlarını zorunlu hale getirmektedir. .<sup>226</sup>

### **1.5.2.6. Biyolojik ve Ruh Sağlığının Korunması**

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, kör bireyin yaşamında önemli bir yere sahip olan meslek seçimini daha bilinçli yapmasına yardımcı olur. Aynı zamanda mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, yetenek, beklenti, ilgi, değer ve kişilik özelliklerini ön plana çıkartarak, kişinin seçeceği mesleği doğru tepsi etmesine yardımcı olmaktadır. Doğru tespit edilen meslek, kör bireyin, başta ruh sağlığı olmak üzere, özel hayatına ve yaşam kalitesine pozitif yönde katkı sağlayacaktır. Ayrıca işini severek yapan bireylerin daha az tükenmişlik yaşadığı yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır.<sup>227</sup>

### **1.5.3. Sosyal Nedenler**

#### **1.5.3.1. Sosyal Hayata Uyum/Sosyalleşme**

<sup>225</sup> Kazdal, **Serencâm-Anılar: Zamanıma Şahitliğim**, s.102.

<sup>226</sup> Orhan, “Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları: Durum Analizi ve Öneriler”, s. 46.

<sup>227</sup> Sadegül Akbaba Altun, Aysel Esen Çoban, “Görme Engelli Bir Öğretmen Adayının Mesleğine Yönelik Algıları ve Beklentileri: Bir Durum Çalışması”, **Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu: 14-15-16 Ekim 2011**, Yay. Haz.: Yakup İcingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011. s. 79-80.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin amaçlarından biri, vasıf eksikliği olan körlerin marjinalleşmelerinin ve sosyal dışlanmalarının önüne geçmektir. Böylece, kör bireylerin, sosyal politika ve uygulamalarının belirlenmesinde söz sahibi olmalarına imkân verilmekte, kendi hayatlarında söz sahibi olmaları için sosyal ve ekonomik hayata tam manasıyla uyumlu olmaları sağlanmaktadır.<sup>228</sup> Bu hizmetlerin kör bireylere ulaşmaması, körlerin toplumsal yaşama katılımını sağlayan, sportif faaliyetler, sinema, tiyatro, gezi gibi aktiviteler içerisinde yer alamamalarına da yol açacaktır. Bunun sonucunda kör bireyler, toplumdan uzak bir yaşam sürdürecektir, böylece başta iletişim olmak üzere yaşamlarının her aşamasında sorunlar yaşanmasına neden olacaktır.<sup>229</sup>

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin etkisi ile istihdam edilen ve üretime katılan kör birey, toplumsal hayata diğer bireyler gibi eşit ve kendini temsil etme yetkinliğine sahip olarak katılma şansı yakalayacaktır. Aynı zamanda üreten kör birey, küçük ölçekli bir sosyal evren olan aile ilişkilerinde ve genel olarak bütün insani ilişkilerinde özgüveni yüksek ve uyumlu var oluşun önünü açar. Bu gelişme, körlerin toplumla bütünleşmelerinde ve kendilerini toplumun bir parçası olarak var etmelerinde gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.<sup>230</sup>

Toplumsal bütünleşmenin iki fonksiyonu vardır; bunlardan birincisi kişinin kendisine, kimliğine ve vasıflarına ilişkin algı ve düşüncelerinin bütünü olan benliğin gelişmesini sağlamak, ikincisi ise kültürün kuşaktan kuşağa intikalinin sağlanmasıdır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, sosyalleşme sürecini hızlandırarak toplumsal bütünleşmeyi sağlamakta, toplumsal bütünleşmede kör bireylerin benliklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.<sup>231</sup>

---

<sup>228</sup> Jerry Alan Winter, “Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.

<sup>229</sup> Çarkçı, “Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı”, s. 109.

<sup>230</sup> Kızılkaya, Ünver, “Özürlü Hizmet Birimleri İstihdam Çalışmaları”, s. 65.

<sup>231</sup> Temmuz Göncü Şavran, **Sosyolojiye Giriş**, Ed.: Nadir Suğur, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1951, 2009, s. 9.

4. Özürlüler Şurası Komisyon Raporu, kör bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sayesinde istihdam edilmelerinin, onların toplumsal yaşama eşit fırsatlar temelinde katılabildiklerinin göstergesi ve aynı zamanda koşulu olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.<sup>232</sup> Sosyal ve ekonomik hayata yapılacak katkı, hayatın anlamına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir. Bu durum beraberinde kör bireylerin aileleri ve içinde yaşadıkları toplumlar için de yararlı bireyler olduklarını ortaya koyacaktır. Aynı zamanda hızla gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal hayat karşısında azınlıkta kalmaları önlenmiş olacak ve toplum ile kör bireyler arasında ciddi bir boşluğun oluşması önlenecektir.<sup>233</sup> Ayrıca günümüz toplumlarında istihdam edilme durumu; sınıf, statü ve gücü kategorize etmektedir. İstihdamın toplumsal hayatı şekillendirmesi sebebiyle, istihdamdan uzaklaşmak veya dışlanmak, beraberinde toplumsal hayattan dışlanmaya ve uzaklaşmaya da yol açmaktadır. Dolayısıyla istihdamdan dışlanmak, yoksullukla beraber toplumsal ve siyasal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir.<sup>234</sup>

### 1.5.3.2. Sosyal Dışlanma

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile kişisel gelişime yönelik taleplerin karşılanması sonucu bireylerin kişisel tatmin ve mutluluklarının artması toplumsal bütünleşmeyi güçlendirir.<sup>235</sup> Ancak kişisel gelişimine yönelik taleplerinin karşılanmaması durumunda, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarında eksiklikler ortaya çıkan kör birey, toplumsal ilişkilere vakit ayıramayacaktır. Böylece kendisini içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak kabul etmeyecek ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalacaktır.<sup>236</sup>

<sup>232</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması, 2010”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

<sup>233</sup> Serkan Çınarlı, Elvan Uğurlu, “Danıştay Kararları Işığında Engelli Bireylere Yönelik Eğitim Hizmetinin Sürekliliğinin Gerekliliği”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/11sayi-2009-cilt-6sayi1>, 13.06.2017.

<sup>234</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 223.

<sup>235</sup> Murat, “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitiminde Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Yetişkin Eğitimi Programlarını Tamamlayanların İstihdamları”, s. 201.

<sup>236</sup> Musa İkizoğlu, “Engelli, Engelli Ailesi ve Toplum İlişkisi”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: V, Sayı:1, 2005, s. 52-53.

Sosyal dışlanma sonucunda iş, gelir, eğitim ve mesleki eğitim gibi fırsatlardan uzaklaşan kör bireylerin, sosyal ilişkilerden de uzaklaşması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum kör bireylerde güçsüzlüğe, kontrol kaybına ve kararsızlığa sebep olur.<sup>237</sup> Bundan dolayı sosyal dışlanmayı ortadan kaldıracak olan en önemli yöntem, kör bireylerin istihdamlarının sağlanmasıdır. Bunun yolu da mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmalarından geçmektedir.<sup>238</sup> Böylece topluma eşit bireyler olarak katılamayan kör bireylerin, içinde buldukları olumsuz durum, kurumsal düzenlemeler yoluyla çözülmeye çalışılmış olacaktır. Siyasi iradeyle alınmış kurumsal önlemlerden olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sayesinde kör bireyler sosyal içermeye muhatap olacaklardır.<sup>239</sup>

### **1.5.3.3. Toplumsal Ön Yargılar ve Ayrımcılık**

Sosyal nedenler arasında ifade edilebilecek olan toplumsal ön yargıların ortadan kaldırılması da mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin hedefine ulaşması ile mümkün olacaktır. Buradaki en önemli hedef ise kör bireyin istihdam edilmesinin sağlanmasıdır. Böylece çalışma ortamına görenlerle eşit bir şekilde iştirak eden kör birey, var olan toplumsal ön yargıyı ortadan kaldırma şansı elde etmiş olacaktır.<sup>240</sup>

Sakat bireylerin mesleki eğitim ve buna bağlı olarak çalışma fırsatlarını yakalamaları, onları hem toplumun hem de kendilerinin gözünde “tüketici olmayan”, “sadakaya ya da yardıma ihtiyaç duymayan”, “vergi ödeyen”, “yük getirmeyen” dolayısıyla herkes gibi toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilecek kapasiteye

---

<sup>237</sup> The World Bank, “Social Exclusion and the EU’s Social Inclusion Agenda”, (Çevrim içi) <http://siteresources.worldbank.org/INTECONEVAL/Resources/SocialExclusionReviewDraft.pdf>, 17.06.2016.

<sup>238</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, “Denetleme Raporu”, (Çevrim içi) 20.11.2016.

<sup>239</sup> Ayşe Buğra, “Yoksulluk ve Sosyal Haklar: Sivil Toplum Geliştirme için Hazırlanan Danışman Raporu”, (Çevrim içi) [http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP\\_Bugra.pdf](http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf), 06.06.2017.

<sup>240</sup> Gökhan Sait Gündüz, “Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü”, (Çevrim içi) <https://media.iskur.gov.tr/15615/gokhan-sait-gunduz.pdf>, 03.02.2016.

sahip olan bağımsız bireyler olarak tanımlanmalarına önemli katkı sağlayacaktır. Bu durum şüphesiz ayrımcılığın ve dışlanmanın önünde ciddi bir bariyer olacaktır.<sup>241</sup>

Ayrımcılığa muhatap olduğu için beceri, yeterlilik ve eğitim seviyesini yükseltse bile istihdam edilemeyeceğini düşünen kör birey, zamanla iş aramaktan vazgeçmeye başlayacaktır. Bu durum beraberinde kör bireyin kendisinin değersiz olduğu ve topluma bir faydasının olmadığı algısını güçlendirecek ve kendini toplumun omuzlarında bir yük olarak düşünmeye başlayacaktır. Bu algı ve düşüncenin hemen arkasından, içinde bulunduğu bu durumu kabullenmesi kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak gelecekle ilgili hiçbir beklentisi kalmayan, verilen yardımlar dışında toplumla bütün bağı kopan, bağımlı ve pasif yaşamaya devam eden kör bireyin, tekrar istihdama ve toplumsal hayata kazandırılması oldukça zor olacaktır.<sup>242</sup>

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası 2011 yılında, “Dünya Engellilik Raporu”nu yayımladı. Raporunda, başta sakat bireylerin sahip oldukları yeteneklerini ortaya çıkarmanın yanında, toplumsal yaşama katılımında yaşanan sorunların da ortadan kaldırılması için yeterli kaynak ve uzmanlığı bu konuya vakfetmenin ahlaki sorumluluk olduğu belirtilmektedir. Gerçek olan şudur ki Türkiye ve birçok ülkede sakat bireylere ve onların ailelerine yönelik ayrımcılık devam etmektedir. Toplumlarda sakat bireylere yönelik “ön yargı”, “korku”, “göz ardı edilme” ve “düşük beklenti” hâlâ çok açık bir şekilde sürmektedir. Bu konuda yapılan mücadeleler ve uygulamalar hâlâ yeterli etkiyi yaratamamıştır ve sakat bireyler eğitim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenliğin korunması hakkı, aile hakkı, yoksulluğa karşı korunma hakkı ve yerleşim hakkı gibi birçok haktan mahrum edilebilmektedir.<sup>243</sup>

---

<sup>241</sup> Burcu, **Engellilik Sosyolojisi**, s. 146-147.

<sup>242</sup> Gündüz, “Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü”, (Çevrim içi) 24.10.2014.

<sup>243</sup> Dünya Sağlık Örgütü, “Dünya Engellilik Raporu: Yönetici Özeti-2011”, (Çevrim içi) 20.05.2019.



#### 1.5.3.4. Çalışma Hakkı

Sosyal nedenler arasında üzerinde durulacak son başlık, çalışma hakkıdır. Bir iş bularak istihdama dâhil olmak toplumu oluşturan tüm kesimlerin en temel hakkı ve ödevidir. Çünkü ekonomik ve sosyal haklar insan hak ve özgürlüklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başta yaşama hakkı olmak üzere, tüm hak ve özgürlüklerin bir anlam kazanabilmesi için, insanın önce bir iş bulup, çalışması gerekir. Özgürlüğünü koruyabileceği bir gelire, kişi ancak çalışarak sahip olabilir. Bu nedenle çalışma hakkı başka hak ve özgürlükleri de tamamlar.<sup>244</sup> Dolayısıyla çalışma hakkı sosyal hukuk düzeni ve en temel insan hakkı olması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple, kör bireyi, çalışma hakkından yoksun bırakmak, önce insani açıdan sonra da sosyal hukuk düzeni açısından kabul edilemez bir yaklaşımdır.<sup>245</sup>

---

<sup>244</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 197.

<sup>245</sup> Bayer, Piyal, “Özürülerin İstihdamında Politika ve Strateji Değişikliğinin Gerekliliği”, s. 23.

## İKİNCİ BÖLÜM KÖRLERE YÖNELİK MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYONUN ULUSLARARASI DENEYİMLERİ

### 2.1. SAKATLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

İnsanların işçi statüsü ile çalışma yaşamında yer alışı 18. yüzyıl sonlarında, Sanayi Devrimi ile birlikte olmuştur. Bu dönemde iş ilişkileri ve yaşamının hukuk kuralları ile düzenlenerek, işçi statüsü altında çalışanların güvenceye kavuşturulmasını amaçlayan ilk sosyal politikalar bu dönemin objektif koşulları altında takip edilmeye ve gelişmeye başlamıştır. Bundan dolayı, Sanayi Devrimi, sosyal içerikli politikalar açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.<sup>246</sup>

Sakatlara yönelik sosyal politikaların, birbirini izleyen bir takım süreçlerden geçerek geliştiği görülmektedir. Sakatlar, 19. yüzyıl'ın son çeyreğinde sosyal vasıflı politikalara konu olmaya başlamışlardır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan sürede, sakat bireylerin eğitim hizmetlerinden gerek özel gerekse temel düzeyde mümkün olduğunca yeterli ve etkili biçimde istifade etmeleri sosyal politikaların temel önceliklerinin sakat bireylere dönük hedefler olduğunu göstermektedir. Daha çok kör, sağır ve dilsiz çocuklara yönelik özel eğitim teknikleri ABD'de bu dönemde kurulan merkezlerde geliştirilmiştir. Bu çerçevedeki çalışmalar daha sonraları İngiltere, İsveç ve Danimarka'da da yaygınlaşmaya başlamıştır.<sup>247</sup>

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte, birçok Batı ülkesinde ortaya çıkan yüzbinlerce savaş gazisi için, tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin kaçınılmaz oluşu, bu politikalar kapsamında önem kazanmıştır. Tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesi amacıyla kurulan rehabilitasyon merkezleri, sakat bireylerin sakatlıkları ile birlikte yaşayabilmeleri ve var olan yeteneklerini değerlendirebilecekleri iş ve meslekler için gerekli eğitimlerin

---

<sup>246</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 43.

<sup>247</sup> A.e., s. 194.

verilebilmesine imkân sağlamışlardır. Sosyal politikanın devreye girdiği diğer bir dönüm noktası ise, İkinci Dünya Savaşı diğer bir adıyla İkinci Sanayi Devrimi'dir. Yine bu savaşta sakatlanan yüz binlerce savaş gazisi, sosyal politikaların öncelikli meselesi olmuşlardır. Sakatların, başta toplumsal yaşam olmak üzere, önceden yaptıkları iş ve meslekleri yeniden yapabilmeleri esnasında karşılaşılabilecekleri sorunları ve engelleri ortadan kaldırma adına yeni yöntem ve teknikler geliştirilmiştir. Sakat bireylerin ağırlıklı olarak istihdam edilmek suretiyle korunmalarını esas alan sosyal politikalar, bu koşullar altında yapılarak, işlerlik kazanmaya başlamıştır. Sakatlara yönelik sosyal politikadaki yasal düzenlemeler, iki dünya savaşında en çok savaş gazisine sahip olan Batı ülkelerinde (İngiltere, Almanya, ABD), daha sonra ise Japonya'da yürürlüğe konmuştur.<sup>248</sup>

Başlangıçta Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'de refah devleti politikaları çerçevesinde sakat bireyler için düzenlenmiş olan sosyal politika çalışmalarının temelini "gelir desteği politikaları" oluşturmuştur. 1945-1970 yılları arasında devam eden bu politikalar sayesinde yoksulluktan önemli ölçüde korunan sakat bireyler, bu politikaların yalnızca gelir desteğine dayalı olmasına karşı çıkmışlar ve sakat olmayanların katıldığı eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, sağlık, istihdam gibi tüm kamusal alanlara eşit katılım isteklerini yüksek sesle dile getirmişlerdir.<sup>249</sup>

1970'li yıllarda işyerlerine kota modeline göre sakat birey çalıştırma zorunluluğunun getirilmesi, sosyal politikanın sakat bireyleri ihtiyaç grubu olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca yoksul sakatların ihtiyaç tespitlerine göre yapılan sosyal yardımların yürürlüğe girmesi de bu anlayışın bir devamıdır.<sup>250</sup> Sakatlara yönelik olarak geliştirilen sosyal politikalarda iş gücüne yapılan vurgu ile hem sakatlar dışındaki toplum kesimlerine çalışmanın, emek gücünü satabilmenin, toplumda sözü geçen "öznel" olabilmenin yolu olduğu sakatlar üzerinden

---

<sup>248</sup> A.e.

<sup>249</sup> Fatma Kahraman Güloğlu, "Türkiye'de Engellilere Yönelik Gelir Desteklerinin Sakatların Sosyal Yaşamına Etkisi", **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, Ankara, 2014, s. 220.

<sup>250</sup> Yılmaz, Yentürk, "Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri", s. 62-63.

gösterilmiş olmaktadır hem de sakatlar iş gücü olmadıkları ölçüde yardım severliğin alanına itilerek, sakatların kurumlara veya bireylere bağımlılıkları artırmaktadır. Bu çerçevede sakatlık hem toplum düzenine bir tehdit, hem de sistemin temellerini ve sınırlarını göstermektedir. Sakatlara yönelik sosyal politikanın temelini istihdam oluşturmaktadır.<sup>251</sup>

Ancak 1970’li yılların sonunda sosyal refah devleti anlayışını benimseyen Batı ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz, sadece gelir desteğinden oluşan sosyal yardım hizmetlerinde tasarruf yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda yaşanan ekonomik kriz, nakit transferleri ve mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini de kapsayan aktif iş gücü program ve politikalarının birbirlerini tamamlama olasılığını<sup>252</sup> görmezden gelmiş ve sakat bireylerin “gelir desteğinden istihdama” geçişine imkân veren sakatlık sosyal politikalarını tek hedef olarak belirlemiştir. Böylece aktif iş gücü piyasası politikaları, gelir desteği alan sakat bireylerin sayısını düşürmeyi sosyal politikaların merkezine, istihdamı da siyasetçilerin öncelikleri arasına almalarını sağlamıştır.<sup>253</sup>

Günümüzde sakat bireylere yönelik sosyal politika uygulamaları, istihdam edilmeleri suretiyle iş ilişkileri ile yaşamın sakatlara yönelik olarak dizayn edilmesi üzerine kurulmaktadır. Aynı zamanda sakat bireylerin istihdam edilerek ve o işte kalıcı olmalarına destek olunarak korunmaları, uluslararası sosyal politikaların ilke ve kurallarına da uygundur. Bu nedenle sakatların istihdam edilerek korunmalarını öngören politikalar, sakatlara yönelik politikaların önemli bir parçasını oluşturur. Bu politikalar, aynı hedef doğrultusundaki sağlık ve eğitim politikaları ile de örtüşür. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (UÇÖ) daha sonra değinilecek olan 159 sayılı Sözleşmesi’nde de; her ülkenin, koşullarına ve olanaklarına göre sakatların

---

<sup>251</sup> Makbule Şiriner Önver, “Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Bir İnceleme (Niteliksel Bir Araştırma)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 93-94.

<sup>252</sup> Güloğlu, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Gelir Desteklerinin Sakatların Sosyal Yaşamına Etkisi”, s. 220.

<sup>253</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) 23.06.2016.

istihdam edilmelerine yönelik politikalar oluşturması, bunları uygulamaya koyması ve periyodik olarak gözden geçirilmesi ilke olarak benimsenmektedir.<sup>254</sup>

Bilindiği gibi sosyal politika, toplumların refah seviyelerinin yükseltilmesi ile birlikte huzurunu da sağlamayı gaye edinmiş bir disiplindir. Bu gayeye ulaşmak için, gelir dağılımını etkileyecek olan ve geliri yeniden dağıtacak olan her türlü araç ve yöntemden yararlanılır.<sup>255</sup> Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün 2003 yılında yayımladığı “Sakatlığı Yapabilirliğe Dönüştürmek” başlıklı rapor, sakat bireylere yönelik sosyal politikaların bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Bunun içinde, istihdamı hedefleyen politika programları ile gelir desteği (nakit transferi) politikalarının birlikte değerlendirilebileceği daha geniş bir kurumsal sistem yaklaşımının devreye girmesini zorunlu görmektedir.<sup>256</sup>

Artık günümüzde sosyal politikaların hedefinde, dar anlamda olan iş ilişkileri ve zorluklarından dolayı ortaya çıkan sorunlar değil, sakat olan ve olmayan bireylerin toplumsal yaşam içinde muhatap oldukları veya olabilecekleri bireysel, sosyal ve ekonomik içerikli riskler, tehlikeler, yetmezlikler, sınırlılıklar ve mâniler de olmaya başlamıştır. Böylece yeni bir bin yıla girerken karşılaşılabilecek ekonomik, mesleki, sosyal vasıftaki her türlü risk ve tehlikeye karşı güvenceler veren sosyal politika uygulamalarının yaratılıp işletilmesi gerekmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, yoksulluk, kötü çevre ve barınma koşullarıyla mücadele edilmesi, ayrımcılığın önlenmesi, sakatların toplum ve çalışma yaşamıyla bütünleştirilmelerine yardımcı olunması günümüz sosyal politikalarının yeni hedef ve amaçlarını meydana getirmektedir.<sup>257</sup>

## 2.2. SAKATLIK POLİTİKALARI VE MODELLER

<sup>254</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 194-195.

<sup>255</sup> Turan Yazgan, **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 18-19.

<sup>256</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>257</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 7-8.

İnsanlık tarihi boyunca sakat bireylere karşı farklı tutum ve davranışlar, sakatlığı izah etmeye yönelik sakatlık modellerinin çeşitlenmesi ve geliştirilmesinde belirleyici olmuştur. Bu modeller sayesinde, sakatlık tanımlanmış ve kavramsallaştırılmıştır. Ayrıca sakatlığın beynelmilel bir olgu olarak ele alınması, sakat hakları hareketinin gelişimine ve sakatlık politikalarının oluşturulmasına çok büyük fayda sağlamıştır.<sup>258</sup> Model değişimlerinin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde meydana getirdiği etki, ancak sakatlık modellerinin açıklanması ile bir anlam ifade edecektir. Batı ülkelerinde sakat bireylere yönelik yaklaşım biçimleri, ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak farklı biçimler ve modellerde ve farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Ancak Batı ülkelerinde bu farklılıkları kesin bir şekilde birbirlerinden ayırmak oldukça zordur.<sup>259</sup>

En eski çağlarda görülen sakatlık modeli ile günümüzde gelişmemiş ülkelerde görülen sakatlık modeli “ahlaki model”dir.<sup>260</sup> Sakatlığı kişisel bir trajedi ve bireysel bir sorun olarak gören bu model, aynı zamanda sakatlığı, bireyin veya yakın çevresinin işlemiş olduğu bir suç ya da günaha karşılık olarak verilen bir ceza olarak kabul etmektedir. Sakat bireylerin toplumsal ilişkilerden uzak tutulmalarının temel gerekçesi de bu anlayış olmuştur.<sup>261</sup> Ahlaki model anlayışı, Descartes ve Newton’un insan bedenine yönelik yaklaşımlarının da etkisiyle, yerini “tıbbi model” anlayışına bırakmak zorunda kalmıştır. Bu iki bilim insanının beden ile düşüncüyü ayırması ve bedeni işleyen bir makine olarak görmesinden dolayı, beden tamamen tıp biliminin ilgi ve yetki alanına terk edilmek zorunda kalmıştır.<sup>262</sup> Aynı zamanda Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle gelişen tıbbi model, patolojik bir yaklaşımla sakat bireylerin “aciz” olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Aynı model sakat bireyleri toplumun gerçeklerinden uzak ve uyumsuz insanlar olarak kategorize etmiş, aşağılanma ve

---

<sup>258</sup> Selda Çağlar, **Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Sakatların Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2009, s. 18.

<sup>259</sup> Çetin, “Sanayi Devrimi’nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik”, s. 96.

<sup>260</sup> Sermet Başaran, “Özürlülük Modelleri ve Ülkemizdeki Özürlü Bakışındaki Değişim”, (Çevrim içi) <http://slideplayer.biz.tr/slide/2460749/>, 08.05.2018.

<sup>261</sup> Mehmet Aktel, Şerafettin Erten, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXII, Sayı: 1, 2017, s. 168.

<sup>262</sup> İlknur Meşe, “Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Sayı: 33, 2014, s. 89-90.

dışlanmayı hak eden bireyler şeklinde bir toplumsal algının kodlanmasına yol açmıştır.<sup>263</sup> Modern tıp, yarattığı model insana benzemeyen her şeyi hastalıklı kabul etti. Bu anlayış, model insana benzemek için eksikliklerini gidermenin veya fazlalıklarını almanın yollarını bulmak için sakat bireyi, her türlü müdahaleye açık hale getirmede bir mahsur görmedi.<sup>264</sup> Tıbbi modelin en belirgin özelliği, sakatlara yönelik uygulanacak sosyal politika hizmetlerini, hak temelli değil de yardım temelli bir anlayışa oturtmasıdır. Sosyal yardım, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden oluşan yardım temelli anlayışın amacı, sosyal ve ekonomik istikrarın devamını sağlamaktır.<sup>265</sup> Sakat bireyi “anormal” olarak kabul eden bu model, sakat bireyi sakat olmayan bireylerin yer aldığı iş dünyasından uzak tutmakta ve düşük sosyal statüye razı olmalarını salık vermektedir. Ayrıca bu model, istihdam koşullarında karşılaşılan sorunların tek sorumlusunun sakat bireyin kendisi olduğu düşüncesinin meşrulaştırması yönünde üstün bir gayret göstermek zorunda kalmıştır. Bu gayretin birinci yöntemi, sakat bireylerin ekonomik olarak katma değeri olmayan yetersiz bireyler olarak kabul edilmesini sağlamaktır. “Yetersizlik” vurgusu, sakat bireyin istihdam edilmesini, istihdam edilse de vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırılmasını, ücret düşüklüğünü, terfi alamamasını, kariyer planı yapamamasını ve tacizin her türüsüne açık hale gelmesini meşru hale getirmektedir.<sup>266</sup>

1970’li yıllara gelindiğinde sakat bireylerin toplumsal yaşamda var olmalarını, eşitlik temelinde ele alan yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. “Sosyal model” olarak isimlendirilen bu yaklaşım, sakat bireylerin ekonomik yönden eksikliklerine vurgu yapmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesini; eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik gibi sosyal hakların sağlanmasına ve bu haklara

---

<sup>263</sup> Çiğdem Arıkan, “Sosyal Model Çerçevesinde Engelliliğe Yaklaşım”, (Çevrim içi) [http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal\\_model\\_ozurluler.pdf](http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf), 23.09.2018.

<sup>264</sup> Yılmaz, Yentürk, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri”, s. 60.

<sup>265</sup> Aktel, Erten, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, s. 168.

<sup>266</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 225.

ulaşabilmek için gerekli yasal, kanuni ve yönetsel tedbirlerin alınmasına bağlamaktadır.<sup>267</sup>

Sosyal model sonrasında ortaya çıkan yaklaşımın ismi, BM, UÇÖ ve AB gibi uluslararası kuruluşların sosyal politika uygulamalarında insan haklarını merkeze oturtmasından dolayı “insan hakları modeli” olarak belirlenmiştir.<sup>268</sup> Bir kimsenin ırk ve cinsiyet farklılığını doğal bir insan çeşitliliği olarak kabul eden ve saygı gösteren bu anlayış aynı yaklaşımı sakatlık için de benimser. Sakatlığa dayalı ön yargıları, tutum ve davranışları, insan haklarının önünde engel olarak kabul eden bu model, siyasal, kanuni, sosyal ve kültürel kaynaklı sorunların ortadan kaldırılmasını, sakatların haklarını, toplumla tam olarak bütünleşmelerini ve topluma katılımlarını desteklemenin sorumluluğunu topluma ve devlete yüklemektedir. Aynı zamanda insan hakları modeli, sakat bireylere kendi seçimlerini yapma, kendilerini savunma, geleceklerine karar verme ve yaşamlarının kontrolünü ellerinde tutma konusunda güçlendirilmelerini ve desteklenmelerini hedefler.<sup>269</sup>

## **2.3. ULUSLARARASI KURULUŞLAR**

### **2.3.1. Birleşmiş Milletler**

Birleşmiş Milletler (BM) ilk kurulduğu dönemden itibaren sakatların haklarını korumak ve durumlarını iyileştirmek hedefini benimsemiştir. Dünyada yaşayan tüm sakatların sosyal, ekonomik, eğitimsel hakları BM'nin kuruluş ilkeleri doğrultusunda güvence altına alınmıştır. Sakatların da diğer bütün insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip, onurlu bir yaşam sürmeleri, BM'nin insan haklarına saygı, temel özgürlükler ve tüm insanların eşitliği ilkeleriyle aynı paralelde

<sup>267</sup> Nejla Okur, Fatma Erbil Erdugan, “Özrürlüer İdaresi Başkanlığı Sosyal Haklar ve Özrürlüer: Özrürlüelük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, (Çevrim içi) <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/2010sosyalhaklar.pdf>, 11.12.2017.

<sup>268</sup> Sanem Berkün, “Özrürlüeri İstihdamında Ev Esaslı Tele Çalışma (Evde Tele Çalışma): Bursa İli Belediyelerinden Örnekler”, (Çevrim içi) <http://casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/40/dosya-40-1191.pdf>, 17.07.2016.

<sup>269</sup> Janet E. Lord, vd., “İnsan Hakları Evet: Engelli Haklarına Dair Eylem ve Savunuculuk”, (Çevrim içi) [http://insanhaklariortakplatformu.info/wp-content/uploads/2011/02/insan\\_haklari\\_ev.pdf](http://insanhaklariortakplatformu.info/wp-content/uploads/2011/02/insan_haklari_ev.pdf), 15.03.2016.



değerlendirilmektedir.<sup>270</sup> Sakatlara yönelik sosyal politika uygulamalarının temel referansları BM'nin bu alanda ortaya koyduğu çalışmalar ve normlardan oluşmaktadır. BM, sakatlara yönelik sosyal politika uygulamalarının yoğunlaşması gereken sekiz önemli alanı belirlemiştir. Bu alanlar; erişilebilirlik, örgün ve yaygın eğitim, istihdam, aile yaşamı ve kişisel bütünleşme, gelir sağlama ve sosyal güvence, kültür, eğlence-spor ve din'dir.<sup>271</sup>

Ayrıca BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (BMEBKK) özel eğitim; Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık hizmetleri ve sakatlığın önlenmesi; BM Çocuk Fonu sakat çocuklara destek ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) iş piyasasına sakat bireylerin erişimleri ve iş ortamı ve şartlarına dönük düzenlemeler konusunda BM'ye bağlı olarak hizmet veren uluslararası örgütlerdir.<sup>272</sup>

Sakatların mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmaları konusunda üzerinde durulması gereken ilk belge olarak, BM'nin 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gelir. Bildirge, insan haklarının bölünmezliğini, bütünselliğini ve karşılıklı bağımlılık ilkelerini gündeme getiren ilk evrensel belgedir. Bildirgede birinci kuşak insan haklarının yanı sıra, ikinci kuşak insan haklarına, yani ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da yer verilmiş ve sosyal hakların insan haklarından olduğu kesin bir biçimde kabul edilmiştir. Bildirge, bu yaklaşımıyla kişisel hakların ancak sosyal ve ekonomik haklarla birlikte gerçekleşebileceğinin altını çizmektedir.<sup>273</sup> Ayrıca Bildirge ilk defa sakatlık olgusunu gündeme getirmiş, sakat bireyler konusunda taraf devletlere sorumluluklar yüklemiştir,<sup>274</sup> hak ve özgürlükleri detaylandırmış ve özellikle 22, 23 ve 25. maddeleri

<sup>270</sup> Çarkçı, "Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı", s. 31.

<sup>271</sup> Çetin, "Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik", s. 109.

<sup>272</sup> Burcu, **Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Tartışma**, s. 50.

<sup>273</sup> Seyhan Erdoğan, "Uluslararası Sosyal Politikanın Diğer Aktörleri", **Uluslararası Sosyal Politika**, Ed.: Ahmet Makal, Seda Tekeli, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1879, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2922, 2013, s. 143.

<sup>274</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu", (Çevrim içi) [http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10\\_OzurlulereSunulanHizmetlerinEtkinlestirilmesiCalismaGurubuRaporu-1.pdf](http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_OzurlulereSunulanHizmetlerinEtkinlestirilmesiCalismaGurubuRaporu-1.pdf), 21.07.2019.

ile uluslararası mevzuatlarda yer alacak olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ve sakat haklarını düzenleyen belgelere temel teşkil etmiştir.<sup>275</sup>

BM tarafından 1952 yılında düzenlenen ve uluslararası organizasyonların katıldığı bir toplantıda, rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerine yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Ayrıca sakat bireylerin yapılacak program ve projelere dâhil edilmesi istenmiş ve ileriki yıllarda uluslararası organizasyonların ülkelere sakat bireyleri ilgilendiren her konuda teknik destek vermesi kararı alınmıştır.<sup>276</sup>

1966 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, sakat bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmalarının gerekli olduğunu, Sözleşme'nin 13. maddesinde belirtmiştir. İlgili maddede, başta mesleki eğitim olmak üzere her türlü eğitimin eşitlik temelinde tüm ihtiyaç sahipleri için erişilebilir olması gerektiği ve eğitim sisteminin bireylerin ihtiyaçları göz önüne alınarak geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.<sup>277</sup>

BM tarafından sakatlık grupları içerisinde ilk olarak zihinsel sakatlığı olan bireylere yönelik olarak 1971 yılında bildirme yayımlanmıştır. Bu bildirme ile BM tarihinde sakat bireyler için yeni bir dönem başlamıştır. Zihinsel sakatlıkları olanlar esas alınarak tüm sakatların eğitim, öğretim, rehabilitasyon ve rehberlik alma hakkının olduğu, bu bireylerin toplumla bütünleştirilmeleri gerektiği ve yine bu bireylerin var olan yeteneklerinden azami ölçüde yararlanılması gerektiği ilk defa bir bildirmede dile getirilmiştir.<sup>278</sup> Bu yıllarda sakat hakları hareketinin çabaları da bir başka olumlu faktör olmuştur. Hareket sayesinde, tıbbi modelden sosyal model aşamasına geçilmesi ile uluslararası kuruluşların gündemine gelen sakatlık, yasa ve hak ekseninde bir anlam ifade etmeye başlamıştır. 09 Aralık 1975 tarihinde BM

<sup>275</sup> Çarkçı, "Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı", s. 31.

<sup>276</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Birleşmiş Milletler Sisteminde Engellilik", (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/tr/8411/1-3-birlesmis-milletler-sisteminde-engellilik>, 23.01.2017.

<sup>277</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, Yay. Haz.: Süleyman Akbulut vd., Ankara, 2014, s. 143-144.

<sup>278</sup> A.e., s. 144.

Sakat Kişilerin Hakları Beyannamesi'nin kabul edilmesi, sosyal model için dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sakat haklarını uluslararası platforma taşıyan ilk uluslararası belgelerden ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin eki olan,<sup>279</sup> tarihi bir belge özelliğindeki bu beyanname, toplumun sakat bireylere karşı sorumluluklarını belirlemede, sakat bireylerin sosyal hayatın içinde yer alarak yaşamalarını ve istihdama katılıp üretken bireyler olarak topluma katılmalarını sağlamada etkin olmuştur.<sup>280</sup> Beyannamede, sakat bireylere hiçbir ayrıcalık tanımadan; saygın ve düzgün yaşam koşullarının sağlanması için, ekonomik, sosyal, siyasal, eğitim, ulaşım ve sağlık hakkının verilmesi ve sahip oldukları hakların neler olduğu konusunda kendilerinin ve ebeveynlerinin bilgilendirilmesinin önemine yer verilmiştir.<sup>281</sup>

1981 yılında, BMEBKK ve İspanya'nın birlikte düzenlediği “Eğitim, Önleme ve Katılım Faaliyetleri ve Stratejileri Dünya Konferansı”nda Sundberg Bildirgesi yayımlanmıştır. On altı maddeden oluşan bildirme,<sup>282</sup> özellikle erken müdahale döneminde verilen eğitimin sakat çocukların gelişiminde önemli bir yeri olduğuna değinerek, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin başlangıç dönemine vurgu yapmıştır.<sup>283</sup>

Yine 1981 yılının Uluslararası Sakatlar Yılı ilan edilmesi, sakatlık konusunda yaşanan önemli gelişmelerden biridir. Uluslararası Sakatlar Yılı'nın devamı sayılabilecek şekilde, BM Genel Kurulu 03 Aralık 1982 yılında almış olduğu 37/52 sayılı kararla Sakatlar için Dünya Eylem Planı'nı ilan etmiştir.<sup>284</sup> Sakat bireylere yönelik düzenlenecek rehabilitasyon hizmetleri ve fırsat eşitliğinin

<sup>279</sup> Kasım Karataş, “İnsan Hakları Açısından Özürlülerin İstihdamı”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No: 2, 1998, s. 184-185.

<sup>280</sup> Çetin, “Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik”, s.109.

<sup>281</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>282</sup> UNESCO, “Sundberg Declaration”, (Çevrim içi) [http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE\\_E.PDF](http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE_E.PDF), 13.06.2019.

<sup>283</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 144.

<sup>284</sup> Selahattin Aydın, “Yerel Yönetimler ve Engelliler: Kamusal Alanın Engelliler Tarafından Aktif Kullanımı, Marburg Kenti Örneği”, **Yerel Yönetimlerde Güncel Sorunlar ve Tartışmalar**, Ed.: Kemal Özden, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, Sosyal Bilimler No.:118, 2014. s.185.

sağlanması konuları eylem planının en önemli konu başlıklarıdır. Sakat bireylere fırsat eşitliği sağlanması durumunda, sakat bireylerin sosyal ve ekonomik hayata tam ve eşit katılımının mümkün olacağı belirtilmiştir.<sup>285</sup> Ayrıca plan, özel müdahale programları ve özel eğitim hizmetlerinden sakat çocukların hak ettikleri şekilde yararlanmadıklarını da özellikle vurgulamaktadır.<sup>286</sup>

BM Genel Kurulu'nda, 20 Kasım 1989'da Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesi<sup>287</sup> ile birlikte sakatlığa bağlı ayrımcılık net bir biçimde yasaklanmıştır. Bu anlamda ilk insan hakları belgesi olma özelliği taşıyan Sözleşme,<sup>288</sup> sakat çocukların her türlü eğitim imkânından yararlanmalarının önündeki erişilebilirlik engellerinin kaldırılmasının zorunlu olduğunun altını çizmektedir.<sup>289</sup>

BM Genel Kurulu'nun 44/70 ilke kararı ile Sakatlar Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi, 15 Mart 1990 tarihinde kabul edilmiştir. Dokuz stratejiden oluşan Çerçeve, sakat öğrenciler için eğitimin her kademesinin önemine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda çerçeve, sakat kadın ve kız çocuklarının eğitim ve öğretiminin gerekliliğinin altını çizer ve öğretmen adaylarına, kaynaştırmalı eğitimde sakat öğrencilerle karşılaşmaları durumunda eğitim ve öğretim konusunda izleyecekleri yol ve yöntemleri anlatan dersler verilmesini tavsiye eder. Aynı yıl içerisinde Tayland'ta yapılan BMEBKK Dünya Konferansı'nda, Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgede; hangi sakatlık grubundan olursa olsun, sakat kişilerin eğitiminin erişilebilir olması ve genel eğitim sisteminden ayrı düşünülmemesi gerektiği vurgulanmıştır.<sup>290</sup>

<sup>285</sup> Akçalı, "Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekânların Erişilebilirlik Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri", s. 20.

<sup>286</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 144.

<sup>287</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)", (Çevrim içi) 12.06.2017.

<sup>288</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "İnsan Hakları Sözleşmelerinde Özürlülük", (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/projeler/ayrimciliklamucadele/insan-haklari-sozlesmelerinde-ozurluluk>, 13.01.2018.

<sup>289</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 145.

<sup>290</sup> A.e., s. 144-145.

20 Aralık 1993 tarihli Sakat Bireyler Önündeki Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin Standart Kurallar (48/96 sayılı karar), toplumsal yaşamı sakatlar açısından daha yaşanır hale getirmek için ulaşılabilirlik, eğitim ve istihdam konuları başta olmak üzere eşit katılımı önceleyen düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Kısacası bu belgeyi önemli kılan, sakat bireylerin rehabilitasyonu, eğitimi ve istihdamı ile ilgili birçok maddeye yer vermesidir. Sakat bireylerin istihdam edilme hakkını düzenleyen maddelerde, sakat bireylerin istihdam alanında haklarını aramaları için güçlendirilmeleri gerektiği vurgusu ön plandadır. Bunun içinde, sakat bireylerin ülkenin tamamında üretici ve gelir getirici bir işe sahip olmaları konusunda gerekli önlemlerin alınmasının üzerinde özellikle durulmuştur.<sup>291</sup> Ayrıca sakat öğrencilere bütünleştirme adı altında tüm eğitim kademelerinde gerekli kolaylığın sağlanarak eğitim fırsatlarının verilmesi gerektiğinin altı önemle çizilmiştir. Özellikle anaokulu eğitim döneminin kritik öneme sahip olduğu, eğitim ve temel beceriye yönelik destek hizmetlerinin ve ailelerin sosyal rehabilitasyonlarının gerekliliği yine belgede altı çizilen diğer hizmetlerdir.<sup>292</sup>

07-10 Haziran 1994 tarihinde BMEBKK tarafından İspanya’da düzenlenen Dünya Özel Eğitim Kongresi’nde, Salamanca Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirge, “kaynaştırma” kavramı yerine, “bütünleştirme” kavramının uluslararası belgelerin bir parçası olmasını sağlamıştır.<sup>293</sup> Bildirge hükümlere; sakat bireylere yönelik özel eğitim ihtiyaçlarının tespit, planlama ve karar verme süreçlerine tüm tarafların katılımının sağlanması konusunda gayret göstermesi gerektiğini söylemektedir. Taraflara, eğitimin erken müdahale döneminden başlayarak özellikle mesleki eğitimi de kapsayacak şekilde olması noktasında çaba harcamaları konusunda seslenmektedir.<sup>294</sup>

<sup>291</sup> Hanife Baykal, “Mesleki Eğitim ve Engelliler”, (Çevrim içi) <http://forum.memurlar.net/konu/1186902/>, 05.09.2017.

<sup>292</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 145.

<sup>293</sup> **A.e.**, s. 145.

<sup>294</sup> Karataş, “İnsan Hakları Açısından Özürlülerin İstihdamı”, s. 186.

Sakatların mesleki eğitim ve rehabilitasyonu alanında BM Genel Kurulunda gündeme alınan ve kabul edilen son belge ise, 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme'dir. Bu Sözleşme, dünyada yaşayan tüm sakatları ve ilişkide buldukları geniş bir kesimi ilgilendiren BM yapısı içinde geliştirilmiş en yetkin belge olmasının yanında, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Kadın Hakları Sözleşmesi'nden sonra grup haklarını ilgilendiren konuları gündeme getiren son belgedir. Sözleşme 1948 yılında yayımlanan İnsan Hakları Beyannamesi'nin sakatlık alanındaki izdüşümü niteliğindedir.<sup>295</sup> 1970'li yıllara kadar tıbbi modelin etkisinin görüldüğü BM belgelerinin aksine, sakatlığı sosyal ve insan hakları modeli çerçevesinde şekillendiren Sözleşme, sakatlara yönelik ulusal ve uluslararası plan, program ve politikaların tespit edilmesinde ve yürürlüğe konulmasında yararlanılan en güncel belge konumundadır.<sup>296</sup> Sakat bireyleri yardımseverlik, tedavi-bakım veya sosyal koruma uygulamalarının nesnelere olarak değil, haklara sahip özneler olarak görme eğiliminde olan Sözleşme, bireysel haklar yanında, aynı zamanda haklardan yararlanılması noktasında birey-devlet arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayan bir anlayışa sahiptir..<sup>297</sup>

Özellikle Sözleşme'nin 4. maddesindeki “derhal” vurgusunun tesadüf olmadığını belirtmek gerekiyor. Söz konusu olan, mesleki eğitim ve rehabilitasyon ve istihdamın da içinde yer aldığı sosyal ve ekonomik haklar ise, sözleşmeyi imzalayana devletler tarafından iddia edilebilecek olan “ekonomik imkânsızlık” ve “kademeli ilerleme” mazeretleri bir anlam ifade etmeyecektir. Sözleşme'nin uygulanması noktasında, eldeki imkânların azami ölçüde ve derhal kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda bir seçenek olarak değil bir yükümlülük olarak uluslararası işbirliğine başvurulmasının zaruri olduğunun söylenmesi, bu

---

<sup>295</sup> Demirci, “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde Mesleki Eğitim, Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkı”, s. 121.

<sup>296</sup> Aktel, Erten, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, s. 168.

<sup>297</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması 2010”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

sözleşmeyi, diğer uluslararası insan hakları belgelerinden üstün konuma getirmektedir.<sup>298</sup>

Sözleşme taraf devletlerden, sakat bireylerin temel, mesleki ve yaygın eğitimi de içine alan tüm eğitim kademelerinden fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmadan yararlanmalarını talep etmektedir. Ayrıca, kör bireylerin eğitime tam ve eşit katılmalarını kolaylaştırma adına temel becerilerinden olan kabartma yazı'nın (Braille Alfabeti) öğretilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Taraf devletlerden bu hakkın kör bireylere gerektiği gibi verilebilmesi için, kabartma yazının öğretmenlere öğretilmesini istemektedir. Sözleşme son olarak taraf devletlerden,<sup>299</sup> sakat bireylerin erişebilirlik sorunlarının çözüldüğü ve kendi iradeleri ile seçtikleri bir işte çalışma fırsatı sunulmasını istemektedir.<sup>300</sup>

Rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerini, sağlık hizmetlerinin bir parçası olarak gören Sözleşme, 26. maddesinde rehabilitasyon ve rehabilitasyon programlarını, sakat bireye en yakın yerde, sakat bireyi toplumdan izole etmeden, akran desteğini içerecek şekilde ve mümkün mertebe en erken yaşta verilecek şekilde düzenlenmesini istemektedir. Aynı maddede habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin kalitesinin artırılmasında bu hizmetleri verecek meslek mensuplarının yetiştirilmesi ve sakat bireyin her türden becerisini artırıcı teknolojilere kolay bir şekilde erişiminin sağlanması, taraf devletlere yüklenen bir diğer sorumluluktur.<sup>301</sup>

### 2.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü

Uluslararası Çalışma Örgütü 1919 yılında kurulan ve BM'nin ilk uzman kuruluşudur. Türkiye 1932 yılından itibaren örgütün üyesidir. Örgüt, uluslararası düzeyde çalışma ilkelerini geliştirmeyi amaçlayan bir dizi sözleşme ve tavsiye

---

<sup>298</sup> Çelik, "Onuncu Yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme Ruhu", s. 236.

<sup>299</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu", (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>300</sup> Kumru, "Eğitim ve İstihdam Masası", (Çevrim içi) 09.04.2019.

<sup>301</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 294.

kararları ile çalışma yaşamını düzenlemeyi hedeflemiştir. 1919 yılından bu yana hazırlanan çok sayıda sözleşme ve tavsiye ile bu alanda geliştirilen temel ilkelere uluslararası geçerlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Philadelphia Beyannamesi'nde yer alan “her insan ırkı, inancı veya cinsi ne olursa olsun, özgürlük, saygınlık, ekonomik güvence içinde ve eşit fırsatlarla maddi ilerleme ve manevi gelişmesini sürdürme hakkına sahiptir” ilkesi, sakatların mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile istihdama hazırlanmaları, istihdam, çalışma koşullarının düzenlenmesi, korunması gibi konularda düzenlenen çeşitli metinlere dayanak oluşturmuştur.<sup>302</sup>

Ulusal sosyal politikaların zaman içinde birbiri ile yakınlaşarak, uluslararası normların temellerinin atılmasında bu örgütün önemli bir rol oynadığı gözlenir. Kısacası Örgüt; günümüzde artık salt uluslararası çalışma politikalarının değil, uluslararası sosyal politikaların dayalı olduğu ilke ve kuralları da yaratan bir kuruluş haline gelmiştir.<sup>303</sup> Ayrıca UÇÖ sayesinde çalışmaya ilişkin haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden çeyrek yüzyıl önce uluslararası düzeyde kabul görmüştür. 1919 yılında kabul edilen UÇÖ Anayasası, uluslararası hukukun, temel bireysel haklara ilişkin ilk sözleşmesel temelini oluşturmaktadır.<sup>304</sup>

1948 tarih ve 88 sayılı İş ve İşçi Bulma Servisi hakkındaki sözleşme, üye devletlere özellikle sakatların istihdam edilmeleri ile sonuçlanacak, mesleki rehberlik, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon konularında destek olma görevini yüklemektedir. Ayrıca UÇÖ'nün Mesleki Rehberlik ile ilgili 1949 tarihli 87 sayılı tavsiye kararında mesleki rehberlik ve meslek seçiminin gerekliliği konusunda her üye devlete, tüm sakat bireylere yönelik, mesleki rehberlik programlarını tedricen yaygınlaştırma ve istihdam ile ilgili sürekli ve geniş çaplı bilgi aktarımı yapmalarını önermektedir.<sup>305</sup>

---

<sup>302</sup> Karataş, “İnsan Hakları Açısından Özürlülerin İstihdamı”, s. 186.

<sup>303</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 87, 92.

<sup>304</sup> Erdoğan, “Uluslararası Sosyal Politikanın Diğer Aktörleri”, s. 142.

<sup>305</sup> Rıdvanoglu, “Özürlüler İdaresi Başkanlığının Tanıtımı ve Özürlülerin Mesleğe Yönlendirilmeleri Konusundaki Düşünceler”, s. 314.



UÇÖ'nün 1955 tarih ve 99 sayılı Sakatların Rehabilitasyonu hakkındaki tavsiye kararı, mesleki rehabilitasyon, mesleki eğitim, mesleki rehberlik, işe yerleştirme ve devamını sağlamanın, rehabilitasyon sürecinin bir parçası olduğunu vurgular. Bu karar, mesleki eğitimlerin tüm sakatları kapsayacak şekilde olmasını, çok özel durumlar haricinde sakatların sakat olmayanlarla aynı mekânda bu eğitimleri almasını salık vermektedir.<sup>306</sup>

UÇÖ'nün, 1975 yılında kabul ettiği 142 sayılı İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında Sözleşmesi, mesleki eğitim ve istihdam kapsamında sakatların istihdamına ilişkin kapsamlı bilgi sağlama ve mesleki rehberlik sistemlerini geliştirmeyi, üye ülkelere önermektedir. 1975 yılında aldığı 150 sayılı Tavsiye Kararı'nda, özellikle kadınların, gençlerin, sakatların, göçmenlerin bu programlardan yararlandırılması gereği vurgulanmış, bu bağlamda ayrımcılığın önlenmesi üzerinde durulmuştur. Karar'da sakatlar yararlanabildiklerinde genel nüfus için düzenlenen meslekî rehberlik ve meslekî eğitim programlarına katılabilmeleri, sakatlığın yapısı, ciddiyeti, gereği ya da özel ihtiyaçları nedeniyle bu grupların genel programlardan yararlanabilmeleri mümkün değilse, bu gruplar için uyarlanmış programlar yapılması gerektiği ve sakatların normal iş ortamında üretken hayata katılmaları için önlemler alınması gerektiği belirtilmektedir. 01 Haziran 1983 tarihinde UÇÖ'nün kabul ettiği 159 sayılı Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Sözleşmesi, sakatların korunmasını öngören politikalara büyük ölçüde yön ve biçim vermektedir. Sözleşme, her ülkenin koşullarına ve imkânlarına göre sakatların istihdam edilmelerine yönelik sosyal politikalar oluşturması, uygulaması ve düzenli olarak gözden geçirmesini ilke olarak benimsemiştir.<sup>307</sup>

21 Haziran 1988 tarihinde UÇÖ Genel Konferansında kabul edilen, Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 sayılı Tavsiye Kararı'nda, sakat bireylerin mesleki eğitim ve istihdamları konularında birçok

---

<sup>306</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 113.

<sup>307</sup> **A.e.**, s. 113, 198.

öneride bulunmaktadır.<sup>308</sup> Aynı zamanda bu karar, geçmişte yeterince ilgi görmemiş, özellikle ekonomik ve sosyal açıdan gelişmemiş gruplar arasında yer alan sakatların, yapacakları iş ve meslekleri özgür bir şekilde seçebilmelerini ve her sakat bireyin, sakatlığına uygun bir işte çalışabilmesi için gerekli vasıfların kazandırılmasını temin eden, mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon ve mesleki rehberlik başta olmak üzere, işyerlerinin, işin tasarımının, işin yürütülmesi için kullanılan araç ve makinelerin ve işin genel organizasyonunun makul şekilde düzenlenmesi noktasında yapılması gerekenleri uluslararası çalışma hukukunun gündemine taşınmasında çok önemli bir rol üstlenmiştir.<sup>309</sup>

### 2.3.3. Avrupa Birliği

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine temel teşkil eden ve sakat bireylerle ilgili Avrupa Birliği düzeyinde ilk önemli kararların, sakatların toplumla bütünleşmesine ve istihdamına ilişkin olarak alındığı görülmektedir. Bu kararlarla, özellikle mesleki rehabilitasyon ve çalışan sakatların önündeki mânilerin kaldırılması tüm üye devletlere izlemeleri gereken politika çerçevesini sağlamıştır.<sup>310</sup> 1950 yılından sonra Avrupa ülkeleri, sakatlara birçok sosyo-ekonomik haklar tanımışlardır.<sup>311</sup> Asıl gelişme ise, 1970’li yıllarda İngiltere’de ortaya çıkan sosyal model anlayışından yaklaşık on yıl sonra, Birliğin sakatlıkla ilgili yaptığı çalışmalarda görülmektedir.<sup>312</sup> 1980’lerde Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu istihdam kotaları meselesine odaklanırken,<sup>313</sup> AB 1990’lı yıllardan itibaren sakatları, sakat olmayanlar ile eşit haklara sahip bireyler olarak görmektedir.

<sup>308</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>309</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “İstihdamda Fırsat Eşitliği ve Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılık Komisyonu Raporu”, 4. Özürlüler Şûrası: İstihdam (Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri) 16-20 Kasım 2009, s. 201.

<sup>310</sup> Burcu, **Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Tartışma**, s. 51.

<sup>311</sup> Çetin, “Sanayi Devrimi’nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik”, s. 110.

<sup>312</sup> Çarkçı, “Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı”, s. 31.

<sup>313</sup> Tom Shakespeare, Nick Watson, “Farkı Yaratmak: Sakatlık, Siyaset ve Tanınma”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 396-397.

AB, bu haklara dayanarak fırsat eşitliği ilkesini temel almaktadır. Artık AB için sakat bireyler işe yaramaz, aciz, yetersiz ve acınası kimseler değildir.<sup>314</sup>

AB müktesebatı 35 konu başlığından oluşmaktadır. Bu müktesebat, aynı zamanda toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda AB'nin hali hazırdaki hukuk sistemi ve kurallar bütünüdür. İstihdam ve Sosyal Politika, müktesebattaki konu başlıklarından biridir. Avrupa Birliği sosyal politikası, AB üyesi devletlerde ve aday ülke Türkiye'de de sosyal politika seçimlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Avrupa Birliğinin sosyal politikası aynı zamanda küresel ekonominin üçlü yapısında (ABD-AB-Japonya) Avrupa Birliği'nin belirleyici rolü nedeniyle, küresel sosyal politika seçenekleri açısından da önem taşımaktadır.<sup>315</sup>

Günümüzde AB'ye üye ülkelerde meslek sahibi olma ve vasıf düzeyi yüksek sakat bireylerin varlığı, sürdürülebilir mesleki bütünleşmede çok önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı, AB'ye üye ülkeler, sakat öğrencileri genel ve mesleki eğitim sistemlerine entegre etmek için çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Ayrıca bazı AB üyesi ülkeler, kaynaştırmalı eğitime dâhil olamayan sakat bireyler için, özel mesleki eğitim yanında, bireysel destek hizmetleri konusunda da yardım hizmetleri de vermektedir.<sup>316</sup>

Sakat bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma haklarını doğuran ve olgunlaştıran belgeler, başta Avrupa'da bulunan ülkeler olmak üzere tüm dünyadaki ülkelerin sosyal politikaların da bariz bir etkiye sahip olmuştur. Bu belgelerin birincisi, 04 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan ve 03 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren, İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)'dir. Bu Sözleşme, doğrudan sakat bireylerin haklarına vurgu yapmamış olsa da, Avrupa Konseyi üyelerinin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hakları topluca güvence

---

<sup>314</sup> Öner, "Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Bir İnceleme (Niteliksel Bir Araştırma)", s. 112.

<sup>315</sup> Erdoğan, "Uluslararası Sosyal Politikanın Diğer Aktörleri", s. 161.

<sup>316</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu", (Çevrim içi) 21.07.2019.

altına almak için üzerinde anlaştıkları ilk düzenlemedir. Sözleşmenin amacı, demokrasinin gereği olan asgari hak ve özgürlükleri güvenceye almak ve insan hakları alanını zamanla genişletmektir.<sup>317</sup>

Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ekonomik ve sosyal hakları içermediğinden İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden ayrılmaktadır. Sözleşmenin sosyal haklar kapsamına giren çok az sayıda maddesi bulunmaktadır. Bu maddeler; sendikal haklar, ayrımcılığın yasaklanması ve zorla çalıştırmanın yasaklanmasından oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nde sosyal ve ekonomik hakları içeren belge, Avrupa Sosyal Şartı'dır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin kapsamadığı sosyal haklar, bu Şart'ta detaylı bir şekilde açıklanmıştır.<sup>318</sup> 18 Ekim 1961 tarihinde imzalanan Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Toplumsal Anlaşması), sakat bireylerin toplumla bütünleşmesi ve bağımsız yaşam haklarının temininde önemli bir güvence sağlamıştır. Avrupa Sosyal Şartı'nın yürürlüğe girme tarihi 26 Şubat 1965'dir.<sup>319</sup> Şart, önceliği genel programlar içerisinde bulunacak çözümlere vermesinin yanında bunun mümkün olmadığı durumlarda, uzmanlaşmış kurum ve kuruluşlar eliyle sakat bireylerin yönlendirilmesini, eğitimini ve mesleki eğitimini temin etme noktasında gerekli bütün tedbirlerin alınması gerektiğinin altını çizmektedir.<sup>320</sup> Kısacası bu Şart, sakat bireylerin, sakatlıklarının nedeni, türü ve derecesine bakmaksızın, eğitim, mesleki rehabilitasyon ve sosyal hayatla bütünleşme noktasında ülkelere tedbirler almaları gerektiğini hatırlatmaktadır.<sup>321</sup>

Yaklaşık 31 yıl sonra 03 Mayıs 1996 tarihinde Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı kabul edilmiştir. Şart'ta, Avrupa Sosyal Şartı'nda (ve ek protokollerde) teminat altına alınan haklara sekiz yeni hak daha ilave edilerek toplam 31 hak

---

<sup>317</sup> Seda Tekeli, "Uluslararası Sosyal Politika ve Uluslararası Çalışma Normlarına İlişkin Genel Bilgi ve Tanımlar", **Uluslararası Sosyal Politika**, Ed.: Ahmet Makal, Seda Tekeli, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1879, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2922, 2013, s. 9.

<sup>318</sup> Seyhan Erdoğan, "Uluslararası Sosyal Politika'nın Diğer Aktörleri", s. 153-154.

<sup>319</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **İş gücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi**, s. 29.

<sup>320</sup> TBMM, "Avrupa Sosyal Şartı (değiştirilmiş şekli)", (Çevrim içi) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>, 23.05.2019.

<sup>321</sup> Arıcı, Alper, **Sosyal Güvenlik**, s. 213.

teminata kavuşmuştur. Kısacası Avrupa Sosyal Şartı halen yürürlükte olup, onaylayan devletleri yükümlülük altına sokmaktadır.<sup>322</sup>

1990 yılında sakat çocuklar ve gençlerin kaynaştırılmalı eğitime dahil edilmeleri konusunda 90/C162/02 sayılı Konsey İlke Kararı'nın alınması sonucunda, özellikle gençlik politikaları, yetişkinliğe geçiş ve istihdam konularında faaliyet ve programların var olması gerekliliği vurgulanmıştır.<sup>323</sup> Bu Karar'dan sonra, 1992 yılında Avrupa Konseyi, eğitimin tüm kademelerinin sakat çocuk ve gençlere uyumlu olması konusunda 92 nolu Tavsiye Kararı'nı çıkarmıştır. Bu tavsiye kararının hemen akabinde aynı yıl içerisinde, Avrupa Konseyi, bu sefer rehabilitasyon politikaları konusunda 1185 nolu Tavsiye Kararı'nı çıkarmıştır. Bu Karar'da, eğitimin tüm kademelerinde bütünleştirilmiş eğitimin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Yine bu kararda, ağır derecede sakat bireyler için evde verilecek eğitimin ve sakat bireyler için mesleki eğitim hizmetlerinin öneminin altı çizilmiştir.<sup>324</sup>

1995 yılında Avrupa Konseyi, sakat bireylerin mesleki yönden değerlendirilmesine ilişkin şartın oluşturulması yönünde, 95 nolu İlke Kararı'nı almıştır. Karar daha önce ki kararlarda olduğu gibi, sakat bireyler için mesleki eğitimin önemi yanında sakat bireylerin meslek kurumlarında istihdam edilebilmesi noktasında yapılması gerekenlerin altını çizmektedir. AB'nin ekonomik birlik olması, sakat bireylerin ekonomik hayata katılımlarını sağlayacak sosyal politika hizmetlerine öncelik verilmesini sağlamaktadır. Buradan hareketle, AB'nin sakat bireylerin mesleki beceri ve gelişimlerine neden önem verdiğinin gerekçesi de açıklanmış olmaktadır. Kısacası ekonomik katılımı sağlayacak her türlü hizmet öncelikli olarak desteklenmiştir.<sup>325</sup>

---

<sup>322</sup> T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Avrupa Sosyal Şartı", (Çevrim içi) <https://www.csgeb.gov.tr/media/2077/avrupasosyalsarti.pdf>, 21.10.2018.

<sup>323</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, Yay. Haz.: Süleyman Akbulut vd., Ankara, 2014, s. 146.

<sup>324</sup> **A.e.**, s. 146, 147.

<sup>325</sup> **A.e.**, s. 147.

Esasen BM'in 1993 yılında kabul ettiği ve sakat bireylerin rehabilitasyonu, eğitimi ve istihdamı ile ilgili birçok hakkın düzenlendiği Fırsat Eşitliği Standart Kuralları, AB'nin sakat bireylerle ilgili sosyal politikalarının temelini oluşturmaktadır. Söz konusu Kurallar'ın takip edilmesi amacıyla 20 Aralık 1996 tarihinde Avrupa Konseyi, 97/C/12/01 sayılı Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği İlke Kararı'nı çıkarmıştır.<sup>326</sup>

02 Kasım 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Antlaşması, 01 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma o güne kadar lütuf gibi görülen sakat bireylere yönelik sosyal politikalar açısından bir dönüm noktası olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda antlaşma, sosyal politikaları yaptırımı olan bir dayanağa kavuşturmuştur.<sup>327</sup> İstihdam, Antlaşma'nın yeni başlıklarından biri olmuştur. Bu başlık, yeni bir Avrupa istihdam stratejisi oluşturulmasına temel teşkil etmiştir.<sup>328</sup>

17 Haziran 1999 tarihli Avrupa Konseyi'nin 1999/C186/02 sayılı Sakat Bireylere İstihdamda Fırsat Eşitliği Sağlanması Direktifi ile sakatların istihdamına yönelik hükümler getirilmiştir.<sup>329</sup> Direktif, AB'de sakatlığa dayalı ayrımcılığı yasaklayan bağlayıcı vasıftaki ilk belge olmasının yanı sıra, AB ayrımcılık hukukuna yeni kavram ve tanımlar kazandırmış olması nedeniyle de önemlidir.<sup>330</sup>

Avrupa Konseyi tarafından 27 Kasım 2000 tarihinde yayımlanan 2000/78/EC sayılı İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi,<sup>331</sup> AB'nin sakatlara yönelik politikalarına yeni bir açılım getirmiştir. Direktif, sakat bireylerin haklarını kullanırken karşılaşacakları engellerin ortadan kaldırılmasını özel düzenlemeler

<sup>326</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Engellilik, (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/tr/8412/1-4-avrupa-birligi-ve-engellilik>, 23.11.2016.

<sup>327</sup> TBMM, "Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013", (Çevrim içi) 14.02.2017.

<sup>328</sup> T.C. Aile ve Sosyal Bakanlığı, "Avrupa Birliği ve Engellilik", (Çevrim içi) 23.11.2016.

<sup>329</sup> T.C. Aile ve Sosyal Bakanlığı, "Avrupa Birliği'nde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler", (Çevrim içi) <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararasımevzuat/11-avrupa-birliginde-engellilereyönelik-yasal-duzenlemeler>, 17.07.2016.

<sup>330</sup> Kızıldaş, **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, s. 237.

<sup>331</sup> Deniz Cillo, "Avrupa Birliği Giriş Sürecinde Engellilerin Eğitimi ve İstihdamı", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009, s. 102.

yapılmasına tercih ederek, sakat bireylerin topluma tam katılımlarının sağlanmasını hedeflemektedir.<sup>332</sup> Ayrıca Direktif, sakat bireylerin mesleki eğitim hizmetlerine ulaşma ve istihdam edilmeleri konusunda maddeler içermektedir. Sakat bireylerin, mesleki eğitim ve istihdam alanlarında karşılaçacakları her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır.<sup>333</sup>

23-24 Mart 2000 Lizbon Stratejisi, “kişisel, toplumsal, sosyal ve/veya istihdama yönelik bir perspektif ile bilgilerin, becerilerin ve yetkinliklerin geliştirilmesi amacıyla hayat boyunca gerçekleştirilen tüm öğrenme faaliyetleri” olarak tanımlanan “Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi”ni uygulamaya geçirmiş ve buna ilişkin politikaların özellikle dezavantajlı durumdaki gruplardan olan sakat bireylerin yararlanması için tasarlanması hedeflenmiştir.<sup>334</sup>

07 Aralık 2000 tarihinde Nice zirvesinde Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon başkanları tarafından imzalanan Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi/Şartı’nın 15. maddesi herkesin meslek seçme ve çalışma hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir. Sakat bireylere hitap eden 26. madde ise, bağımsız yaşam, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleşme ve toplum yaşamına katılma noktasında devletlerin gerekli önlemleri almasını istemektedir.<sup>335</sup>

Avrupa Komisyonu 2000 yılında, Sakat Bireyler için Engelsiz Bir Avrupa’ya Doğru (COM(2000) 284 final) başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğin amacı, sakat bireylerin sosyal ve ekonomik imkânlarla kavuşmalarını daraltan sosyal ve fiziki (mekân, mimari ve tasarım) engellerinin asgari düzeye indirilmesine veya tamamen yok edilmesine dönük olarak kapsayıcı bir anlayışı yaygınlaştırmaktır.<sup>336</sup>

<sup>332</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Avrupa Birliği ve Engellilik”, (Çevrim içi) 23.11.2016.

<sup>333</sup> Çınarlı, “Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları”, s. 33-35.

<sup>334</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>335</sup> Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi”, (Çevrim içi) <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>, 23.05.2019.

<sup>336</sup> Burcu, **Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Tartışma**, s. 52.

Avrupa'da 2003 yılının Avrupa Sakatlar Yılı olarak ilan edilmesine istinaden, eğitimin tüm kademelerinde sakat bireylere fırsat eşitliği sağlanması, bu yılın hedefleri arasında yer almıştır. Bunu takiben sakat öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması için 05 Mayıs 2003 tarihinde 2003/C134/04 sayılı Konsey İlke Kararı alınmıştır. Aynı yıl içerisinde sakat bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi hakkında 2003/C175/01 sayılı 15 Haziran 2003 tarihli Konsey İlke Kararı alınmıştır.<sup>337</sup>

2004 yılının son ayında Avrupa Komisyonu Sakatlar Konferansı Sofya Sakat İnsanlar İçin Eşit Fırsatlar: İşbirliği ve Ortaklık Beyannamesi yayımlanmıştır. Beynamede sakatlara ilişkin fırsat eşitliği yaklaşımının üç eksene dayandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Birincisi, sakat bireylerin haklarının tanınması, korunması ve yalnızca sakatlık gerekçesiyle ayrımcılığın kaldırılması, ikincisi sakat bireylerin tam katılımı dâhil diyalog ve daha güçlü bir STK aracılığıyla eylemin geliştirilmesi ve üçüncüsü ise, sakat bireylerin yaşamın bütün yönlerine katılımını engelleyen sosyal çevredeki farklı engellerin tanımlanarak ortadan kaldırılarak, kendilerine eşit fırsatların sağlanmasıdır.<sup>338</sup>

Avrupa ülkelerinde sakat bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmaları noktasında, 2006 yılında kabul edilen Helsinki Bildirgesi, 2002 yılında kabul edilen Kopenhag Deklarasyonu ve 2004 yılında Maastricht Bildirgesi'nin devamı niteliğindedir. Bu üç belgenin ortak özelliği, mesleki eğitimde işbirliği ve mesleki eğitim sistemlerinde modernizasyonuna vurgu yapmalarıdır. Ayrıca belgeler, sakat bireyler de dâhil olmak üzere tüm Avrupalıların, mesleki çeşitliliğe sahip olmak için mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine yönlendirilmeleri gerektiğinin altını çizmektedir. Yine bu belgelerde, tüm Avrupalıların yeni ortaya çıkan bilgi tabanlı toplumla azami ölçüde bütünleşmesinin sağlanması önerilmektedir.<sup>339</sup>

<sup>337</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 147.

<sup>338</sup> Cillo, "Avrupa Birliği Giriş Sürecinde Engellilerin Eğitimi ve İstihdamı", s. 37.

<sup>339</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu", (Çevrim içi) 21.07.2019.



AB, Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme'yi, 23 Aralık 2010 tarihinde onaylamak suretiyle, ilk defa resmi bir birlik, Sözleşmenin tarafı olmuştur.<sup>340</sup> Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde 5 Nisan 2006 tarihinde sakat bireylerin haklarını ve topluma tam katılımını teşvik etmek ve üye ülkelerde Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme'nin uygulanabilirliğini artırmak için Sakatlar Eylem Planı (2006-2015) hazırlanmıştır. Plan istihdam, mesleki eğitim ve rehberlik konusuyla ilgilidir.<sup>341</sup> 15 Kasım 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Sakatlık Stratejisi 2010-2020'yi kabul etmiştir. Bu strateji, sakat bireylere yönelik eğitimde bireysel destek sistemlerinin geliştirilmesi gerekliliğinin önemine değinmektedir. Yine bu stratejide sakat bireylerin erişilebilir ve hayat boyu süren eğitim fırsatlarından yararlanmalarının altı çizilmektedir. Ayrıca bu strateji, Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme'nin AB'ye üye ülkelerde uygulanabilirliğinin yaygınlaştırılması noktasında eylem planları ve uygulama düzenekleri de tavsiye etmektedir.<sup>342</sup>

## 2.4. ÜLKE UYGULAMALARI

### 2.4.1. Almanya

Almanya'da 1972 yılında yasal altyapı oluşturmak amacı ile Sosyal Yardım Yasası, sakatların toplumsal kaynaşmasını sağlamak amacıyla çıkartılmıştır. Diğer yasal düzenlemeler ise, Rehabilitasyon Uyum Yasası ve Ağır Sakatlar Yasası sayılabilir. 1994 yılında Alman Anayasası'nın 3.maddesine, kamusal alanlarda ve iş gücü piyasasında ayrımcılığı kesin bir dille yasaklayan bir hüküm konulmuştur.<sup>343</sup> Almanya'da sosyal politikanın diğer alanlarında olduğu gibi sakat bireylere yönelik politikaların eşgüdümü, federal hükümet tarafından gerçekleştirilmemektedir. Eyalet

<sup>340</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 147-148.

<sup>341</sup> T.C. Başbakanlık Özürölüler İdaresi Başkanlığı, "İstihdam Yöntemleri ve Yeni Yaklaşımlar Komisyonu Raporu", s. 136.

<sup>342</sup> Çapkın, "Avrupa Birliği Politikaları Ekseninde Türkiye'de Engellilere Sunulan Özel Eğitim Hizmetleri", (Çevrim içi) 18.08.2017.

<sup>343</sup> Demirci, **homeros'tan aşık veysel'e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 342.

düzeyinde Çalışma, Sağlık ve/veya Sosyal İşler Bakanlıkları gerekli olan politika, düzenleme ve uygulamaları, ulusal düzeydeki Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde yerine getirmektedir. Ayrıca eyaletlerde sakat bireylere ilişkin federal ombudsmanlar, 2002 yılında kurulan Federal Hükümet Komiserlikleri, sakatlar ve sakat sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde tüm yasal düzenlemeler, projeler, toplumsal bütünleşme ve ayrımcılık konusunda gerekli çalışmaları yapmaktadırlar. 2002 yılında çıkartılan Federal Sakatlığa Dayalı Eşit Muamele Kanunu, erişilebilirlik kapsamındaki tüm alanları güvenceye kavuşturmaktadır. Mesleki eğitim, istihdam, mal ve hizmetlere ulaşım vb. konularda sakatları dolaylı-doğrudan ayrımcılıktan koruma adına 2006 yılında Eşitlik Muamele Kanunu çıkartılmıştır. Sakatların en büyük yasal güvencesi ise 2003 yılında onuncusu yayımlanan Sosyal Kod Kitabı'dır. Sakat bireylerin sosyal haklarının detaylı bir şekilde ele alındığı ve garanti edildiği bu kitap, tıbbi rehabilitasyon, mesleki rehabilitasyon, işyeri desteği ve istihdam alanındaki sakat ayrımcılığını yasaklamaktadır.<sup>344</sup>

Almanya'da sakat çocuklara yönelik özel eğitim okullarından, 2004 yılı içerisinde yaklaşık 429.300 öğrenci faydalanmıştır. Sakat çocukların eğitilerek topluma kazandırılmasını amaçlayan bu okullardan, Türkiye'de ise aynı yıl içerisinde 58.500 öğrencinin faydalandığı görülmektedir.<sup>345</sup> Almanya'da 2006 yılında kaynaştırılmış eğitim içerisinde yer alan %15'lik öğrenci oranı, körler okullarına devam eden öğrenci sayısından azdır. Almanya'da mesleki eğitim kurslarında kör öğrencilerin isteklerine uygun olarak yabancı dil, kabartma yazı okuma yazma, bilgisayar gibi çeşitli alanlarda eğitimler özel merkezler veya bazı üniversiteler tarafından her türlü özel araç-gereçler temin edilerek verilmektedir. Ayrıca görme fonksiyonunu ileri yaşlarda kaybedenlere rehabilitasyon hizmetleri, çeşitli merkezlerde veya doğrudan doğruya bu kişilerin evlerinde verilmektedir.<sup>346</sup> Buna

---

<sup>344</sup> Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Özürlü Bireylerin İstihdamı", (Çevrim içi), <http://eyh.gov.tr/tr/8502/Avrupa-Birligi-Ulkelerinde-Ozurlu-Bireylerin-Istihdam-Durumu-ve-Istihdam-Politikalarına-Iliskin-Oneriler>, 21.08.2017.

<sup>345</sup> Gökçe Çiçek Alkan, "Türk-Alman Mesleki Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 12.

<sup>346</sup> Altı Nokta Körler Derneği, "Körlük", (Çevrim içi) <http://www.altinokta.org.tr/yazarlar.php#1>,

ilave olarak, sivil toplum kuruluşlarına bağlı özel eğitim okulları da, federal hükümetin kontrolünde sakat bireylere yönelik olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.<sup>347</sup>

Almanya’da 10 değişik rehabilitasyon merkezi bulunmakta ve buralarda değişik mesleki eğitimler düzenlenmektedir. Mesleki rehabilitasyon aşamalarından biri olan mesleki eğitim bölümü, körlere mini üniversite eğitimi veren dört yıllık bir süreçtir. 20-25 kişilik gruplar halinde verilen eğitimler, yatılı ve yaz kış devam etmektedir. Sonunda zorlu bir sınavla diplomalarını alan kör bireyler, öncelikli olarak sanayi sektörü tarafından tercih edilmektedirler.<sup>348</sup> İş bulma kurumu bünyesinde faaliyette bulunan kariyer rehberlik merkezleri, eğitimden istihdama geçişte yaşanabilecek sorunları ortadan kaldırmak için, okul öğretmenleri ile birlikte sakat öğrencilere yönelik rehberlik hizmeti vermektedir.<sup>349</sup>

Almanya’da körlere hizmet veren çok sayıda mesleki eğitim merkezleri, başta bağımsız yaşam becerileri olmak üzere körlere uygun mesleklerde eğitimler vermektedir.<sup>350</sup> Körlerin kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlama, sosyal ve mesleki rehabilitasyon olanaklarını artırmayı amaçlayan bağımsız yaşam becerileri, mesleğe yönelik rehabilitasyonun önemli bir parçasıdır. Bağımsız yaşam beceri eğitimlerinin en önemli ayağı, beyaz baston kullanımınıdır. Bunun yanında, görme duyusunun yokluğunun oluşturduğu boşluğun başta işitme olmak üzere diğer duyarlar tarafından nasıl doldurulacağı da bu eğitimlerde kazandırılmaya çalışılır. Bu amaçla simultane ortamlar yaratılarak körlere yardımcı olunmakta, onların gerçek yaşam ortamında karşılaşabilecekleri risk ve mânilere karşın bunlarla nasıl başa çıkacakları

---

01.09.2018.

<sup>347</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>348</sup> Haldun Sirer, “Meslek Hastalıkları ve Rehabilitasyon”, (Çevrim içi), [http://iyh.istabip.org.tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=192:meslek-hastaliklari-rehabilitasyon&catid=53:dr-haldun-sirer-kutuphanesi&Itemid=128](http://iyh.istabip.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=192:meslek-hastaliklari-rehabilitasyon&catid=53:dr-haldun-sirer-kutuphanesi&Itemid=128), 23.11.2017.

<sup>349</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>350</sup> Eyyüp Doğan: “Görme Özürlülerin Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonu”, **Görme Özürlüler için Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay.Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Körlere Federasyonu Yayını No: 4, 2001, s. 122.

öğretilmektedir. Bu eğitimlere daha sonra gerçek hayatta devam edilmektedir. Kurs süresi, bireyin yaşı, kör olduğu yaş dönemi, mevcut körlük tanımı ve diğer duyularının ne derece eğitilebileceği gibi faktörlere göre 60-80 saat arasında değişmektedir. Bu eğitimler, tek başına yaşamlarını sürdürmekte zorlanan körlere özel 4 haftalık bir ön kurs çalışması ile sonlanmaktadır.<sup>351</sup>

Kör bireylerin yeniden meslek hayatına girmelerinde mesleki bilgi ve danışmanlık hizmetinin önemli bir yeri vardır. Bu hizmet, psikologlar, rehabilitasyon rehberleri ve branş öğretmenleri tarafından, körlerin bireysel ve mesleki gelişimleri, sakatlıkları ve bunun aşılması, sosyal ve ailevi durumları, gelecekte beklenenleri ve mesleki olanakları göz önüne alınarak yapılan özel görüşmelerle yerine getirilir. Mesleğe hazırlamanın diğer bir aşaması, göz doktorunun muayenesine göre, körün tıbbi açıdan eğitim merkezlerinde verilecek eğitimlere uygunluğunun ve hangi mesleklerin seçilebileceği şeklindeki soruların cevaplanmasıdır. Psikolojik muayene de ise, psikolog her bireye uygun psikolojik yöntemler kullanarak, adayların zekâ düzeylerini, hafıza ve öğrenme yeteneklerini, teorik ve pratik becerilerini, fiziksel baskıya karşı tahammül ve yoğunlaşma düzeylerini ve sosyal yeterlilik denilen kendi durumunu aşma azimlerini tespit etmeye çalışır. Psikolojik yöntemlerle elde edilen bu sonuçlar, adayın gelecekte katılacağı eğitimde başarılı olup olmayacağı konusunda ipuçları vermektedir. Kabartma yazıyı öğrenmede büyük önem taşıyan dokunma duyusu, Almanca, matematik ve daktilo kullanımındaki bilgi ve beceriler, temel beceriler başlığı altında test edilmektedir. Adaylara, merkezlerde kursları verilen mesleklere ait pratik uygulamalar branş öğretmenleri tarafından verildikten sonra, iki hafta süren tüm değerlendirmeler göz önünde bulundurularak uygun mesleğin seçilip seçilmediğine karar verilir, bu değerlendirmeler rapor haline getirilerek adayın herhangi bir rehabilitasyon planına dâhil edilmesinde temel alınır.<sup>352</sup>

İkinci aşama olan mesleki rehabilitasyona hazırlama kursunun amacı, körlerin mesleki eğitimde ihtiyaç duyacakları becerileri karşılamaktır. Bu kursa

---

<sup>351</sup> A.e., s. 123.

<sup>352</sup> A.e., s. 124.

katılmadan mesleki eğitim yapmaları zor olan körlerin, alternatif teknikleri bilmeleri veya pekiştirmeleri ile görenlerle rekabet edecek düzeye gelmeleri ve meslek hayatına atılmaları sağlanmaktadır. İlkokul diploması olma şartı ile başlayan rehabilitasyon süreci, 14 günlük deneme süresinden oluşmaktadır. Almanca, matematik, ekonomi ve toplum bilimi gibi derslerin yanında okul döneminden kalma bilgi eksikleri de ek derslerle telafi edilmektedir. Rehabilitasyon eğitimi, meslek alanlarındaki dersler, günlük hayatı kolaylaştıran beceriler (yemek pişirme, ütü yapma vb.) gibi derslerden oluşmaktadır. Adayın, sakatlığını psikolojik olarak aşamaması durumunun onlarda yarattığı verimsizliği aşma konusunda da özel eğitimlerin verildiği bu kurslar 6 ay sürmektedir.<sup>353</sup>

Batı ülkelerinde mesleki rehabilitasyon hizmetleri genellikle, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının rehabilitasyon birimlerinde, hastanelerin rehabilitasyon bölümlerinde, kamu ve özel kurumlar tarafından açılan meslek edindirme merkezlerinde verilmektedir.<sup>354</sup> Ancak mesleki rehabilitasyon hizmetlerinde en aktif kurumlar, sivil toplum kuruluşlarıdır. Kısacası Almanya’da sosyal hizmetler kapsamında değerlendirilen mesleki rehabilitasyon faaliyetleri, devletten ziyade sivil toplum kuruluşları, kilise ve hayır kurumları tarafından geçmişten bugüne kadar gayet verimli bir şekilde yürütülmektedir.<sup>355</sup>

Almanya’da mesleki rehabilitasyon programı uygulayan yerlerden biri, 1972 yılında kurulan “Alman Körler Eğitim Merkezi”dir. Merkezde, körler için özel tekniklerle düzenlenen ve 1 yıl süren temel eğitimden sonra, ikinci yıl ilerletme eğitimine başlanmaktadır. İlerletme eğitimi, bir meslek eğitiminin gerekleriyle donanmamış olanlar içindir. Bu eğitimin birinci aşamasında çeşitli meslek alanlarının tanıtımı yapılarak, seçilen bir meslek alanında eğitime başlanmaktadır. İlerletme eğitiminin ikinci yılında, seçilmiş alanda meslek eğitimi sürdürülür. Bu eğitim, psiko-sosyal rehabilitasyon faaliyetleriyle birlikte sürdürülmektedir. Bu süre iki, eğitilenin özel durumuna göre bazen üç yıl sürebilir. Bu eğitimin ikinci yılında

---

<sup>353</sup> A.e., s. 125.

<sup>354</sup> Öcal, “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Sakatların İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”, (Çevrim içi) 12.10.2016.

<sup>355</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 144.

işletmelerde ya da resmi dairelerde 4-6 haftalık uygulama yapılmaktadır. Benzer uygulama üçüncü yıl da yapılır. Uygulama dönemleri, eğitimin en can alıcı dönemleridir. Uygulama için özel bir düzenleme şudur; ilk uygulama (2. yıl) merkezin çevresindeki işyerlerinde yaptırılırken, ikinci uygulama (3. yıl) için eğitimi alanın geldiği memleketinde yapılmaktadır. Çünkü eğitimi alan, büyük bir olasılıkla memleketine dönecek ve orada bir işyerinde çalışmak isteyecektir.<sup>356</sup>

Almanya’da körler ile ilgili önemli merkezlerden bir diğeri de, 21 eyalette aynı uygulama ile model oluşturan “Düren Görmezler ve Az Görenler Mesleki Eğitim Merkezi ve İşletmesi”dir. Düren kentinde 1960’da kurulmuş olan Merkez, 1975’e kadar sadece rehabilitasyon hizmeti vermiştir. 1975’ten sonra mesleki eğitim çalışmalarını da başlatmıştır. Merkez kurulduğu günden itibaren yaklaşık 160.000 kör yetişkini mesleki yönden rehabilite ederek işe yerleştirmiştir. Günümüzde kör stajyerler için anlaşma yaptıkları iş yeri sayısı 15 bin civarındadır.<sup>357</sup>

---

<sup>356</sup> Tomanbay, “Almanya’da Görme Özürlülerin Haklarıyla İlgili Tüzel Düzenlemeler ve Bu Alanda Yapılan Sosyal Çalışmalar”, s. 125.

<sup>357</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 339.

**Tablo 2-1:** Almanya’da Mesleki Rehabilitasyon Kurumlarında Verilen Mesleki Eğitimler

Sıra No	Mesleki Eğitim Adı	Eğitim Süresi
1	Fizyoterapist	6 ay
2	Masör	6 ay
3	Tıbbi Düzeyde Eğitilmiş Anatomi Bilen Banyo Elemanı (Tellak)	6 ay
4	Bilgisayar Operatörü	12 ay
5	Bilgisayar Dizgicisi	12 ay
6	Büro Yöneticisi	24 ay
7	Büro Memuru/Sekreteri	24 ay
8	Sosyal Sigorta Elemanı	24 ay
9	Metal İşçisi	12 ay
10	Metal İşçiliği Ustası	24 ay
11	İnce Metal İşçiliği Ustası	36 ay
12	Sanayi İşçisi	18 ay
13	Tornacı	4 ay
14	Frezeci	24 ay
15	Telefon Operatörü/Stenograf	12 ay
16	Muhasebeci Yardımcılığı	36 ay
17	Daktilograf	12 ay
18	Masaj ve Tıbbi Kaplıca Uzmanı	36 ay
19	Resmi Dairede Çalışacak Ev Ekonomisti	36 ay

**Kaynak:** Doğan Çağlar, “Körlerin Rehabilitasyonu ve İş Analizi”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Karataş, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 150-151.

Aşağıda, Tablo 2-1’de yer alan meslekler ve bu mesleklere yönelik uygulanan eğitimlerden bazıları hakkında bilgi verilmiştir;

1.Daktilograf: Stenografik yazıları ya da dikte edilen metinleri bilgisayarda veya uygun sayfa düzenine göre formüle edip yazıya döken bu kişiler, aynı zamanda istatistiksel verileri çıkartabilirler. Bilgisayar kullanmayı bilmenin yanında öğrenmeye hevesli ve yazı grubuyla çalışmaya açık kişiler tercih edilmektedir. 14 günlük bir deneme süresinin olduğu bu mesleki eğitime katılacak adaylarda, telefon operatörlüğü eğitimini bitirmiş olma veya buna eş değer mesleki deneyimler aranır. Bu meslek için işletme haberleşmesi, Almanca, bilgisayar operatörlüğü ve kamu

yönetiminin de içinde bulunduğu ona yakın ders verilmektedir. Pratik eğitim için 4 haftalık işyeri stajının arandığı bu eğitimin sonunda bitirme sınavı Sanayi ve Ticaret Odası tarafından yapılmakta ve sınav sonucunda bir belge verilmektedir. 12 aylık bu eğitimi başarı ile tamamlayan adaylar yazışma trafiğinin yoğun olduğu tüm işyerlerinde iş bulabilmektedirler.

2.Büro Memuru/Sekreteri: Adayların bu mesleği yapabilmeleri için ilköğretim diplomasına sahip olmasının yanında, rehabilitasyon hazırlık kursunu tamamlamaları ya da körlere özgü çalışma tekniklerine de sahip olmaları gerekmektedir. Kör bireylere bu mesleğin uygun olup olmadığının sınındığı 14 günlük deneme süresinin uygulandığı, yedi adet teorik dersin (işletme, personel işleri, enformasyon, arşivleme, Almanca, İngilizce, ilgili hukuk dersleri) yanında, 4 aylık uygulamalı stajında yapıldığı bu eğitim 24 ay sürmektedir.

3.Sanayi İşçisi: Bu mesleki eğitimde diğerlerin de olduğu gibi ilkökul diplomasının yanında, rehabilitasyon hazırlık kursu ile birlikte 4 haftalık sınai teknik eğitim bitirme zorunluluğu aranmaktadır. Pratik eğitim kapsamında metalin matkap, torna ve freze makinelerinde işlenmesi, montaj çalışmaları, makine parçaları ve yapı gruplarının tetkik ve ayarlanması uygulamaları yanında yedi adet teorik dersten (teknoloji, teknik matematik, ekonomi, toplum bilimi vb.) oluşmaktadır. Kursu dışardan müracaat eden adayların tornacılıkta bilgi ve becerilerini ispatlama zorunluluğu olduğu bu eğitim 18 aydır.

4.Masaj ve Tıbbi Kaplıca Uzmanı: Fiziksel terapist temel eğitiminden sonra başlayan 2 yıllık teorik (anatomi ve fizyolojinin temel esasları, canlı insan anatomisi, biyoloji, fizik ve kimyadaki temel esaslar, tıp terimleri, Almanca, spor dersleri ve daktiloda pratik uygulama) ve pratik derslerle birlikte hastanelerde yapılan stajla 30 ay süren bu eğitimlerde resmi devlet sınavının ardından 6 aylık pratik staj dönemi başlar ve devlet tarafından onaylanması ile son bulur. Rehabilitasyon hazırlık kursu yanında yine bu mesleklerde de uygun mesleğin seçilip seçilmediğini tespiti yönelik 14 günlük bir deneme süresi vardır.



5.Telefon Operatörlüğü: Körlerin kendilerini en iyi kanıtladıkları mesleklerden olan telefon operatörlüğü eğitimi 12 ay sürmektedir. Bu eğitim için adayların stenograf ya da fonograf eğitimi almaları ön koşuldur. Telefon operatörlüğü alanına yönelik derslerin ağırlıklı olduğu bu mesleki eğitimde bir diğer ön koşul ise, körlerin bu mesleğe yönelik temel rehabilitasyonu başarıyla tamamlamış veya aynı başarıyı mesleğe uygunluğun test edildiği deneme sürecinde göstermiş olmalarıdır.<sup>358</sup>

Almanya’da sakat bireylerin tüm hakları “Sosyal Kitap” da belirlenmiştir. Okul yaşamından iş yaşamına veya sosyal yaşamdan iş yaşamına geçişlerin teşvik edilmesinde, 2009 yılında Birleşmiş Milletler Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşmesi’nin kabul edilip imzalanması oldukça belirleyici bir yere sahiptir. Bu tarihten itibaren Almanya’da sakat bireylerin hakları konusunda bir hayli ciddi gelişmeler meydana geldiğini vurgulamak gerekiyor. Bu Sözleşme, taraf devletleri, sakat bireyleri, sosyal yaşamın her alanında aktif olarak yer almaları için teşvik edici faaliyetler içerisine girmeye davet etmektedir.

**Tablo 2-2:** 1995-2013 Yılları Arasında Almanya’nın Sakat Bireyler için Rehabilitasyon Hizmetlerine Yaptığı Harcamalar (Kişi/ Avro)

Ülke	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Almanya	51,89	56,74	65,62	66,43	66,44	67,90	65,90

**Kaynak:** European Commission, “Analytical Paper Disability And Labour Market Integration”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

Tablo 2-2’de görüleceği üzere, Almanya’da sakat bireyler için rehabilitasyon hizmetlerine yapılan harcamaların yıllar içinde izlediği seyir görülmektedir. 1995 yılından 2013 yılına kadar belirli dönemlerin incelendiği Tablo’da en son 2013 yılında, kişi başına yapılan rehabilitasyon harcamasının 65,90 avro olduğu görülmektedir.

<sup>358</sup> Doğan: “Görme Özürlülerin Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonu”, s. 126-128.

**Tablo 2-3:** 1995-2013 Yılları Arasında Almanya’da Sakat Bireyler için Nakit Transferlerinde Kamu Harcamaları (Kişi/ Avro)

Ülke	1995	2000	2005	2007	2010	2011	2012	2013
Almanya	396,09	439,00	428,92	416,95	433,95	431,91	446,21	449,32

**Kaynak:** European Commission, “Analytical Paper Disability And Labour Market Integration”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

Yukarıda Tablo 2-3’de görüleceği üzere ise, 1995 yılından 2013 yılına kadar belirli dönemlerde sakat bireylere yapılan nakit transfer rakamları yer almaktadır. Kişi başına düşen rakamların yer aldığı Tablo’da en son 2013 yılında kişi başına 449,32 avroluk bir harcamanın yapıldığı görülmektedir.

Ayrıca Almanya’da Sakat Çalışma Atölyeleri, açık iş gücü piyasasına giremeyen ağır derecede sakat bireylere hizmet vermektedir. Buralarda günlük çalışma süresi sakat bireyin özelliğine göre belirlenmektedir. Ağır derecede sakat bireylerin beş yılın sonunda emeklilik hakkını kazandığı, bu atölyelerde çalışan sakat bireylere belli bir ücret de ödenmektedir. Almanya’da hiç çalışmayan sakat bireylere toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri ve geçimlerini sağlayabilmeleri için gelir desteği yapılmaktadır.<sup>359</sup> Almanya’da kırsal bölgelere varıncaya kadar yaygınlık kazanmış olan Sakat Çalışma Atölyeleri, sakatların istihdamı ve gelir elde etmelerini sağlayarak üretken olabilmelerini ve ekonomiye katkıda bulunabilmelerini sağlamakta ve önemli bir sosyo-ekonomik fonksiyonu yerine getirmektedirler. 1961 yılında sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde kurulan bu atölyeler, her ne kadar normal iş gücü piyasasına katılmaları mümkün olmayan ağır derecedeki sakat bireylere yönelik olarak hizmet verselerde, yine de bu bireylerin çalışma hayatına kazandırılmasında ve bütünleşmelerinde iş ve mesleğin gerektiği gibi yerine getirilmesi için gerekli olan her türlü mesleki ve fiziki çalışma ortamı oluşturulmuştur. Korumalı işyeri statüsünde hizmet veren bu atölyeler mümkün mertebe sakatların ikamet ettikleri evlerine yakın bir yere konumlandırılarak, mesleki rehabilitasyon hizmetleri gerçekleştirilmektedir. İş ve İşçi Bulma Kurumu ve Sosyal Daire, atölyelere sakat birey kabulünü belirli şartlara göre yapmaktadır. Yeterlilik,

<sup>359</sup> Arif Ünal, “Almanya’da engellilerin sadece yüzde 5-6’sı istihdam edilebiliyor”, (Çevrim içi) <https://www.timeturk.com/almanya-da-engellilerin-sadece-yuzde-5-6-si-istihdam-edilebiliyor/haber/795053>, 21.07.2019.

işe alıştırma ve çalışma bölümü olarak üç kademedен oluşan atölyelerde, sakatların tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri yanında pedagojik, terapik ve bakım hizmetleri de yerine getirilmektedir. 1999 yılı verilerine göre, yaklaşık 185 bin sakat bireyin 19 bini mesleki eğitim, 158 bini ise çalışma bölümünde istihdam edilmektedir.<sup>360</sup> Atölyelerin her birinde ne tür bir mesleğe hazırlanarak istihdam edilecekleri daha baştan belli olan en az 120 sakat birey istihdam edilmektedir. Sakat Çalışma Atölyelerinin yanında, sakatların istihdamı için uygulanan ikinci yöntem ise kota rejimidir.<sup>361</sup>

Almanya'da çalışma çağı içerisinde olan körlerin istihdam oranları hakkında genellikle küçük işletmelerin yaygın olması ve bu işletmelere ait sağlıklı verilerin bulunmaması nedeniyle, tam bir bilgiye sahip olunamamaktadır. Sakatların sakat olmayan çalışanlara göre 4-6 puan daha fazla bir işsizlik oranına sahip olmalarından hareketle, körlerin işsizlik oranları hakkında ancak tahminlerde bulunulmaktadır. Ancak OECD ülkelerini kapsayan bir araştırmaya göre, bu ülkelerde sakat bireylerin işsizlik oranı sürekli olarak artmasına rağmen, Almanya'da işsizlik oranının en azından sabit kaldığı görülmüştür. Almanya'da 2002 yılında istihdam edilen ağır derecedeki sakat birey sayısı 840.000'dir. Bu rakam, 2005 yılında ise 914.000 olmuştur. Almanya'da 2005 yılında yapılan bir araştırmada ise, sakat kadın iş gücünün %20'sinin, sakat erkek iş gücünün ise %29'unun istihdam edildikleri görülmektedir. Aynı araştırmada kota kapsamında istihdam edilen sakat erkek iş gücü oranı %30, sakat kadın iş gücü oranı ise %23 olarak tespit edilmiştir.<sup>362</sup>

Almanya'da her belediyenin, her bölgenin kendi teşkilat yapısı içerisinde sakat bireylere yardım amaçlı kurulan istihdam büroları yer almaktadır. Bu istihdam büroları, işe girmek isteyen sakat bireyler ve işverenler için gerekli olan rehberlik ve danışmanlık hizmetini vermektedirler. Örneğin sakat bireye göre iş yerinin uygun

<sup>360</sup> Ekrem Kayacı, "Özrümler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası", **Uzmanlık Tezi**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, s. 16.

<sup>361</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "İşgücü Piyasasının Özrümler Açısından Analizi", T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özrümlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2011, s. 54, 55.

<sup>362</sup> Orhan, "Türkiye'de Özrümlü Dostu İstihdam Politikaları: Durum Analizi ve Öneriler", s. 92, 100-101.

şekilde ayarlanması, rampa ve asansörlerin yapılması, kör bireyin işini yapmasına yardımcı olacak araç ve gereçlerin temin edilmesi, işe gidip gelebilmesi için araç alınması veya mevcut aracın ona uygun hale getirilmesi gibi teşvikler devlet tarafından sağlanmaktadır. Ancak Almanya’da yaşayan sakat bireylere sosyal, kültürel ve günlük yaşama katılmaları için çok önemli imkânlar sunulmasına rağmen, birçok sakat birey ne gibi haklara sahip olduklarını tam olarak bilmedikleri için bu imkânlardan gerektiği gibi yararlanamamaktadırlar.<sup>363</sup>

#### **2.4.2. Amerika Birleşik Devletleri**

Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ortaya çıkan sakat hakları hareketi, daha çok sakatların ekonomik ve politik haklarıyla ilgilenmiştir. Çalışma hakkı, kendi hayatına egemen olma, kendi kararını kendi verme ve ifade hakkı gibi haklar üzerinde duran hareket, marjinalleşme üzerine vurgu yapmaktadır. Bu vurgu sayesinde, sakatların sosyal politika ve uygulamalardan etkilenmeleri sağlanarak, onların sosyal hayatın tümüne dâhil olmaları ve bütünleşmeleri sağlanmaktadır. Yine bu vurgu sayesinde, toplum içerisindeki sakat bireyin, üretken yapılması, hayatın doğasından kaynaklanan tehlikeleri göğüslemeyi öğrenmiş bir birey haline getirilmesi hedeflenmektedir. Hareket, sakat bireye eziyet veren ve onu toplumdan dışlayan tıbbi model yerine, sakatların birey olarak ülke ekonomisine üretici pozisyonunda katılımlarına izin veren bağımsız yaşam merkezlerinin kurulmasını talep etmiştir. 1972 yılında ilk bağımsız yaşam merkezi kurulmuş ve daha sonraki yıllarda ülkenin değişik yerlerinde bu tür merkezlerin sayısı artmıştır. Bu merkezler, bağımsızlık olgusunu farklı şekilde yorumlamaktadır. Bağımsızlığı bilinenin aksine traş olabilme, yemek yiyebilme, elbiselerini giyinebilme, yıkanabilme olarak değerlendirmiyorlar. Merkez bağımsızlığı, sakat bireyin kendini ilgilendiren her konuda kararları kendisinin alması şeklinde yorumlamaktadır. Rehabilitasyon Yasası’na göre hizmet veren bu merkezlerin sayısının üç yüzün üzerinde olduğu bilinmektedir.<sup>364</sup>

<sup>363</sup> Ünal, “Almanya’da engellilerin sadece yüzde 5-6’sı istihdam edilebiliyor”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>364</sup> Winter, Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi”, (Çevrim içi) 13.06.2017.

Sakat hareketinin üstün gayretleri sonucunda, Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Yasası (IDEA) ve Sakat Amerikalılar Yasası'nın (ADA) yasalaştırılması sağlanmıştır.<sup>365</sup> ABD, ICF'ı kabul ederek sakatlığa biopsikososyal yönden yaklaşmaya başlamıştır. Böylece sakatlık, sadece belli kişilerin problemi olmaktan çıkarak başta kurumlar olmak üzere toplumun problemi olmuş, aynı zamanda toplumdaki sakat birey sayısının azalması için toplumun ortak çabası ve çok sektörlü işbirliğini zorunlu kılmıştır.<sup>366</sup>

ABD'de 1975 yılında yürürlüğe giren ve 1990 yılında kapsamı genişletilen Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitim Yasası (IDEA), 0-2 yaş grubu için bireyselleştirilmiş aile hizmet planını hazırlamayı zorunlu kılmaktadır. Ayrıca yasa, bireyselleştirilmiş eğitim planının da hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yasa, 0-21 yaş arasındaki tüm sakat bireylere, en az kısıtlayıcı eğitim ortamlarında ücretsiz eğitim görme hakkı vermektedir.<sup>367</sup> Özetle ABD'de sakat çocukların tamamına yakını doğumdan 3 yaşına kadar erken müdahale, 3 yaşından 5 yaşına kadar okul öncesi eğitim ve 5 yaşından 22 yaşına veya liseyi bitirinceye kadar eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadırlar.<sup>368</sup> 14 veya 16 yaşına gelen kör çocuk için, bireysel eğitim planının bir bölümü olan geçiş planı hazırlanır. Geçiş planı, okul, aile, öğrenci ve toplum temsilcilerinin işbirliği ile hazırlanır. Kör öğrencinin ilgi, yetenek ve tercihleri doğrultusunda hazırlanan bu planlar, eğitim hayatından çalışma hayatına geçişlerde yaşanabilecek sorunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.<sup>369</sup>

---

<sup>365</sup> A.e.

<sup>366</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, ".....", (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/tr/8462/1>, 21.06.2017.

<sup>367</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu", (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>368</sup> Cafer Barkuş, "Amerika Birleşik Devletlerinde Görme Engelli Çocukların Eğitimi Alanındaki Durum", **Uluslararası Görme Özürlülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim, Az Görenleri Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim: 25 Mayıs 1998**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No:2, 2000, s. 19.

<sup>369</sup> Pınar Şafak, "Görme Yetersizliğinden Etkilenmiş Çocuklar için Geçiş Planlarının Önemi ve Hazırlanması", **Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu:14-15-16 Ekim 2011**, Yay.Haz.: Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 87-88.

ABD’de körlerin 1930’lu yılların sonunda aldıkları sosyal yardımlar ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzaktır. Birçok eyalette fakirlik sınırının altında yaşayan körlerden iş bulanlar genellikle korumalı işyerlerinde çok düşük ücretlerle çalışıyordu. Küçük bir grup ise körler okullarında öğretmenlik yapıyordu. 1936 yılında çıkarılan Randolph-Shepard yasası sayesinde federal binalarda satış büfelerini işletmeye başlayan körler için, o yıllarda ABD’de mesleki rehabilitasyon adına bir şeyden bahsetmek imkânsızdır. Ayrıca üniversite ve kolejlerde eğitim gören körlerin de bir avuç olduğunu belirtmek gerekir. ABD’de İkinci Dünya Savaşı’nda sakatların gayretlerinin görülmesinden sonra 1947 yılında ilk defa istihdam edilmeleri konusunda kampanyalara başlanmışsa da, ortada bu kampanyaların başarılı olduğuna ilişkin veriler bulunmamaktadır. Bu başarısızlığın temelinde işverenlerin %50’sinin körleri, zihinsel sakatlar ile aynı kategori de değerlendirerek herhangi bir işe almayı düşünmemeleri yatmaktadır. Körlere dünyada en geniş fonları ayıran, yaklaşık 200 yıl önce eğitimlerine başlayan ve korumalı işyerleri uygulamasını 19. yüzyıldan itibaren etkin bir şekilde uygulayan, 1943 yılında Mesleki Rehabilitasyon yasasını çıkartan ki bu yasa dünyadaki rehabilitasyon hareketinin Magna Carta’sı olarak bilinir. 1965 yılında bu yasaı değiştirerek, kendi işini kuracaklara, çiftlik alacaklara, personel istihdam edeceklerine finansman ve teknik yardım sağlayan ve beş yüzden fazla kurum ile hizmetlerini sürdüren bir ülkede işverenlerde var olan bu ön yargıların toplumu da kapsayacak şekilde günümüzde de olduğunu söylemek gerekir.<sup>370</sup>

Ayrıca, Rehabilitasyon Yasası ve Sakat Amerikalılar Yasası’nda (ADA) ulaşılabilirlik ve rehabilitasyon konuları ele alınmıştır.<sup>371</sup> 1973 yılında çıkarılan Rehabilitasyon Yasası, 1964 tarihli Medeni Haklar Yasası’nı sakatlık temelinde ayrımcılığı yasaklayıcı şekilde genişletmiş ve bazı değişiklikler yapmıştır. Rehabilitasyon Yasası’nın 5. bölümündeki 4 maddede (501, 502, 503, 504) sakat haklarının farklı yönleri ele alınmıştır. 501. madde; sakatların devlet kademelerinde görev almasını, 502. madde; resmi dairelerde yapılması gereken mimari ve ulaşım

<sup>370</sup> Demirci, **homeros’tan aşık veysel’e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 322-328.

<sup>371</sup> Şafak, “Görme Yetersizliğinden Etkilenmiş Çocuklar için Geçiş Planlarının Önemi ve Hazırlanması”, s. 87- 88.

tedbirlerini, 503. madde; Federal Hükümet ile iş yapan işverenlerin, sakatları nasıl ve hangi koşullarda istihdam edeceğini, belli bir parasal miktarın üzerinde iş yapan işverenlerin, çalıştıracağı işçi ya da işçiler alırken ayrımcılık yapmamaları konusunda uyarıları, 504. madde ise; Federal Hükümet'e bağlı kurumlarla yapılacak sözleşmelerde ayrımcılığı yasaklayan en kapsamlı madde hükmündedir. Madde, federal fonlarla desteklenen her türlü programa sakatlarında ayrımcılığa uğramadan katılmasını öngörmektedir.<sup>372</sup> ABD'nin dışına çıkarak diğer ülkelere de ilham kaynağı olan ve ABD'de sakatlar açısından yeni bir dönemin başlangıcı olan Sakat Amerikalılar Yasası (ADA) ise, 28 Temmuz 1990 tarihinde kabul edilmiştir. Yasanın istihdam konulu 102 no'lu bölümünde, yasa kapsamına giren işverenlerin işe alım, terfi, işten çıkarma, işçiye ödenecek tazminat, mesleki eğitim ve istihdamla ilgili konular da ayrımcılık yapamayacağı vurgulanmaktadır.<sup>373</sup>

Günümüzde mesleki rehabilitasyon konusunda oldukça gelişmiş olan ABD'de sakat bireylere sunulan mesleki rehabilitasyon; devlet programları, sivil toplum kuruluşları ile özel sektör kurumları olmak üzere üç sektörde toplanmış olsa da sözü edilen hizmetlerin büyük bir kısmı devlete ait mesleki rehabilitasyon merkezlerinde sağlanmaktadır.<sup>374</sup> Dolayısıyla bu merkezlerde rehabilitasyon danışmanları başta olmak üzere sağlık ve sosyal çalışma gibi alanlardan uzmanların ortak çalışması ile sağlanan hizmetler, özellikle devlet kaynaklı mesleki rehabilitasyon hizmeti sunmak isteyen ülkelere örnek alınabilecek programlar olarak öne çıkmaktadır. ABD'nin her eyaletinde en az bir tane bulunan mesleki rehabilitasyon merkezlerine, sakat bireyin kendisi tarafından başvuru yapılabildiği gibi bireyler bu kurumlara herhangi bir kuruluş tarafından da yönlendirilebilmektedir. Bu merkezlerde sunulan geniş çaplı hizmetlerin genel hedefi sakat bireylerin bağımsız yaşamalarını sağlayabilmek ve istihdamlarını kolaylaştırabilmektir. Söz konusu hizmetlerin kapsamı eyaletten eyalete değişiklik gösterse de mesleki rehabilitasyon merkezlerinde sağlanan hizmetlerin başında;

---

<sup>372</sup> Demirci, **homeros'tan aşık veysel'e tarihte ve toplum yaşamında körler: bilgelik mi, çaresizlik mi?**, s. 330-331.

<sup>373</sup> **A.e.**, s. 334.

<sup>374</sup> Robert C. Ficke, "Digest of Data on Persons with Disabilities", (Çevrim içi) <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED347767.pdf>, 17.06.2019.

- (a) sakat bireyin hizmetlere uygunluğun değerlendirilmesi,
- (b) mesleki tanılama ve değerlendirme
- (c) yükseköğretime yönelik destek ve imkânlar,
- (d) rehberlik ve psikolojik danışma,
- (e) bağımsız yaşamaya yönelik servisler ve
- (f) işe yerleştirme ve sonrasındaki destek ve değerlendirme hizmetleri gelmektedir.<sup>375</sup>

Mesleki rehabilitasyon ve eğitim uygulamalarında, ABD bu tür uygulamaların toplumun tüm kesimlerince paylaşılması için toplumsal entegrasyon hedefli bütüncül uygulamayı kapsayan sosyal rehabilitasyon uygulamalarına öncelik vermektedir. 1978’de Washington D.C.’de kurulan “Ulusal Sakatlık ve Rehabilitasyon Çalışmaları Enstitüsü” olarak bilinen NIDRR, sosyal rehabilitasyon uygulamalarını yürütmekte ve eşgüdümü sağlamaktadır. Enstitü’de sosyal rehabilitasyon, bağımsız yaşam ve toplumsal entegrasyon, erişilebilirlik ve yardımcı teknoloji hizmetleri verilmektedir. NIDRR, sakat bireyleri yeni bilgiler ile buluşturarak, onların tüm fırsatlardan yararlanıp yaralanmadığını takip etmektedir. Ayrıca sakatlarla ilgili istihdam, sağlık ve erişilebilirliklerini artırıcı her türlü araştırmayı da desteklemekte ve üniversite ve rehabilitasyon ile ilgili merkezleri fonlamaktadır. Bunu da RRTC (Rehabilitasyon Araştırmaları ve Eğitim Merkezleri) ve RECE adı verilen merkezler aracılığı ile yapmaktadır. Konuyla ilgisi açısından RRTC’nin faaliyetlerine bakıldığında; bu merkez rehabilitasyon metotları ve hizmet sunum sistemleri konusunda yeni bilgi üretmekte, sakatlık koşullarını azaltma veya en azından durağan tutma ve sakatların sosyal ve ekonomik bağımsızlığının sağlanması konusunda programlar yürütmektedir. Ayrıca rehabilitasyon personeli ve rehabilitasyon hizmet sağlayıcı kurumların eğitimi yanında, sakat bireylere, ailelere ve araştırmacılara rehberlik etmektedir. RERC (Rehabilitasyon Mühendisliği Araştırma Merkezleri) ise, daha çok sakat bireylerin teknolojik yenilikler ile ne gibi

---

<sup>375</sup> State of Maine Department of Labor, “Division of Vocational Rehabilitation”, (Çevrim içi) <http://www.maine.gov/rehab/dvr/index.shtml>, 17.06.2019.



imkânlara kavuşabileceğini araştırır ve sakatların tam erişilebilir ulaşım sistemleri, ev idaresi ve iletişim gibi konularda özgürlük alanını genişletmeye çalışmaktadır.<sup>376</sup>

Yapılan araştırmalar ABD’de devlete ait mesleki rehabilitasyon merkezlerinde sağlanan hizmetlerin sakat bireyin kendisine olduğu gibi ülkeye de ekonomik ve toplumsal yarar sağladığını ortaya koymaktadır. Örneğin mesleki rehabilitasyon hizmetleri aracılığıyla artan sakat birey istihdamının devlet bütçesi açısından faydalarından bazıları; azalan devlet desteği ihtiyacı, artan vergi gelirleri ve ekonomik hareketlilik olarak öne çıkmaktadır. Benzer biçimde 1998 yılında Florida’daki mesleki rehabilitasyon programının toplumsal yararının yanı sıra bu hizmetlere harcanan her bir dolar için 16 dolarlık bir ekonomik getirinin söz konusu olduğu ifade edilmektedir.<sup>377</sup> ABD’de 50 eyalette bulunan ve kamu sektörüne ait merkezlerden 14 tanesinde (Pennsylvania, New Jersey, Nebraska, Missouri, Minnesota, Michigan, Massachusetts, Iowa, Idaho, Hawaii, Florida, Delaware, Connecticut ve Arkansas), körlere özel mesleki rehabilitasyon merkez veya birimleri bulunmaktadır.<sup>378</sup>

#### **2.4.2.1. Florida Körlere Mesleki Rehabilitasyon Merkezi**

1941’de, Florida Yasama Meclisi, Devlet Refah Kurulu’nun bir parçası olarak Floridalı Körlere Konseyini kurdu. Konseyin ilk icraatı, kör bireylere yönelik mesleki eğitim hizmetinin sağlanması olmuştur. Bu hizmetler 1950’li yılların başından itibaren verilmektedir. Merkez tarafından kör bireylere verilen rehabilitasyon hizmetleri aşağıda belirtilen beş farklı programdan oluşmaktadır.<sup>379</sup>

**Kör Bebekler Programı:** Kör Bebekler Programı, uygun yaşta kör çocukların ebeveynlerine, velilerine veya bakıcılarına toplum temelli erken müdahale

<sup>376</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Dünyada Sosyal Rehabilitasyon Uygulamaları”, (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/tr/8274/Dunyada-Sosyal-Rehabilitasyon-Uygulamaları>, 22.08.2017.

<sup>377</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

<sup>378</sup> A.e.

<sup>379</sup> Florida Division of Blind Services: “About Blind Services”, (Çevrim içi) <http://dbs.myflorida.com/Information/index.html>, 21.07.2019.

eğitimi sağlamak için 1 Temmuz 2000’de yrrle girmiştir. Bu program ile ailelere ve bakıcılara, çocuğun ilk ğretmeni olmalarından dolayı rollerinde strateji ve beceriler sağlanmaktadır. Kr Bebekler Programının amacı, çocuklara ve bakıcılarına doğrudan erken müdahale kapsamında, bilgi ve kaynaklar sağlayarak, kr bebeklerin genel gelişimini ve bağımsızlığını en st düzeye çıkarmaktır. Program, gelişimsel gecikmeleri en aza indirmek için görme becerilerine özel önem verilerek erken gelişmeyi teşvik etmektedir. Ayrıca bu program, çocuğun normal gelişim aşamalarında ilerlemesine yardımcı olarak, gelecekteki öğrenim için zemin hazırlar, çocuklara, okulda ve gelecekteki başarıları için becerilerini en iyi şekilde keşfetmeyi ve kullanmayı ğretir. Program, kr çocukların okula, sınıf arkadaşları kadar öğrenmeye hazır olmalarına yardımcı olur. Kr Bebekler Programı ile sunulan erken müdahale hizmetleri, toplum temelli sağlayıcı kuruluşlar tarafından verilmektedir.

Kr Bebekler Programı hizmetleri kendi içerisinde alt gruplara ayrılmaktadır:

1. Doğumdan üç yaşına kadar olan özellikli hizmetler: Aile katılımı, iletişim ve sosyal beceriler, ocuk bakımı, motor, yönlendirme ve hareketlilik, duyuusal gelişim, dokunma ve duyma (telafi becerileri), nesnelere etkileşim (oyun, biliş ve kavram geliştirme), erken okuryazarlık deneyimleri.

2. Üç yaşından beş yaşına kadar olan özellikli hizmetler: İnsanlarla etkileşim (dil, sosyal beceriler ve oyun, davranış ve tavırlar), erken okuryazarlık deneyimleri ve medya öğrenme, öz bakım ve bağımsızlık, yönelim ve bağımsız hareket, biliş ve kavram geliştirme, değerlendirme, Bireyselleştirilmiş İstihdam Planı (BİP), yardımcı teknoloji bilgisi, günlük yaşam aktivitelerinde yeterlilik, okul öncesi ve okula katılabilme.

Kr ocuğun Program hizmetlerinden yararlanabilmesi için iki lte sahip olması gerekiyor: Birincisi, kr çocuğun, yasal kr olması, ikincisi ise, hizmetlerin çocuğa ve aileye; eğitim, bağımsızlık ve geçiş açısından fayda sağlayabileceği konusunda uzmanların uygun görüşünün olması. Bunun yanında, ocuğun Sosyal

Güvenlik Numarasına sahip olması, ABD'deki yasal statüsü ve yılın en az altı ayında Florida'da ikamet etmesi tercih sebebidir. Kör çocuk için planlanan hizmetler, aile tarafından kararlaştırılan en az kısıtlayıcı ortamda bireysel olarak veya küçük gruplar halinde sağlanmaktadır. Üç yaşına kadar olan çocukların, yerel devlet okullarında kurulan okul öncesi programlara katılmaları ve Florida Sağır ve Körler Okulu'na aşına olmaları teşvik edilmektedir. Bu işlem, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı veya Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planı geliştirerek gerçekleştirilir.

**Çocuk Programı Mesleki Rehabilitasyon Programı:** Merkezde, Çocuk Programı Mesleki Rehabilitasyon Programı adı altında beş yaşından büyük kör çocuklara hizmetler verilmektedir. Bu program, çocuğun öğrenmesini ve bağımsız çalışabilmesini sağlamak için okul sistemi tarafından hali hazırda sunulan hizmetleri desteklemektedir. Aynı zamanda çocuğun ebeveyni, bağımsızlığı artırmak için programın ayrılmaz bir parçası olmak zorundadır.

Florida Rehabilitasyon merkezinde yer alan kör bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon hizmetleri; mesleki eğitim, işe yerleştirme, işbaşı eğitimi, yönelim ve bağımsız hareket eğitimi, bağımsız yaşam becerileri eğitimi, kariyer danışmanlığı ve rehberliği, az görme yardımları ve gereçleri ve iş ortamına uyarlanabilir teknoloji hizmetlerini içermektedir. Merkezde, mesleki rehabilitasyon uzmanının yardımıyla tüm hizmet alıcılarına uygun, istenen istihdam sonucunu karşılamak için gereken rehabilitasyon programını sağlamak için Bireyselleştirilmiş İstihdam Planı (BİP) oluşturulmaktadır. Kısacası BİP, bir mesleki hedef ve bu hedefe ulaşmak için sağlanacak hizmetleri içermektedir.

Kör bireylerin evlerinde ve topluluklarında daha fazla öz-yönetim ile daha bağımsız yaşamalarını sağlamak için Bağımsız Yaşam hizmetleri sağlanmaktadır. Başarılı sonuçlar, bireylerin toplumlarında daha bağımsız yaşamalarını ve/veya iş dünyasına geçişlerini sağlar. Aynı zamanda merkezde işverenlere, kör olan bir işçiye bir işin nasıl erişilebilir hale getirileceği noktasında, bilmesi gereken bilgi hizmetleri verilmektedir. Ticari İşletme Programı sayesinde Randolph-Sheppard Yasası kapsamında şartları uygun olan kör insanlar

için gıda hizmet sektöründe iş imkânı sağlanmaktadır. İş olanakları arasında; snack bar, kafeterya, otoyol otomatları veya otoyol dışı otomatların işletilmesi yer almaktadır.

Florida Körler Rehabilitasyon Merkezi, eyalet sınırları içerisinde lise öğrenimini tamamlamayan 21 yaşın altındaki tüm öğrencilerin belirlenmesi ve raporlanması işini de üstlenmiştir. Kör öğrencilere eğitim ve diğer gelişim hizmetlerinin verilmesini sağlamak amacıyla, bölge okul yönetim kurulu ile birlikte işbirliğine dayalı çalışma düzenlemeleri geliştirmek amacıyla personel desteği ve bilgi kaynakları ve teknik yardım sağlamaktadır. Ayrıca kör olan 12-21 yaş arası öğrenciler ve herhangi bir okula kayıtlı olmayan 16-21 yaş arasında kör bireyler için değerlendirme ve eğitim hizmetleri ve Merkeze kayıtlı körler tarafından ihtiyaç duyulan ve kendi kendine yeterlilik ve uzun vadeli mesleki hedeflerin geliştirilmesine yardımcı olan rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması hizmetini de gerçekleştirmektedir.

**Ortaöğretim Sonrası Eğitim:** Merkeze kayıtlı körler için lise sonrası eğitim ve öğretim hizmetleri sağlanmasına yönelik kılavuzlar oluşturulmaktadır. Birey bir işe hazırlanmak, devam etmek veya ilerlemek için böyle bir eğitime ihtiyaç duyuyorsa, lise sonrasında Merkez tarafından desteklenmektedir. Amaç, kör bireye kendine özgü güçlü yönleri, öncelikleri, kaygıları, yetenekleri, kariyer çıkarları ve bilinçli seçimi ile tutarlı bir istihdam sağlamak için gerekli becerileri kazandırmaktır. Merkez, kör bireyin mesleki hedefi, bu alanda ve/veya kariyer gelişimi için bir giriş seviyesi pozisyonu elde etmek için bir lisans derecesi gerektiriyorsa, bir lisans derecesi programının ötesindeki bireylere (yani, Yüksek Lisans Derecesine) destek olabilmektedir. Aynı zamanda uzaktan eğitim veya çevrim içi kurslar ve lisans programları için de destek olabilmektedir. Burada destek olma ücretini ödeme ölçütü, Florida eyaletinde ikamet süresi üzerinden olmaktadır. Körler Rehabilitasyon Merkezi, sonradan kör olan bireyler için, ev yönetimi, yemek pişirme, temizlik, kişisel bakım, yönelim ve bağımsız hareket, kabartma yazı, erişim, bilgisayar teknolojisi, uyarlanabilir ekipman ve cihazlar, ev tamirleri, körlüğe

adaptasyon ve bağımsızlığa katkıda bulunabilecek birçok beceri hizmetini de vermektedir.<sup>380</sup>

**Serbest Meslek Hizmetleri:** Merkez, kör bireyler için serbest meslek hizmetlerinin sunumu için kılavuzlar yayımlamaktadır. Merkez, kör bireylerin BİP'ini oluşturmaktadır. Bir körün BİP'inde, başta istihdam için gerekli olan mesleki beceriler, sakatlığın bireyin istihdamına olan etkisi olmak üzere bir takım bilgiler yer almaktadır.<sup>381</sup> Kısacası, BİP, bireyin güçlü yönleri, öncelikleri, kaygıları, yetenekleri, kariyer çıkarları ve bilinçli seçimi ile tutarlı bir istihdam sonucu elde etmek için tasarlanmaktadır. Tüm BİP'ler yıllık olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir.<sup>382</sup>

**İstihdam Sonrası Hizmetler:** İstihdam sonrası hizmetler, istihdamı sürdürmek amacıyla zaten istihdam edilmiş olan uygun bireylere yardımcı olmak için verilmektedir. İstihdam sonrası hizmetler, istihdam sonucunun kör bireyin güçlü yönleri, öncelikleri, kaygıları, yetenekleri, çıkarları ve bilinçli seçimi ile tutarlı kalmasını sağlamayı amaçlar. Bu hizmetler, karmaşık ve kapsamlı bir hizmet sunumu gerektirmeyen rehabilitasyon ihtiyaçlarını karşılamak için mevcuttur ve bu nedenle kapsam ve süresi azami 4 ayla sınırlıdır.<sup>383</sup>

#### 2.4.2.2. Idaho Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi

Idaho rehabilitasyon merkezi, 1967 yılından beri hizmet veren bir devlet kurumudur. Merkezin birincil amacı, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, beceri eğitimi

<sup>380</sup> Florida Division of Blind Services, "Post Secondary Education", (Çevrim içi) <http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.09-post-secondary-education.html>, 21.07.2019.

<sup>381</sup> Florida Division of Blind Services, "Substantiality of Services", (Çevrim içi) <http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.11-substantiality-of-services.html>, 21.07.2019.

<sup>382</sup> Florida Division of Blind Services, "Individualized Plan of Employment", (Çevrim içi) <http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.14-individualized-plan-of-employment.html>, 21.07.2019.

<sup>383</sup> Florida Division of Blind Services, "Re-opening Successfully Closed Cases for Additional Placement Services and Post-Employment Policy", (Çevrim içi) <http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.20-reopening-successfully-closed-cases.html>, 21.07.2019.

ve kaliteli istihdam ve bağımsız yaşam yoluyla kendini gerçekleştirmeyi sağlamak için eğitim olanakları sağlayarak kör bireyleri güçlendirmektir. Mesleki rehabilitasyon merkezi, iş bulmayı önleyen veya bir işi kaybetmeye neden olacak görme problemi yaşayan bireylere, kariyerleri ile ilgili bilinçli seçimler yapmalarına yardımcı olmaktadır. Merkezdeki rehabilitasyon danışmanları, kör bireyin mesleki rehabilitasyon programına uygun olup olmadığını belirledikten sonra, işe özel ihtiyaçlarını veya mevcut istihdamını nasıl sürdüreceğini değerlendirmek için kör birey ile birlikte çalışmaktadır. Aynı zamanda merkezde hizmet veren rehabilitasyon danışmanları görme bozuklukları konusunda uzmandır.<sup>384</sup>

Bir diğer hizmet ise, kör gençlerin kendilerine yetecek yetişkinler olmalarına yardımcı olmak için, okuldan iş piyasasına geçiş sürecine hazırlanmaya fırsat veren özel programlardır. Mesleki rehabilitasyon danışmanları, koordineli bir geçiş planı geliştirmek için okul yönetimi, veliler ve öğrenci ile birlikte çalışarak bir geçiş planı hazırlar. Öğrencinin mevcut akademik ilerlemesine, ilgi alanlarına, mesleki hedeflerine ve öğrencinin çalışma hedefine dayanarak oluşturulan bu plan, ortaöğretim sonrası eğitime devam etme veya ortaöğretimden sonra doğrudan istihdama girme gereksinimlerine göre oluşturulur. Ortaöğretim öğrencileri geçiş için özel olarak tasarlanmış iki özel programdan birine katılabilirler:

1. Yaz İş Deneyimi Programı: Bu program, 6-8 haftalık bir iş deneyimidir. Öğrenciler denetimli yurtlarda yaşamakta ve hafta boyunca rekabetçi işlerde çalışmaktadırlar. Öğrenciler ayrıca akşamları ve hafta sonları düzenlenen diğer etkinliklerden yararlanırlar.

2. Üniversite Günleri: Ortaöğretim sonrası eğitime katılmayı planlayan öğrencilere odaklanan yeni bir yaz programıdır. Kör öğrencinin ticaret okulu, kolej veya üniversiteye gitmeye hazırlanırken karşılaşılabileceği sorun ve sıkıntılara odaklanmaktadır.<sup>385</sup>

---

<sup>384</sup> Idaho Commission for the Blind&Visually Impaired, "Home Page", (Çevrim içi) <http://www.icbvi.state.id.us/>, 22.07.2019.

<sup>385</sup> A.e.

Alternatif teknikler ve bağımsız yaşam becerileri kapsamında bir dizi eğitimler verilmektedir. Alternatif teknikler içerisinde yer alan yönelim ve bağımsız hareket eğitimi, insanlara bağımsız olarak nasıl seyahat edileceğini öğretmek için tasarlanmıştır. Bu eğitimin amacı, herhangi bir koşul altında, güvenli ve etkili bir şekilde seyahat etme özgürlüğünü kör bireylere vermektir. Öğrenci bastonu nasıl kullanacağını öğrendiğinde, merdivenler, yürüyen merdivenler, asansörler, açık hava navigasyonları, alışveriş merkezleri, mağazalar ve sokak geçişleri gibi konuları içerecek şekilde eğitim genişletilir. Öğrencilere ana yönleri (kuzey, güney, doğu ve batı), yer işaretlerini, çevresel ipuçlarını, adres sistemlerini ve problem çözme becerilerini kullanma konusunda eğitim verilir. Bir kişi daha fazla bilgi ve güven kazandıkça, eğitim giderek daha bağımsız hale gelir. Genellikle öğrenciler otobüs sistemini veya diğer toplu taşıma araçlarını kullanma konusunda eğitim alırlar. Eğitim, bireyin yeni bir mahallede nasıl seyahat edeceği, bir iş veya üniversite kampüsüne giden bir rotada gezinmesi veya karmaşık bir kesişme noktasında bir caddeyi geçmesi gibi eğitimleri içermektedir. Bağımsız Yaşam becerilerine yönelik olarak ise, Merkez görme kaybı yaşayan her yaştan insana özel olarak tasarlanmış hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler arasında ev danışmanlığı, alternatif tekniklerde öğretim, akran destek grupları ve çeşitli az görme hizmetleri yer almaktadır. Hizmetler, bireylerin kendi evlerinde ve topluluklarında vasıflı rehabilitasyon öğretmenleri tarafından sağlanmaktadır. Rehabilitasyon öğretmeni, günlük yaşam aktivitelerinin yerine getirilmesi için basit ve etkili yöntemleri öğretmektedir. Bu yöntemleri öğrenmek ve kullanmak, yemek hazırlamayı, telefonu çevirmeyi, giysileri tanımlamayı, ilaç kullanım saatlerini yönetmeyi ve zamanı doğru bir şekilde söylemeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda rehabilitasyon öğretmeni, kabartma yazıyı okuma yazma ve beyaz baston kullanma yöntemlerini de öğretir. Son olarak bir öğretmen, fatura ödeme, banka hesabını yönetme, para tanımlama ve kayıt tutma için alternatif teknikler konusunda eğitim vermektedir.<sup>386</sup>

#### **2.4.2.3. New Jersey Körler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi**

---

<sup>386</sup> A.e.

New Jersey Körler Rehabilitasyon Merkezi 1910 yılında New Jersey Devlet Yasası'nın emriyle kuruldu. Bu kurum, körlerin en yüksek öz güven ve gelişmiş yaşam kalitesini elde etmelerini sağlayacak hizmetleri vermek için çalışmaktadır. Merkezde, doğuştan 21 yaşına kadar, şartları uygun çocuklara ve ailelerine eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmetler kör öğrencilere sınıf etkinliklerine akranlarıyla eşit şekilde katılmalarını sağlamak için tasarlanmıştır. Çocuğun hizmet için uygun olduğu tespit edildiğinde, Merkez; öğrenci, aile üyeleri ve yerel okul personeli ile yakın bir şekilde çalışmaya başlar.<sup>387</sup>

**Kör Bebekler Programı (0-3 yaş arası):** Merkez personeli, çocuğun artık görmesini değerlendirmekte ve uygunsuzsa, evdeki ihtiyaçlarına göre özel talimatlar sunmaktadır. Merkez personeli ayrıca, çocuğun üç yaşındayken anaokuluna sorunsuz bir geçiş yapmasına yardımcı olmak için aile üyeleri, erken müdahale sağlayıcıları ve sağlık uzmanlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.<sup>388</sup>

**Okul Çağı Hizmetleri (3-21 yaş arası):** Merkez, okul çağındaki çocuklara kapsamlı hizmetler sunmak için yerel okul bölgeleri ile sözleşme yapar. Bu hizmetler arasında çocuğun görsel yeteneklerinin değerlendirilmesi ve gerektiğinde kabartma yazı öğretimi ve körlükle ilgili beceriler yer almaktadır. Merkezdten gelen eğitmenler, aile üyelerine, öğretmenlere, çocuk çalışma ekiplerine ve diğer okul personeline bilgi ve eğitim sağlar. Merkez ayrıca öğrenciye uygun uyarılama donanımları ve mevcut uyarlanabilir eğitim materyallerini de ödünç vermektedir.<sup>389</sup> Rehabilitasyon öğretmenleri, ev yönetimi becerilerini, özel ekipmanın nasıl kullanılacağını, kabartma yazıyı okuma yazma gibi iletişim becerilerini ve el sanatları gibi boş zaman

---

<sup>387</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, "Commission for the Blind and Visually Impaired Home Page", (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/home/>, 23.07.2019.

<sup>388</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, "Educational Services", (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/services/index.html>, 23.07.2019.

<sup>389</sup> A.e.



etkinliklerini öğretir. Ayrıca öğrencilere ve ailelerine değerlendirme ve danışmanlık sağlarlar.<sup>390</sup>

**Mesleki Rehabilitasyon:** Mesleki Rehabilitasyon hizmetleri, istihdamı güvence altına almalarını veya sürdürmelerini sağlayacak becerilerin geliştirilmesi, edinilmesi veya güncellenmesinde kör olan bireylere yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Bu, iş gücünde çalışmak, küçük bir işletmeyi işletmek, toplumda desteklerle çalışmak veya kendi evini yönetmek olabilir. Mesleki rehabilitasyon hizmetleri kapsamında; mesleki değerlendirme, danışmanlık ve iş bulma konusunda yardım, rehberlik, kariyer araştırma, eğitim, işe yerleştirme, destekli istihdam hizmetleri, işe alım sonrası hizmetler, lise geçiş hizmetleri, üniversite danışmanlığı/destek, yardımcı teknoloji hizmetleri, bilgisayar eğitimi verilmektedir.<sup>391</sup>

**Lise Geçiş Hizmetleri:** 1973 Rehabilitasyon Yasası, tüm öğrencilerin 14 yaşında Geçiş Birimi'ne yönlendirilmesini zorunlu kılan federal bir yasadır. Geçiş Programı, her gencin güçlü yönleri ve yeteneklerine odaklanan öğrenci merkezli hizmetler sağlamak üzere tasarlanmıştır. Ortaokuldan geçiş, yolculuğun başlangıç noktasıdır. Süreç boyunca elde edilen başarılar büyük ölçüde öğrenciler, veliler ve profesyoneller arasındaki iletişime ve işbirliğine bağlıdır. Bu işbirliği, her öğrencinin başarılı olması için gereken destek sistemini kurmak için temel teşkil edecektir. Geçiş Danışmanı çocuğun okulunu ziyaret edecek. Okul sisteminde ilerledikçe, Danışman, veli veya yasal vasi ile temas halinde olacaktır. Her öğrencinin geçiş sürecinin başında bir hedef seçmesi gerekmektedir. Plan her yıl gözden geçirilerek gerekli değişiklikler yapılmaktadır. Ayrıca, bu temaslar sırasında Geçiş Danışmanı, öğrencinin okul ortamından ortaöğretim sonrası eğitime, mesleki eğitime veya iş gücüne başarılı bir şekilde geçiş yapmasını sağlamak için tasarlanmış programları

---

<sup>390</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, "Independent Living", (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/independent/>, 23.07.2019.

<sup>391</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, "Vocational Rehabilitation", (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/>, 23.07.2019.

tanımlayacaktır. Danışman, bu programlara katılmak isteyen öğrenciler için düzenlemeler başlatacaktır.<sup>392</sup>

**Destekli İstihdam:** Destekli istihdam hizmetleri, rekabetçi ücretler için gerçek işlerde istihdam edilmesi için artırılmış destek, eğitim ve savunuculuk talep edebilecek bireyler için fırsat yaratır. Bu hizmetlere ihtiyaç duyan körler çoğu zaman daha önce hiç çalışmamış ya da uzun yıllar iş gücünde bulunmamış çoklu sakatlığı olan bireylerdir. Bir iş koçu, iş başvurularında yardımcı olmak için her kör birey ve mesleki rehabilitasyon danışmanı ile birlikte çalışır. Destekli istihdam yaklaşımı, istihdamın istikrarını tehlikeye sokabilecek problemler ortaya çıkmadan önce sorunları giderme stratejilerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına yardımcı olmaktadır.<sup>393</sup>

**İstihdam Sonrası Hizmetler:** İstihdam sonrası hizmetler, başarılı bir şekilde istihdam edildikten sonra kör bireye destek sağlayan zamanla sınırlı müdahalelerdir. Bazen bir kişi işe başlayana kadar istihdam sorunları tespit edilmez (Örneğin, çocuk bakımı, ulaşım vb.). Yapılacak olan bu sınırlı müdahaleler, işe uyum olasılığını artırır ve iş ortamında ki sorunların ortadan kaldırılmasına odaklanılmasını sağlar.<sup>394</sup>

**Ev Yapımı Ürünler Pazarlama:** Crafters Association isimli sivil toplum kuruluşu tarafından, eğlence veya serbest meslek amaçlı el yapımı ürünler yapmak isteyen kör bireyler için tasarlanmış bir programdır. Program katılımcıları, kendi ilgi alanları, üretim yeterliliği ve malzeme ihtiyaçlarının durum değerlendirmesi için evlerinde ziyaret edilir. Gerekirse, kalite ve pazarlanabilirliği artırmak için ürün

---

<sup>392</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, “High School Transitional Services”, (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/highschool/>, 23.07.2019.

<sup>393</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, “Supported Employment”, (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/supemp/>, 23.07.2019.

<sup>394</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, “Post-Employment”, (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/postemp/>, 23.07.2019.

tasarımı, renk ve fiyatlandırma önerileri ile birlikte eğitim verilir. Tamamlandığında ürünler zanaat fuarlarında ve çeşitli mekânlarda toplanır ve satılır.<sup>395</sup>

**Joseph Kohn Eğitim Merkezi:** Merkeze bağlı Joseph Kohn Eğitim Merkezi'nin program müfredatı, öncelikle mesleki hedef arayan kör bireyler için geliştirilmiştir. Kör olan 18 yaş ve üstü bireyler, ortaokul programlarından çıkmışlardır ve toplumla bütünleşmelerini sağlayacak bağımsız yaşam becerilerini öğrenmek isteyebilirler. Merkezin Kabul Öncesi Ekibi, her kör birey için nihai uygunluğu belirler. New Jersey sakinlerinden programa katılmak için herhangi bir ücret alınmamaktadır. Bilindiği gibi görme kaybındaki en temel ayar, duyuşal ipuçlarını (işitme, dokunma, tat ve koku) günlük işleyiş için daha etkili bir şekilde kullanmayı öğrenmektir. Programı tamamladıktan sonra öğrenciler duyuşal ipuçları ve artık görmelerini kullanarak mümkün olan en iyi avantajı birleştirmek için gerekli eğitimi almış olurlar. Program 20 haftada tamamlanır. Joseph Kohn Eğitim Merkezi, 24 kör birey için konutlarda konaklama imkânı sunmaktadır. Merkez hemşirelik personeli, sağlık hizmeti gereksinimlerini karşılamak için öğrencilerin, kişisel doktorları ve diyetisyenler ile işbirliği yapar. Öğrencilere diyet gereksinimleri, göz durumu, genel sağlıkları hakkında bilgi verilir.<sup>396</sup>

**Bağımsız Yaşam Hizmetleri:** Bu çalışma programı ile kör bireye, mutfakta güvenli ve bağımsız bir şekilde çalışması için hem temel hem de uyarlanabilir tekniklerde eğitim verilmektedir. Kolay yemeklerin hazırlanması, temizliği, güvenliği ve kolay erişim, depolama ve kullanım için mutfak eşyalarının ve cihazlarının düzenlenmesi ve etiketlenmesini içerir. Aktivite kapsamında bağımsız yaşam becerileri programı ile dikim, bütçeleme, bakkal alışverişi ve ev temizliği gibi kişisel bakım ve ev işleri gibi günlük sorumlulukları etkin bir şekilde yerine getirmek için gerekli uyarlama becerilerini geliştirir. Merkezde, eğitim sonunda öğrencilere “gerçek yaşam” deneyimi sunan bir geçiş ünitesi mevcuttur. Ayrıca iletişim

<sup>395</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, “Marketing Home-Crafted Products”, (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/market/>, 23.07.2019.

<sup>396</sup> State of New Jersey Department of Human Services: Commission for the Blind and Visually Impaired, “Joseph Kohn Training Center”, (Çevrim içi) <https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/jkrc/>, 23.07.2019.

yeteneklerini geliştirmek için, el yazısı, telefon kullanımı, kayıt cihazı ve bilgilerin depolanması ve alınması için elektronik donanım gibi okuryazarlık ve kişisel iletişim eğitimleri de verilmektedir.<sup>397</sup>

Kör öğrenciler, günlük yaşam aktiviteleri kapsamında, kabartma yazıyı günlük yaşamlarına nasıl dâhil edeceklerini, mutfak eşyalarını, kişisel klasörleri etiketlemeyi ve bakkal listelerini, telefon numaralarını vb. yazmayı fonksiyonel olarak kullanmayı öğrenirler. Yine bu aktivite kapsamında yönelim ve bağımsız hareket becerileri program dâhilinde kör öğrencilere öğretilmektedir. Bu çalışma programı, öğrencilerin çevrelerine yönlendirme becerileri geliştirmeleri için duyuşsal eğitim sağlar. Öğretim görsel olmayan ipuçları ve seyahat için güvenli uzun baston teknikleri kullanımını içerir. Günlük yaşam aktiviteleri kapsamında uygulanan programlardan sonucusu ise teknoloji eğitim programıdır. Kişisel kullanım veya olası istihdam olanakları için bilgisayara erişmek için yardımcı teknolojinin kullanımını konusunda verilen teknoloji eğitimi ile bilgisayar bilgisine sahip olmayan öğrenciler, uygun ofis programlarını ve klavyeyi kullanma, internet kullanımı ve e-posta gönderip almayı öğrenme gibi temel bilgisayar becerilerini kullanmayı öğrenirler. ABD'in diğere eyaletlerinde olduğu gibi, New Jersey Mesleki Rehabilitasyon Merkezi'nde de körlere verilen hizmetler, belirli bir ücret tarifesine tabidir. Örneğın 2018-2019 öğretim yılında, seviye 1 (4-8 ziyaret) 1.900 Dolar, seviye 2 (9-30 ziyaret) 4.500 Dolar, seviye 3 (haftada 3 seans) 12.600 Dolar, seviye 4 (haftada 4 seans) ise 14.300 Dolar şeklindedir.<sup>398</sup>

#### **2.4.2.4. Mississippi Körlere Mesleki Rehabilitasyon Merkezi**

Mississippi Rehabilitasyon Merkezi, mesleki rehabilitasyon, kariyer danışmanlığı, destekli istihdam, geçiş hizmetleri, kariyer keşif ve istihdam becerileri, işe hazırlık, mesleki teknik eğitim, mesleki eğitim, bağımsız yaşam eğitimi ve gezici öğretmen programlarından oluşan ve aşağıda belirtilen bir dizi hizmeti kör bireylere sunmaktadır:

---

<sup>397</sup> A.e.

<sup>398</sup> A.e.

**Mesleki Rehabilitasyon:** Mississippi Rehabilitasyon Merkezi'nde, mesleki değerlendirme, danışmanlık ve rehberlik, eğitim yardımı, mesleki eğitim, işe yerleştirme ve yardımcı teknolojiyi içerecek şekilde mesleki rehabilitasyon hizmetleri verilmektedir. Bunlara ek olarak işverenlere en uygun adayı bulmaları konusunda ve sakatlar için iş analizi ve iş yeri bulma konusunda yardım sağlanmaktadır.

**Kariyer Danışmanlığı:** Ayrıca kariyer danışmanlığı hizmetinin de verildiği Merkez'de, kör bireylere destekli istihdam konusunda da gerekli hizmetler verilmektedir. Kör bireye, eğitilmiş meslek danışmanları ve işe yerleştirme uzmanları, istihdama hazırlanma, işe girme ve işi devam ettirme konularında gereken desteği sağlarlar.

**Destekli İstihdam:** Destekli istihdam, kör bireye iş arkadaşlarının yanında rekabetçi bir ortamda çalışma imkânı sunar. Destekli istihdam programı, kör bireyin istihdamında istikrar sağlanıncaya kadar çalışanla birlikte bir eğitmeni görevlendirilmesini sağlar. Sağlanan yardım bireyselleştirilmiş ve uzun vadeli'dir.

**Geçiş Hizmetleri:** Geçiş Hizmetleri Programı, okuldan çalışma ortamlarına geçmek isteyen kör bireyler arasından gerekli şartları taşıyan öğrencilere verilir. Mississippi Eğitim Departmanı yerel okul bölgeleriyle birlikte çalışarak sakat öğrencilere okuldan işe kolay geçiş yapmalarını sağlamak için eğitim ve yardım sağlamak üzere tasarlanmış çeşitli programları planlama ve uygulamada işbirliği içerisinde hizmete sokmaktadır.

**Kariyer Keşif ve İstihdam Becerileri Programı:** Mesleki Rehabilitasyon Geçiş Danışmanı ve sınıf öğretmeni, sakat öğrencilerin katılabileceği bir müfredatın uygulanması için birlikte çalışır. Bu program, görüşme becerilerinden uygun iş yeri kıyafetlerine kadar çeşitli hizmetlerde öğrencilere yardımcı olur.

**İşe Hazırlık Eğitimi:** Bu programın odağı, sakat öğrencilere yapılandırılmış bir ortamda fiili çalışma yapma fırsatı sunmaktır. Öğrenciler ücret, mesleki değerlendirme ve iş değerlendirmesi konularında eğitim alırlar.

**Mesleki Teknik Eğitim:** Bazı kör öğrenciler, normal mesleki-teknik programlara (kaynak, oto kaporta onarımı vb.) okul sistemi aracılığıyla katılmayı seçebilirler. Bu öğrenciler ayrıca Merkez aracılığıyla mesleki değerlendirme alabilirler.

**Mesleki Eğitim:** Öğrenciler son sınıfa kadar işbaşında eğitime katılmayı seçebilirler. Bu program, öğrencinin bir çalışan/işveren ilişkisine girmesi ve işverenin başarılı iş performansı için gereken eğitimi sağlaması bakımından İşe Hazırlık Eğitimi'nden farklıdır. Merkez ve işveren, eğitim için işverenin ödeyebileceği bir ücret üzerinde anlaşır. İşveren bir mesleki rehabilitasyon danışmanından teknik yardım alır ve çalışan ise mesleki değerlendirme, mesleki danışmanlık ve rehberlik desteği alır. Bir öğrenci için uygun hizmetlere ilişkin karar, öğrenci, mesleki rehabilitasyon danışmanı ve okul yönetimi ile koordineli olarak verilecektir. Her geçiş vakası kişiselleştirilir ve hizmetler her durumda neyin uygun olduğuna göre koordine edilir.

**Ticari İşletme Programı:** İşletme Programı, yasal olarak kör olan Mississippililer için yemek servisi sektöründe serbest meslek olanakları için destek sağlamaktadır. Bu girişimciler, otomatlar, atıştırma ve askeri üslerdeki kafeteryalar dâhil olmak üzere çeşitli işletmeleri işletmektedir. Potansiyel satıcılar aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birkaç farklı konuda eğitim alır: İş girişim programına giriş, kişisel bakım, matematik, iş yönetimi ve kayıt tutma, müşteri ilişkileri ve satış, envanter kontrolü, teşhir (pazarlama), temizlik becerileri, denetleyici ilişkiler ve menü planlama. Kör bireylere, her eğitim modülünün sonunda beceri ustalığı gösterme fırsatı verilir. Sınıf eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra, müşteriler işbaşında eğitim almak için kurulan tesislerde kör satıcılarla birlikte çalışırlar.

**Bağımsız Yaşam Hizmetleri:** Körler için Bağımsız Yaşam programı, bağımsız yaşam hedeflerine ulaşmak için kör bireylere olanak sağlayan hizmetler sunmaktadır. Program, yasal olarak kör olan bireylerin körlüğüne uyum sağlamalarına yardımcı olacak hizmetler sunmaktadır. Verilen hizmetlerden bazıları: Konuşma saatleri, yazma kılavuzları, az görme yardımcıları vb. gibi uygun ve gerekli yardımcı cihazların önerilmesi ve/veya sağlanması, fonksiyonel düşük görme değerlendirmeleri, bağımsız yaşam becerileri eğitimi, akran destek grupları ve okuyucu hizmetleri ile ulaşım ve savunuculuk gibi diğer destekleyici hizmetler, günlük yaşam aktiviteleri ile sorunlarla baş etme konusunda kör olan bir kişiye yardımcı olmak için tasarlanmış diğer uygun hizmetler, yönelim ve bağımsız hareket eğitimi ve danışmanlık (eş, birey ve grup) hizmetleri şeklindedir.

**Gezici Öğretmen Programı:** Merkez 1994 yılından itibaren rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyacı olup da evden dışarı çıkamayan kör bireylere, gerekli olan hizmetleri evlerinde vermektedir. Gezici öğretmenleri, kör birey için yaşam ihtiyaç planları geliştirmek ve eğitim materyalleri ve yerinde eğitim sağlamak için mesleki rehabilitasyon danışmanlarıyla yakın işbirliği içinde çalışırlar.

**Beceri İşleri:** Beceri İşleri, mesleki değerlendirme, iş eğitimi ve sakat bireyler için gerçek iş deneyimi sağlayan bir topluluk rehabilitasyon programları ağıdır. Ülke çapında beceri işleri şeklinde çalışan 15 merkez vardır ve Mississippi Rehabilitasyon Merkezi'nin bir bölümüdür. Beceri İşleri kör bireylerin, yaşam kalitesini, iş fırsatlarını ve sakatların toplumla bütünleşmelerini artırmayı amaçlamaktadır. Beceri İşleri'nin sunduğu hizmet ve ürünlerden bazıları şunlardır; harmanlama ve sıralama, paketleme ve taşıma, montaj işleri, ürün yeniden işleme, ürün geri kazanımı, zemin bakımı, temizlik ve kalite incelemeleridir.<sup>399</sup>

### 2.4.3. Finlandiya

---

<sup>399</sup> Mississippi Department of Rehabilitation Services, "Assistive Technology", (Çevrim içi) <https://www.mdrs.ms.gov/AssistTech/Pages/>, 23.07.2019.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sakat savaş gazilerinin ihtiyaçlarına cevap verme zorunluluğu, 1950'lerde ve 1960'larda Finlandiya'nın sakatlık mevzuatının geliştirilmesine önemli ölçüde ivme kazandırdı. Bununla birlikte, 1995'te Finlandiya Anayasası'nda reform yapılınca kadar, sakatlık temelindeki ayrımcılık özellikle yasaklanmamıştır. Günümüzde Anayasa, istihdam, eğitim ve halka açık mal ve hizmetlere erişim alanlarında sakatlara karşı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bir başka yasal dönüm noktası ise, 1986 yılında kabul edilen Sakatlar Yasası'nda gerçekleşti. Yasa, belediyelerden sakatlara yönelik hizmetlerin ve yardımların, yerel toplulukta ihtiyaç duyulan formda ve ölçekte sunulmasını sağlamayı şart koşturmuştur. Yasa, sakatların ihtiyaç duydukları her türlü yardımın, insanların bağımsız bir yaşam sürmelerine yardımcı olacak şekilde planlanmasını sağlamıştır. Bu amaçla, sakat birey ve ebeveyni veya vasisi ile işbirliği içinde, gerekli hizmetler ve destek programları tespit edilerek bireysel bir hizmet planının hazırlanması şartı getirilmiştir. Yasa ayrıca, belediyelerin bu amaca yönelik bütçe ödenekleri çerçevesinde sağlayabilecekleri hizmet ve yardımlardan da bahsetmektedir. Bunlar, rehabilitasyon danışmanlığı, uyum eğitimi ve kişisel asistan ve işe alma maliyetinin geri ödenmesi şeklindedir. Bir başka yasal düzenleme de Sosyal Refah Müşterilerinin Statüsü ve Hakları Kanunu'dur (812/2000). Sosyal hizmetlerle ilgili olan bu Kanun'un amacı, "müşteri" odaklı bir yaklaşımı teşvik etmek, müşterinin sosyal refahını desteklemektir. Kanun, sosyal yardım konularında sakat bireyin katılımı, tedavisi ve yasal koruma ile ilgili temel yasal ilkeleri ortaya koymaktadır.<sup>400</sup>

Sosyal Sigorta Kurumu tarafından: Mesleki rehabilitasyon, ağır sakatlığı olanlar için rehabilitasyon, isteğe bağlı rehabilitasyon ve rehabilitasyon psikoterapisi hizmetleri verilmektedir. Tıbbi rehabilitasyon belediyeler ve Sosyal Sigorta Kurumu tarafından organize edilmektedir. Ancak meslek hastalığı olan veya iş kazası geçiren bireyin, beş yıl veya daha fazla bir süredir çalışması varsa rehabilitasyon hizmeti alıp almayacağına, sigorta şirketi karar vermektedir. Sosyal Sigorta Kurumu, psikoterapiye maddi destek sağlamakta, ancak terapist bulma işini yararlanıcıya

---

<sup>400</sup> IDRM, "Finland", **International Disability Rights Monitor 2007**, (Çevrim içi) [http://idrmnet.org/images/IDRM\\_Europe\\_2007.pdf](http://idrmnet.org/images/IDRM_Europe_2007.pdf), 29.07.2019.



bırakmaktadır. Sosyal Sigorta Kurumu'nun rehabilitasyon hizmetleri, Finlandiya ulusal sağlık sigortası kapsamında olanlara yöneliktir.<sup>401</sup>

Ancak mevzuattaki değişikliklere rağmen, sakatlara sunulan hizmetlerin uygulanması ve kullanılabilirliği sorunlu olmaya devam etmektedir. Ülkenin bulunduğu bölgeye ve sakatlık türüne göre hizmetlerin kullanılabilirliğinde büyük farklılıklar vardır. Mevcut ihtiyaçla ilgili olarak, ulaşım ve kişisel yardım hizmetlerinde önemli eksiklikler bulunmaktadır. Sakatlara Yönelik Hizmetler ve Yardım Kararı'ndaki asgari hizmet miktarları, pratik uygulamada ayrılan azami miktarlar haline gelmiştir. Örneğin, sağır kör olan bir bireyin yılda 240 saat tercümanlık hakkı vardır (günde yaklaşık 40 dakika). Ancak, sakat birey ekstra olarak ihtiyaç duyulan saatler için ayrı bir başvuruda bulunmalı ve neden gerekli olduklarına dair dava açmalıdır.<sup>402</sup>

Finlandiya'da sosyal hizmet ve yardım konusundaki sorumluluk temel olarak çoğu ekonomik zorluklarla karşı karşıya olan 417 belediyeye aittir. Ancak bu durum ülkenin farklı yerlerinde insanlar arasındaki eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır. 1990 yılındaki ekonomik krizden bu yana, sakat bireylere karşı sosyal dışlanmanın belirgin bir şekilde arttığı ve iş gücü piyasasının dışında kalan büyük bir çoğunluğun ise ekonomik olarak sıkıntı yaşamaya başladıkları görülmektedir. Mevzuat sosyal ve sağlık hizmetlerini düzenleme işinin belediyeler tarafından yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Yardım ve hizmetler belediyelerin mali durumuna bağlıdır. Sınırlı sayıda korunan hizmet dışında, çoğu yalnızca isteğe bağlı bütçe sınırları dâhilinde verilir. Bu nedenle, bir kişi açıkça yasalara göre hizmet ya da yardım alma hakkına sahip olsa bile, belediye sosyal hizmetleri eksiklik nedeniyle bu talebi reddedebilir. Bu, sakat bireyler için eşit olmayan muamele, makul olmayan gecikmelere yol açmaktadır. Tüm bunlara rağmen, belediyeler, sağlık merkezlerinde ve hastanelerde tıbbi rehabilitasyon hizmetlerinin yanında, rehabilitasyon danışmanlığı, adaptasyon eğitimi ve rehabilitasyon rehberliği hizmetlerini de vermektedir. Sakat bireyin,

<sup>401</sup> Finland, "Rehabilitation", (Çevrim içi) <https://www.infofinland.fi/en/living-in-finland/health/rehabilitation>, 21.20.2019.

<sup>402</sup> IDRM, "Finland", **International Disability Rights Monitor 2007**, (Çevrim içi) [http://idrmnet.org/images/IDRM\\_Europe\\_2007.pdf](http://idrmnet.org/images/IDRM_Europe_2007.pdf), 29.07.2019.

rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilmesi için sağlık muayenesi olduktan sonra, belediyenin sosyal hizmetler ofisine başvurması gerekmektedir. Belediyelerin sakat bireylere hizmet veren sosyal görevlisi bulunmaktadır. Ofis, sakat birey için bir hizmet planı yapmaktadır. Bu planın gayesi, sakatlar için hangi hizmetleri alabileceğini tespit etmektir.<sup>403</sup>

16-67 yaşları arasında rehabilitasyon hizmeti alanlara rehabilitasyon ödeneği verilmektedir. Ancak bu ödenek, Sosyal Sigortalar Kurumu veya iş sağlığı uzmanının onayına bağlıdır. Günlük çalışma saatlerinin rehabilitasyona katılım nedeniyle %40 veya daha fazla azalması durumunda, kısmi bir rehabilitasyon yardımı alınmaktadır. Rehabilitasyon ödeneği almak için, belediye tarafından hazırlanmış bireysel bir eğitim ve rehabilitasyon planı olmalıdır.<sup>404</sup>

16 yaşından küçük sakat bireyler için, günlük yaşamlarına destek sağlaması amacıyla sakatlık ödeneği verilmektedir. Bu ödeneğin miktarı, çocuğun ihtiyaç duyduğu bakım ve rehabilitasyon ihtiyacına göre belirlenir. Ancak bu ödenek, genellikle belirli bir süre için verilir ve ödeneğin bu sürenin bitiminden sonra da devam ettirilmesi için başvuruda bulunmak gerekmektedir.<sup>405</sup>

Toplu taşıma hizmetlerinden yararlanmayan sakatların çalışma ve sosyal hayata katılımı için, sakatlara özel taşıma hizmetleri sağlanmaktadır. Bu hizmet gerekli olması halinde yardımcı personel eşliğinde de yapılabilmektedir. Özellikle kör bireyler için günlük yaşantılarına yardımcı olunması amacı ile kişisel bir yardımcı atanabilmektedir. Yardımcı personel, yemek pişirmek, alışveriş yapmak vb. konularda yardımcı olmaktadır. Belediye yardımcı personelin ücretini ödemektedir.

---

<sup>403</sup> Finland, “Services for disabled persons”, (Çevrim içi) <https://www.infofinland.fi/en/living-in-finland/health/disabled-persons/help-for-everyday-life>, 21.20.2019.

<sup>404</sup> Kela, “Rehabilitation allowance”, (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/rehabilitation-allowance>, 21.10.2019.

<sup>405</sup> Kela, “Disability allowance for children”, (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/disability-allowance-for-children>, 21.20.2019.

Sosyal Sigorta Kurumu tarafından rehabilitasyon hizmetine sahip olmayanlara, belediyeler rehabilitasyon hizmeti sağlamaktan sorumludur.<sup>406</sup>

Temel Eğitim Yasası Bölüm 17, özel eğitime ihtiyacı olan sakat bir öğrencinin diğer öğretim yanında özel eğitimi almaya hak kazandığını belirler. Özel eğitim, öğrenci için bireysel bir eğitim planının tasarlanması ile birlikte mümkün olduğu kadar başka bir özel eğitim sınıfında veya başka uygun bir tesiste düzenlenebilmektedir. Ancak, yasaya göre, öğrenciyi özel eğitime kabul etme veya aktarma kararı, öğrencinin eğitim sağlayıcısının tavsiyesinde ikamet ettiği yerin yerel otoritesine aittir. Zorunlu eğitim ile ilgili Bölüm 25, bir çocuğun sakat veya hastalığı varsa ve temel eğitim için belirlenen hedeflere dokuz yılda ulaşamaması durumunda, zorunlu eğitime bir yıl önce başlayıp 11 yıl süreceğini belirler. Özel eğitim ile ilgili destek hizmetleri hakkındaki 39. madde, ilgili Bakanlığın, eğitim sağlayıcısının özel eğitim ile birlikte rehabilitasyon düzenlemesi gerektiğine karar verebileceğini ve bu eğitime ilişkin gelişim, rehberlik ve desteği görebileceğini belirler.<sup>407</sup>

Mesleki Özel Eğitim Kurumları, yüksek destek ihtiyacı olan öğrencileri yetiştirmek için temel sorumluluğa sahiptir. Sağlayıcıları için özel müfredat, özel ihtiyaç eğitimlerinin düzenlenmesi için planlar içermektedir. Özel ihtiyaçları olan her öğrenci için yazılı olarak Bireysel Eğitim Planı hazırlamaktadır. Bu plan öğrencinin ihtiyaç duyduğu bireysel destek önlemlerini tanımlar. Mesleki eğitime veya işe başlamadan önce özel desteğe ihtiyacı olan öğrenciler ayrıca mesleki temel eğitimle ilgili olarak hazırlık ve rehabilite edici eğitim ve öğretim alabilirler. Temel ve mesleki eğitimdeki özel ihtiyaç programları için uygun olan öğrenci sayısı giderek artmaktadır. 2003 yılında 124.137 öğrenciye yarı zamanlı özel eğitim verilmiştir. Toplam 36.839 öğrenci (yani, öğrenci yaş grubunun %6,2'si) özel eğitime

<sup>406</sup> Kela, "Rehabilitation allowance", (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/rehabilitation-allowance>, 21.10.2019.

<sup>407</sup> IDR, "Finland", (Çevrim içi) 29.07.2019.

yerleştirilmiş ya da aktarılmıştır. 2000 yılında özel eğitim alan mesleki eğitim öğrencilerinin %8,2 olan oranı 2004'te %10,5'e yükselmiştir.<sup>408</sup>

Belirli bir eğitim veya öğretim programını seçmeyi zorlaştıran bir sakatlığı olan bireyler için eğitim denemesi olarak isimlendirilen bir hizmet verilmektedir. Deneme, sakat bireyin eğitim planını belirlemesine yardımcı olmaktadır. Sakat birey, deneme sırasında, eğitim kurumunu ve eğitim programının içeriğini tanıma fırsatı bulmaktadır. Derslerde araştırma ile ilgili konuları tartışma fırsatı bulan sakat birey, bu şekilde ilgi alanını ve çalışma alanına olan kabiliyetini ölçebilmektedir. Bir eğitim denemesi yaklaşık 10 gün sürmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumu, deneme eğitiminin masraflarını, eğitim kurumuna öder.<sup>409</sup>

Rehabilitasyon mevzuatında olduğu gibi diğer yasalarda, ağır sakatlıkları olan bireyler, fonksiyonel kapasite veya sakatlık yüzdesi değerlendirmeleri ile tanımlanmaktadır. Ülkede, Sakatlık Ödeneği Yasası (124/1988) ile sakat bireylere, gerekli yardımı, hizmetleri ve özel masrafları telafi etmek için sakatlık ödeneği verilir, sakat çocuklar için Bakım Yardımı Kanunu, ihtiyacı olan bir çocuğa en az altı ay boyunca bir bakım ödeneği ödenmesini sağlar.<sup>410</sup>

**Tablo 2-4:** 1995-2013 Yılları Arasında Finlandiya'nın Sakat Bireyler için Rehabilitasyon Hizmetlerine Yaptığı Harcamalar (Kişi/ Avro)

Ülke	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Finlandiya	68,56	83,73	97,25	96,58	97,85	97,95	99,19

**Kaynak:** European Commission, "Analytical Paper Disability And Labour Market Integration", (Çevrim içi) <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16601&langId=en>, 21.07.2019.

Tablo 2-4'de görüleceği üzere, Finlandiya'da sakat bireyler için rehabilitasyon hizmetlerine yapılan harcamaların yıllar içinde izlediği seyir görülmektedir. 1995 yılından 2013 yılına kadar belirli dönemlerin alındığı Tablo'da

<sup>408</sup> A.e.

<sup>409</sup> Kela, "Training try-out", (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/training-try-out>, 21.10.2019.

<sup>410</sup> IDRM, "Finland", (Çevrim içi) 29.07.2019.

en son 2013 yılında, kişi başına yapılan rehabilitasyon harcamasının 99,19 avro olduğu görülmektedir.<sup>411</sup>

**Tablo 2-5:** 1995-2013 Yılları Arasında Finlandiya'nın Sakat Bireyler için Nakit Transferlerinde Kamu Harcamaları (Kişi/ Avro)

Ülke	1995	2000	2005	2007	2010	2011	2012	2013
Finlandiya	837,40	703,06	729,16	719,47	742,48	706,04	685,32	674,24

**Kaynak:** European Commission, “Analytical Paper Disability And Labour Market Integration”, (Çevrim içi) <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16601&langId=en>, 21.07.2019.

Yukarıda Tablo 2-5’de görüleceği üzere ise, 1995 yılından 2013 yılına kadar belirli dönemlerde sakat bireylere yapılan nakit transfer rakamları yer almaktadır. Kişi başına düşen rakamların yer aldığı Tablo’da en son 2013 yılında kişi başına 674,24 avroluk bir harcamanın yapıldığı görülmektedir.<sup>412</sup>

Mesleki eğitim ve işe yerleştirme programları, hükümet, dini kuruluşlar, STK ve özel sektör tarafından yönetilmektedir. Avrupa Sosyal Fonu dâhilindeki bazı projeler, açık iş gücü piyasasına erişme kapasiteleri düşük olanları hedeflemektedir. Ancak, bu tür programlara girenlerin sayısı, dışarıda kalan sakatların sayısı ile karşılaştırıldığında çok sınırlıdır. Sakatlık ve iş gücü konularında uzmanlar büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. “2006 Yılı Hükümetinin Sakatlık Politikaları İncelemesi”, mevcut sistemde sakat insanlar ile olmayan meslektaşları arasında bölgesel eşitsizliklerin olduğunu belirtmektedir. Sakatlar iş, staj ya da işle ilgili faaliyetler için eğitim almak için ihtiyaç duydukları destek hizmetlerine kolay kolay erişemezler. Finlandiya’daki sakat nüfus hakkındaki verilerin derlenmesinde, sakatlık ve/veya sağlık ile ilgili bilgilerin kişisel veriler olarak sınıflandırılmasından dolayı sıkıntı yaşanmaktadır. Bu tür kişisel verilerin toplanması, Kişisel Veriler Yasası'nın 3. Kısmı ile yasaklanmıştır. Buna ilaveten, sağlık veya sakatlık ile ilgili sorular Ulusal Nüfus Sayımına dâhil edilmemiştir ve sakat nüfus hakkında resmi bir anket yapılmamıştır. Ayrıca kullanımda tek bir sakatlık tanımı yoktur. Bu nedenle, sakat kişilerin sayısı çeşitli göstergelere dayanarak tahmin edilmektedir. Ancak kör

<sup>411</sup> European Commission, “Analytical Paper Disability And Labour Market Integration”, (Çevrim içi) <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16601&langId=en>, 21.07.2019.

<sup>412</sup> A.e.

bireyler ile ilgili veriler rahat bir şekilde tespit edilmekte ve paylaşılmaktadır. Bu sayı yaklaşık 80.000 kişidir.<sup>413</sup>

Ayrımcılık Yasağı (21/2004) ve Finlandiya Ceza Kanunu uyarınca istihdamda sakatlık kaynaklı ayrımcılık yasaktır. Aslında, Kamu İstihdam Hizmetleri Yasası (2002/1295), sakat bir bireyin uygun iş bulma, işini sürdürme veya usulüne uygun bir şekilde işinde ilerleme şansının oldukça düşük olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, 2000/78 sayılı AB Çerçevesi Direktifini uygulayan Ayrımcılık Yasağı Yasası, işverenleri sakatlar için makul bir düzenleme yapmaya zorlamıştır. Ayrımcılık Yasağı Yasası, sakatların istihdama ve eğitim hizmetlerine erişiminin iyileştirilmesine ilişkin hükümler içerir. Sakatların istihdam sorununun çözümüne gelince, Finlandiya’da kota modeli uygulanmamıştır. Kamu veya özel sektörde sakat çalışan sayısı Kişisel Veriler Yasası kapsamında değerlendirildiğinden resmi verilere ulaşamamaktadır. Çalışma yaşındayken sakat olanlar için, aktif iş gücü piyasasının dışına çıkma (veya taşınma) eğilimi vardır. Küçük bir azınlık dışında, ücretli istihdama eşit erişim Finlandiya’da sakatların çoğunluğu tarafından gerçekleştirilmemektedir. Ayrıca düşük eğitime sahip olanlar, iş gücünden dışlanmaktadır.<sup>414</sup> Ülke’nin resmi iş ve işçi bulma kurumu sakat bireylere, özel mesleki rehberlik ve iş ve meslek değişimine yönelik hizmetler vermektedir. Bunlara ilave olarak işverenler ve işçiler için istihdam sübvansiyonları da bulunmaktadır. Finlandiya’da sakat bireylerin istihdamlarını sağlamak için 2006 yılı itibariyle 71 adet sosyal işletme bulunmaktadır. Ülke’de %30 oranında sakat birey veya uzun süreli işsiz istihdam eden işletmeler, sosyal işletme statüsü hakkını elde edebiliyorlar. Bu işletmelerde yaklaşık olarak 400 kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca bu işletmelere kamu tarafından sakat bireyler için 3 yıl süreli kişi başına 505-960 Avro arasında ücret sübvansiyonları sağlanmaktadır. Buna ilave olarak, çalışma ve iş yeri şartlarını sakat bireyler için ergonomik hale getiren, sosyal işletmelere, 2.500-3.500 Avro arasında maddi destek sağlanmaktadır.<sup>415</sup>

<sup>413</sup> IDRM, “International Disability Rights Monitor 2007”, (Çevrim içi) 29.07.2019.

<sup>414</sup> A.e.

<sup>415</sup> Orhan, “Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)”, s. 106.

Korumalı işyerleri, başka bir istihdam seçeneğidir ve belediyeler tarafından düzenlenmektedir. Zihinsel sakatlığı olan insanlar için özel hizmetler arasında iş deneyimi ve günlük hizmetler yer almaktadır. Destekli istihdam ve iş koçluğu gibi alternatifler, mevcut projelerle geliştirilmektedir. Uygulamada, korumalı işyerlerinden açık iş gücü piyasasına geçişler çok nadirdir. Korumalı işyerlerinde çalışan sakatlar, açık iş gücü piyasasında çalışanların sahip olduğu haklara sahip değildir. İşverenle olan ilişkileri bir çalışan-işveren ilişkisi olarak görülmemekte, daha ziyade sosyal refah sağlanması olarak kabul edildiğinden, ücret ve sendikalaşma ile ilgili haklar başta olmak üzere birçok haktan yararlanamamaktadırlar. Bunun yerine, emeklilik geliri alırlar. İşverenler açısından sakatların istihdamlarının önündeki en büyük mâni, doğabilecek potansiyel ek maliyetler hakkındaki ön yargı ve korkular, sakat çalışan açısından ise mesleki eğitim ve tecrübe eksikliğidir. Özellikle, işsiz insanlara ve işverenlere, Finlandiya'nın özelleştirilmiş hizmetler sunan 200 istihdam ofisi vardır. Sakat bireyler bu hizmetleri sakat olmayan iş arayanlarla eşitlik temelinde kullanma hakkına sahiptir. Bu ofisler mesleki rehabilitasyon planlaması sağlar ve özellikle sakat kişileri hedef alan iş veya eğitim ile ilgili çözümler sunar. Finlandiya'da sivil toplum kuruluşları bağımsız yaşam merkezlerini işletmektedir. 1973'te Helsinki'de kurulan ve altı büyük şehirde merkezi olan yaşam merkezi farklı sakatlıkları olan bireyler için akran desteği ve eğitim sağlamaktadır.<sup>416</sup>

Finlandiya'da eğitim açısından erişilebilirlik sorunları (hem okul binalarına fiziksel erişimde hem de alternatif eğitim materyallerine veya iletişim teknolojilerine erişimde) her seviyedeki öğrenciler için devam etmektedir. Bununla birlikte, ulusal, bölgesel ve hatta belediye düzeyinde, kaç tane okulun sakatlar için erişilebilir olduğu konusunda hiçbir veri bulunmamaktadır. Okul binaları, yeni inşa edildiklerinde veya kapsamlı tadilatlardan geçirildiklerinde, erişilebilirlik için yalnızca geçerli ölçütleri yerine getirmektedirler. Okul binalarının çoğu eskidir ve bu nedenle erişilebilirlik ölçütlerini yerine getirmeleri beklenmemektedir.<sup>417</sup>

---

<sup>416</sup> A.e.

<sup>417</sup> IDRM, "Finland", (Çevrim içi) 29.07.2019.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’DE KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

### 3.1. MERKEZİ YÖNETİMİN KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

Merkezi yönetimin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerindeki yeri, Türkiye’deki bakanlıklara bağlı veya denetiminde olan kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyet alanları üzerinden değerlendirilmiştir.

#### 3.1.1. Eğitimin Etkisi

Körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanmaları ancak erken çocukluk dönemi, okul öncesi, temel eğitim/beceri ve ortaöğretim hizmetlerini zamanında ve etkili bir şekilde almaları ile mümkündür. Ayrıca BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme’de, eğitimin diğer tüm hakları kullanmada anahtar bir role sahip olduğu belirtilmektedir.<sup>418</sup>

##### 3.1.1.1. Erken Çocukluk Dönemi/Okul Öncesi Dönem

Türkiye’de erken çocukluk dönemi diye bir eğitim kademesinin olmadığını dolayısıyla bu dönem ile ilgili herhangi bir veriye sahip olunmadığını, okul öncesi dönem yani anaokulu döneminde ise kayıtlı olan sakat çocuk sayısının oldukça düşük olduğunu belirtmek gerekiyor. Bunun en güzel ispatı, 27 Avrupa ülkesindeki özel eğitime ihtiyacı olan çocukların yüzdelerinin karşılaştırılması yoluyla yapılmaktadır. Karşılaştırmada, en az özel eğitim öğrencisine sahip ülke Türkiye, en çok özel eğitim

<sup>418</sup> Herman A. A. Gresnigt, *Erken Müdahale, Görme Özürlülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Görenlerin Eğitimi Okul Öncesi Eğitim*, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körlük Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 35.



öğrencisine sahip ülke ise Finlandiya görülmektedir. Aynı zamanda, sakat çocuklara erken tanı koyarak özel eğitime yönlendirilmede, İngiltere, Danimarka ve Avusturya gibi ülkelerin de oldukça ileri bir seviyede olduklarını belirtmek gerekiyor. Bu ülkelerde okul öğretmenleri, sakat doğan çocukları yakın takibe almaktadırlar. Böylece risk grubundaki çocukların tespiti kolaylaşmaktadır.<sup>419</sup>

Türkiye’de oran düşüklüğünün en önemli sebebi, özel eğitim hizmetlerinin erken çocukluk döneminden ve okul öncesi dönemden itibaren başlamamasıdır. 3 yaş üzeri çocukların okul öncesi eğitimleri zorunlu olmasına rağmen,<sup>420</sup> gerek altyapı, gerek izleme ve denetleme faaliyetleri, gerekse yöneltme işlemlerinin, zamanında ve düzgün işlememesinden dolayı sakat çocuğun eğitime başlaması tümüyle velinin inisiyatifine bırakılmaktadır.<sup>421</sup>

Türkiye’de kör ilkokul ve ortaokul öğrencilerine 18 okul hizmet vermektedir. Bunlardan sadece üç tanesinde okul öncesi eğitim hizmeti verilmektedir. Bir tanesi İstanbul’da Türkan Sabancı Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu/Mesleki Eğitim Merkezi diğer ikisi ise Ankara’da bulunan Mitat Enç Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu ve Göreneller Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu/İş Okulu’dur. Okul öncesi eğitim kapsamında ana sınıfları bulunmaktadır. Ama bu okullardaki eğitimin vasfı ve uygulanan programlar oldukça yetersizdir. Tamamen el yordamıyla götürülen, okul yöneticilerinin iyi niyetli çabaları ile açılmış olan bu yerlerin dışında okul öncesi eğitimle ilgili sistemli bir çalışma bulunmamaktadır. Hâlbuki erken çocukluk ve okul öncesi dönemde ailelerin eğitime ve desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır. Çocukların bebeklikten itibaren gelişimlerinin desteklenmesi ve gecikmeler yaşanmaması için kazanmaları gereken becerilerde erken çocukluk ve okul öncesi eğitimin özel bir yeri bulunmaktadır. Aileler, kör çocuklarını buldukları yerlerdeki okullara kayıt yaptırmak istedikleri

<sup>419</sup> MEB, “Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği”, (Çevrim içi) [http://www.meb.gov.tr/earged/earged/ozel\\_eg\\_ok\\_ozel\\_eg\\_hizm\\_uygu\\_deg.pdf](http://www.meb.gov.tr/earged/earged/ozel_eg_ok_ozel_eg_hizm_uygu_deg.pdf), 21.03.2017.

<sup>420</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, “Denetleme Raporu”, (Çevrim içi) 20.11.2017.

<sup>421</sup> Resmi Gazete, “573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK”, (Çevrim içi) [http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011\\_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011\\_1.pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf), 12.04.2019.

zaman -ki bu kanuni haklarıdır- okul yönetimleri gerek deneyim eksikliğinden gerekse de diğer velilerin tepkilerinden çekindikleri için öğrenciyi okul öncesi bölümlere kayıt yaptırmak istememektedirler. Sistemli eğitimle ancak ilkokulda karşılaşılabilen kör çocukların en verimli yılları evlerinde oturarak boşa geçmektedir.<sup>422</sup>

2010 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılan, “Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Özürlüler İlköğretim Okulları Örneği” çalışmasının sonuçlarına göre, özel eğitime ihtiyacı olan sakat çocukların uygun yaşlarda eğitime başlamadıkları görülmüştür. Bu tespit, araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlerin %63,6’sı, velilerin ise %43,4’ü tarafından yapılmıştır. Bu gecikmenin sebepleri;

- %51,4 ile “Ailenin sakat çocuğunu saklaması ve eğitimini önemsememesi”,
- %47,3 ile “Ailelerin ve sakat çocukların, özel eğitim hizmetleri ile ilgili bilgi sahibi olmamaları nedeniyle özel eğitim hizmet ve desteklerinden nasıl yararlanacaklarını bilmemesi”,
- %46,6 ile “Sağlık kuruluşlarında, bireyin sakat olduğunun teşhis edildiği hastane aşamasından itibaren, Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) ile ailenin hemen eğitimine başlayacak bir sistemin kurulmaması”,
- %41,0 ile “Ailelerde özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarda erken çocukluk dönemi, okul öncesi eğitim ve devamındaki eğitimlere normal süreçlerinde başlamanın faydaları konusunda farkındalık oluşturulamaması” şeklinde sıralanmaktadır.<sup>423</sup>

Erken çocukluk döneminde çocukta görme yetersizliğinin ilk farkına varıldığı yerin, sağlık kurumları olması gerekmektedir. Ancak sağlık kurumları

---

<sup>422</sup> Tuğba Tuncer, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>423</sup> MEB, “Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

yaptıkları tıbbi tanı bilgilerini MEB ile paylaşmadıkları için, kör bireyler zorunlu temel eğitim döneminde, akranları ile birlikte körler okulu veya kaynaştırmalı eğitime gidememektedirler. Böylece derslerinde gerekli başarıyı yakalayamayan kör bireyler, erken yaşta eğitim hayatından ayrılmaktadırlar.<sup>424</sup> Ayrıca erken dönemde tanısı konulmuş kör çocuklar bile, başvurdukları her eğitim kurumdan geri çevrilmektedirler. Eğitim kurumlarından ilk yıllarda hizmet alamayan kör çocuğun ailesi, “öğrenilmiş çaresizlik” belirtisi olarak, çocuklarını özel eğitim rehabilitasyon merkezlerine göndermekle yetinmektedirler.<sup>425</sup>

### 3.1.1.2. Özel Eğitim / İlköğretim

Türkiye’de kör çocuklara yönelik özel eğitim hizmetleri, özel eğitim okulları-körler okulunda verilmektedir. Bu okullarda kör çocuklara eğitim hizmeti veren öğretmenler, üniversitelerin özel eğitim bölümlerinden mezun olmaktadır.<sup>426</sup> Kör çocukların büyük bir çoğunluğunun maddi imkânsızlıklar içerisinde olması ve körlere yönelik özel eğitim okul sayısının Türkiye genelinde sadece 18 adet olması, kör çocukların bu okullara ulaşmalarını imkânsız hale getirmektedir. Özel eğitim okullarının sayısının yetersiz olmasından dolayı birçok kör çocuk ilkokula kayıt olmak için sıranın kendilerine gelmesini beklemektedirler.<sup>427</sup>

**Tablo 3-1:** Türkiye Nüfusu ve Kör İlköğretim Çağı Nüfus (Tahmini)

Yıllar	Nüfus	Görmede Sorun Yaşayan Nüfus	Kör Nüfus	İlköğretim Çağı Nüfus
2002	66.401.851	412.312	48.500	5.677
2019	82.003.882	508.424	59.842	7.013

**Kaynak:** T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürlüler

<sup>424</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>425</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, “Denetleme Raporu”, (Çevrim içi) 20.11.2017.

<sup>426</sup> MEB, “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018”, (Çevrim içi) [https://sgb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_09/06123056\\_meb\\_istatistikleri\\_organ\\_egitim\\_2017\\_2018.pdf](https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_organ_egitim_2017_2018.pdf), 02.05.2019.

<sup>427</sup> Serpil Genç, “Görme Engelli Ailelerin Karşılaştığı Sosyal Yardım ve Eğitim Sorunları”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 284.

İdaresi Başkanlığı, **Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**'den derlenmiştir.

Tablo 3-1'de de görüldüğü gibi 2002 yılında TÜİK, ÖZİDA ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de 412.312 görmede sorun yaşayan birey bulunmaktadır. Her iki gözü görmeyenlerin sayısı tahminen 48.500'dür. Bu sayının %11,72'sinin ilköğretim çağında olduğu tahmin edildiğinde, ilköğretim çağında bulunan kör nüfus sayısının 5.677 kişi olduğu görülmektedir. 2002 yılı değerleri 2019 yılına uyarlandığı zaman ise tahmini olarak 7.013 birey ilköğretim çağı kapsamında yer almaktadır. Bu sayı, Türkiye geneline dağıtıldığında, mevcut ilköğretim okullarının gerek sayısal, gerek vasıf ve gerekse de coğrafi dağılımları açısından yetersizlikleri net bir şekilde görülmektedir. Örneğin mevcut ilköğretim okullarından hiçbiri Karadeniz Bölgesi'nde bulunmamaktadır.<sup>428</sup>

---

<sup>428</sup> Türkiye Görme Engelliler Derneği, **Özel Eğitim Körler Okulları ve Kaynaştırılmış Eğitim Konularında Hazırlanan Rapor**, (Çevrim içi)  
<http://www.turged.org.tr/egitimvekultur/tkfozelegitimraporu.html>, 12.01.2016.

**Tablo 3-2: Türkiye’deki Körler Okulları**

Sıra No	İl	Okul Adı
1	Adana	Oğuz Kağan Köksal Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu
2	Ankara	Göreneller Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu/İş Okulu
3	Ankara	Kani Karaca Görme Engelliler İmam Hatip Ortaokulu
4	Ankara	Mitat Enç Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
5	Çanakkale	Yahya Çavuş Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
6	Denizli	EKYYD Denizli Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
7	Diyarbakır	Yenişehir Ali İhsan Arslan Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu
8	Erzurum	Erzurum Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
9	Gaziantep	GAP Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
10	İstanbul	Türkan Sabancı Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
11	İstanbul	Veysel Vardal Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
12	İzmir	Âşık Veysel Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
13	Kahramanmaraş	Ertuğrul Gazi Görme Engelliler Ortaokulu
14	Kayseri	Emel Tarman Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
15	Konya	Selçuklu Mediha Hasan Tahsin Alaylı Görme Engelliler İlkokulu/Ortaokulu
16	Niğde	Cemil Meriç Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
17	Şanlıurfa	Haliliye Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu
18	Tokat	Mehmet Akif Ersoy Görme Engelliler İlkokulu / Ortaokulu

**Kaynak:** Türkiye’deki Körler Okulları, (Çevrim içi) <https://www.engelsizerisim.com/detay/turkiyedeki-korler-okullari/>, 27.04.2019.

Tablo 3-2’de belirtilen ilk ve ortaokullarda uygulanan eğitim programları, kör öğrencilerin kendilerine özgü ihtiyaçlarını karşılamayan, daha ileriki yıllarda bağımsız olmalarını desteklemeyen, daha yüksek eğitim kademelerinde akranlarıyla eşit koşullarda eğitim görmeleri için gereken becerileri kazandırmayan eğitim programlarıdır. Bunun sonucunda da kör çocukların büyük çoğunluğu bu okullardan mezun olduklarında; bağımsız hareketi, on parmak klavye kullanımını, not tutmak için ses kaydediciden faydalanmayı, kabartma yazı daktilosu kullanmayı ve hatta okuma yazmayı bilmemektedirler.<sup>429</sup> Okulların standartlaştırılması adına mesleki

<sup>429</sup> Tuncer, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) 09.04.2019.

eğitim kısmı büyük oranda kaldırılarak,<sup>430</sup> körlerin eğitim yaşamlarında öncelik temel eğitimlerinin tamamlanması yönünde olmaktadır.<sup>431</sup> Yine mevzuat değişikliği ile ilkokulun 4 yıla indirilmesi, özel eğitim okullarındaki çocukların kendilerine asıl eğitimi veren özel eğitim öğretmenlerinden erken ayrılmalarına sebep olmaktadır. İkinci 4 yıllık dönem olan ortaokul bölümünde görev yapan öğretmenler branş öğretmeni olduklarından, özel eğitim konusunda bilgi sahibi değildirler. Bu durum kör çocukların eğitimini olumsuz etkilemekte ve akranlarının gerisinde kalmaktadırlar.<sup>432</sup> Kendisi de kör olan ve 2012 yılında Türkiye Körler Federasyonu Başkanlığı yapan Ahmet Cantürk, İstanbul'da sadece 2 tane körler okulu bulunmasını ilk önce politika eksikliğine daha sonra ise bakanlık seviyesinde yönetimdeki uygulama istikrarsızlığına bağlamaktadır. Bu durum körlerin eğitimi alanında yerleşik bir politikanın oluşmamasına, bu politikanın olmayışı da aynı şekilde alt yapının oluşmamasına neden olmaktadır. Alt yapı oluşmayınca da, kurumların güçlenmesi mümkün olmamaktadır. Körler okullarının içlerinin çok boşaltılmış olduğunu, öğretmenlerin bir kısmının buraları tabiri caizse arpalık gibi görmeye başladıklarını, doğru dürüst derslere girmediklerini, mesleği yapıyor görünmenin ötesinde hiçbir sorumluluk almama eğiliminde olan öğretmenlerin tayinlerini bu okullara aldirmaya çalıştıklarını belirtmektedir.<sup>433</sup>

**Tablo 3-3: İstanbul İli Nüfusu ve Kör İlköğretim Çağı Nüfus (Tahmini)**

Yıllar	Nüfus	Görmede Sorun Yaşayan Nüfus	Kör Nüfus	İlköğretim Çağı Nüfus
2002	11.495.948	71.275	8.389	983
2019	15.067.724	93.420	10.996	1.289

**Kaynak:** T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, **Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**'den derlenmiştir.

2018 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun %18,4'ü İstanbul'da ikamet etmektedir, bu durumda 2019 yılında İstanbul'da ilköğretim

<sup>430</sup> Mehmet Emin Demirci'den Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 12.06.2015.

<sup>431</sup> MEB, "Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018" (Çevrim içi) 02.05.2019.

<sup>432</sup> TBMM, "Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013", (Çevrim içi) 14.02.2017.

<sup>433</sup> Ahmet Cantürk'ten Doğrudan Elde Edilen Bilgilere Göre, 05.03.2016.

çağında bulunan kör öğrenci sayısı tahminen 1.289 kişidir.<sup>434</sup> Bu çocukların ancak 1/6'sı özel eğitim okullarında, tahminen 1/6'sı da, kaynaştırmalı eğitimde okumakta ve kalan 4/6'lık kısım ise eğitim alamamaktadır.<sup>435</sup> İstanbul'da körlere hizmet veren Veysel Vardar'daki öğrenci sayısı 82,<sup>436</sup> Türkan Sabancı'daki öğrenci sayısı ise 113 kişidir. Ancak iki okuldaki öğrenci sayısı her yıl azalmaktadır. Öğrenci sayılarının azalışında ailelere verilen evde bakım parasının yanında, İstanbul'un trafik yoğunluğunun etkisi önemli bir yer işgal etmektedir. Kör öğrenciler servislere erken saatlerde binmek ve geç saatlerde inmek zorunda kalmaktadır. Bir de buna özellikle Veysel Vardar Görme Engelliler İlkokul/Ortaokulu'nun İstanbul'un en ücra köşesinde hizmet vermesi eklenince durum daha da bir zorlaşmaktadır. Silivri'de oturan kör bir öğrencinin, Sarıyer ilçesi Kilyos semtinde yer alan bu okula gelmesi için ortalama 95 km. yolu katetmesi gerekiyor. Bu mesafeye trafik yoğunluğu da ilave edildiği zaman, 6 yaşındaki kör çocuğun günde 5 saatini yolda geçirmesi gerekiyor.<sup>437</sup>

### 3.1.1.3. Alternatif Teknikler ve Bağımsız Yaşam Becerileri

Körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde başarılı olmaları, “alternatif teknikler” olarak adlandırılan; “kabartma yazıyı okuma-yazma”, “yönelim ve bağımsız hareket” ve “beyaz baston kullanımı” ile yemek yapma, ütü yapma, uyumlu kıyafetler giyme, traş olma, alışveriş yapma, paraları tanıma ve sayma vb. kapsayan bağımsız yaşam becerileri eğitimini almalarına bağlıdır. Bu teknik ve beceriler körlerin günlük hayatını sürdürmede onlara bağımsızlık kazandıran ve diğer faaliyetleri gerçekleştirmeyi kolaylaştıran anahtar niteliğindeki fonksiyonlardır.<sup>438</sup>

<sup>434</sup> TÜİK, “İllere göre il/ilçe merkezi, belde/ köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı”, (Çevrim içi) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 20.07.2019.

<sup>435</sup> Ayşe Turan, Onur Abdik, Hikmet Hasrıpi, **Türkiye’de Çocukluk Çağı Körlükleri ve Körler Okulu Taraması, Görme Özürlülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Görenlerin Eğitimi Okul Öncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 129.

<sup>436</sup> MEB, “Veysel Vardar Görme Engelliler İlkokul/Ortaokulu”, (Çevrim içi) [http://veyselvardal.meb.k12.tr/tema/okulumuz\\_hakkinda.html](http://veyselvardal.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.html), 02.06.2019.

<sup>437</sup> MEB, “Türkan Sabancı Görme Engelliler İlkokul/Ortaokul/Mesleki Eğitim Merkezi”, (Çevrim içi) <http://turkansabanciilkokulu.meb.k12.tr/>, <http://turkansabanciortaokulu.meb.k12.tr/03.06.2019>.

<sup>438</sup> Nevzat Adil, “Körlerin Mesleki Rehabilitasyonu”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 100.

1963'te ABD'de körler arasında kabartma yazıyı okuma yazma bilenlerin oranı %57'dir. Bu oran, 1995 yılına gelindiğinde ise %10'a gerilemiştir. Bu durumun başlıca üç sebebi bulunmaktadır: Birincisi, öğrencilerin körler okullarından daha çok normal okullara yani kaynaştırılmalı okullara devam etmesi ve bu okullarda kabartma yazıyı bilen öğretmenlerin yeteri kadar bulunmamasıdır. İkinci sebep, teknolojiye yaşanan gelişmeler neticesinde, kabartma yazının yerini digital-sesli materyallerin almasıdır.<sup>439</sup> Üçüncü sebep ise, kabartma yazıyı öğrenmenin ve kullanmanın zorluğudur. Kabartma yazı hacimli bir yazıdır. Sayıları binleri bulan kısaltmalar kullanılmaktadır. Kör bireyler için en zor olan kısım, bunları ezberlemektir.<sup>440</sup> Türkiye'de de körler arasında kabartma yazı bilenlerin ve kullananların oranı bilgisayarla tanışma oranının artışıyla birlikte her geçen gün giderek azalmaktadır. ABD'de olduğu gibi Türkiye'de de körler arasında kabartma yazı bilme oranı %10-15 civarındadır.<sup>441</sup> Körler okullarında uygulanan eksik ve yetersiz eğitim programları ve birçok öğretmenin yeterli düzeyde kabartma yazıyı bilmemesi sonucu, kabartma yazıyla okuma yazma eğitiminde, öğrencilerin ödev ve yazılı sınav kâğıtlarının incelenmesinde ve değerlendirilmesinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır.<sup>442</sup>

Ancak Türkiye'de körlerin, teknolojinin ilerlemesi ile kabartma yazının yerini alabilecek olan sesli kaynaklara erişim ve kullanma becerilerinin de istenilen seviyede olmadığını belirtmek gerekiyor. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2010 yılında “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”, teknolojik gelişmeleri takip etme noktasında sakat bireylerin oldukça geriden geldiğini göstermektedir. Araştırma sonuçları, %60,6 gibi büyük bir çoğunluğun internet, cep telefonu ve bilgisayar kullanmadıklarını ortaya çıkarmaktadır. Aynı araştırmada, körlerin %45,9 ne cep telefonu ne bilgisayar ne de internet kullanmaktadır. Ayrıca körler içerisinde sadece bilgisayar kullanabilenlerin oranı %18,8 gibi oldukça düşük

---

<sup>439</sup> Halil Köşeler, “Açılış Konuşması”, **Görme Özürülülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Görenlerin Eğitimi Okul Öncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 8.

<sup>440</sup> Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmânın Hayata İlişkin Notları”**, s. 41.

<sup>441</sup> TBMM, “Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013”, (Çevrim içi) 14.02.2017.

<sup>442</sup> Köşeler, “Açılış Konuşması”, s. 5.



bir orandadır. İnternet kullanabilen körlerin oranı ise, %13,3'dür. Bu oranlar körlerin iş arama becerilerinden önce mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerine katılımlarının da önünde oldukça ciddi bir mâni oluşturmaktadır. Çoğunlukla iş ilanlarının internet üzerinden verilmesi, teknolojiye uzak kalan kör bireyleri dezavantajlı bir konuma sokmaktadır.<sup>443</sup>

Kabartma yazının dışında, kör bireylerin hayatında önemli bir yere sahip olan diğer bir alternatif teknik, yönelim becerileri ve bağımsız hareket eğitimlerinin alınmasıdır. Hareket özgürlüğü, yönelim ve bağımsız hareketten oluşmaktadır. Yönelim; kör bireyin işitme, koklama ve dokunma duyularından yararlanarak bulunduğu yerin farkına varmasıdır. Beden duruş pozisyonu da yönelim becerileri için oldukça önemlidir. Bağımsız hareket ise, güvenli bir şekilde ve tehlikeden uzak olarak hareket edebilmektir.<sup>444</sup> Türkiye'de yönelim becerileri ve bağımsız hareket eğitimiyle ilgili yaşanan problemleri ortadan kaldırmak amacıyla, "Yönelim ve Bağımsız Hareket Eğitimi Ulusal Meslek Standardı (Seviye 5-2013)" hazırlanmıştır. "Yönelim ve Bağımsız Hareket Eğitimi Ulusal Meslek Standardı"na ait eğitimlerin, MEB tarafından görevlendirilecek uzmanlar marifetiyle körler okulunda ve kaynaştırılmalı eğitim verilen okullarda kör bireylere verilmesi oldukça önemlidir.<sup>445</sup>

Körler okulunda yönelim ve bağımsız hareket eğitimlerini beden eğitimi öğretmenlerinin vermesi ve sistemli öğretim etkinliklerine yer verilmemesi, yönelim ve bağımsız hareket becerilerinin öğrenimi olumsuz etkilemektedir.<sup>446</sup> Kör çocuklar akranlarına göre genelde sosyal duyuları, topluma uyum sağlamaları, duyuların

<sup>443</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, "Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması: 2010", (Çevrim içi) [http://www.tuik.gov.tr/kitap.do?metod=kitapdetay&kt\\_id=1&kitap\\_id=244](http://www.tuik.gov.tr/kitap.do?metod=kitapdetay&kt_id=1&kitap_id=244), 10.06.2017.

<sup>444</sup> Richard McAllister, Colette Gray, "Low Vision: Mobility and Independence Training for the Early Years Child", (Çevrim içi) [https://www.researchgate.net/profile/Colette\\_Gray/publication/247499778\\_Low\\_vision\\_Mobility\\_and\\_independence\\_training\\_for\\_the\\_early\\_years\\_child/links/562760d308aed3d3f13a71f0/Low-vision-Mobility-and-independence-training-for-the-early-years-child.pdf?origin=publication\\_detail](https://www.researchgate.net/profile/Colette_Gray/publication/247499778_Low_vision_Mobility_and_independence_training_for_the_early_years_child/links/562760d308aed3d3f13a71f0/Low-vision-Mobility-and-independence-training-for-the-early-years-child.pdf?origin=publication_detail), 23.05.2018.

<sup>445</sup> Banu Altunay Arslantekin, "Görme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Bağımsız Hareket Becerilerinin Değerlendirilmesi", (Çevrim içi) <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/4184/1241>, 06.07.2017.

<sup>446</sup> A.e.

açıklığı, iletişim olarak eğitime hazır bulunuşluk olarak her zaman bir yaş geriden gelmektedir. Buna bir de, temel eğitimin ilk kademesi olan ilkokulun beş yıldan dört yıla indirilmesi ilave edildiğinde, kör çocukların kaybı iki yıla çıkmıştır. Böylece kör çocuklar kendilerine yönelim ve bağımsız hareket, kabartma yazı veya baston kullanımını eğitimlerini verecek sınıf öğretmenlerinden bir yıl daha erken ayrılmak zorunda kalmışlardır.<sup>447</sup> 2009 yılında İTO tarafından yapılan, “İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu”nda, Türkan Sabancı Körler ve Veysel Vardar Körler İlkokul/Ortaokul’unda eğitimciler ile yapılan görüşmelerde, kör öğrenciler için düzenlenen bağımsız hareket eğitiminin yeterliliği sorulduğunda verilen cevap %30,0 hayır, %63,3 ile fikrim yok şeklinde olmuştur. Bağımsız hareket eğitimlerinin yeterliliği konusunda “fikrim yok” cevabının verilmiş olması, eğitimcilerin bağımsız hareket eğitiminin ne olduğu veya nasıl olması gerektiği konusunda bilgilerinin olmadığını göstermektedir.<sup>448</sup>

Doğuştan körler için, iki üç yaşlarından itibaren oyuncak gibi de olsa bastonun çocuğa temin edilmesi önemlidir. Aksi halde, bastonla tanışma süresi uzadıkça, körün bağımsız iş yapabilme süreci de gecikecek, ailesine ve çevresine yükü artacaktır.<sup>449</sup> Ayrıca kör çocuklar büyüdükçe sokağa çıkma ihtiyacı hissedeceklerdir. İşte bu noktada bağımsız hareketin aracı olan beyaz baston kullanımını kör çocuk için güvenilir bir rehber olacaktır. Bundan dolayı ,kör çocuğun bağımsız gelişimi ve güvenliği ile ilgili endişelerin hafifletilmesini sağlayan beyaz baston eğitimine ailelerin büyük önem vermesi gerekir.<sup>450</sup> Kör çocukların davranışlarının toplum tarafından kabul edilebilir olması, onların toplumla bütünleşmelerini sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Ellerini öne doğru uzatarak yürümek, yürürken diğer insanlara ve engellere çarpmak, kılık kıyafetini uyumsuz renklerden seçmek, yemek yerken kaşık, çatal yerine ellerini kullanmak gibi davranışlar, toplumla bütünleşmenin önündeki engellerden bazılarıdır. Bu

---

<sup>447</sup> Metin Gökçe, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>448</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 210-226.

<sup>449</sup> Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmânın Hayata İlişkin Notları”**, s. 102.

<sup>450</sup> Halil Köşeler, “Beyaz Baston ve Bağımsızlık”, (Çevrim içi) <http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/170-beyaz-baston-ve-baimsizlik>, 06.05.2016.

sorunları aşmanın en kolay yolu, baston kullanımı ve bağımsız yaşam becerilerinin öğrenilmesidir.<sup>451</sup> Ancak yönelim ve bağımsız hareket becerileri ile beyaz baston eğitimlerinin fiziksel çevre düzenlemeleriyle paralel bir şekilde verilmesi gerekir. Bu ve benzeri önlemler gerçekleştirilmediği takdirde körlere tüm bu eğitimleri vermek, gören insana okuma yazma öğretip gazete, kitap okuma olanağını vermemeye benzer.<sup>452</sup>

### 3.1.1.4. Mesleki Eğitim

Türkiye’de, mevzuatın izin vermesine rağmen, mesleki eğitimin ortaokul düzeyinden itibaren başlamaması ve mesleki eğitime başlama yaşının erkene çekilmemesi, en çok kör bireylerin mesleki eğitim ile vasıflı hale gelmelerini engellemektedir.<sup>453</sup> Bunun en önemli sebebi, sakat bireylerin dışlanması üzerine kurulu bir eğitim sisteminin varlığıdır. Sakat olmayan bireylerin ihtiyaçlarına göre planlanan ve uygulanan mesleki eğitim hizmetlerine, sakat bireyler sonradan ilave edilmektedir. Böyle olunca da, sakat bireylerin özelliklerini ve ihtiyaçlarını yeterince kapsamayan bir eğitim anlayışı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de sakat bireyler, bireysel eğitim planlarına göre mesleki eğitim branşlarına yönlendirilmedikleri için, örgün mesleki eğitimden istenilen düzeyde istifade edememektedirler. Aynı zamanda mesleki eğitim hizmetlerinin verildiği mekânların erişilebilirlik sorunlarının çözülmemiş olması da sakat bireylerin bu hizmet ve programlara katılmasını zorlaştırmaktadır. Kısacası sakat bireylerin yeterlilikleri, becerileri, ilgileri, çalışma kapasiteleri, sağlık sorunları ile ilgili değerlendirmeler yapılmadan önce verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin amacına ulaşmayacağını bir kez daha vurgulamak gerekiyor.<sup>454</sup>

<sup>451</sup> Körleri Eğitim ve Kalkındırma Derneği, “Yönelim ve Bağımsız Hareket Becerileri”, (Çevrim içi) <http://www.korleriegitimvekalkindirma.org/?news=yonelim-ve-bagimsiz-hareket-becelerileri>, 05.06.2019.

<sup>452</sup> Cafer İleri, **Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi: Hareketlendirme Yönlendirme Uyumlandırma**, 2. bs., Ankara, Sabev Yayınları, 1998, s. xiv-xv.

<sup>453</sup> Garip Söker, “Türkiye’de Eğitim Politikası İncelemesi Üzerine”, (Çevrim içi) <https://drive.google.com/file/d/0ByZHsguzzDSBQ3drRXIH0EVEZWM/view>, 12.12.2017.

<sup>454</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “İşe Hazırlama ve Yerleştirme Komisyonu Raporu”, **4. Özürlüler Şûrası İstihdam Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri 16-20 Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 108.

Türkiye’de meslek lisesi yönetmeliklerinin birçoğunda, sakat bireylerin bu liselere girişini önleyen hükümler aynen korunmaktadır. Meslek liseleri alanında körlere özgü bir eğitim kurumu olmadığını, kaynaştırma adı altında hizmet veren meslek liselerine ise hiçbir kör öğrencinin alınmadığını belirtmek gerekir.<sup>455</sup>

2009 yılında İTO tarafından yapılan “İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu” çalışmasında, örneklem grubuna “sakat istihdamının gelişmesini önleyen nedenlerin neler olabileceği” sorusu sorulduğunda hem çalışanlar kategorisinde hem de çalışmayanlar kategorisinde ikinci sırada, “Sakatların yeterli eğitim almamış olması” (çalışan: %31,8; çalışmayan: %23,2) ifadesi yer almıştır. Bu tespit, körlere yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliğini göstermesi adına oldukça kaygı vericidir.<sup>456</sup>

İstanbul Aydın Üniversitesi Engersiz Yaşam Araştırma ve Uygulama Koordinatörlüğü tarafından 2012 yılında yapılan, “İstanbul’da Engelli Sayısı İstatistikî Veriler Raporu” çalışmasında, örneklem grubuna sorulan, “Sakatlığınıza yönelik kurum ve kuruluşlardan en önemli beklentiniz nelerdir?” sorusuna, birinci sırada “eğitim olanakları yaratılması (%19,4)” cevabı verilmiştir. Böylece sakat bireylerin en önemli beklentilerinin eğitim olduğu görülmüştür.<sup>457</sup>

### 3.1.1.5. Kaynaştırmalı Eğitim

Kaynaştırmalı eğitim, özel eğitime ihtiyacı olan sakat bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri yardımı ile resmî veya özel örgün ve yaygın eğitim kurumlarında devam ettirmeleridir.<sup>458</sup> 2018 yılı itibarıyla kaynaştırma eğitiminde, okul öncesi eğitimde 2.601, ilkokulda 105.098, ortaokulda 108.753 ve ortaöğretimde ise 41.318 sakat öğrenci eğitim görmektedir. Ancak sakat bireylerin

<sup>455</sup> Engelliler Konfederasyonu, “Engelliler Konfederasyonu 4. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu: 11 Ocak 2014-28 Ocak 2017”, (Çevrim içi) <https://drive.google.com/file/d/0B3xxbr9zQkhJRG11YVZzTzFOcmc/view>, 26.08.2019.

<sup>456</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 85.

<sup>457</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **İstanbul’da Engelli Sayısı İstatistikî Veriler Raporu**, İstanbul, 2012, s. 28.

<sup>458</sup> MEB, “Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018”, (Çevrim içi) 02.05.2019.

eğitim sorunu, okuma yazma bilmeme-okula hiç başlamamadan sonra ortaėđretimde yaşanmaktadır. Bu dđnemde đđrenci sayısında keskin bir dđřüřün yařandđđı yukarıdaki sayılardan da anlaşılmaktadır.<sup>459</sup>

Kendileri de kđr olan Selim-Kerim Altınok kardeşlerin, lise yıllarında yaşadıkları sorunlar, Tđrkiye’de kaynaştırmalı eğitimin durumunu ortaya koyması açısından oldukça mđnidardır. Altınok kardeşler, kđltür-fizik ve jimnastik hareketlerine daha çok ihtiyaçları oldukları halde, rahatça koşup hareket edemedikleri gerekçesiyle beden eğitimi dersinden muaf, buna karşılık resim dersinden sorumlu tutulduklarını belirtmektedirler.<sup>460</sup> zellikle ortaėđretim dđzeyinde yapılan kaynaştırmalı eğitiminin kđr bireyleri mesleki eğitime ulaşma noktasında oldukça zorladđđını belirtmek gerekir. Kabartma okuma yazmayı bilmeyen, gđren đđrenciler gibi yazılı sınavlara katılamayan, beyaz baston kullanamadđđı için bağımsız hareket edemeyen kđr bireylerin kaynaştırmalı eğitimden istifade etmeleri oldukça zordur. Ayrıca resim dersine girmeleri zorunlu olan ancak ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamasına yardımcı olan beden eğitimi derslerine alınmayan, kđr bireylere matematik ve fen derslerini nasıl đđğretileceđđini bilemeyen đđğretmenlerinin aresizliđđinin ortada duruyor oluşu, kaynaştırmalı eğitimin ikinci defa hayal kırıklđđı yaratmasına sebep olmaktadır. Dolaysıyla Tđrkiye’de kđr bir đđrencinin gđren akranlarıyla eşit dđzeyde bilgi ve becerilere sahip olmasını ve kaynaşmasını beklemek şu an için gerçeklerle bağdaşmayacaktır.<sup>461</sup>

Tđrkiye’de kđrlerin bđyđk bir çoğunluğu ilköğretimden sonra kaynaştırmalı eğitime devam etmeyerek/edemeyerek açık đđğretim sistemi üzerinden ortaėđretimlerini devam ettirmektedirler. Ancak bu şekilde eğitimin kendine ۆzgđ zorlukları olmasından dolayı, kđr đđrencilerin birçoğu bu zorluklarla başa

---

<sup>459</sup> A.e.

<sup>460</sup> Kerim-Selim Altınok, **Karanlığın Rengi Beyaz**, 2. bs., İstanbul, Laika Yayıncılık, 2007, s. 30.

<sup>461</sup> Halil Kđseler, “Kaynaştırılmış Eğitimde ğğretim Teknikleri ve Materyaller”, **Gđrme zđrlđlerinin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Gđrenlerin Eğitimi Okul ncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Tđrk Tarih Kurumu Basımevi, Kđrler Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 153.

çıkamayarak, eğitimlerini yarıda bırakmakta veya zamana yayarak, hedefi ve amacı olmayan eğitim serüveni zaman tünelinin içinde kaybolup gitmektedir.<sup>462</sup>

Ahmet Cantürk, kaynaştırma eğitimi adı altında 6 yaşında kör bir çocuğun alınıp gören öğrencilerin arasına konulması durumunda, fırsat eşitsizliği, ötekileştirme ve öğretmenlerin telkinleri ile “hadi buna da iyi davranın, bu da sizdendir” gibi çocukların düşündürüldüğü ama yukarıdaki baskı veya telkinin ortadan kalktığı anda da şartların eşitsizliğinden dolayı aynı şeylerin yaşandığı bir ortamın oluşturulduğunu belirtmektedir. Cantürk, körler için ilkökul döneminin oldukça önemli olduğunu, bu dönemin kesinlikle körler okulunda geçirilmesi gerektiğini, beşinci sınıftan itibaren kör öğrencinin kaynaştırmaya geçebileceğini belirtmektedir. Kör, kör olduğunu anlamadan, gerekli ön hazırlıklar yapılmadan yapılacak kaynaştırmanın kör öğrenciye bir faydasının olmayacağını ifade etmektedir. Lisede kaynaştırma eğitimi aldığını belirten Cantürk, nasıl uygulama yapılacağı konusunda kendisinin öğretmenleri yönlendirdiğini belirtmektedir. Kaynaştırmanın da ancak böyle başarılı olacağını söylemektedir. Yoksa tüm öğretmenleri kör bir öğrenciye nasıl davranılacağı, nasıl eğitim öğretim verileceği noktasında eğitmeye kalkmanın beyhude olacağını, çünkü öğretmenin ne zaman kör bir öğrenci ile karşılaşacağını belli olmadığını belirtmektedir. Burada belirleyici olanın kendi vasıflarının farkına varmış ve şartlarına uygun materyalin ne olduğunu bilen kör öğrenci olduğunu söylemektedir. Kör öğrenci almasını bildiği andan itibaren öğretmenlerin, kendilerini bu duruma uyarlayabileceklerini söylemektedir.<sup>463</sup>

### 3.1.1.6. Üniversite

Türkiye’de sakat bireylerin ortaokuldan sonra gidebilecekleri özel eğitim meslek liseleri, iş okulları ve iş eğitim merkezleri bulunmakla birlikte bu okulları bitirenlere yönelik iş imkânları oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte özel eğitim meslek liselerini bitiren öğrencilerin iş bulmaları teorik olarak mümkün görünse de

<sup>462</sup> TOHAD, *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler*, s. 199-200.

<sup>463</sup> Ahmet Cantürk’ten Doğrudan Elde Edilen Bilgilere Göre, 05.03.2016.

uygulamada durumun böyle olmadığı, sakat öğrencilerin de meslek liselerinden mezun diğer öğrenciler gibi üniversite eğitimi almadıkları sürece iş bulmakta zorlandıkları bilinmektedir. Ancak üniversite sınavına giren sakat öğrenci sayısının oldukça düşük olduğunu ve bunda sakat öğrencilerin sınav öncesi veya sınav esnasında yaşadıkları dezavantajların da etkili olduğunu belirtmek gerekiyor. Örneğin, Türkiye’de 2014 yılında üniversite sınavına giren öğrencilerin sadece %0,27’sinin sakat öğrencilerden oluştuğu, sakat öğrenciler arasındaki lisans mezuniyeti oranının ise %0,1 olduğu bilinmektedir.<sup>464</sup>

Türkiye’de yükseköğretim düzeyinde eğitim gören körlerin sayısı Tablo 3-4’de görüldüğü üzere her geçen yıl azalmaktadır. 2017-2018 öğretim yılında devlet ve vakıf olmak üzere toplam 206 yükseköğretim kurumunda örgün eğitim gören sakat öğrenci sayısı 38.641’dir. Kör öğrenci sayısı ise, devlet üniversitelerinde 721 kişi, vakıf üniversitelerinde ise 178 kişi ile toplamda 899 kişidir. 2017-2018 öğretim yılında 32.834 sakat öğrenci Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde eğitim görürken, bu sayının içerisinde kör öğrencilerin sayısı sadece 95 kişidir.<sup>465</sup>

---

<sup>464</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

<sup>465</sup> YÖK, “Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi”, (Çevrim içi) <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 29.04.2019.

**Tablo 3-4: Türkiye'de Sakatlık Türlerine Göre Yükseköğretime Kayıtlı Öğrenciler**

Yıllar	2015-2016 Öğretim Yılı			2016-2017 Öğretim Yılı			2017-2018 Öğretim Yılı		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Sakatlık Türleri									
Asperger veya Yüksek Fonksiyonlu Otistik Bireyler	15	18	33	11	9	20	11	7	18
Diğer	1.093	531	1.624	20.834	8.790	29.624	24.367	10.359	34.726
Dikkat Eksikliği (Hiperaktif)	33	16	49	25	14	39	41	16	57
Dil ve Konuşma Problemliler	35	13	48	42	19	61	53	33	86
Fiziksel Sakatlar	2.857	1.608	4.465	943	500	1.443	835	388	1.223
Geçici Yetersizlikleri Olanlar	8	6	14	12	7	19	15	11	26
<b>Körler</b>	<b>2.349</b>	<b>1.113</b>	<b>3.462</b>	<b>559</b>	<b>366</b>	<b>925</b>	<b>573</b>	<b>326</b>	<b>899</b>
Sağırılar	532	377	909	614	437	1.051	465	310	775
Kronik Sağlık Sorunları	309	226	535	368	184	552	422	192	614
Öğrenme Güçlüğü	7	4	11	15	9	24	22	8	30
Psikolojik Problemler	49	19	68	70	29	99	87	31	118
Zihinsel Sakatlar	33	11	44	46	15	61	52	17	69
<b>Genel Toplam</b>	<b>7.320</b>	<b>3.942</b>	<b>11.262</b>	<b>23.539</b>	<b>10.379</b>	<b>33.918</b>	<b>26.943</b>	<b>11.698</b>	<b>38.641</b>
Anadolu Üniversitesi			<b>6.461</b>			<b>27.512</b>			<b>32.834</b>
<b>Anadolu Üniversitesi-Körler</b>			<b>2.750</b>			<b>101</b>			<b>95</b>

**Kaynak:** YÖK, “Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi”, (Çevrim içi) <https://istatistik.yok.gov.tr/>, 29.04.2019.

Yükseköğretime katılımında sayının düşmesinde en önemli faktörlerden biri, ilköğretimden sonra körlerin pozitif ayrımcılık olarak görülen Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı sistemi ile devlet kurumlarına kota kapsamında yerleştirilmeleridir. Ancak bu pozitif ayrımcılığın rasyonel yapılmaması, yükseköğretime katılımın yanında, ortaöğretime katılımın bile önünde ciddi bir mâni oluşturmaktadır. Herhangi bir niteliğe sahip olmanın gerekli olmadığını, nasıl olsa devletin kendisini bir kuruma yerleştireceğini bilen körler, mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerine katılarak zaman ve emek harcamanın bir anlam ifade etmediğini bilmektedirler. Körlerin yükseköğretim düzeyinde eğitim görmelerinin önündeki bir başka mânide, üniversitelerin lokasyonlarının ulaşılabilir ve materyal düzeyinde de erişilebilir olmamalarıdır. Burada şu gerçeği de belirtmek gerekiyorki, sakatlara verilen evde bakım parası ve sakatlık maaşı, körlerin yükseköğretim düzeyinde eğitim görerek mesleki eğitim noktasında kendilerini yetiştirme motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.



### 3.1.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Etkisi

Eğitim ve rehabilitasyon hizmetinden kimin ne zaman, nasıl ve nerede yararlanacağını kararını, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet veren Rehberlik ve Araştırma Merkezleri(RAM) vermektedir. Ayrıca bu merkezler, sakat çocuklara yönelik özel terapi hizmetlerinin yönetildiği ve rehberlik hizmetlerinin eşgüdüm içerisinde izlendiği yerlerdir.<sup>466</sup>

Ancak RAM'larda ölçüm araçlarını uygulayabilecek yeterli sayıda psikolog görev yapmamaktadır.<sup>467</sup> Sosyal hizmet personel eksikliği yüzünden merkezlerde, psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi engellenmektedir. Sosyal hizmet personeli istihdam etmeyen Merkezler, bu hizmetlerin alanında uzman olmayanlar tarafından verilmesine izin vermektedirler.<sup>468</sup> Böylece verilen psiko-sosyal destek, sakat bireylerin ve ailelerinin hem sosyal hem de psikolojik yönden gelişmelerine fırsat vermeyerek, daha sağlıklı bireylerin yetişmesine katkıda bulunmamaktadır.<sup>469</sup> Rehabilitasyon; tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyondan oluşan bir bütündür. Dolayısıyla RAM'larda psiko-sosyal rehabilitasyon eksiklikleri ister istemez mesleki rehabilitasyon sürecini de olumsuz etkilemektedir.<sup>470</sup>

Eğitsel Değerlendirme Raporu ve Bireysel Eğitim Planı'nın oluşturulduğu Merkezlerde, sakat bireylerden sağlık kurulu raporu isteniyor olması sürecin en önemli problemlerinden birisidir. Çünkü bu durum, tıbbi modelin hâlâ eğitim sistemi içinde etkin olduğunun en önemli göstergesidir.<sup>471</sup> RAM'larda görev yapan personelin vasıf ve sayı açısından yetersizliği, eğitsel değerlendirme raporu almak

<sup>466</sup> Serdal Gür, "Özel Eğitim Örgütü İçinde Ram'ın Görevleri", (Çevrim içi) <http://www.turkpdr.com/makale/ozel-egitim/ozel-egitim-orgutu-icinde-ramin-gorevleri.htm>, 02.05.2019.

<sup>467</sup> Sabancı Üniversitesi, "Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler", (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>468</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)", (Çevrim içi) 12.06.2017.

<sup>469</sup> A.e.

<sup>470</sup> A.e.

<sup>471</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 165.

için uzun süre beklemeyi gerektirmektedir. Hazırlanan raporlarda sakat bireylere yeterli bir zaman ayrılmamasında dolayı, raporların hatalı olma ihtimali yüksek olmaktadır. Bu hatanın da sakat çocuğun tüm geleceğini olumsuz yönde etkilemesini kaçınılmaz olmaktadır.<sup>472</sup>

RAM'lar tarafından verilen eğitsel tanılama, kanuni haklar, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini, çocuğun ailesi ile birlikte alması kanuni zorunluluk iken Türkiye'de aileler bu sürece yeterince dâhil edilmemektedir.<sup>473</sup> Dolayısıyla okul-RAM-aile arasında çok yönlü bir tanılama süreci, ailelerin sürece dahil edilmemesinden dolayı gerçekleştirilememektedir. Türkiye'de mevcut sistem, kör çocuğun tüm gelişimsel özelliklerinin dikkate alınarak değerlendirilmesini sağlayacak işbirliği modeline geçişi önlemektedir. Böylece kör çocuğu etiketlemeye dayalı tanılama sürecinin varlığı devam etmektedir. Dolayısıyla RAM'larda yaşanan bu sorunlar, körlere verilecek olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.<sup>474</sup>

### 3.1.3. Mesleki Eğitim Merkezlerinin Etkisi

“Çıracılık Eğitimi” yeni adıyla “Mesleki Eğitim, 2017 Ocak ayından itibaren 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’na (Çıracılık Eğitimi) yapılan ilave ile örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır.<sup>475</sup> Sistem, işletme-okul işbirliğine dayalı ve işveren ağırlıklı olmasından dolayı maalesef kör gençlerin çıracılık eğitiminden yararlanmalarını önlemektedir. Her ne kadar MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı okullar bünyesinde ilgili mevzuata dayanarak özel eğitim

<sup>472</sup> Nimet Altinkurt, “Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Yaşanılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.95.

<sup>473</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)”, (Çevrim içi) 12.06.2017.

<sup>474</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>475</sup> HBÖ, “Mesleki Eğitim Merkezleri”, (Çevrim içi) <http://www.hbo.gov.tr/OgrenmeFirsatlari/MeslekiEgitimMerkezleri>, 02.05.2019.

mesleki eğitim merkezi programının uygulandığı özel eğitim sınıfları açılabilceği belirtilse de uygulamada buna ilişkin herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.<sup>476</sup>

Ayrıca 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, örgün eğitim sisteminden ayrılmış ve istihdam için gerekli yeterliliklere sahip olmayan bireyleri iş hayatına hazırlamak amacıyla meslek kursları açılmasına ve özel eğitime muhtaç kişileri istihdama hazırlayan özel meslek kurslarının düzenlenmesine imkân vermektedir.<sup>477</sup> Ancak MEB tarafından sunulan bu hizmetin sadece, genel ve mesleki ortaöğretim kademlerine devam edemeyecek durumda olan ve 23 yaşından gün almamış hafif düzeyde zihinsel sakatlara ve körlerde ise ikinci sakatlığı olan bireylere yönelik olması, körler için büyük bir mâni oluşturmaktadır.<sup>478</sup>

Ayrıca Türkiye’de 2015-2016 eğitim yılında toplam 2 Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi’nde (Körler III. Kademe) çifte sakatlığı olan 41 kör, 2017-2018 eğitim yılında ise yine 2 kurs merkezinde sadece 34 kör bireye mesleki eğitim hizmeti verilmiş olması, merkezi yönetim tarafından körler adına düzenlenen mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.<sup>479</sup> Kör gençlerde ortaya konan bu rakamların bir benzeri sakat gençler içinde geçerlidir.<sup>480</sup> 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1983 yılından bugüne sakat gençler mesleki eğitim hizmetinden oldukça az sayıda yararlanmıştı. Ayrıca, mesleki eğitimden yararlanacak sakat gençler için ulaşım, fiziksel mekân düzenlemesi, sakatlıklarına uygun araç ve gereçler sağlanmamakta ve bu gençler özel bir ilgi grubu olarak değerlendirilmemektedir.<sup>481</sup>

---

<sup>476</sup> Hatice Osunluk, Bahar Uğurlu, “Özürlü Kadınlar ve Ayrımcılık”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/yayin-ve-kaynaklar/3sayi-2005-cilt-2sayi-1.pdf>, 17.07.2016.

<sup>477</sup> Burcu Sökül, “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi”, (Çevrim içi) <https://media.iskur.gov.tr/15633/burcu-sokul.pdf>, 12.11.2017.

<sup>478</sup> HBÖ, “Engelsiz Öğrenim”, (Çevrim içi) 02.05.2019.

<sup>479</sup> MEB, “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016”, (Çevrim içi) [http://sgb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2016\\_03/30044345\\_meb\\_istatistikleri\\_organ\\_egitim\\_2015\\_2016.pdf](http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_organ_egitim_2015_2016.pdf), 03.06.2019.

<sup>480</sup> MEB, “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016”, (Çevrim içi) 03.06.2019.

<sup>481</sup> Lutfiye Mutluoğlu, “Türkiye’de Çıraklık Eğitimi Sisteminde Özürlüler”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.

Merkez tarafından verilen mesleki eğitim kurslarında, dört gün iş yerinde istihdam edilen bireyler, kültür ve meslek derslerini haftada bir gün okulda görmektedirler. İstihdam edilemeyen bireyler ise okulda eğitimlerine devam etmektedirler.<sup>482</sup> Ancak bu merkezlere sakat veya kör çocukların başvuru yapabilmesi, kişinin bir işe başlaması ile mümkün olmaktadır. Bu ironik bir durumdur. Çünkü kör bireylerin en büyük sorunu zaten işsiz olmalarıdır.<sup>483</sup> Ayrıca mesleki eğitime başlayabilmek için ilköğretim mezunu olma şartının getirilmiş olması da körlerin bu eğitimlere katılmasının önünde bir başka mânidir.<sup>484</sup> Mesleki eğitim merkezleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken son bir nokta ise, Ankara ilinde yapılan araştırmada, Merkez görevlileri ve sivil toplum temsilcilerinin 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununda öngörüldüğü gibi sakat gençler için ayrı mesleki eğitim programlarının gerçekleştirilmesi, sakat bireylerin sakat olmayanlarla bir arada eğitilmemeleri yönünde (%60) görüş beyan etmeleridir. Bir başka ifade ile katılımcıların yarısından fazlası sakat gençlerle sakat olmayanların bir arada eğitilmelerini doğru bulmamaktadır. Durum böyle olunca da, mesleki eğitimden yararlanan sakat kişi sayısının yüksek olmasını beklemek çok gerçekçi olmamaktadır.<sup>485</sup>

### 3.1.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin Etkisi

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (ÖERM), “RAM’larda Özel Eğitim Değerlendirme Kurulları tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda destek eğitimine ihtiyacı olduğu belirlenen sakat bireylere destek eğitimi hizmeti veren özel öğretim kurumları olarak tanımlanmaktadır.” MEB tarafından yayımlanan Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018’de Türkiye genelinde ÖERM sayısı 2.437, bu kurumlardan hizmet alan sakat birey sayısı 403.104 ve yine bu kurumlarda çalışan öğretmen sayısı da 24.396 kişidir. İlginç olan şu ki, bu

<sup>482</sup> Kadıköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, “Engellilerde Mesleki Rehberlik”, (Çevrim içi) [https://kadikoy.meb.gov.tr/docs/engellilerde\\_mesleki\\_rehberlik.pdf](https://kadikoy.meb.gov.tr/docs/engellilerde_mesleki_rehberlik.pdf), 12.03.2107.

<sup>483</sup> Kuralay, **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmanın Hayata İlişkin Notları”**, s. 260.

<sup>484</sup> Sökül, “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi”, (Çevrim içi) 12.11.2017.

<sup>485</sup> Mutluoğlu, “Türkiye’de Çıraklık Eğitimi Sisteminde Özürlüler”, (Çevrim içi) 13.06.2017.

kurumlarda görev yapan öğretmen sayısı, MEB'e bağlı örgün ve yaygın özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen sayılarının toplamından %50 daha fazladır.<sup>486</sup>

Son yıllarda ÖERM'lerin sayısındaki artış, beraberinde rekabeti getirmiştir. Bu durum merkezlerde ciddi finans sorunlarına ve eğitim kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Kurumlarda çalışan personellerin büyük bir kısmı, lisans eğitimleri sırasında uygulamaya yönelik eğitim almadıkları ve müfredatların eksikliğinden dolayı sakat bireylere hizmet verme noktasında yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu personeller, verdikleri eğitimleri daha çok usta-çırak ilişkisi ve deneme yanılma yöntemiyle öğrenmekte ve öğretmektedirler. Dolayısıyla bu merkezler aracılığıyla mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden istifade edecek olan kör bireylerin talihsizlikleri bir kez daha gözler önüne serilmektedir.<sup>487</sup>

2012-2013 arasındaki bir yıllık dönemde, RAM'lar tarafından 427.454 sakat öğrencinin tanılama işlemi yapılmıştır. Bu noktada tanılama işleminin içerisinde mükerrer işlemler ve 162.000 öğrencinin de eğitim sisteminin içerisinde olduğu kabul edildiğinde, geriye kalan rakamın büyük çoğunluğunun eğitsel destek hizmetlerinden yararlanmak için ÖERM'lere kaydedildiği sonucunu ortaya çıkarır. Özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde eğitsel tanı işlemleri sonucunda özel okullara veya kaynaştırmalı okullara devam etmeleri gereken sakat bireylerin büyük bir çoğunluğu, gerek özel okul yetersizliğinden gerekse kaynaştırmalı eğitimin alt yapısal sorunlarından dolayı, ÖERM'lere yönlendirildikleri bilinmektedir.<sup>488</sup>

ÖERM'ler ile resmi eğitim kurumları arasında yeterli iletişimin kurulmamasından dolayı, sakat bireylere verilen eğitimlerde mükerrerlik olmakta, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde istenen başarı elde edilememektedir.<sup>489</sup>

---

<sup>486</sup> MEB, "Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016", (Çevrim içi) 03.06.2019.

<sup>487</sup> Altınkurt, "Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Yaşanılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s. 60-81.

<sup>488</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 147-148.

<sup>489</sup> Altınkurt, "Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Yaşanılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s. 89.

ÖERM’lerde görev yapan eğitim kadrosu ile kör bireylerin devam ettiği örgün eğitim kurumlarındaki öğretmenler arasında iletişim ve işbirliği kurulmadığı sürece, iki kurumda sunulan hizmetlerin birbirini desteklemesi mümkün olmayacak, ortaya birbirinden önemli ölçüde farklılaşmış hizmetlerin çıkması kaçınılmaz olacaktır.<sup>490</sup>

Ayrıca ÖERM’lerde sunulan destek özel eğitim hizmetleri oldukça dar kapsamlı planlanmaktadır. Destek özel eğitim hizmetleri genellikle Türkçe ve matematik derslerinden oluşan akademik alanlarla sınırlandırılmaktadır. Oysa ÖERM’in psiko-sosyal rehabilitasyon hizmeti kapsamında yer alan hizmetlere özel bir önem vermesi gerekmektedir. Ancak ÖERM’lerin tabi olduğu “Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği”nde, sosyal rehabilitasyon hizmetini verecek olan sosyal hizmet uzmanı veya sosyal çalışmacı ile ilgili bir görev tanımı bulunmamaktadır. ÖERM’lerde kör bireyleri istihdama hazırlayacak mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sınırlı düzeyde sunulmakta, merkezlerde bu hizmetleri verecek olan ergoterapi uzmanları veya ABD’de olduğu gibi mesleki rehabilitasyon danışmanları bulunmamaktadır.<sup>491</sup>

Öte yandan ABD başta olmak üzere birçok ülkede tıbbi tedavi ve işe yerleştirme hizmetleri kadar önem verilen psikolojik yardım boyutunun Türkiye’deki mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin planlama ve sunumunda yeterince önemsenmediği dikkat çekmektedir. Nitekim ÖERM’lerde psikolojik danışman çalıştırılmasının zorunlu tutulmadığı, bu merkezlerin açılış mevzuatlarının karışık olduğu ve henüz yeterince merkezin açılmamış olduğu görülmektedir.<sup>492</sup>

ÖERM’lerin Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu’nun 2009 yılında hazırlamış olduğu Denetleme Raporu’na girmiş olması da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Rapor’da, bazı ÖERM’lerin, misyonlarına uygun olmayan tavırlar içerisinde oldukları görülmektedir. Kör çocuklara birden fazla özel

---

<sup>490</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)”, (Çevrim içi) 12.06.2017.

<sup>491</sup> **A.e.**

<sup>492</sup> Çimşir, “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”, (Çevrim içi) 12.06.2019.

eğitim kurumundan eş zamanlı olarak eğitim aldırma, k3r çocukların kendilerine katkısı olmayan eğitimlere kayıtlarının yaptırılmış gibi g3sterilmesi, bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlamadan k3r çocuğa eğitim verilmesi, bireysel ve grup eğitimleri arasında kurum lehine kaydırmaların yapılması şeklinde yapılan tespitler bu kurumların çok iyi denetlenmediklerini, g3venilirliklerini yitirdiklerini ve etkinliklerinin tartışılır hale geldiğini g3stermektedir.<sup>493</sup>

2006 yılında y3r3rl3ęe girmesine rağmen, bug3na kadar işlerlik kazanamayan 3zel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Y3netmelik konusunda da bir an 3nce gerekli adımların atılması gerekmektedir. Kurulacak 3zel mesleki rehabilitasyon merkezleri yardımı ile sakat bireylerin sosyal ve ekonomik hayata katılımları sağlanmış olacaktır. Sakat bireylerin yetenekleri ve becerilerini ortaya çıkarma fırsatı verecek olan bu merkezlerde verilecek hizmetlerin hen3z yapılandırılmamış ve mevzuat d3zeyinden uygulamaya geçilememiş olması, k3r bireylerin istihdamında b3y3k bir dezavantaja d3n3şmektedir. Ayrıca mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile istihdam ilişkisinin kurulamamasına da sebep olan bu durum, y3r3t3len hizmetlerde de nihai amaca ulaşılmasını engellemektedir.<sup>494</sup>

Ayrıca Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Altı Nokta K3rler Vakfı'nın işbirliği ile y3r3tt3ę3, biri Ankara'da diğeri ise İstanbul'da bulunan iki adet rehabilitasyon merkezinin bu başlık altında anlatılması uygun g3r3lm3řt3r. Emirgan Altı Nokta K3rler Rehabilitasyon Merkezi 1972 yılında kurulmuş olan bir eğitim ve rehabilitasyon kurumudur. Kurumda, 18-35 yaş arası 80 yetişkin eğitim g3rmektedir.<sup>495</sup> Rehabilitasyon merkezinde eğitimler, temel eğitim ve mesleki eğitim olmak 3zere iki aşamadan oluşmaktadır. Mesleki eğitim aşaması, at3lye çalışmaları, bilgisayar eğitimi, masaj eğitimi, telefon operat3rl3ę3 ve bunun yanında son yıllarda k3rler arasında pop3ler olan pilot çalışmaları s3rmekte olan radyo programcılığı ve DJ'lik eğitimlerinden oluşmaktadır. Merkez, T3rkiye'de k3rlere mas3rl3k eğitimi

<sup>493</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, "Denetleme Raporu", (evrim içi) 20.11.2017.

<sup>494</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): 3z3rl3lere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi alışma Grubu Raporu", (evrim içi) 21.07.2019.

<sup>495</sup> Seçil Arıkan, "Emirgan Altı Nokta Rehabilitasyon Merkezi", (evrim içi) <http://www.mimdap.org/?p=711>, 21.07.2019

veren ilk kurumdur. Masörlük eğitimi 5,5 aylık eğitimden sonra, eğitimler tarafından uygun görülerek seçilen körlere 1 yıl süreyle verilmektedir.<sup>496</sup> Türkiye'de körlere rehabilitasyonu alanında kurumsal hizmet veren yerlerden bir diğeri de Ankara Yenimahalle Körlere Rehabilitasyon Merkezi'dir.<sup>497</sup> 1984 yılında Ankara-Saray Engelsiz Yaşam Merkezi çatısı altında hizmetlerine başlayan merkez, 2003 yılından itibaren mevcut yerinde hizmet vermeye devam etmektedir. Merkez'de, bugüne kadar 1.543 kör bireye rehabilitasyon hizmeti verilmiştir. Merkez'de, Türkiye'nin her tarafından gelen 15 yaş üzeri eğitilebilir doğuştan veya sonradan olan körlere yılda 5,5 aylık iki dönem halinde yatılı (pansiyon) ve gündüzlü gruplar halinde maksimum 30 öğrenciye rehabilitasyon eğitimi verilmektedir. Merkez'de santral eğitiminin yanı sıra bilgisayar eğitimi de verilmektedir. Geçmiş yıllarda masörlük eğitimi ile atölyede hasır ve ip örgülerinden oluşan örücülük çalışmaları sürdürülmüş, fakat tam anlamıyla mesleki bir eğitimden beklenen başarı sağlanamamıştır. Beş buçuk ayda verilen temel ve mesleki eğitim programlarından özellikle mesleki eğitime ayrılan sürenin azlığı istenilen hedeflere ulaşmada yetersiz kalmıştır.<sup>498</sup>

Türkiye'de geleneksel/kurumsal rehabilitasyon örneğinin sergilendiği bu kurumlarda uygulama için İstanbul ve Ankara'da bulunan merkezlere gelerek rehabilitasyon hizmeti alan sınırlı sayıdaki kör bireyin bu hizmetlerden ne kadar istifade ettikleri, geldikleri yere geri döndükten sonra kaç tanesinin istihdam edildiğine dair veri bulunmamaktadır. Türkiye'de bu uygulama yerine, haftanın belirli günlerinde kör bireyin yaşadığı yere giderek, bağımsız yaşam becerileri, alternatif teknikler ve meslek eğitimi veren gezici rehabilitasyon uzmanlarının daha başarılı sonuçlar elde edeceği kesindir. Türkiye'de okulların kapalı olduğu yaklaşık 3 aylık yaz tatili dönemlerinde, sağlık bilimleri fakültesinden mezun olan ergoterapi

<sup>496</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 326-328.

<sup>497</sup> Nurdan Duman, Musa İkizoğlu, "Özürlülerin Toplumla Bütünleşme Sürecinde İstihdam Boyutunun Ankara Mesleki Rehabilitasyon Merkezi Örneğinde İncelenmesi", **18-20 Eylül 1997 Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet**, Yay. Haz.: Işıl Bulut, Özcan Kars, Ankara, 1998, s. 71.

<sup>498</sup> Ahmet Kiraz, "S.H.Ç.E.K. Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Görme Özürlüler Rehabilitasyon Merkezlerinde Mesleki Eğitim Faaliyetleri", **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995 Ankara)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 178.



uzmanları tarafından, kör bireylerin ulaşılabilirlik sorunu da olmayacak şekilde belirlenecek okullarda rehabilitasyon hizmeti verilmesi, var olan geleneksel/kurumsal uygulamadan daha etkili olacaktır.

### 3.1.5. Yetişkin Eğitiminin Etkisi

Yetişkin eğitiminin sistemleştirilmesi, mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, vasıflı insan kaynağının geliştirilmesi, öğrenme kültürünün yerleştirilmesi ve öğrenen toplumların oluşturulmasında “Yaygın Eğitim/Hayat Boyu Öğrenme/Yetişkin Eğitimi” kilit bir rol üstlenmektedir.<sup>499</sup>

Türkiye’de yetişkin eğitimi hizmetleri, 11 Nisan 2018 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği’ne göre, halk eğitimi merkezi, olgunlaşma enstitüsü ve açık öğretim okulları tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye genelinde Halk Eğitim Merkezi (HEM) sayısı 991 olmasına karşılık, buralarda görev yapan eğitimcileri yetiştiren bir okul veya kurum mevcut değildir. İstanbul’da yetişkin eğitimi faaliyetlerinin yürütüldüğü 45 HEM bulunmaktadır.<sup>500</sup> Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği; “22 yaşını doldurmuş özel eğitim ihtiyacı olan sakat bireyleri mesleki, teknik, sosyal ve kültürel alanda bilgi ve beceri sahibi yapmak, onları hayata kazandırmak, üretken bireyler hâline getirmek amaçlanmaktadır.” Ancak Halk Eğitim Merkezleri tarafından açılan kursların bu amaçları gerçekleştirecek ne personeli ne de altyapısı bulunmaktadır.<sup>501</sup> Eğitim etkinlikleri örgün eğitim süreçleri ve mantığı ile devam ettirildiğinden, sakat bireyler 22 yaşından sonra evlerine kapanmak zorunda kalmaktadırlar.<sup>502</sup>

<sup>499</sup> İBB, “Hayat Boyu Öğrenme Kültürü ve Mesleki Eğitim”, (Çevrim içi) <http://ismek.ist/files/ismekOrg/File/ekitap/hayatboyuSempozyum.pdf>, 14.06.2017.

<sup>500</sup> MEB, “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018”, (Çevrim içi) 02.05.2019.

<sup>501</sup> TBMM, “Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013”, (Çevrim içi) 14.02.2017.

<sup>502</sup> Rıfat Okçabol, “Türkiye’de Yetişkin Eğitimi ve Sorunları”, **2. Yetişkin Eğitimi Sempozyumu: Küreselleşme ve Yerelleşme Çerçevesinde Yetişkin Eğitimi Bildirileri 10-11 Mayıs 2008**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2008, s. 32.

Türkiye’de yetişkin eğitimi hizmeti sağlayacak kurumlar arasında birçok aktör yer almaktadır. Aktörlerin fazlalığı sistemi güçlendirmesi adına olumlu bir gelişme gibi görünse de, elde edilen verilerin ortak bir kaynaktan toplanmaması sonucunda yapılan hizmetlerin sonuçlarını izleme ve değerlendirme imkânı olmamaktadır. Yetişkin eğitimi konusunda il düzeyinde rol alan aktörler arasında iletişim kopukluğu ve görev alanlarındaki belirsizlikler fazla olması politika yapıcılarını karar vermekte zorlamaktadır.<sup>503</sup> Yetişkin eğitimi kapsamında son yıllarda hazırlanan projelerde örgün eğitimden belirli ölçüde yararlanabilmiş yetişkinlerin mesleki eğitimlerine öncelik verilmekte, özellikle örgün eğitimden hiç ya da yeterince yararlanmamış sakatlar dikkate alınmamaktadır.<sup>504</sup>

2012 yılı istatistiklerinde Avrupa Birliği ülkelerinde %9’larda olan yetişkin eğitime katılım oranı, Türkiye’de %3,2’dir.<sup>505</sup> On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), bu oranının 2023 yılında %8 olacağını tahmin etmektedir. Buna ilave olarak, Plan’da, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerinin sürekli olarak gelişimini hedefleyen yetişkin eğitimi anlayışının toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılacağını, yetişkin eğitimi programlarının çeşitliliği ve niteliği artırılarak, kazanımların belgelendirilmesinin sağlanacağı ifade edilmektedir.<sup>506</sup>

### **3.1.6. Sağlık Kurulu Raporunun Etkisi**

Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren, sakat bireylerin merkezi ve yerel yönetimler tarafından sakat sayılabilmesi ve mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmeleri açısından sağlık kurulu raporu hazırlanması işlemi, kilit bir konumda bulunmaktadır. Gerek kamu yönetimi gerekse yerel yönetimler tarafından sakat bireylere verilecek her türlü hizmetten yararlanmanın ön

---

<sup>503</sup> MEB, “Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi 2014-2018”, (Çevrim içi) <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf>, 13.03.2017.

<sup>504</sup> Okçabol, “Türkiye’de Yetişkin Eğitimi ve Sorunları”, s. 31.

<sup>505</sup> MEB, “Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi 2014-2018”, (Çevrim içi) 13.03.2017.

<sup>506</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)”, (Çevrim içi) <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>, 21.07.2019.

şartı, %40'ın üzerinde sakatlığa sahip olduğunu gösterir sağlık kurulu raporunun alınmasıdır.<sup>507</sup>

16 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe giren “Özürlülük Ölçütü Sınıflandırılması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik”, sakatlığın vücut fonksiyonunda ne miktarda bir kayba yol açtığını belirleme amacı gütmüştür. Dolayısıyla, sağlık kurulu raporlarına vücut fonksiyon kaybı oranının yazılması zorunlu olmuştur. Bu durum, sakat bireylerin çok ciddi hak kayıplarına uğramasına yol açmıştır. 2010 yılında yönetmelikte yapılan değişiklik ile tekrar vücut fonksiyon kaybı oranı yerine sakatlık oranına geri dönmüştür. Ancak temel mantık değişmemiştir.<sup>508</sup>

Türkiye’de körlerin tıbbi tedavi, temel eğitim, psiko-sosyal rehabilitasyon, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, vergi muafiyetleri ve istihdam gibi hizmetlerin değerlendirilmesinde verilecek olan sağlık kurulu raporları, ilk defa 1998 yılında yayımlanan ve 2006, 2010, 2012 ve 2013 yıllarında değiştirilen “Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik”e göre düzenlenmekteydi.<sup>509</sup> Ancak 20 Şubat 2019 tarihinde yayımlanan ve aynı gün yürürlüğe giren “Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik” ve “Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik” ile birlikte bu yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. 20 Şubat 2019 tarihinden itibaren sağlık kurulu raporları, sakat bireyin 18 yaşından küçük veya büyük olmasına göre iki ayrı yönetmeliğe göre düzenlenmektedir.<sup>510</sup>

---

<sup>507</sup> Yılmaz, Yentürk, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri”, s. 62-63.

<sup>508</sup> Engelliler Konfederasyonu, “Engelliler Konfederasyon Faaliyetleri Hakkında Rapor 5.08.2007–07.05.2011”, (Çevrim içi) <http://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/faaliyet-raporlari/05-08-2007-07-05-2011>, 26.08.2019.

<sup>509</sup> Mehmet Önemli, “Erken Çocukluk Özel Eğitimi”, **Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi**, Sayı: 31, 2014, s. 49-50.

<sup>510</sup> Meltem Özgenç, “Engelli raporunda yeni dönem: Oran olmayacak”, (Çevrim içi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/engelli-raporunda-yeni-donem-oran-olmayacak-4112439>, 02.05.2019.

Türkiye’de sağlık kurulu raporları sakat bireyi takip etmeyen doktorlar tarafından verilmektedir. Ayrıca raporu veren kurulun içerisinde, özel eğitim öğretmeni, psikolog, fizyoterapist, çalışma uzmanı, gelişim uzmanı ve sosyal hizmet uzmanı meslek mensuplarının mutlaka bulunması gerekmektedir. Yaşı, sakatlığı, gelişimi birbirinden tamamen farklı olan sakat bireylerin değerlendirme süreçleri kesitsel olmamıştır. Ayrıca raporun verilme sürecine, kör bireyin ailesinin iştirakinin sağlanması oldukça önemlidir. Kör birey ve ailesine süreç hakkında bilgi verilmeden hazırlanan raporlardan beklenen sonuç elde edilemeyecektir.<sup>511</sup> Rapor formunda yer alan sakat bireyin “sakatlık oranı (sadece erişkinlerin sakatlıklarının değerlendirmesinde) ve çalıştırılmayacağı işlerin niteliği satırları” raporun bir başka sorunlu tarafıdır. Bu haliyle rapor, sakat bireyin hangi işi görebilmeye yeterli olup olmadığını göstermemelidir.<sup>512</sup> Kısacası sağlık kurulu raporlarının genel olarak kör bireyin üretkenlik kaybı oranlarını dikkate alarak hazırlanması önem arz etmektedir.<sup>513</sup>

Çocuk körler için düzenlenen sağlık kurulu raporunda, kör çocukların ne tür bir özel düzenlemeye gereksinim duydukları konusunda Ek-1 formunda gerekli düzenleme yapılmasına rağmen erişkin körler için böyle bir alan ilave edilmemiştir. Yani bu bireylerin görme kayıp oranları, kullanmaları gereken yardımcı cihazların neler olabileceği, alternatif teknikleri ve bağımsız yaşam becerilerini bilip bilmedikleri, sesli kaynaklara erişim ve kullanma becerilerinin olup olmadığı gibi bilgilerin raporlarda yer almaması, her bir özel duruma yönelik olarak temel eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon sürecinde ne tür desteklerin sağlanması gerektiği noktasında sağlıklı saptamaların yapılmasını önlemektedir.<sup>514</sup>

---

<sup>511</sup> Öcal, “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Sakatların İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”, (Çevrim içi) 01.03.2019.

<sup>512</sup> Zeynep Aycan, **Türkiye’de Sakatların İş Hayatına Katılımını Etkileyen Bireysel, Kurumsal ve Toplumsal Faktörler**, İstanbul, TÜBİTAK, Proje No.: SBB-3018, 2005, s. 32.

<sup>513</sup> Öcal, “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Sakatların İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”, (Çevrim içi) 01.03.2019.

<sup>514</sup> Ayşe Hepkul, Ali Ekrem Özkul, “Engelli Eğitimden Bilgi Desteği”, **Uluslararası Sakatların Sosyal Refahı Açısından Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kongresi 9-11 Ekim 2015**, Ed.: Hafize Keser, Yakup İçingür, Mehmet Kurt, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.:2, 2016, s. 259-260.

Raporlama sırasında hiç görmesi olmayan bireylere çok düşük (%60-70) raporlar verilirken, görmesi olan bireylere çok yüksek (%95-%97) raporlar verilebiliyor.<sup>515</sup> Farklı hastanelerden aynı hastalıkla ilgili birbiriyle alakası olmayan çok farklı raporlar alınmaktadır. Örneğin iki gözü hiç görmeyen bir vatandaş X hastanesinden %95 rapor alabilirken, Y hastanesinden %50 rapor alabiliyor. Raporlardaki oranlar, kör bireylerin, eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon ve buna bağlı olarak istihdamlarında önem arz etmektedir.<sup>516</sup> Sağlık raporlarında yaşanan bu sıkıntılara ilave olarak söylenebilecek bir diğer meselede, birçok kör bireyin almış oldukları sağlık kurulu raporlarında sakatlık oranının yüksek olmasından dolayı indirime gitme yollarını aramalarıdır. Bunun başlıca sebebi de mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma ve istihdam edilmede bu yüksek oranların kör bireyler aleyhine bir durum ortaya çıkarmasıdır.<sup>517</sup>

Bu konu ile bağlantılı olarak üzerinde durulması gereken bir başka meselede, gelişmiş ülkelerde özellikle AB ülkelerinde, oftalmologlar, optometristler ve refraksiyon yapan optisyenler olarak geniş bir yelpaze içerisinde göz sağlığı hizmeti verilmesine karşılık, Türkiye’de ise bu konuda sadece oftalmologlar (göz doktoru) hizmet vermektedir.<sup>518</sup> Türkiye’de fonksiyonel görmenin (var olan görme kalıntısının kullanılması) önemi pek çok göz doktoru tarafından bilinmemektedir. Ayrıca Türkiye’de az görmeyi değerlendirecek ve fonksiyonel görmeyi yönlendirecek olan optometri uzmanlık dalı ve optometrist uzmanları bulunmamaktadır. Bu nedenle de, ancak 0-3 yaş arasında fonksiyonel hale getirilebilecek olan görme kalıntılarına zamanında müdahale edilememektedir. Batı ülkelerinde %10 görme kalıntısına sahip bir çocuk, gördüklerini anlamlandırarak

<sup>515</sup> Reşide Kara, “Tanı ve Tedavi Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>516</sup> Serhat Tabanca, “Tanı ve Tedavi Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>517</sup> Koray Er, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>518</sup> Abdullah Aydın, “Tanı ve Tedavi Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYISONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

hareket edebilirken, Türkiye’de bu çocuklara göz doktorları tarafından “kör” teşhisi konularak, birçok hizmetten yanlış bir şekilde yararlandırılmakta veya uzak tutulmaktadır.<sup>519</sup>

### **3.1.7. Türkiye İş Kurumu’nun Etkisi**

4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu’nda, “başta sakatlar olmak üzere istihdamda özel politika gerektiren grupların istihdamını kolaylaştırıcı mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek veya verdirmek, diğer iş gücü yetiştirme ve uyum programlarını uygulamak” şeklindeki ifadeler İŞKUR’un sakatlar ile ilgili görevlerini oluşturmaktadır. Sakat bireylerin, Kurumda muhatap oldukları ilk birimin iş ve meslek danışmanları olmasından dolayı ilk başlık bu konuya ayrılmıştır.

#### **3.1.7.1. İş ve Meslek Danışmanı**

12.03.2013 tarihli “Aktif İş Gücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esasları Belirleyen Yönetmelik”, iş ve meslek danışmanlarının, meslek kurslarına katılacak sakat bireylerin seçiminde etkinliklerini artırmıştır.<sup>520</sup> İş ve meslek danışmanları, sakat bireylere verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon eğitimlerinin neler olması gerektiğine karar verecek, işletmelerde istihdam edilen sakat personeli, çalıştığı birimde ziyaret ederek, onların yaşadığı sıkıntıları birebir gözleme imkânı bulacak ve bunu işveren ile görüşerek, sakat bireyin istihdamının kalıcı olmasına yardımcı olacaktır.<sup>521</sup>

Yukarıdaki paragrafta görevleri kısaca anlatılan iş ve meslek danışmanlarının Türkiye’de oldukça yetersiz olduğunu belirtmek gerekiyor. Örneğin

<sup>519</sup> Ergenç, “Görme Engelli Çocukların Bilişsel Gelişimleri ve 0-6 Yaşın Önemi”, (Çevrim içi) 25.05.2017.

<sup>520</sup> Sökül, “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi”, (Çevrim içi) 12.11.2017.

<sup>521</sup> Gökür Ürkmez, “Engelli İstihdamında İş ve Meslek Danışmanlığı”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 355-358.

2014 yılında İstanbul genelinde 12 İŞKUR hizmet merkezinde 750 adet iş ve meslek danışmanı bulunmaktadır. Örneğin Bayrampaşa Hizmet Merkezi; Esenler, Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Sultangazi olmak üzere 5 ilçeye hizmet vermektedir. Bu 5 ilçede sakat olup kayıt yaptıran 5.000 civarında birey yaşamaktadır. Danışman başına ortalama 103 sakat danışan düşmektedir. Sadece iş arayanlara değil, aynı zamanda işverenlere de danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Her iş ve meslek danışmanına, Bayrampaşa’da 700 tane de işveren düşmektedir. Tüm bu sayılar göz önüne alındığında danışman yetersizliği net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bir danışmana düşen 103 sakatın değişik sakatlık türlerinden olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor.<sup>522</sup> İş ve meslek danışmanları ne kadar gayretli ve özverili olurlarsa olsunlar, sakatları mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden hakkıyla yararlandırmaları ve işveren ile görüştürerek istihdam edilmelerini sağlamaları mümkün değildir. Ayrıca iş ve meslek danışmanlarının yıllar itibariyle kaç sakat iş gücünü istihdama kazandırdıklarına dair herhangi bir veriye ulaşılamadığını belirtmek gerekir. Genç ve yetişkin kör bireylerin yeterliliklerini ve mesleki eğitim ihtiyaçlarının tespitini yapacak olan, iş ve meslek danışman eksikliğinin bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından mesleki eğitim kursları ile sertifikalandırılacak iş ve meslek danışmanlarının İŞKUR’da göreve başlamaları ile bu eksikliğin giderilmesi mümkündür.

### **3.1.7.2. Türkiye İş Kurumu’nun Etkinliği**

2009 yılında İTO tarafından, “İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu” çalışmasında, çalışan veya çalışmayan örneklem grubunun büyük çoğunluğu şimdiye kadar İŞKUR’a başvurmamış olduklarını söylemişlerdir. İŞKUR’a başvurmamış olanlara niçin İŞKUR’a başvurmadıkları sorulduğunda, her iki grupta da %40’a yakın bir oranda “İŞKUR’u daha önce hiç duymadıkları” cevabı alınmıştır. Yaklaşık %25’ler seviyesinde olan ikinci büyük dilim ise İŞKUR’u biliyor

<sup>522</sup> Nurettin Latifaci, “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALISITAYI-SONUC-RAPORU-KITABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

olsa da, İŞKUR'un kendilerine istihdam konusunda faydalı olabileceklerini bilmedikleri ortaya çıkmaktadır.<sup>523</sup>

İstanbul Aydın Üniversitesi Engelsiz Yaşam Araştırma ve Uygulama Koordinatörlüğü tarafından 2012 yılında yapılan, "İstanbul'da Sakat Sayısı İstatistikî Veriler Raporu" çalışmasında, örneklem grubuna hangi vasıtalarla iş aradıkları sorulduğunda, %88,9'u eş dost aracılığıyla iş aradığını ifade etmiştir. İnternet ile iş arayanların oranı %1,0'dır, İŞKUR aracılığıyla iş arayanların oranı %9,8'dir.<sup>524</sup> Bir başka araştırmada ise, sakat bireylerin İŞKUR yerine dışa kapalı sosyal mekanizmaları(hemşeri dernekleri) devreye sokarak iş arama stratejileri geliştirdikleri görülmüştür.<sup>525</sup>

Sadece sakatlar değil işverenlerin de İŞKUR'un faaliyetlerini tanıma noktasında bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. 2009 yılında İTO tarafından, "İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu" çalışmasında, işverenlerin ekseriyeti (%79,3'ü) sakat istihdamından sorumlu kurumlar tarafından sakat istihdamının sağlayacağı avantajlar konusunda bilgilendirilmediklerini ifade etmektedirler. Bu veri, İŞKUR'un bu anlamda aktif istihdam politikaları kapsamında sakat iş gücünün istihdam edilebilmeleri yönünde, özel sektör temsilcilerine yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde yeterince etkin olmadığını göstermektedir.<sup>526</sup>

---

<sup>523</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s.107-108.

<sup>524</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **İstanbul'da Engelli Sayısı İstatistikî Veriler Raporu**, s. 21.

<sup>525</sup> Mehmet Turgut, "Sultanbeyli Ölçeğinde Özürlülük ve Yoksulluk", (Çevrim içi) <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-yoksullukla-mucadele-stratejileri-sempozyumu/cilt-ii.pdf>, 17.09.2017.

<sup>526</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **İstanbul'da Engelli Sayısı İstatistikî Veriler Raporu**, s. 21.



**Tablo 3-5: 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR'a Başvuran Sakat Birey Sayısı**

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2010	22.140	14.004	36.144
2011	21.085	14.066	35.151
2012	64.693	19.262	83.955
2013	62.212	14.023	76.235
2014	63.532	14.100	77.632
2015	52.318	12.937	65.255
2016	63.517	15.804	79.321
2017	80.512	19.689	100.201
<b>TOPLAM</b>	<b>430.009</b>	<b>123.885</b>	<b>553.894</b>

**Kaynak:** İŞKUR, "İstatistikler", (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR'un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-5'de 2010-2017 yılları arasında İŞKUR'a başvuran sakat bireyler cinsiyet bazında detaylandırılarak gösterilmiştir. Tablo 3-5'de erkeklerin başvuru sayısı kadınların başvurusu sayısının neredeyse 4 katıdır. 2010 yılından 2017 yılına kadar başvuran sakat bireyler içerisinde körlerin oranının ise oldukça düşük olduğunu belirtmek gerekiyor.

**Tablo 3-6: 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR'a Başvuran Kör Birey Sayısı**

Sakatlık Türü	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<b>Kör</b>	3.023	2.948	10.652	13.600	9.938	8.104	9.711	11.709

**Kaynak:** İŞKUR, "İstatistikler", (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR'un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-6'da 2017 yılında 100.021 sakat birey başvurusu içerisinde körlerin sayısının sadece 11.709 kişi, oransal olarak ise yaklaşık %12 civarında olduğu görülmektedir.

**Tablo 3-7: 2010-2017 Yılları Arasında İl Bazında İŞKUR'a Başvuran Sakat Birey Sayısı**

İller	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Adana	1.384	1.378	2.786	2.835	2.358	2.016	2.235	2.827
Ankara	2.035	2.007	5.894	5.511	5.573	4.624	6.292	7.376
Diyarbakır	1.119	1.049	1.725	1.053	1.138	862	1.450	1.810
Erzurum	574	519	862	599	602	537	755	847
İstanbul	4.804	4.517	13.247	14.334	14.627	11.446	13.575	16.608
İzmir	1.623	1.698	4.358	4.210	4.461	3.636	4.570	5.706
Samsun	845	774	1.396	1.008	1.125	967	972	1.616
<b>Genel Toplam</b>	<b>36.144</b>	<b>35.151</b>	<b>83.955</b>	<b>76.235</b>	<b>77.632</b>	<b>65.255</b>	<b>79.321</b>	<b>100.201</b>

**Kaynak:** İŞKUR, "İstatistikler", (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR'un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

İŞKUR'a başvurular, Tablo 3-7'de görüldüğü üzere yedi bölgeden alınan örnek iller arasında değerlendirildiğinde, İstanbul ilinin bariz üstünlüğü dikkati çekmektedir. Burada İstanbul ilinin Türkiye nüfusunun yaklaşık %18,4'üne ev sahipliği yapması ve ülke ekonomisinde başı çekmesi, belirleyici olan unsurlardan sadece iki tanesidir. Ancak 2017 yılında toplam 81 ilde sakat bireylerin İŞKUR'a yaptığı başvuru sayısı 100.021 iken, bu sayının yaklaşık %7'sinin İstanbul iline ait olması İŞKUR'un İstanbul ilinde sakat bireylere ulaşamadığının göstergesidir.

**Tablo 3-8: 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR'a Kayıtlı Sakat Birey Sayısı**

İller	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Adana	2.896	3.706	4.894	5.391	4.612	4.166	3.066	2.889
Ankara	4.959	6.376	8.316	9.476	9.285	8.954	7.226	6.812
Diyarbakır	2.054	3.091	1.436	3.613	2.755	2.673	2.173	2.215
Erzurum	978	1.220	1.589	1.356	1.174	1.243	1.119	972
İstanbul	8.391	10.514	13.174	16.180	18.234	19.769	14.341	13.449
İzmir	3.870	5.375	6.775	7.204	7.102	6.834	4.934	4.739
Samsun	1.614	1.927	2.473	2.374	1.937	1.956	1.497	1.597
<b>Genel Toplam</b>	<b>76.449</b>	<b>95.976</b>	<b>126.615</b>	<b>131.806</b>	<b>123.930</b>	<b>125.999</b>	<b>98.962</b>	<b>92.766</b>

**Kaynak:** İŞKUR, "İstatistikler", (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR'un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-8’de, 2010-2017 yılları arasında İŞKUR’a kayıtlı olan sakatların, 81 il arasından seçilen yedi il bazında sayıları yer almaktadır. Genel toplamda ise 81 ilde İŞKUR’a kayıtlı olan sakat bireylerin sayıları yer almaktadır.

**Tablo 3-9: 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR’a Kayıtlı Kör Birey Sayısı**

Sakatlık Türü	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kör	10.548	10.918	14.668	16.575	16.208	16.056	12.572	11.075
<b>Diğerleri</b>	<b>76.449</b>	<b>95.976</b>	<b>126.615</b>	<b>131.806</b>	<b>123.930</b>	<b>125.999</b>	<b>98.962</b>	<b>92.766</b>

**Kaynak:** İŞKUR, “İstatistikler”, (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR’un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-9’da ise, yine 2010-2017 yılları arasında İŞKUR’a kayıtlı olan kör bireylerin sayıları yer almaktadır. 2017 yılında İŞKUR’a kayıtlı olan toplam sakat birey sayısı 92.766 iken, bu sayının yaklaşık %12’si kör bireylerden oluşmaktadır.

**Tablo 3-10: 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilen Sakat Birey Sayısı**

Yıllar	Toplam			Kamu			Özel		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2010	27.829	4.428	32.257	265	30	295	27.564	4.398	31.962
2011	32.642	5.707	38.349	391	64	455	32.251	5.643	37.894
2012	30.203	5.328	35.531	338	60	398	29.865	5.268	35.133
2013	29.026	5.450	34.476	241	46	287	28.785	5.404	34.189
2014	22.156	4.194	26.350	200	32	232	21.956	4.162	26.118
2015	17.118	3.337	20.455	219	39	258	16.899	3.298	20.197
2016	12.550	2.481	15.031	187	49	236	12.363	2.432	14.795
2017	10.126	2.025	12.151	166	26	192	9.960	1.999	11.959

**Kaynak:** İŞKUR, “İstatistikler”, (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR’un Web Sayfasında Yer Alan 2010-2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-10’da görüleceği üzere, 2010-2017 yılları arasında İŞKUR tarafından işe yerleştirilen sakat bireylerin sayıları yer almaktadır. Ayrıca Tablo’da Kamu ve Özel sektör ayrımına yer verilmiştir.

**Tablo 3-11:** 2010-2017 Yılları Arasında Bazı İller Bazında İşe Yerleştirilen Sakat Birey Sayısı

İller	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Adana	790	864	945	1.479	1.341	864	286	62
Ankara	2.497	3.713	77	3.073	1.213	723	583	661
Diyarbakır	317	208	34	52	68	63	54	67
Erzurum	233	252	110	132	131	81	98	117
İstanbul	8.724	9.841	9.121	8.052	6.414	3.642	2.061	1.482
İzmir	1.586	1.835	2.332	2.138	1.419	960	695	517
Samsun	108	178	178	216	259	209	194	204
<b>Genel Toplam</b>	<b>32.257</b>	<b>38.349</b>	<b>35.531</b>	<b>34.476</b>	<b>26.350</b>	<b>20.455</b>	<b>15.031</b>	<b>12.151</b>

**Kaynak:** İŞKUR, “İstatistikler”, (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR’un Web Sayfasında Yer Alan 2010 – 2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-11’de, 2010-2017 yılları arasında İŞKUR tarafından işe yerleştirilen sakatların, 81 il arasından seçilen yedi il bazında sayıları yer almaktadır. Genel toplamda ise 81 ilde İŞKUR tarafından işe yerleştirilen sakat bireylerin sayıları yer almaktadır.

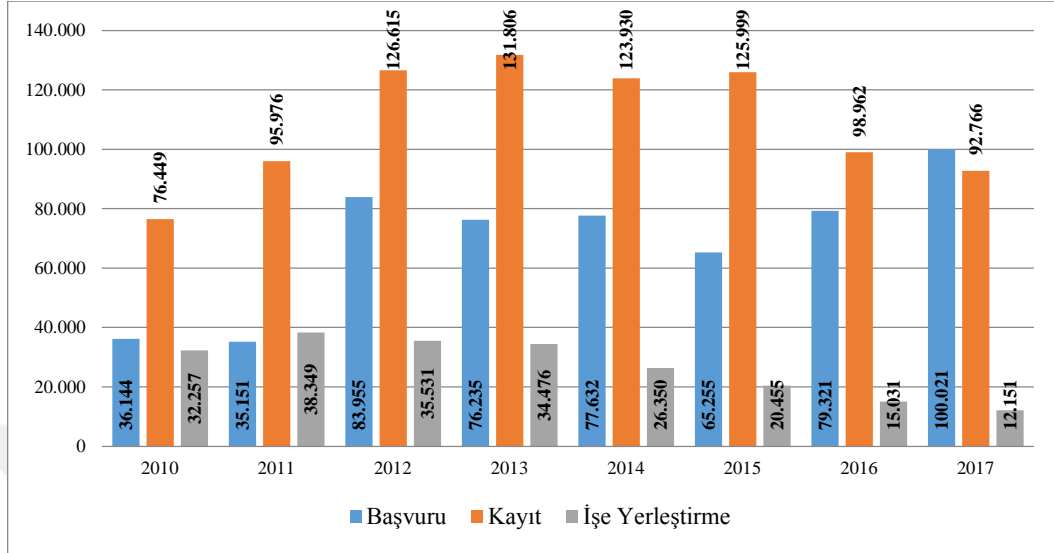
**Tablo 3-12:** 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından İşe Yerleştirilen Kör Birey Sayısı

Sakatlık Türü	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kör	4.703	5.231	5.114	4.742	3.625	2.706	2.010	1.578

**Kaynak:** İŞKUR, “İstatistikler”, (Çevrim içi) <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, 14.05.2019. (İŞKUR’un Web Sayfasında Yer Alan 2010 – 2017 Yılları Arasındaki Tablolardan Derlenmiştir)

Tablo 3-12’de ise, yine 2010-2017 yılları arasında İŞKUR tarafından işe yerleştirilen kör bireylerin sayıları yer almaktadır. 2017 yılında İŞKUR tarafından işe yerleştirilen toplam sakat birey sayısı 12.151 iken, bu sayının yaklaşık %13’ü yani 1.578’i kör bireylerden oluşmaktadır.

**Şekil 3-1:** 2010-2017 Yılları Arasında İŞKUR'a Başvuran-Kayıtlı Olan ve İşe Yerleştirilen Sakat İş Gücü



2010-2017 yılları arasında İŞKUR'a başvuran, kayıtlı olan ve işe yerleştirilen sakat iş gücü sayıları Şekil 3-1'e aktarıldığı zaman, işe yerleştirme hizmetlerinin her geçen yıl azaldığı, dolayısıyla kayıtlı sakat iş gücünün yeterince istihdam edilemediği görülmektedir. Ancak başvuru sayısının her geçen yıl artması, İŞKUR'un bilinirliğinin yükselmekte olduğunu ya da İŞKUR dışındaki iş arama yollarının eski cazibelerini kaybettiğini göstermektedir.

### 3.1.7.3. Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

İŞKUR sakatlara yönelik olarak, kurum kaynaklı ve kota kapsamında sakat birey çalıştırmayan işverenlerden tahsil edilen idari para cezaları ile yapılan komisyon kaynaklı mesleki eğitim kursları düzenlemektedir. Kurum kaynaklı mesleki eğitim kursları ve işbaşı eğitim programlarından çalışabilir durumda olan tüm sakatlar faydalanabilmektedir. Komisyon kaynaklı kurs kapsamında, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, sakatların kendi işini kurmalarına hibe desteği, sakatların işe ve işyerine uyum ve istihdamı projeleri, sakatın iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine yönelik projeler desteklenmektedir.<sup>527</sup> İŞKUR tarafından körlere yönelik olarak kurum veya komisyon kaynaklı düzenlenen kurslar genellikle; web

<sup>527</sup> İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

tasarımı, bilgisayar bakım ve onarımı, büro yönetimi ve sekreterlik, bilgisayarlı muhasebe elemanı, çağrı merkezi, ahşap boyama, ahşap süsleme, ön muhasebe, aşçı yardımcılığı, kasiyer, bilgisayar ağ sistemleri ve yönlendirme elemanı, grafik tasarım şeklindedir.<sup>528</sup>

Sakatların mesleki eğitim kurslarına katılmak için, İŞKUR'a kaydını yaptırmaları gerekiyor. Kayıt için sakat bireyin 15 yaşını tamamlamış, örgün eğitimde okumuyor olma, işsiz ve emekli olmaması şartı bulunmaktadır. Ancak özellikle 15 yaşını bitirme şartı, yapılacak mesleki eğitim kurslarının etkinliğini azaltmaktadır.<sup>529</sup> Ayrıca İŞKUR tarafından maddi olarak desteklenen ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen meslek kurslarının düzenlenmesinde ciddi davranılmaması da bir başka problemdir. Kursa katılmak isteyen sakatların talepleri veya bölgede ihtiyaç olan mesleklere yönelik bir çalışma yapılmamaktadır. İŞKUR'a yapılan proje başvurularının %60-70'inde takı kursu gibi emek yoğun kurslar bulunmaktadır. "Sakat üretti dersek alırlar" yaklaşımı, kalite ve verimlilik esasları ile bağdaşmadığı gibi sakat istismarının başka bir boyutunu oluşturmaktadır.<sup>530</sup>

Maalesef İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kurslarının birçoğunun yerine getirdiği asıl fonksiyon, işsizlik sigorta fonundan ve AB hibe fonlarından, kursu açanlara kaynak aktarmak olmuştur. Kaynak aktarımı sonucunda işsiz sakat bireyler 90 gün ayakta tutulmuş ve oyalanmış olmaktadır. Diğer yandan, istihdam garantili kursları açtıran işverenler hiçbir masrafa girmeksizin kendi iş süreçleri için gerekli eğitimin aday işçilerce aldırılmasını İŞKUR üzerinden gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu da iş yerlerinin emek maliyeti açısından risklerini minimize etmektedir.<sup>531</sup> İŞKUR tarafından yönetilmekte olan mesleki eğitim kurslarının etkinliği sadece katılımcı sayısı ile ölçülmeye çalışılması da bir başka

---

<sup>528</sup> Adnan Yıldırım, "İŞKUR'un Engellilere Yönelik Mesleki Eğitimleri", (Çevrim içi) <https://media.iskur.gov.tr/15357/istihdamda-3i-sayi-9.pdf>, 06.06.2017.

<sup>529</sup> Latifaci, "Eğitim ve İstihdam Masası", (Çevrim içi) 09.04.2019.

<sup>530</sup> İTO, **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 132.

<sup>531</sup> Çağatay Edgücan Şahin, "Yaygınlaşan İşsizlik ve Sermaye Birikimi Bağlamında İş Gücü Yetiştirme ve Meslek Edindirme Kursları", (Çevrim içi) [https://www.researchgate.net/publication/259460612\\_yayginlasan\\_issizlik\\_ve\\_sermaye\\_birikimi\\_baglaminda\\_ısgucu\\_yetistirme\\_ve\\_meslek\\_edindirme\\_kurslari](https://www.researchgate.net/publication/259460612_yayginlasan_issizlik_ve_sermaye_birikimi_baglaminda_ısgucu_yetistirme_ve_meslek_edindirme_kurslari), 10.10.2016.

sorunlu alandır. Düzenli olarak yapılacak araştırmalar, etkinliğin ve verimliliğin ölçülmesi ve ileride planlanacak eğitimlerin biçimlendirilmesi açısından elzemdir.<sup>532</sup> Sakat bireylere yönelik istihdam garantili mesleki eğitim kursları olarak başlatılan bazı kurslardan mezun olanlar istihdam edilmektedirler. Ancak istihdam edilme süreleri konusunda İŞKUR'un elinde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu da söz konusu mesleki eğitim kurslarının etkinliğinin değerlendirilmesini imkânsızlaştırmaktadır.<sup>533</sup>

TÜİK tarafından 2010 yılında yapılan, “Özrürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”nda, örneklem grubu içerisindeki körlerin, %94,9'u (sakatlarda %96,0) mesleki eğitimden yararlanmadıklarını ifade etmiştir. Mesleki eğitimden yararlanmama nedenlerine dair sorulan soruya, körlerin %94,7'si (sakatlarda %88,4) “İş bulmasına katkısı olacağını düşünmediğinden” cevabını vermişlerdir. Hizmetten haberdar olmadığı için mesleki eğitim kursundan yararlanmayanların oranı körlerde %23,1'dir. Bu oranlar Türkiye'de mesleki eğitim veya rehabilitasyon hizmetlerinde, başta İŞKUR olmak üzere tüm sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının etkisinin istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.<sup>534</sup>

---

<sup>532</sup> Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM), “İstihdamda Dezavantajlı Grupların İş Gücüne Katılımını Artırmak”, (Çevrim içi) <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2012/07/%c4%b0stihdamda-dezavantajl%c4%b1-gruplar%c4%b1n-%c4%b0%c5%9fg%c3%bcc%c3%bcnekac%c4%b1%c4%b1m%c4%b1n%c4%b1-art%c4%b1rmak.pdf>, 28.11.2018.

<sup>533</sup> İTO, **İstanbul Özrürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 132.

<sup>534</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, “Özrürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması: 2010”, (Çevrim içi) 10.06.2017.

**Tablo 3-13:** 2011-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Düzenlenen Komisyon ve Kurum Kaynaklı Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Sakat Birey Sayısı

Yıllar	Türkiye				İstanbul			
	Kurs	Kursiyer			Kurs	Kursiyer		
		Erkek	Kadın	Toplam		Erkek	Kadın	Toplam
2011	434	2.648	1.592	4.240	45	278	148	426
2012	574	3.753	2.519	6.272	34	217	152	369
2013	506	3.326	2.147	5.473	17	96	77	173
2014	184	1.064	772	1.836	5	37	14	51
2015	269	1.570	1.242	2.812	6	21	37	58

**Kaynak:** İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

Tablo 3-13'de 2015 yılında Komisyon ve Kurum Kaynaklı 269 mesleki eğitim kursundan, 1.570 erkek, 1.242 kadın olmak üzere toplamda 2.812 sakat birey yararlanmıştır. Aynı yıl içerisinde İstanbul'da sakatlara yönelik düzenlenen kurs sayısı 6 adettir. Bu kurslardan istifade eden sakat birey sayısı ise 58 kişidir.

**Tablo 3-14:** 2012-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Düzenlenen Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kör Birey Sayısı

YIL	Türkiye			İstanbul		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2012	650	353	1.003	22	11	31
2013	540	345	885	19	18	37
2014	198	127	325	6	1	7
2015	224	177	401	1	9	10

**Kaynak:** İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

Tablo 3-14'de görüleceği üzere, İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kurslarına iştirak eden körlerin gerek Türkiye'de gerekse İstanbul'daki katılımcı sayıları oldukça düşüktür. Türkiye nüfusunun yaklaşık beşte birinin yaşadığı İstanbul'da 2015 yılında katılımcı kör birey sayısının 10 kişi olması ise oldukça düşündürücüdür. Bu 10 bireyin sağlık kurulu raporlarında görme fonksiyon kaybının %40'dan %100'e kadar bir yelpazeye yayıldığı da göz önüne alınırsa, durum daha da vahim hale gelmektedir.<sup>535</sup>

<sup>535</sup> İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.



**Tablo 3-15:** 2012-2015 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Körler İçin Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursları-İstanbul

Kurs İsimleri	2012		2013		2014		2015	
	E	K	E	K	E	K	E	K
Bilgisayar İşletmeni	7	2	0	0	0	0	0	0
Büro Yönetimi ve Sekreterlik/Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanı	0	0	0	0	0	0	0	1
Çağrı Merkezi Görevlisi	13	8	19	18	6	1	1	8
İşaret Dili Çevirmeni	1	0	0	0	0	0	0	0

**Kaynak:** İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

Tablo 3-15'de 2012-2015 yılları arasında İŞKUR tarafından İstanbul'da körler için düzenlenen meslek kursları tablosunda mesleki eğitim kurs isimleri ve katılımcı sayıları yer almaktadır. İstanbul'da 2015 yılında gerek erkek gerekse kadın kör bireylere yönelik olarak, "büro yönetimi ve sekreterlik/büro yönetimi ve yönetici asistanlığı" meslek kursuna 1 katılımcının, "çağrı merkezi görevlisi" meslek kursuna ise 1 erkek, 8 kadın olmak üzere toplamda 9 katılımcının iştirak ettiği görülmektedir. İstanbul'da yaşayan çalışma çağındaki işsiz körlerin sayısı ile bu rakamlar karşılaştırıldığında yapılan faaliyetlerin hiçbir anlam ifade etmediği açık bir şekilde görülmektedir.<sup>536</sup>

**Tablo 3-16:** İŞKUR Tarafından 2011-2015 Yılları Arasında Mesleki Eğitim Kurslarından Sonra İşe Yerleştirilen Sakat ve Kör Birey Sayısı

Yıllar	Sakat		Kör	
	Türkiye	İstanbul	Türkiye	İstanbul
2011	40	2	6	0
2012	13	6	2	1
2013	60	0	3	0
2014	9	0	3	0
2015	37	4	2	0
<b>Toplam</b>	159	12	16	1

**Kaynak:** İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

<sup>536</sup> İŞKUR'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

Tablo 3-16’da 2011-2015 yılları arasında İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kurslarından sonra işe yerleştirilen sakatların ve körlerin sayısı yer almaktadır. 5 yılda kurum kaynaklı ve komisyon kaynaklı mesleki eğitim kurslarını bitiren sakatlardan, Türkiye’de 159, İstanbul’da 12 kişi işe yerleştirilmiştir. Körlerde ise bu durum daha vahimdir. 5 yılda mesleki eğitim kurslarını bitiren körlerden Türkiye’de sadece 16 kişi, İstanbul’da ise 1 kişi işe yerleştirilebilmiştir.<sup>537</sup>

İŞKUR tarafından sakatların rehabilitasyonu için ayrıca bir mesleki rehabilitasyon hizmeti verilmemektedir. İŞKUR yapmış olduğu kurum kaynaklı ve komisyon kaynaklı mesleki eğitim kurslarının aynı zamanda sakatların rehabilitasyonu amacına da hizmet ettiğini belirtmektedir.<sup>538</sup> TÜİK tarafından 2010 yılında yapılan, “Özürülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”nda, örneklem grubu içerisinde, sonradan sakat olanların mesleki rehabilitasyon alıp almadıkları sorusuna örneklem grubunun %96,0’sı mesleki rehabilitasyon almadıkları cevabını vermişlerdir.<sup>539</sup> Bu nedenle, İŞKUR, özel sektör temsilcilerinin görüşlerini alarak kendi bünyesinde sakat bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon merkezleri açmalı ve bu merkezlerde özel sektör temsilcileri ile birlikte istihdamı amaçlayan ve iş gücü piyasasına dönük mesleki rehabilitasyon hizmetlerini birlikte organize etmelidir.<sup>540</sup> Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet veren İŞKUR’dan başka, körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin dolaylı olarak yerine getirilmesini sağlayan kurumlardan bir diğeri de yerel düzeyde faaliyetlerini sürdüren İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları’dır.

### 3.1.8. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu’nun Etkisi

İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları’nın görevleri 2008 yılında çıkartılan yönetmelikle belirlenmiştir. Kurulun sakat bireyleri de yakından ilgilendiren en

<sup>537</sup> İŞKUR’dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

<sup>538</sup> İŞKUR’dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 30.06.2016.

<sup>539</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, “Özürülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması: 2010”, (Çevrim içi) 10.06.2017.

<sup>540</sup> Ali Seyyar, “Özürü Dostu Aktif İstihdam Politikaları”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/11sayi-2009-cilt-6sayi1>, 13.06.2017.

önemli görevleri; ilin istihdam ve mesleki eğitim politikasını oluşturmak, iş gücü ve mesleki eğitim ihtiyacını belirlemek üzere iş gücü piyasası analizleri yapmak ve il düzeyinde istihdamı koruyucu, geliştirici ve işsizliği önleyici tedbirleri belirlemek yer almaktadır. Ayrıca kurul tarafından alınan kararlar bağlayıcıdır. Görevlerinden de anlaşılacağı üzere kurul, sakatları da kapsayan mesleki eğitim hizmetlerini yaptırmaktan, ilin ve ilde yaşayanların işsizliğini önleyici her türlü tedbirin alınmasında öncü kurum görevi görmektedir.<sup>541</sup>

Ancak yukarıda belirtilen tüm bu görevlere rağmen uygulamada istenilen başarı yakalanamamış, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları'nın sakatların istihdamındaki etkinlikleri maalesef artırılamamıştır.<sup>542</sup> Ulusal İstihdam Stratejisi'nde (2014-2023), yerel düzeyde uygulanan aktif iş gücü piyasası politikalarını belirleme sorumluluğu İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarında olmasına rağmen, henüz bu konuda istenen düzeyde farkındalık oluşmamıştır. Oysa bu kurullar, yerel yönetimlerin muhatap alındığı ve il düzeyinde istihdam ve mesleki eğitim konusunda aktif iş gücü piyasası politikalarının en iyi şekilde tatbik edilebileceği yerlerdir. Ayrıca ildeki sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve özel öğretim kuruluşlarının yetişkin eğitimi kapsamında yürüttükleri faaliyetler, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları'nın yetki alanı dışında bırakılmıştır. Mesleki eğitim faaliyetinde bulunan resmi, özel ve gönüllü kuruluşların çalışmaları arasındaki koordinasyonu MEB'in yerine getirmesi, ilde yetki karmaşasının ortaya çıkmasına yol açmakta ve dolayısıyla etkin ve sürdürülebilir istihdam ve mesleki eğitim politikasının oluşturulmasının önünde bir mâni oluşturmaktadır.<sup>543</sup>

Valinin başkanlığında toplanması gereken Kurul'un, toplantılarına valinin bizzat başkanlık yapmaması, toplantılara tam katılımın sağlanamaması, üyelerin toplantılara hazırlıklı ve aktif katılmaması, kurumları adına karar alıcı konumda

<sup>541</sup> Resmi Gazete, "İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik", (Çevrim içi) 21.03.2017.

<sup>542</sup> T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "2005-2010 Özürlülerin İstihdamı Eylem Planı", (Çevrim içi) <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5816/isgucu-tam-metin-turkce.pdf>, 21.03.2017.

<sup>543</sup> Sökül, "Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi", (Çevrim içi) 12.11.2017.

olmayanların katılımı Kurulu'nun etkinliğini azaltmaktadır. Ayrıca, Kurulun sorumlu olduğu alanların daha çok İŞKUR ve MEB'in asli görevi gibi görülmesi, toplantıların, daha çok mesleki eğitim ve iş gücü yetiştirmeye ilişkin İŞKUR ve MEB önerilerinin görüşülüp karara bağlandığı bir biçime dönüşmesi ve iş gücü piyasasına ilişkin il düzeyinde kullanılacak verilerin temininin zorluğu gibi nedenlerden dolayı, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları'ndan istenen verimlilik elde edilememektedir.<sup>544</sup>

### 3.1.9. Gelir Desteklerinin Sınırlayıcı Etkisi

Sakat bireylerin ayakları üzerinde durmasını öğreninceye, hiç kimseye muhtaç olmadan yaşayacak hale gelinceye ve kendi yaşamı ile ilgili her türlü görev ve sorumluluğu üstleninceye kadar geçecek sürede desteklenmesi ve güçlendirilmesini sağlayan gelir destekleri, pasif istihdam politikalarındandır.<sup>545</sup> Devletin aktif istihdam politikaları uygulayamamasının ortaya çıkardığı sonuçları giderme çabaları olarak değerlendirilecek olan bu politikalar, belli yaş grupları altında olanlar (çocuklar) için anlamlı iken, çalışma çağındaki olanlar için ileriye dönük sakıncalı sonuçların doğmasına yol açabilir. Dünyada üç çeşit gelir desteği uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; sakatların çeşitli kamu hizmetlerinden indirimli ya da ücretsiz yararlandırılması yoluyla desteklenmesi dolaylı, ikincisi ise sakatların tercih ettiği uygulama olan tazminat anlayışına dayanan gelir desteği yani doğrudan destektir. Bu uygulamada sakatların çeşitli yaşam alanlarında sakatlıktan kaynaklı ilave harcamaları sakatlık oranına göre kalem kalem hesaplanmakta; yapılan ilave giderlerin aylık toplamı, sakat yurttaşlara aylık olarak sakatlık ödeneği ya da başka adlar altında verilmektedir. Buna karşılık, sakatlar bütün kamu hizmetlerinden bedellerini ödeyerek yararlanmaktadır. Üçüncü uygulama ise, Almanya'da da uygulanan iki sistemin karışımı olan karma sistemdir. Nispeten düşük olarak belirlenen sakatlık ödeneğinin yanı sıra, kamu hizmetlerinde

<sup>544</sup> Yücel Karakoyun, "İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları", (Çevrim içi) <http://yoikk.gov.tr/upload/1%20%C4%B0stihdam%20Kurulu%20Sunum.pdf>, 23.05.2019.

<sup>545</sup> TÜBİTAK, "Türkiye Özürlüler Araştırması 2002: İkincil Analizi", (Çevrim içi) <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8399/ileri+analiz>, 22.08.2017.

çeşitli indirimler uygulanmakta; sakatların kullandığı araç ve gereçler, belediyeler veya sosyal yardım kuruluşlarınca ücretsiz olarak temin edilmektedir.<sup>546</sup>

Türkiye’de gelir desteklerinin yetersizliği ve artırılması gerektiği noktasında sakatlar arasında görüş birliği bulunmaktadır. Örneğin 2002 yılında yapılan “Türkiye Özürlüler Araştırması”na göre, sakatların kurum ve kuruluşlardan en önemli beklentilerinin %61,22 oranı ile parasal katkı olduğu görülmektedir.<sup>547</sup> 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan, “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”na katılan sakat örneklem grubuna sorulan, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarından beklentileriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar ise oldukça düşündürücüdür. Örneklem grubunun %85,7’si ilk sırada “Sosyal Yardım ve Desteklerin Artırılması”nı istemektedir. %77’si “Sağlık hizmetlerinin İyileştirilmesi”ni, %40,4’ü “Bakım hizmetlerinin İyileştirilmesi ve Yaygınlaştırılması”nı, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin önünü açacak olan “İş Bulma Olanaklarının Artırılması”nı tercih edenlerin oranı ise yalnızca %28,7’dir. “Eğitim Olanaklarının Artırılması” ise %25,6’lık gibi bir karşılık bulmuştur.<sup>548</sup> Ancak sakat bireylerin gelir desteklerinin artırılmasını istemelerinin birçok nedeni vardır. Bu nedenlere; iş bulmada zorluklar yaşanması, düşük eğitim düzeyi ile kendini geçindirebilecek bir iş bulamama, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yeterli ya da istihdam alanlarına yönelik olmaması, iş arama yılgınlığının yaşanıyor olması, işe girdikten sonra da düşük gelir alma örnek olarak verilebilir.<sup>549</sup>

Sakat bireylerin, en temel insani haklara erişimleri önündeki engeller kaldırılmadan sadece sosyal yardım ve indirimlerle yaşamaya mahkûm edilmeleri, onların sosyal süreçlere üretken bireyler olarak katılmasını önlemektedir. Sosyal

---

<sup>546</sup> Turhan İçli, “Sosyal Güvenlik Bağlamında Sakatlık Tazminatı-Engellilere Yönelik Farklı Sosyal Destek Sistemlerinin Sosyo-Psikolojik Etkileri ve Sonuçları”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 230.

<sup>547</sup> T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, **Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**, Ankara, 2004, s. 30.

<sup>548</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması: 2010”, (Çevrim içi) 10.06.2017.

<sup>549</sup> Güloğlu, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Gelir Desteklerinin Sakatların Sosyal Yaşamına Etkisi”, s. 220.

süreçlerin dışında kalan ve dolaylı ayrımcılığın nesnelere olan sakat bireyler toplum tarafından yardıma muhtaç aciz varlıklar olarak konumlandırılmaktadır.<sup>550</sup> İndirimler ve muafiyetler sisteminde toplum, sakatın hemen her hizmetten ücretsiz ya da indirimli yararlandığını görmekte; onların üretim ve hizmet süreçlerinin dışında bulunan ve korunmaya muhtaç kişiler oldukları kanısına varmaktadır. Giderek ücretsiz uygulamaların miktarı arttıkça sakatların toplumun sırtında asalak bir kitle olduğunu düşünmeye başlamakta, kendi yoksulluğu karşısında onlara gıpta etmekte, “keşke ben de sakat olsaydım” gibi duygu ve düşüncelere kapılmaktadır. Bu duygu ve düşüncenin, sakat bireylerin varlığının, kendisini daha da yoksullaştıran bir neden olduğu yönünde bir yargıya dönüşmesinin önünde ciddi hiçbir mâni bulunmamaktadır. Bu duygu ve düşünceler, sakat bireyleri hak öznesi olmaktan çıkartarak eşit kişiler olamayan, muhtaç, aciz ve yardım edilmesi gereken “zavallı kişiler” olduğu, toplumun geriye kalanlarıyla asla eşit olmayacağı ön yargısı ile sonuçlanacaktır.<sup>551</sup> Kamu hizmetlerinden ücretsiz ve indirimli yararlanmanın bir diğer etkisi ve sonucu da, yardım alan kişilerin bu yardımları, bir hak olarak değil, bir lütuf olarak algılamaları ve işbaşındaki hükümetlere minnet duymalarıdır. Böylece sakat kitleleri ve onların aile bireyleri, işbaşındaki hükümete duydukları minnet borcunu seçim dönemlerinde onları destekleyerek ödemekte, geleceklerine kısa vadeli çıkarlar için ipotek koymaktadırlar. Bunun sonucunda da gelir desteklerinin siyasallaştırılması söz konusu olmaktadır. Bu durum devletin farkında olmadan sakatlığı özendirici politikalara hizmet etmesine yol açmaktadır.<sup>552</sup>

Türkiye’de gelir desteği alan sakat bireyler, öz sorumluluk ve kendini gerçekleştirme özelemleri, bağımlılık kültürü nedeniyle bozulmuş, kendilerini ilerletme çabaları, “öğrenilmiş çaresizlik” duygusunu yaşamalarına yol açacak denli uzun süredir karşılıksız kalmış, kendilerine olan saygılarını kaybetmiş insanlar olarak

---

<sup>550</sup> Sabancı Üniversitesi, “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”, (Çevrim içi) 23.06.2016.

<sup>551</sup> İçli, “Sosyal Güvenlik Bağlamında Sakatlık Tazminatı-Engellilere Yönelik Farklı Sosyal Destek Sistemlerinin Sosyo-Psikolojik Etkileri ve Sonuçları”, s. 231.

<sup>552</sup> A.e., s. 232.

da tarif edilmektedir.<sup>553</sup> Gelir desteklerinin bir diğere yan etkisi de sakatları uyuşturma, tembelliğe ve hazır yiyiciliğe alıştırmasıdır. Giderek emek vermeden yaşama alışkanlığının vazgeçilmez çekiciliği karşısında her türlü hak arama ve mücadele biçimlerine karşı kayıtsızlaşmakta, hak arayan sivil toplum kuruluşlarından uzaklaşmakta, hatta onlara tepki göstermeye başlamaktadır. Bu, bedava yaşamın ve yardımların uyşturucu etkisidir. Aynı zamanda gelir destekleri, sakat bireylerde sosyal davranış ve düşünce kalıplarının gelişmesine yol açmaktadır.<sup>554</sup>

Batı ülkelerinde vergilerden sağlanan gelirler ile sosyal koruma sisteminin en önemli halkası olan düzenli gelir desteği sakat bireylere verilmektedir. Maalesef Türkiye’de bu manada bir destek söz konusu olmadığı gibi her türlü sosyal hizmet ve yardım stratejisinin merkezinde birey ve bireyin ihtiyaçları da dikkate alınmıyor. Aynı zamanda yapılan sosyal yardımların subjektif ölçütlerinin olması, kaynakların adil ve şeffaf dağıtılmaması, her iki tarafın yüz yüze gelmesi gibi nedenler, yapılan yardımların bazı karşılıklılık ilişkilerini doğurabileceği bilinmelidir. Kriterleri kanun ile belirlenmiş, objektif ve şeffaf olan ve bir hak olarak tanımlanmış düzenli temel gelir desteği, aynı zamanda yoksullukla mücadelenin önemli bir unsuru olacaktır. Böylece kör bireylerin kendi hayatları ile ilgili kararları almalarında büyük bir rahatlama sağlanacaktır. İktidar değişikliklerinde “Acaba yardımım kesilecek mi?” korkusu yaşamak zorunda kalmayacaklardır. Bu psikolojik rahatlama sonra, kendi geleceklerini planlama noktasında mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmayı düşünmeye fırsat bulacaklardır.<sup>555</sup>

---

<sup>553</sup> Rose Galvin, “Çalışma ve Cinsellikle İlişkisi İçinde Sakat Kimliğinin Soykütüğü”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 491.

<sup>554</sup> İçli, “Sosyal Güvenlik Bağlamında Sakatlık Tazminatı-Engellilere Yönelik Farklı Sosyal Destek Sistemlerinin Sosyo-Psikolojik Etkileri ve Sonuçları”, s. 232.

<sup>555</sup> Kamu Harcamaları İzleme Platformu, (Çevrim içi) <https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/milletvekilimektup2012.pdf>, 12.03.2019.

**Tablo 3-17: 2006, 2012 ve 2015 Yıllarına Ait Sakatlara Yönelik Kamu Harcamaları**

Harcama Kalemleri	2006	2012	2015
<b>2022-Sakat Aylıkları</b>	<b>537.471.498</b>	<b>1.865.261.205</b>	<b>2.854.382.816</b>
SGK Malullük Ödemesi (4-a,b ve c)	976.574.584	1.852.324.677	2.691.427.460
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri GM	3.305.000	24.881.300	28.777.988
<b>Evde Bakım Parası</b>	<b>66.160.686</b>	<b>3.299.856.262</b>	<b>4.731.761.820</b>
Sakat araç/gereç/tedavi giderleri	1.994.745	97.722	1.038.263
Sakat Öğrencileri Eğitim Kurumlarına Taşıma Bedeli	16.563.641	77.300.000	155.000.000
İŞKUR (Sakatlara yönelik istihdam ve mesleki rehabilitasyon harcamaları)	3.534.755	17.305.487	25.000.000
Vakıflar Genel Müdürlüğü		16.152.493	22.679.075
MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri GM		633.534.139	769.202.511
MEB Özel Öğretim Kurumları GM	263.187.188	1.263.384.975	2.321.982.129
YURTKUR (Sakat öğrencilere yönelik burs)	190.320	764.400	2.071.080
Gençlik ve Spor GM/Bakanlığı (Engelli Spor Federasyonlarına aktarılan miktar)		21.000.000	95.000.000
ODES (Sakatlara yönelik proje harcamaları tahmini)		6700.000	7.000.000
<b>Toplam Sakatlara Yönelik Harcama</b>	<b>1.868.982.417</b>	<b>9.077.862.660</b>	<b>13.654.323.142</b>
<b>GSYM</b>	758.390.785.210	1.416.798.489.819	1.953.561.330.002
<b>Toplam Sakatlara Yönelik Harcama/GSYH %</b>	<b>0,25</b>	<b>0,64</b>	<b>0,70</b>

**Kaynak:** Volkan Yılmaz, Nurhan Yentürk: "Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2017/1 (52), s. 59-74.

Yukarıda Tablo 3-17, 2006, 2012 ve 2015 yıllarına ait sakatlara yönelik gerçekleştirilen toplam kamu harcamalarını ve bu harcamaların hizmet alanlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Sakatlara yönelik toplam kamu harcamalarının GSYH'ye oranında, 2006 yılından başlayarak 2015 yılına kadar düzenli bir artış görülmektedir. 2006 yılında %0,25, 2012 yılında %0,64 olan oran, 2015 yılında ise %0,70 şeklinde olmuştur. 2006 yılının başlangıç olarak seçilmesinin nedeni Engelliler Hakkında Kanu'nun 2005 yılının sonlarına doğru yürürlüğe girmesidir. Türkiye'de sakat bireylere yönelik yapılan toplam kamu harcamalarının bileşimi incelendiğinde, sakat bireylere ayrılan toplam kaynağın büyük bir çoğunluğunun, 2022 sayılı kanun çerçevesinde ödenen sakat aylığı ve evde bakım parasına ayrıldığı görülmektedir. Tablo 3-17'de görüleceği üzere, 2015 yılı için sakatlara yönelik kamu



harcamaları içerisinde sakat aylığının oranı yaklaşık %21, evde bakım parasının oranı ise yaklaşık %35'tir.<sup>556</sup>

Türkiye'de devlet sakat bireye, sağlık raporunda sakatlık oranı en az %50 ve "Ağır sakat" ibaresi "evet" olarak işaretlenmiş olanlara evde bakım parası (2019 yılı için tahmini 1.315 TL) ve 2022 sayılı kanuna göre verilen, sakatlık oranlarına göre değişiklik gösteren<sup>557</sup> üç ayda bir ödenen sakatlık aylığı (2019 yılı için aylık tahmini 720 TL) vermektedir. Ayda yaklaşık olarak 2.035 TL civarında bir gelir desteğine sahip olan kör bireyin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon programlarına itibar etmesini beklemek oldukça zordur. Çünkü kamu veya özel sektörde istihdam edilen kör bireyin alacağı ücret genelde asgari ücret (2019 yılı için net 2.020 TL) üzerinden hesaplanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer sorun da ailelerin bu işe sıcak bakmamalarıdır. Çünkü devletin kendilerine gelir desteği altında verdiği paraların büyük bir kısmı çocuğun bakımı veya eğitimi yerine başka yerlere harcanmaktadır. Özellikle babaların bu parayı amaç dışı işlerde kullandığı bilinmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı düzenli gelir desteklerinin hesaplanması ve verilmesinin çok iyi analiz edilmesi gerekiyor.<sup>558</sup>

Ayrıca işsizliğin yüksek olduğu bir ülkede yapılan sosyal yardımların miktarı oldukça önem arz etmektedir. Evde bakım parasının yüksekliği ve her yıl bakım hizmeti alan kişi sayısının artması, devletin sakat bireylerin bakımını üstlenecek kurumsal yapısının olmadığını, psiko-sosyal rehabilitasyon ve tedavi amaçlı kurumların yerini, ailenin aldığını göstermektedir.<sup>559</sup> Ayrıca evde bakım hizmeti aile fertleri tarafından yapıldığı için, tıbbi bakım ve rehabilitasyonu içermemektedir. Evde bakım hizmetinden yararlanan bakıma muhtaç bireyin sağlık

---

<sup>556</sup> A.e.

<sup>557</sup> Eyüp Doğan, "İş Garantili Mesleki Rehabilitasyon", **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 203.

<sup>558</sup> TÜRK-İŞ, "Nisan 2019 Açlık ve Yoksulluk Sınırı", (Çevrim içi) <http://www.turkis.org.tr/NISAN-2019-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d221748>, 04.05.2019.

<sup>559</sup> Önver, "Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Bir İnceleme (Niteliksel Bir Araştırma)", s. 136.

sorunu olduğunda, kendisi sağlık kurumlarına başvurmak zorunda kalmaktadır.<sup>560</sup> Çorum ilinde sakat bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bir araştırmada görüşülen kör kadın, evde bakım parasının, körlerin eğitim almasını ve çalışmasını önleyen bir uygulama olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Bakım maaşı alırken çalışılıyorsa, şikâyet edileceklerinden ve maaşın iptal edileceğinden korktuklarını söyleyen kör kadın, eskiden ailelerin; “sen okuyamazsın, gidemezsin, peşinden kim gidecek?” dediklerini, şimdi ise körlerin okumasına evde bakım parasının mâni olduğunu söylemektedir.<sup>561</sup> Buna ilaveten devletin çalışmayan/çalışamayan ayrımı yapmaksızın vermiş olduğu sakatlık aylığı, iş bulmaktan ümidini kestiği için iş aramaktan vazgeçmiş ancak sakat aylığı alamayan sakat bireyleri ve sakat bireyler arasındaki gerçek işsizliği ölçmeyi neredeyse imkânsız kılmaktadır.<sup>562</sup>

### 3.1.10. Güvenilir Verinin Olmayışının Etkisi

Vatandaşları hakkında yeterli veriye sahip olan devletler, çok kısa bir süre sonra dünyanın geleceğine yön vereceklerdir. Dünyadaki en önemli servetlerin başında “veri”nin gelmesi, ülkelerin hem veriyi hem de insanlığı kontrol imkânı verecektir. Eski zamanlarda en önemli servet “toprak”tı, modern çağda, en önemli servet “makine” oldu. 21. yüzyılda ise “bilgi” yani “veri” toprağın ve makinenin yerini almış durumda. 21. yüzyıla bilgi toplumu, bilgi çağı, sanayi sonrası toplum veya hizmet ekonomisi gibi çeşitli adlar verilmesinin en önemli sebebi “veri”nin en büyük sermaye olmasıdır.<sup>563</sup>

<sup>560</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>561</sup> Sultan Çamur Karataş, Şule Sepin, “Engelli Kadın ve İstihdam”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, Ankara, 2014, s. 251.

<sup>562</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 232.

<sup>563</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, (Çevrim içi) 04.05.2018.

Türkiye tarafından imzalanan BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme, ülkelere veri tabanı ve istatistik oluşturma yükümlülüğü getirmesi bakımından önemli bir kazanım sağlamıştır. Sözleşme, sakat bireylerle ilgili veri toplanmasını, istatistikler tutulmasını, sözleşmenin hükümlerinin uygulanması için geliştirilecek politikaların olmazsa olmazı olarak ele almaktadır.<sup>564</sup> Kör bireyler ile ilgili ayrıştırılmış ve sağlıklı toplanmış veriler sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında yol gösterici olacaktır. Kör bireylere verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmeti başta olmak üzere her türlü sosyal hizmette eşit fırsatların sunulması önem arz etmektedir. Bunun içinde kör birey hakkında demografik veri, sakatlık bilgisi hakkında detaylı veri ve yaşadığı sosyo-kültürel yapıya ait veri sağlıklı analiz yapılmasında oldukça belirleyici olacaktır.<sup>565</sup>

İngiltere’de körler ile ilgili çok kapsamlı bir takip sistemi bulunmaktadır. İngiltere de herhangi bir kentin herhangi bir köyünde kaç tane kör olduğu, tanılarının neler olduğu, seviyeleri ve bunlara verilmiş hizmetlerin neler olduğu gibi bilgilere ulaşmak mümkündür. Ayrıca ileride körlüğe sebebiyet verecek olan şeker, hipertansiyon ve kalp vb. birçok hastalıklar takibe alınmaktadır.<sup>566</sup> Dünya’da sakat birey sayıları hakkında çok değişik sayı ve oranlar zikredilmektedir. Bu farklılıkların temelinde durumsal olduğu gibi metodolojik farklılıklarda belirleyici olmaktadır.<sup>567</sup> Örneğin ABD’de sakatlık tanımının çok geniş tutulması, sakatlık sayısının Türkiye, Avrupa ülkeleri ve Japonya’dan daha yüksek olmasına neden olmaktadır.<sup>568</sup>

---

<sup>564</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 21.

<sup>565</sup> Eşit Haklar İzleme Derneği (ESHİD), **Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri: 2011 İzleme Raporu**, Yay. Haz.: Mahir Işık vd., İstanbul, ESHİD Yayınları No.: 2, 2011, s. 50.

<sup>566</sup> Ayşe Turan’dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 24-25 Kasım 2016.

<sup>567</sup> Selma Çalık, “Özürlülüğün Ölçülmesinde Metodolojik Yaklaşımlar ve 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.

<sup>568</sup> US Census Bureau, “Nearly 1 in 5 People Have a Disability in the U.S.: Census Bureau Reports”, (Çevrim içi) <https://www.census.gov/newsroom/releases/archives/miscellaneous/cb12-134.html>, 25.10.2017.

Sakatlık hakları çerçevesinde düzenlemelerin 1980'lerden itibaren hazırlanmasına rağmen, bugün önemli bir eksiklik, tüm gelişmiş Batı ülkelerinin aksine Türkiye'deki sakat nüfusun betimsel özelliklerine ilişkin ciddi ve mümkün olduğu kadar tam rakamları sergileyecek istatistikî veri tabanının olmayışıdır. Ancak Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren sakat nüfusa ilişkin istatistikî veri tabanının sistemli bir şekilde oluşturulması çabası içine girildiği görülmektedir.<sup>569</sup> 2016 yılında yapılan I. Engellilik Araştırmaları Kongresi'ne katılan Ayşe Turan, Türkiye'de körlerin sayısının sağlıklı bir şekilde tespit edilememesini, ilk olarak sağlık kurulu raporlarında yaşanan tanım karmaşasına bağlamaktadır. Örneğin körlerin kimine retinitis pigmentosa kimine gece körlüğü kimine tavukkarası (bu üç isimde aynı hastalık) teşhisi konulduğunu belirtmektedir. Ayrıca dünya da sağlık kurulu raporu veren komisyonda yer alan göz doktorlarının, sağlık kurulu raporu verme konusunda eğitim aldıklarını ifade etmektedir. Bu eğitimi aldıktan sonra sertifikalandırılarak hepsinin ortak bir dil kullanması sağlanmaktadır. Ancak Türkiye'de böyle bir sertifikalandırma söz konusu değildir. Turan, BM'in hazırladığı VISION 2020 programına Türkiye'nin hâlâ sunacağı bir projesinin olmadığını da özellikle belirtmektedir.<sup>570</sup>

“Ulusal Özürlüler Veri Tabanı”nın güncellenmesinde veri sağlayıcı kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarının, mevcut veri tabanına veri sağlayabilecek teknik, kanuni ve eğitsel eksiklikleri bulunmaktadır. Mevcut veri tabanı kullanılarak mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ve işe yerleştirme konularında hizmet üreten kurumlara bilgi sağlanamamaktadır.<sup>571</sup> Farklı siyasi partilere mensup belediyeler siyasi çıkar gayesiyle birbirlerinden sakatlarla ilgili bilgileri saklamaktadırlar.<sup>572</sup> Sakatlara yönelik kamu kurum ve kuruluşlarının ilgili birimleri tarafından da detaylı bir veri oluşturulması noktasında çok fazla istekli davranılmamaktadır. Kısacası körlerin körlük derecelerine göre sınıflandırılması,

<sup>569</sup> Burcu, **Engellilik Sosyolojisi**, s. 6.

<sup>570</sup> Ayşe Turan'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 24-25 Kasım 2016.

<sup>571</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “İşe Hazırlama ve Yerleştirme Komisyonu Raporu”, s. 103-108.

<sup>572</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Eğitim, Sağlık ve Destek Hizmetleri”, **2. Özürlüler Şûrası Yerel Yönetimler ve Özürlüler Şûra Kararları 26-28 Eylül 2005**, Ankara, 2005, s. 28.

doğuştan ve sonradan ortaya çıkma durumları, kullanmaları gereken yardımcı malzemelerin neler olması gerektiği ve uygunlukları hakkında hiçbir veri bulunmamaktadır.<sup>573</sup> Oysaki doğuştan veya sonradan kör olan bireylerin tespitini yapacak ilk yer sağlık kurumlarıdır. Burada aile hekimlerinin etkinliği ve mevzuatta belirlenen görevlerini gereği gibi yapmaları halinde, Türkiye’de yaşayan kör bireylerin ve sakatların sayısının 1-2 yıllık çalışma ile tespit edilmesi mümkün olacaktır.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) tarafından yapılan “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014”, izleme çalışmaları kapsamında Türkiye’deki il belediyelerinin %54,35’nin sakat bireylerin tespit çalışmasını, %73,91’nin de veri tabanı çalışmasını yapmamıştır.<sup>574</sup> Ayrıca İstanbul’da bulunan ilçe belediyelerinin, ilçelerinde yaşayan körlerin demografik özellikleri konusunda sağlıklı verilere sahip olmadıkları görülmektedir. Örneğin Bağcılar Belediyesi, ilçede yaşayan sakatların sayısına dair net bir bilgi verememekle birlikte İlçe’de 70.000 civarında bir sakatın olduğunu tahmin etmektedir. Ancak bu sayının sosyo-demografik dağılımına ait herhangi bir bilgi paylaşmamaktadır. Bu sayı İstanbul Engelliler Müdürlüğü’nün (İSEM) İstanbul’un ilçelerinde kayıt altına aldığı sakat birey sayısı ile çelişmektedir. İSEM 2016 yılında Bağcılar İlçesi’ndeki sakat sayısını 4.119 olarak belirtmiştir.<sup>575</sup> Ayrıca Bağcılar Belediyesi tarafından 2010 yılında yaptırılmış olan Hane Halkı Araştırmalarına göre Bağcılar İlçesi’nde 13.305 sakat birey yaşamaktadır.<sup>576</sup> Çatalca Belediyesi, ilçede 70 sakat bireyin yaşadığı bilgisini paylaşmıştır. Bu sakatların 3’ü kördür. Bu sayı, İSEM’in kayıt altına aldığı sakat birey sayısı ile de çelişmektedir. İSEM 2016 yılında Çatalca İlçesi’ndeki sakat birey sayısını 551 olarak belirtmiştir.<sup>577</sup>

---

<sup>573</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, “Denetleme Raporu”, (Çevrim içi) 20.11.2017.

<sup>574</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 65.

<sup>575</sup> Bağcılar Belediyesi’nden Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 21.06.2016.

<sup>576</sup> Seyyar, **Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 211.

<sup>577</sup> Çatalca Belediyesi’nden Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 22.07.2016.

## 3.2. YEREL YÖNETİMLERİN KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre nüfusun %92,3’ü il ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken, %7,7’si ise belde ve köylerde ikamet etmektedir. Dolayısıyla nüfusun büyük bir bölümü yerel halkın beklentilerine cevap verebilecek en yakın idari birim olan belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu temel veriden hareketle, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yerine getirilmesinde yerel yönetimlerin sorumlulukları her geçen gün artmaktadır.<sup>578</sup>

23-26 Eylül 1985 tarihleri arasında Rio de Janeiro’da Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği tarafından düzenlenen, 27. Dünya Yerel Yönetimler Kongresi’nde Yerel Yönetimler Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge’nin 3. maddesinde, yerel yönetimlerin, yetki alanları dışında tutulmamış her alanda veya merkezi yönetimin yapacağı hizmetlerin dışında kalan tüm hizmet alanlarında yetkisini kullanabileceği kabul edilmiştir. Diğer bir belge olan ve Türkiye’de henüz hiçbir belediyenin imzalamadığı, 1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı’nın da, belediyelerin hizmet alanları belirlenmiştir. Sakat bireyleri ilgilendiren hizmet alanlarından biri de istihdam ile ilgilidir. Bireylerin sosyo-ekonomik özgürlüklerini sağlama adına, yeterli istihdam imkânlarının yaratılması ve ekonomik büyümeden pay alınması istihdam kapsamında değerlendirilmektedir.<sup>579</sup> Ayrıca Türkiye’de başta İstanbul Büyükşehir Belediyesi olmak üzere birçok belediyenin üye olduğu Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı’nın (UCLG) yaptırmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, özellikle yetişkin eğitiminin belediyelerin doğrudan görevleri arasında olduğu ve belediyeleri ilgilendirdiği belirtilmektedir.<sup>580</sup>

<sup>578</sup> TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018”, (Çevrim içi) <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30709>, 08.08.2019.

<sup>579</sup> Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politikada Yerelleşme**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayın No.: 2010-99, 2011, s. 59-61, 89, 91.

<sup>580</sup> Ersöz, “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitimi Alanındaki Etkinlikleri”, s. 54.

### 3.2.1. Ulusal Mevzuatın Etkisi

Mevzuatta ilk defa 05.10.1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu'nun 3. maddesi'nde, İstanbul'da yaşamakta olan kör çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi görevi belediyeye verilmiştir.<sup>581</sup> Türkiye'de belediyelerin sakatlara yönelik verecekleri sosyal hizmetler, 1930-2005 yılları arasında yürürlükte bulunan 1580 sayılı Belediye Kanunu'na dayanılarak verilmiştir. Hatta bu kanunda belediyelere çıraklık okulu açma yetkisi bile verilmiştir.<sup>582</sup>

1961 yılında kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 11. maddesi, belediyelere mesleki eğitim noktasında önemli görevler vermiştir. Kanun yerel yönetimlere, hem örgün eğitim hem de yaygın eğitim alanında merkezi yönetimle işbirliği içinde “yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar” açabilme yetkisi vermiştir. Bu hüküm belediyelerin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini vermesi noktasında önünü açmaktadır. Özellikle körlerin örgün eğitimlerine destek mahiyetinde; alternatif teknikler ve bağımsız yaşam beceri kursları, psiko-sosyal rehabilitasyon ve mesleki eğitim verilmesinin önünde hiçbir mâni bulunmamaktadır.<sup>583</sup> 1984-2004 yılları arasında yürürlükte bulunan 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda ise sakatlara yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyonu da kapsayan sosyal hizmetlerle ilgili bir ifade yerine, sakatlığı dolaylı ilgilendirebilecek olan “sosyal ve kültürel işleri yerine getirmek” gibi bir ifade yer almaktadır.<sup>584</sup>

Yerel yönetimlerin sakatlarla ilgili yetki ve sorumluluklarını belirleyen en önemli kanuni düzenleme ise, 1997 tarihli 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin ilgili maddeleridir. Kararname, genç ve yetişkin sakat bireyler için

---

<sup>581</sup> Hasan Basri Sayı, Osmanlı Belgeleri Işığında Dr. Esat Bey'in Biyografisi ve Görme Engellilere Yönelik Eğitim Çalışmaları, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 60.

<sup>582</sup> Ceyhan Ünal, “Bazı AB Ülkelerindeki Halk Eğitim ve Mesleki Eğitim Uygulamaları ve Ülkemizin Halk Eğitim ve Mesleki Eğitim Uygulamaları Açısından AB'ye Uyumlaştırılması”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006, s. 99.

<sup>583</sup> Önver, “Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Bir İnceleme (Niteliksel Bir Araştırma)”, s. 205.

<sup>584</sup> **A.e.**, s. 205.

bölgenin iş gücü piyasa analiz sonuçlarına göre uygun meslek eğitim ve beceri kazandırma kursları düzenleme görevini belediyelere vermiştir. Aynı kararnamede, belediyelere kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği yapma zorunluluğu getirilmiş ve ulaşım imkânı, meslek eğitim merkezleri ve yaşam evlerinin açılması görevi belediyelere verilmiştir.<sup>585</sup> 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 13. maddesinde, belediyelerin de gerekli olması halinde, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri için MEB'e bağlı Halk Eğitim ve Mesleki Eğitim Merkezleri ile işbirliği içine girebileceği belirtilmiştir. Ayrıca ilgili madde, yerel yönetim tarafından sakat bireyin psiko-sosyal veya mesleki rehabilitasyon talebinin karşılanamaması halinde, sakat bireyin bu hizmetleri en yakın merkezden alabileceğini ve belediyenin alınan bu hizmetlerin bedelini hizmetin satın alındığı merkeze ödeyeceğini belirtmektedir.<sup>586</sup>

10 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun, 7 ile 11. maddeleri, mesleki eğitim ve rehabilitasyonu da kapsayan sosyal hizmet faaliyetleri konusunda büyükşehir belediyelerine yetki vermektedir.<sup>587</sup> 03 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde, kamu tarafından üstlenilmeyen her türlü hizmeti yapma yetkisi belediyelere verilmişti. Ancak, Anayasa Mahkemesi tarafından bu yetki hakkında 29 Eylül 2005 tarihinde yürürlüğün durdurulması kararı verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin belediyelerin yetkisini daraltmaya yönelik bu kararına rağmen, ilgili maddede, belediyelerin hizmet sunumunda sakat bireylerin durumuna uygun yöntemleri belirleyebileceğine dair hüküm varlığını korumaktadır.<sup>588</sup> Belediye Kanunu, yaygın eğitimde belediyelerin yetkisini genişletmiş, bu eğitimi “yapar veya yaptırır” ifadesi ile isteğe bağlı değil zorunlu görevler arasında düzenlemiştir.<sup>589</sup>

---

<sup>585</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, (Çevrim içi) 04.05.2018.

<sup>586</sup> Halis Yunus Ersöz, “Türkiye’de Belediyelerin Meslek ve Beceri Edindirme Kursları ve İstihdam”, (Çevrim içi) <http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/file/documans/halisyunusersoz.doc>, 21.03.2017.

<sup>587</sup> Kadir Akın Gözel, “Yeni Kamu Yönetimi Nedir?”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:438, 2003, s. 206.

<sup>588</sup> Sadun Emrealp, “Avrupa Birliği’ne Katılım Süreci ve Yerel Yönetimlerimiz”, **Kamu’da Sosyal Politika Dergisi**, Sayı: 9, Yıl:3, 2009, s. 33-34.

<sup>589</sup> Sermet Başaran, “Belediye Yönetimleri ve Özürlüler”, (Çevrim içi) <http://www.slideserve.com/dandre/belediye-y-netimleri-ve-z-rl-ler>, 06.05.2018.



Ayrıca Belediyeler, Belediye Kanunu'nun 75/c maddesi uyarınca ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak hizmet projeleri gerçekleştirebilir.<sup>590</sup> 14 Şubat 2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda 01 Şubat 2018 tarihinde yapılan değişiklik ile belediyelere, MEB'in onayı ile örgün eğitim programlarına destek mahiyetinde ücretsiz kurslar açabilme yetkisi verilmiştir. Bu onay ile birlikte belediyelerin önünde, okul öncesi ve yaygın eğitim kapsamındaki hizmetleri verme noktasında hiç bir yasal mâni kalmamıştır.<sup>591</sup>

16 Ağustos 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği, sakatlara yönelik psiko-sosyal rehabilitasyon yanında<sup>592</sup> mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesini sağlayacak Sakat Hizmet Birimleri'nin kurulmasını zorunlu tutmaktadır. Ayrıca 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 38. maddesi, sakat bireylere yönelik hizmetleri yürütmek için sakatlara yönelik merkezler kurulmasından bahsetmektedir.<sup>593</sup>

### 3.2.2. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı

Günümüzde belediye hizmetlerinde, belediyeyi yönetmekten kent yönetimine yönelen bir anlayış öne çıkarılmış olması, belediye hizmet alanlarının genişlemesine sebep olmuştur. Alt yapı hizmetlerine ilave olarak eğitim, sağlık, sosyal yardım, kültür, ekonomi ve ticaret belediyelerin yeni görev alanları olmuştur.<sup>594</sup> Batı ülkelerinde yerel ekonomik kalkınmaya yönelik hizmetlerin büyük bir yere sahip olduğunun görülmesi, bu hizmetlerin tamamının belediyeler tarafından yerine getirilmesine sebep olmuştur. Çünkü bu ülkelerde belediyeler, kanunlar tarafından yasaklanmamış her alanda vatandaşa en yakın hizmet birimleri olmalarından dolayı faaliyette bulunabilmektedirler. Ayrıca küreselleşme ile birlikte, tüm dünyada rekabetin ülkelerarası düzeyden kent düzeyine indiği bir dönemde,

---

<sup>590</sup> A.e.

<sup>591</sup> İTO, "Dünden Bugüne İstanbul'da Yaygın Eğitim", (Çevrim içi) <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0020791.pdf>, 05.11.2016.

<sup>592</sup> İstanbul Aydın Üniversitesi, **Türkiye'de Engelli İstihdamı: Mevcut Durum, Eğilimler ve Çözüm Önerileri Raporu**, İstanbul, 2012, s. 56.

<sup>593</sup> Seyyar, **Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, s. 185.

<sup>594</sup> Mustafa Delican, "Kamu Yönetimi Ders Notları"

yerel dinamikleri oluşturan kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlama ve bu dinamikleri harekete geçirme fonksiyonu belediyelere verilmiştir. Böylece kentin rekabet gücünün artırılmasında yerel yönetimler daha etkin hale gelmişlerdir. Geline nokta hizmetlerin üretim, dağıtım ve sunumu rekabete açılarak özel sektöre veya sivil toplum kuruluşlarına bırakılırken, hizmetleri sağlama sorumluluğu belediyeler de kalmıştır.<sup>595</sup>

Bu düşüncenin gelişmesinde, kamu yönetim örgütlerinin zamanla kendilerini halktan ziyade siyaset kurumu ve siyasetçilere hesap veren, onların talep ve tekliflerini öncelikli hale getiren ve zamanla halktan kopan, sadece kural ve düzenlemelere uyan adeta halka karşı bağımsız bir olgu gibi hareket eden bir konuma getirmeleri etkili olmuştur. Yeni kamu yönetimi anlayışı, kamu örgütlerini, siyaset kurumu kadar halka karşı da sorumlu tutmaktadır. Vatandaşların taleplerine açık olmak, yönetimde bilgi edinme hakkını genişletmek, ilgili taraflarla müzakere ederek yönetime katılımı sağlamak, kısacası varlık sebebi olan halkın daha fazla ve doğrudan karar alma ve denetim süreçlerinde yer almasını sağlamak yeni yaklaşımın en önemli özellikleridir. Ayrıca kamu hizmetinin kimin tarafından (yerel/merkezi yönetim) verileceği bir ilke/anlayış meselesidir. Bazı ülkelerde kamu hizmetinin halka en yakın birim olan yerel yönetimlerce verilmesi esastır.<sup>596</sup>

Tarihsel açıdan bakıldığında toplumda kamu tarafından halka karşı yerine getirilmesi gereken görevlerin/sorumlulukların (yani kamu hizmetlerinin) zaman içinde değiştiğini de görüyoruz. Değişimin özünde toplumsal düşüncelerdeki değişimin yanında sosyo-ekonomik, kültürel, teknolojik pek çok faktörün etkisi olmuştur. Bunlardan toplumsal düşüncelerdeki değişimler yanında, sanayi devrimi sonuçları itibariyle en köklü etkiyi yapmıştır. Sanayi devrimi ile şehirleşmenin ve nüfusun artması, toplumsal yapıların ekonomik ve siyasal olarak dönüşüm yaşamasına ve insan-tabiat-toplum ilişkisinin değişmesine yol açmıştır. Toplumsal örgütlenmeleri köklü şekilde değiştiren sanayi devrimi devletin davranışlarını da

---

<sup>595</sup> Halis Yunus Ersöz, “Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Rolü ve Yeni Belediyecilik Anlayışının Esasları”, **Kamu’da Sosyal Politika Dergisi**, Sayı: 9, 2009, s. 45-47.

<sup>596</sup> Mustafa Delican, Kamu Yönetimi Ders Notu

değiştirmiş, kamu hizmetlerinin sayısal olarak artmasına vasıf olarak da değişmesine sebep olmuştur. Her şeyden önce geniş kitlelerin tarımsal yapılardan koparılması, şehre göç ve şehirlerin anonim hale gelmesi toplumsal yapıların vasıflarını değiştirmiştir.<sup>597</sup> Kısacası Sanayi devrimi, her şeyi kitleselleştirdiği gibi, kamu hizmetlerini ve bunları yerine getirecek kamu yönetim örgütlerini ve yönetimini de kitleselleştirmiştir. Ancak ekonomik hâkim sektörün sanayiden hizmetlere geçmesi bir yandan kitleselden bireyselle bir değişmeyi de beraberinde getirmiş diğer yandan da yeni yönetim ve organizasyon ve insan kaynakları yönetimi tekniklerinin gelişmesine yol açmıştır.<sup>598</sup>

Yeni kamu yönetimi modelinin gelişme aşamalarında, özelleştirme ve deregülasyon yer almaktadır. Bununla dönüşümün örgütsel ve yasal alt yapısı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ise, yeni yönetim ve tekniklerinin kamu kurum ve kuruluşlarına transfer edilme süreci başlatılmıştır. Kamu hizmetinde, toplam kalite uygulamaları, ilgililerin süreçlere katılımı, müşteri/vatandaş odaklılık, hesap verilebilirlik, yönetişim, esnek organizasyon ve yönetim teknikleri gibi uygulamalar yer bulmaya başlamıştır. Yeni kamu yönetimi, kamunun üstlendiği pek çok faaliyetin esasta devletin görevi olması gerekmediğini, bu hizmetlerin özel sektör eliyle yapılabileceğini savunur. Devletin doğrudan mal ve hizmet üretmek yerine piyasanın daha etkin ve verimli çalışmasını sağlayacak tedbirler, yöntemler üzerinde durması ve rekabeti gerçekleştirmesi gerekmektedir. Yeni kamu yönetimi, hizmet verdiği kesimleri müşteri olarak tanımlamaktadır. Ayrıca problemleri çıkmadan önlenmenin önemi üzerinde durmaktadır. Kamu örgütlerinin sadece kendilerine tahsis edilen bütçeyi harcamaları yerine gelir getirici bir çaba içinde olmalarını, misyonlarına göre hareket etmelerini ve sadece kendi görevlerini yapmakla yetinmemeleri, toplumsal güçleri, yani sivil toplum kuruluşlarını da yönlendirmeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır.<sup>599</sup>

---

<sup>597</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 23.

<sup>598</sup> **A.e.**

<sup>599</sup> **A.e.**

Günümüzde, özellikle yerel yönetimlerin hemen hemen tüm ülkelerde önemli bir ekonomik güce ulaştıkları görülmektedir. Ekonomik güçle birlikte, sundukları hizmetlerin çeşitliliği, etkinliği ve yaygınlığı, yerel yönetimlere büyük bir avantaj ve üstünlük sağlamaktadır. Hizmetleri çeşitlenen yerel yönetimler tarafından yapılan sosyal hizmetlere yönelik politikalar, kamuya ait sosyal politikaların eksikliklerini ve boşluklarını doldurmaktadır. Liberal ekonomi politikalarının ağırlık kazanmaya başladığı pek çok ülkede, merkezi yönetimin ekonomik ve sosyal yaşam içindeki yerinin daralması, yerel yönetimlerin izledikleri sosyal hizmet politikalarına ayrı bir önem ve değer katmıştır. Bu ülkelerde, kamu yönetimine ait bütçede sosyal politika harcama kalemlerine ayrılan miktar azalırken, yerel yönetim bütçelerinde sosyal politikaların finansmanına ayrılan paylarda gözle görülür artışlar söz konusu olmaktadır.<sup>600</sup>

1980’li yıllardan bugüne, yaygın kamu yönetimi anlayışı, bir takım yeni değerler dizisinin tesirinde köklü değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Gelişmiş ülkelerde, özellikle de Anglo-Sakson hukukuna sahip ABD, Kanada, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerde ortaya çıkan ve “yeni kamu yönetimi”, “yeni kamu işletmeciliği” ve “yönetişim” gibi farklı kavramlarla ifade edilen bu yeni yönetim süreçlerinin temelinde; kamuda etkinlik, verimlilik, hızlilik, öngörülebilirlik, hesap verebilirlik ve kalite gibi ilkeler bulunmaktadır. Hiç şüphesiz, kamuda benzer ilkeleri düstur edinen stratejik yönetim yaklaşımı, bu yeni yönetim modellerinden ayrı düşünülemez.<sup>601</sup>

Dolayısıyla, bir kurumun bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği nokta arasındaki yolu ve süreci tarif eden<sup>602</sup> stratejik planlamanın, yerel yönetimlerin vereceği hizmetlerde önemli bir yeri bulunmaktadır. Yerel yönetimler tarafından hazırlanan stratejik planlar, toplum kesimlerinin görüş birliğini ön plana çıkarması,

---

<sup>600</sup> A.e.

<sup>601</sup> Recep Bozlağan, Onur Akçakaya, “Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme”, (Çevrim içi) <https://www.ardahan.edu.tr/iibfdergi/arsiv/3/08.pdf>, 07.08.2019.

<sup>602</sup> İBB, “Stratejik Plan 2007-2011”, (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/2dWVM+IstanbulBuyuksehirSP20072011.pdf>, 21.08.2019.

toplumu değerlendirme ve ileriye dönük tahminler yapma imkânını sağlaması ve belediyelere kendilerini değerlendirme imkânı vermesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Ayrıca stratejik planları, kamu yöneticilerine, yerel yönetim olarak ne tür bir kamusal fonksiyonları olduğu ve mevcut durumlarının fotoğrafını çekme imkânı vermesinden dolayı oldukça dikkatli bir şekilde hazırlamak ve süreci eşgüdüm içerisinde yürütmek gereklidir.<sup>603</sup>

24 Aralık 2003 tarihli 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Türkiye’de stratejik planlamanın yasal altyapısını oluşturmaktadır.<sup>604</sup> Kanunu’nun 2. maddesinde, stratejik planlama yapmakla yükümlü olan kamu idareleri arasında yerel yönetimler de bulunmaktadır.<sup>605</sup> 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 41. maddesi; belediye başkanına, “mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plânı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plân ve ilgili olduğu yılbaşından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunma” görevini vermiştir.<sup>606</sup> Ayrıca belediyelere stratejik planlarını hazırlamaları için, Belediye Kanunu’nun 4. maddesiyle, kanunun yürürlüğe giriş tarihi olan 13 Temmuz 2005 tarihinden itibaren bir yıl süre verilmiştir.<sup>607</sup> 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na göre yerel yönetimler, beş yıllık stratejik planlarını, yılbaşında performans programlarını ve yılsonunda da faaliyet raporlarını hazırlayarak kamuoyuna ilan etmek zorundadırlar.<sup>608</sup>

### 3.2.3. Belediyelerin Genel Görünümü

<sup>603</sup> Aydın Usta, “Kamu Kurumlarında Stratejik Planlama: Önemi, Bileşenleri, Evreleri ve Uygulanabilirliği”, (Çevrim içi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371700>, 24.09.2019.

<sup>604</sup> Uysal Kerman, Yakup Altan, Sezai Öztöp, “Büyükşehir Belediyeleri ve İl Özel İdarelerinde Stratejik Planlama: Ankara, İstanbul ve İzmir Örneği”, (Çevrim içi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869105.pdf>, 07.08.2019.

<sup>605</sup> Mevzuat, “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu-5018”, (Çevrim içi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf>, 07.08.2019.

<sup>606</sup> Erkan Karaarslan, “Mahalli İdarelerde Stratejik Planlama”, (Çevrim içi) <http://www.erkankaraarslan.org/wp-content/uploads/2012/10/68.2-MAHALL%C4%B0-%C4%B0DARELERDE-STRATEJ%C4%B0K-PLANLAMA.pdf>, 07.08.2019.

<sup>607</sup> T.C. Maliye Bakanlığı, “Performans programı Hazırlama Rehberi”, (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/dYR0q+4587\\_performansrehberfinalpdf.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/dYR0q+4587_performansrehberfinalpdf.pdf), 03.08.2019.

<sup>608</sup> İBB, “Stratejik Plan 2007-2011”, (Çevrim içi) 21.08.2019.

Aşağıda Tablo 3-18’de TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu”nda, 46 il belediyesinin sakat bireylere yönelik sundukları doğrudan hizmetlere bakıldığında, Türkiye genelinde sakat hizmet birimi kurulan belediye sayısının oldukça düşük seviyede bulunduğu görülmektedir. Mevzuat gereği kurulması zorunlu olan birimler, il belediyelerin %60,87’sinde kurulu değildir. Aşağıdaki Tablodan anlaşılan şey, belediyelerin sakat bireylere verdikleri hizmetlerin genellikle sosyal veya kültürel etkinlik düzenleme, asansörlü veya rampalı araçlarla ulaşım desteği verme ve tıbbi cihaz yardımları sağlamadan ibaret olduğu görülmektedir. Bu durum, hiç şüphesiz belediyelerin, sakat bireylere karşı yardım temelli bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun yanında mesleki eğitim kursları düzenleyen il belediyelerinin oranı %28,26 seviyesinde kalmıştır.<sup>609</sup>

**Tablo 3-18:** İl Belediyelerinin Sakat Bireylere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

Hizmet Çeşitleri	Evet		Hayır	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Sakatlar Birimi	18	39,13	28	60,87
Asansörlü / Rampalı Araç Durumu	24	52,17	22	47,83
Medikal Cihaz Yardımları	21	45,65	25	54,35
Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri	5	10,87	41	89,13
Mesleki Eğitim Hizmetleri	13	28,26	33	71,74
Hukuk Danışmanlığı	8	17,39	38	82,61
Psikolojik Danışmanlık	9	19,57	37	80,43
Aile Danışmanlığı	8	17,39	38	82,61
Sosyal / Kültürel Etkinlik	28	60,87	18	39,13
Diğer	10	21,74	36	78,26

**Kaynak:** TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”, s. 65.

Aşağıda Tablo 3-19’da TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu”nda, 264 ilçe belediyesinin sakat bireylere yönelik sundukları doğrudan hizmetlere bakıldığında ise ilçe

<sup>609</sup> TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler, s. 66.

belediyelerinde sakatlarla ilgili birim kuran belediye oranı %20,45’de kalmıştır. Öte yandan aşağıdaki tablo incelendiğinde sakat bireylere verilen desteklerin ekseni il belediyeleri ile aynı düzlemedir. Mesleki eğitim, tıbbi (fiziksel) rehabilitasyon ya da danışmanlık hizmetlerine ilişkin faaliyetler il belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de düşük seviyelerdedir. Bu tablo belediyelerin hak temelli bir anlayışı yeterince benimseyemediklerini ortaya koymaktadır. Sakat bireylere sunulan hizmetler açısından il ve ilçe belediyelerini kıyasladığımızda en anlamlı fark (il belediyeleri lehine) sakatlar birimi, asansörlü ya da rampalı araç, mesleki eğitim, psikolojik danışmanlık ve sosyal ve kültürel etkinlikler olarak kendini göstermektedir. Ciddi bir fark olmasa da ilçe belediyeleri lehine olan farklar ise medikal cihaz yardımı ve aile danışmanlığı şeklindedir.<sup>610</sup>

**Tablo 3-19:** İlçe Belediyelerinin Sakat Bireylere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

Hizmet Çeşitleri	Evet		Hayır	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Sakat Hizmet Birimi	54	20,45	210	79,55
Asansörlü / Rampalı Araç Durumu	73	27,65	191	72,35
Medikal Cihaz Yardımları	128	48,48	136	51,52
Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri	17	6,44	247	93,56
Meslek Eğitim Hizmetleri	52	19,70	212	80,30
Hukuk Danışmanlığı	38	14,39	226	85,61
Psikolojik Danışmanlık	51	19,32	213	80,68
Aile Danışmanlığı	53	20,08	211	79,92
Sosyal / Kültürel Etkinlik	126	47,73	138	52,27
Diğer	44	16,67	220	83,33

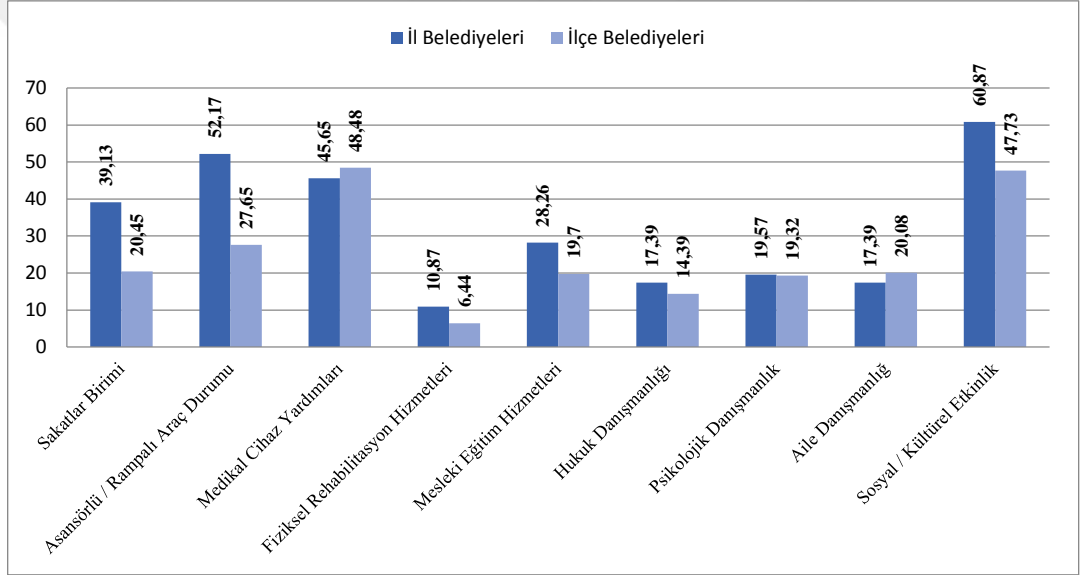
**Kaynak:** TOHAD, *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”*, s. 79.

Aşağıda Şekil 3-2’de görüleceği üzere, Türkiye’de il ve ilçe belediyeleri düzeyinde kurulan Sakat Hizmet Birimleri’nin içeriğini, daha önceki deneyimler, belediyenin olanakları, belediyenin ve özellikle belediye başkanının sakatlık konusuna yaklaşımı etkilemektedir. Sakat bireylerin yasal haklarından kaynaklanan

<sup>610</sup> TOHAD, *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler*, s. 66.

hizmetlerin hâlâ belli kişi ve kurumların inisiyatifinde geliyiyor olması oldukça sorunludur. Çünkü kişisel hakların, yöneticilerden bağımsız bir şekilde ve sürekli olarak korunuyor olması gerekmektedir.<sup>611</sup> Ayrıca İstanbul’da bulunan ilçe belediyeleri ile yapılan görüşmelerde, sakatlara yönelik hizmet veren birimlerin ağırlıklı olarak “Kültür ve Sosyal İşler” veya “Sosyal Yardım İşleri” müdürlükleri bünyesinde yer aldıkları görülmüştür. Bu yaklaşım, hak temelli anlayıştan ziyade yardım temelli bir anlayışın etkinliğinin devam ettiğinin de bir göstergesidir.<sup>612</sup>

**Şekil 3-2:** Sakat Bireylere Sunulan Hizmetler Açısından İl ve İlçe Belediyelerinin Mukayesesi



**Kaynak:** TOHAD, *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”*, s. 80.

Sakat Hizmet Birimleri’nde, koordinasyon merkezi ve bu merkeze bağlı istihdam birimi bulunmalıdır. Özellikle istihdam birimleri, sakat bireylerin beklenti, yetenek ve ilgilerine uygun iş taleplerini, sakat bireylerle birlikte değerlendirmelidir. Ayrıca istihdam kurumları ile görüşmeler yapma ve işverenlerin sakat bireylerle ilgili ön yargılarını azaltmaları konusunda çalışmalar yapmaktan sorumludur. Aynı zamanda açık iş ve mesleklerin tespitinin ve sakat bireylerle eşleştirmesinin yapılması da istihdam birimlerinin görevleri arasındadır. Ayrıca işe yerleştirilen

<sup>611</sup> Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, **Engelli Hakları ve Kent Vatandaşlığı: İstanbul Özelinde Engelli Kişilerin Yaşamlarını Şekillendiren Aktörler ve Dinamikler**, İstanbul, TÜBİTAK, Proje No.: 109K074, 2011, s. 63-65.

<sup>612</sup> İstanbul İlçe Belediyeleri’nden Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 21.06.2016.



sakat bireylerin istihdam birimi tarafından izlenmesi de gerekmektedir. Sakat Hizmet Birimi'nin en önemli görevi ise, mesleki eğitim kurslarını planlamaktır. Ancak Türkiye'de Sakat Hizmet Birimleri'ne bağlı olarak görev yapan istihdam birimlerinin yukarıda detaylı bir şekilde açıklanan görevleri yapabilecek gerekli alt yapı, zihniyet ve personele sahip olmadıklarını, istihdam öncesi hazırlıklar kapsamında değerlendirilecek olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde kayda değer başarılarla sahip olmadıkları net bir şekilde ortadadır.<sup>613</sup>

Ayrıca Türkiye'de bulunan 81 ilin sakatlara yönelik olarak mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ve bunun istihdama katkısı noktasında nerede olduklarını görme adına, bazı il belediyelerinin (Aydın, Erzurum, Gaziantep, Samsun, Kırklareli, Nevşehir, Isparta) 2015-2019 Stratejik Plan ve 2018 yılı Faaliyet Raporları ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin tüm stratejik planları, 2008-2019 yılları arası performans programları ve 2007-2018 yılları arası faaliyet raporları incelenmiştir. Gerek birinci gruptaki plan ve raporlarda gerekse ikinci grupta yer alan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne ait plan, program ve raporlardaki temel eleştiri noktası, 2013 yılında yapılan yasal değişiklikten sonra “engelli” kavramının kullanılma zorunluluğuna rağmen, başta İstanbul Büyükşehir Belediyesi olmak üzere birçok il belediyesinin bu belgelerde, “sakat, dezavantajlı, özürlü” kavramlarını kullanmaya devam etmeleridir. Ayrıca bu kavramların tamamının birlikte kullanıldığı belgelerin de mevcut olduğunu da söylemek gerekir.

Yine birçok belgede dezavantajlı kesimler (genç, kadın, yaşlı vb.) için belirlenen stratejik amaç ve stratejik hedefler, sakatlar için belirlenen amaç ve hedeflerde tekrar edilmiştir. Stratejik planların bazılarında ayrımcılığı besleyecek olan “sakatlara özgü çocuk parkları”nın yapımına (Örnek Erzurum Büyükşehir Belediyesi) devam edildiği görülmektedir. İncelenen belediyelerin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarının ortak noktası, “Engelsiz Kent”

---

<sup>613</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)”, (Çevrim içi) 12.06.2017.

vurgusudur.<sup>614</sup> Ancak gelinen noktada sakatların erişilebilirlik noktasında istenen seviyenin oldukça altında olduğu görülmektedir. Bir diğer konuda bazı belediyelerin, stratejik hedeflerinin oldukça yetersiz olmasıdır. Örneğin Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2018 yılı içerisinde 4 adet meslek ve beceri edindirme kursu düzenlenmeyi hedef olarak belirlemiştir. Bu hedefe bile talep yetersizliğinden dolayı ulaşamadığı, “2018 yılı Faaliyet Raporu”nda yer verilmektedir.<sup>615</sup> Ayrıca Altı Nokta Körler Derneği Aydın Şubesi ile birlikte Körlere “Çalışma ve Sosyal Hayata Uyum Projesi” kapsamında bilgisayar, bağlama, gitar, piyano, şan ve halk oyunları kursları verildiği de yine raporda ifade edilmektedir. Düzenlenen kurslara baktığımız zaman, bilgisayar kursu hariç hiçbirinin körlerin istihdamına doğrudan bir etkisinin olamayacağı net bir şekilde görülmektedir.<sup>616</sup>

Erzurum Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı, zabıta birimine, sakatları sosyal hizmet kurumlarına bildirme görevi vermiştir.<sup>617</sup> Erzurum Büyükşehir Belediyesi, ayrımcılığı besleyen sakatlara yönelik parkların yapımına devam etmektedir. Ayrıca İlde yaşayan sakatların verilerinin oluşturulma amacının, mesleki eğitim ve rehabilitasyon gibi hizmetlerin verilmesinden ziyade, belediye tarafından gerçekleştirilecek sosyal ve kültürel etkinliklere davet etmek olduğu görülmektedir. İlin ve bölgenin “İstihdam ve Sanat Okulu” olarak tanıtılan Erzurum Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları’nda (ESMEK) toplamda 32.000 bireyin eğitim gördüğü belirtilmektedir. Ancak belgelerde, bu kurslara katılan sakat bireylerin sayısına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.<sup>618</sup>

---

<sup>614</sup> Samsun Büyükşehir Belediyesi, “2015-2019 Stratejik Plan”, (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1033/Samsun+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

<sup>615</sup> Aydın Büyükşehir Belediyesi, “2015-2019 Stratejik Plan”, (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1585/Aydin+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

<sup>616</sup> Aydın Büyükşehir Belediyesi, “2018 Yılı Faaliyet Raporu”, (Çevrim içi) [http://aydin.bel.tr/Content/files/Faaliyet\\_Raporlari/2018%20faaliyet%20raporu%20web%20sitesi.pdf](http://aydin.bel.tr/Content/files/Faaliyet_Raporlari/2018%20faaliyet%20raporu%20web%20sitesi.pdf), 28.07.2019.

<sup>617</sup> Erzurum Büyükşehir Belediyesi, “2015-2019 Stratejik Plan”, (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/754/Erzurum+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

<sup>618</sup> Erzurum Büyükşehir Belediyesi, “2018 Yılı Faaliyet Raporu”, (Çevrim içi) <https://www.erkurum.bel.tr/DOSYA/faaliyet2018.pdf>, 28.07.2019.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda, özel eğitime gereksinim duyan sakat bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapılarının güçlendirileceğini belirtmiştir. Bu hizmetlerden özellikle beşeri altyapının nasıl güçlendirileceği merak konusudur. 2018 yılı içerisinde Belediye tarafından toplamda 219 kişi için 12 çeşit kurs düzenlenmiştir. Körler için düzenlenen bilgisayar kursu da bunlardan biridir. Ancak Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bu kursu, sadece 10 kör bireye vermiştir. Türkiye'de körlere yönelik ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim veren okullardan biri Gaziantep ilinde bulunmaktadır. Ayrıca bu il'de kör nüfusun diğer illerden daha yüksek olduğu da bilinmektedir. Buna rağmen, kursa katılımın bu kadar düşük düzeyde kalması, Belediyenin şehirde yaşayan körlere ulaşamadığını göstermektedir.<sup>619</sup> Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, sakatların mesleki eğitimi ve rehabilitasyonu alanında iki merkezde hizmet vermektedir. 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda bu merkezlerde eğitim gören sakatların, sakatlık gruplandırması ya da istihdam edilen sakat birey sayıları hakkında herhangi bir paylaşımında bulunulmamıştır.<sup>620</sup>

Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2015-2019 Stratejik Plan'da sakatlara yönelik hizmetlerini "sosyal sorumluluk" kapsamında değerlendirmektedir. Ayrıca "Kentsel yaşam kalitesi standartlarını geliştirmek ve uygulamak" stratejik amacı için belirlenen "Cadde ve sokakları standart hale getirmek" stratejik hedefine yönelik olarak "Kentlerde cadde ve sokak standartları oluşturulması, mevcutların standartlara uygun yenilenmesi" faaliyetinden kastedilen "standart" ifadesinin, Türk Standartları Enstitüsünün belirlemiş olduğu standartların olmadığını belirtmek gerekiyor.<sup>621</sup>

Plan'da 2014 yılında 189 kişi ile yapılan paydaş anketinin sonuçları yer almaktadır. Katılımcılara "Samsun İlinin gelişmesi için temel ölçüt olarak hangi alanda gelişmelidir?" sorusu sorulduğunda, katılımcıların %22'si eğitim, %20'si

<sup>619</sup> Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, "2018 Yılı Faaliyet Raporu", (Çevrim içi) [https://gaziantep.bel.tr/files/2018\\_faaliyet\\_raporu\\_kitapcik.pdf](https://gaziantep.bel.tr/files/2018_faaliyet_raporu_kitapcik.pdf), 28.07.2019.

<sup>620</sup> A.e.

<sup>621</sup> Samsun Büyükşehir Belediyesi, "2015-2019 Stratejik Plan", (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1033/Samsun+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 21.10.2019.

istihdam, %20'si üretim, %14'ü yaşam kalitesi, %13'ü hizmet, %12'si turizm seçeneğini işaretlemiştir. Ancak katılımcıların bu beklentilerinin Plana yansımadağı görölmektedir. Ayrıca katılımcılar, Samsun Büyükşehir Belediyesinin 334 adet sorununu tespit etmiştir. Bu sorunlar içerisinde sakatlar ile ilgili olanlar aşağıdaki yer almaktadır: Sakatlar için trafik işaret butonlarının olmaması, sakatlara yönelik hizmetlerin yetersizliğı, sakatların ulaşımını sağlayacak araçların yetersizliğı, otobüs ve taşıma araçlarının sakatlar için uygun olmaması, eğitimde dezavantajlı çocuklara yönelik uygulanmaların olmaması, bireye yönelik meslek kurslarının olmaması, meslek edindirme kurslarının azlığı. Sorunların tespitinde, erişilebilirlik ve mesleki eğitim eksikliğine yönelik duyarlılığın olduğı görölmektedir.<sup>622</sup>

“Engelsiz kent sistemine geçmek” stratejik amacı için, “Engellilere yönelik hizmetleri arttırmak” hedefi belirlenmiş. Bu hedefe ait faaliyetlere bakıldığında, 2015-2019 yılları arasında planlanan hizmet sayılarının oldukça yetersiz olduğı görölmektedir. Örneğın, “Engelliler plajı ve eğitim merkezlerinde engellilerin meslek edinmelerinin sağlanması” faaliyeti için planlanan aksiyon sayısı her yıl için sadece 5 adettir. Yine aynı amaç ve hedef için belirlenen, “Otobüs ve taşıma araçlarının engellilere uygun hale getirilmesi” ile ilgili faaliyetlere bakıldığında zaman, belediyenin 2015 ve 2019 yılları arasında toplamda 2 adet sakat ulaşım aracı alımı yapacağı, 3 adet otobüsün de sakatları taşımaya uygun hale getirileceğı belirtilmektedir. Samsun ilinde kaç sakat bireyin yaşadığına dair, Plan'da herhangi bir bilgi yer almadığı için alınan ve tadilatı yapılan bu araçların hizmet edeceği kesimi görme olanağı bulunmamaktadır.<sup>623</sup>

Stratejik Plan'da, “Kültür, turizm ve sanat etkinliklerini topluma yaymak” stratejik amacı için belirlenen, “Sanatsal etkinlikleri çeşitlendirerek katılımı sağlamak” stratejik hedefi belirlenmiş. Bu hedefe ait faaliyetlerden biri de “Gençlik Merkezleri aracılığıyla meslek edindirme hizmetleri ve kültürel kurslar verilmesi”dir. 2015 ve 2019 yılları arasında her yıl için 500 kişinin istifade etmesi planlanan bu hizmetin amaç-hedef başlığının tamamen kültür, turizm ve sanat etkinliğı olarak

---

<sup>622</sup> A.e.

<sup>623</sup> A.e.

kurgulanmış olması, ana gayenin üretkenlikten ziyade boş zaman aktiviteleri gerçekleştirme aşamasında kalmasına sebep olmaktadır.<sup>624</sup>

Stratejik Plan’da “engelli” kavramı kullanılmasına rağmen, 2018 yılı Faaliyet Raporu’nda, “özürlü” kavramı kullanılmıştır. Belediyenin “Engelsiz Kent Sistemine Geçmek” stratejik amacı için belirlenen stratejik hedeflerden biri de “Engellilere yönelik hizmetleri artırmak” şeklindedir. Bu hedefin gerçekleşmesi için yapılacak faaliyetlerden biri, “Engellilerin sosyal, kültürel hizmet ve faaliyetlerinde engellilere destek olunması”dır. Belirlenen hedef için yapılması gereken faaliyetin içeriğinde ekonomik desteği içeren bir ifade yer almamaktadır.<sup>625</sup>

Gerek stratejik planda gerekse faaliyet raporunda, kanun gereği kurulması zorunlu olan Sakat Hizmet Birimi’nin faaliyetleri hakkında herhangi bir amaç-hedef yer almamaktadır. Belediye tarafından 2013 yılında hizmete açılan rehabilitasyon merkezinde (Mavi Işıklar Eğitim Dinlenme ve Rehabilitasyon Merkezi-Kampı), tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri yerine sadece tıbbi rehabilitasyon hizmetlerinin yer alması, belediyenin sakatlara yönelik sosyal politikasını belirlerken, insan hakları yaklaşımı modelinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca sakatlara yönelik hizmetlerin Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı altında yer alan Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş olması da bu tespiti doğrular niteliktedir. Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü’nün görevleri arasında; sakat bireylerle ilgili veri tabanı oluşturmak, sakatlara yönelik toplum temelli rehabilitasyon programlarını, üniversiteler ve bu amaçla kurulan dernek, vakıf vb. ile birlikte yürütmek, sakatları vasıflı iş gücü haline getirebilmek için uygun mesleki rehabilitasyon hizmeti vermek gibi hizmetler yer almasına rağmen, gerek stratejik planda gerekse faaliyet raporunda, bu hizmetler ile ilgili etkin bir faaliyet gerçekleştirilmediği görülmektedir.<sup>626</sup>

---

<sup>624</sup> A.e.

<sup>625</sup> A.e.

<sup>626</sup> Samsun Büyükşehir Belediyesi, “2018 Yılı Faaliyet Raporu”, (Çevrim içi) <https://www.samsun.bel.tr/uploads/dokumanlar/c55da58933dadf65138cee2fe9a4169e5cc.pdf>, 21.10.2019.

Kırklareli Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan’da, dezavantajlı gruplar arasında saydığı sakat bireyler için insan odaklı ulaşım hizmeti verilmesini, sakatların topluma tam ve etkin katılımlarını sağlamayı, tüm hizmetlerde fırsat eşitliği gözetmeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca 2016 yılı sonuna kadar Kırklareli’nde tüm sakatları kapsayan detaylı bir veri tabanının oluşturulacağı da yine Planda yer almaktadır. Planda alt yapı hizmetleri kapsamında, sakatlara özgü malzemelerin kullanıldığı düzenlemeler yapılacağı, yapılan tüm altyapı çalışmalarında erişilebilirlik hususunun dikkate alınacağı ifade edilmektedir.<sup>627</sup> Stratejik Planda gerçekleştirileceği taahhüt edilen tüm bu olumlu tespitlere rağmen, Belediye 2018 yılı içerisinde sakat bireylere yönelik olarak sadece 12 adet tekerlekli sandalye dağıtımını ve ayni/nakdi yardım yapmıştır. Bu durum, belediyelerin hak temelli hizmet anlayışı yerine yardım temelli hizmet anlayışını önceliklediklerini de göstermektedir.<sup>628</sup>

2015-2019 Stratejik Plan’da Nevşehir Belediyesi “engelsiz ve model bir belediye hedefine ulaşmak” istediğini belirtmektedir. Nevşehir’i kültürel ve sosyal faaliyetlerin ön plana çıktığı, eşitlikçi kültür, sanat ve eğitim kenti yapmayı amaçlayan belediye, bunun için stratejik hedeflerden birini, sakatların tüm kentsel hizmetlerden yararlanmaları, ortak yaşam kültürüne dâhil olmalarını sağlama olarak belirlemiştir. Bu hedef ile ilgili faaliyetlerin neler olduğuna bakıldığı zaman, sakat bireylere rehberlik ve destek hizmeti verilmesi, tekerlekli sandalye yardımı yapmak ve dezavantajlı gruplar için kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi görülmektedir.<sup>629</sup> 2018 yılında dezavantajlı gruplar için düzenlenen kültürel faaliyetler sayısının 2 adet olduğunu belirtmek gerekir. Eğitim merkezinden istifade eden toplam sakat sayısının ise sadece 43 olduğunu da ayrıca belirtmek gerekiyor. 2018 yılı Faaliyet Raporu’nda “Sosyal Sorumluluğa İlişkin Politikalar” başlığı altında, “Kurslar açarak vatandaşlar meslek sahibi yapılmalı” şeklinde bir tespit bulunmaktadır. Ancak Nevşehir halkı

<sup>627</sup> Kırklareli Belediyesi, “2015-2019 Stratejik Plan”, (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/53uQS+KIRKLARELI\\_BELEDIYESI\\_2014-2015\\_STRATEJIK\\_PLANI.docx](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/53uQS+KIRKLARELI_BELEDIYESI_2014-2015_STRATEJIK_PLANI.docx), 28.07.2019.

<sup>628</sup> Kırklareli Belediyesi, “2018 Yılı Faaliyet Raporu”, (Çevrim içi) <https://drive.google.com/drive/folders/1szkBRrkUDxnHOqURqxQ9P5Q37TgnL6JN>, 28.07.2019.

<sup>629</sup> Nevşehir Belediyesi, “2015-2019 Stratejik Plan”, (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/u0SdU+Nevsehir\\_Belediyesi\\_Stratejik\\_Plan\\_2015-2019.doc](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/u0SdU+Nevsehir_Belediyesi_Stratejik_Plan_2015-2019.doc), 28.07.2019.

için açılacak olan meslek kurslarının, sosyal sorumluluk gereği değil belediyenin asli görevi olduğu için yapılması gerektiğini belirtmek gerekiyor.<sup>630</sup>

Diğer belediyelerin birçoğunda olduğu gibi Isparta Belediyesi de 2015-2019 Stratejik Plan'da, sakat bireylere verilecek olan rehabilitasyon hizmetinden sadece tıbbi, psiko-sosyal rehabilitasyonu anlamaktadır. Burada işin biraz daha kolayına kaçılarak, sakat yaşlıların rehabilitasyonu için bir merkez kurulmasından bahsedilmiştir. Ancak rehabilitasyonun; tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyondan oluşan bir bütün olduğunu, parçalı bir hizmet anlayışının amacına ulaşamayacağını belirtmek gerekiyor. Stratejik Plan'da yine ayrımcılığı besleyecek olan, sakatlara özgü park yapma projesine yer verildiği görülmektedir.<sup>631</sup> Ancak körler ve fiziksel sakatlıkları olanlar için 2018 yılında sadece 2 kaldırım yapıldığı Rapor'da görülmektedir. Yine körler için trafik sinyalizasyon sisteminin yapılacağı belirtilmiş olmasına rağmen 2016-2018 yılları arasında hiçbir düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir.<sup>632</sup>

### 3.2.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sakatlara yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri başta olmak üzere ne gibi sosyal hizmetler verildiği, stratejik planlar (2007-2011; 2010-2014; 2015-2019), performans programları ve faaliyet raporları üzerinden detaylı bir şekilde incelenmiştir. 2007-2011 Stratejik Planı, 64 stratejik amaç ve 190 stratejik hedeften oluşmaktadır. Bu Planda sakatları doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgilendiren, 4 stratejik amaç ve 4 stratejik hedef bulunmaktadır.<sup>633</sup> 2010-2014 Stratejik Planı, 17 stratejik amaç ve 48 stratejik hedeften oluşmaktadır. Sakatları doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgilendiren, 2

<sup>630</sup> Nevşehir Belediyesi, "2018 Yılı Faaliyet Raporu", (Çevrim içi) [http://nevsehir.bel.tr/images/dosyalar/2018\\_Faliyet\\_Raporu.pdf](http://nevsehir.bel.tr/images/dosyalar/2018_Faliyet_Raporu.pdf), 28.07.2019.

<sup>631</sup> Isparta Belediyesi, "2015-2019 Stratejik Plan", (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/6bjEm+IspartaBelediyesiSP0913.pdf>, 28.07.2019.

<sup>632</sup> Isparta Belediyesi, "2018 Yılı Faaliyet Raporu", (Çevrim içi) <http://www.isparta.bel.tr/uploads/26130f9d-fe9a-4e0d-ad8a-f63edd6f10bf.pdf>, 28.07.2019.

<sup>633</sup> İBB, "Stratejik Plan 2007-2011", (Çevrim içi) 21.08.2019.

stratejik amaç ve 5 stratejik hedef bulunmaktadır.<sup>634</sup> 2015-2019 Stratejik Planı, 17 stratejik amaç ve 97 stratejik hedeften oluşmaktadır. Aynı şekilde sakatları doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgilendiren, 2 stratejik amaç ve 3 stratejik hedef bulunmaktadır.<sup>635</sup>

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan üç stratejik planın misyon ve vizyon tanımlarının karşılaştırmasını yaparak konuyu açıklamak gerekirse, 2007-2011 ve 2010-2014 Stratejik Planları'nın misyonu; "Medeniyetlerin buluşma noktası İstanbul'a karşı tarihi sorumluluğumuzun gereğini yerine getirerek şehrin yaşam kalitesini artırma, özgün kimliğini pekiştirme ve saygın bir dünya kenti haline gelmesine katkı sağlama adına; yerel hizmetleri adaletli, kaliteli, gelişime açık, verimli ve etkili bir yönetim anlayışı ile sunmak." şeklindedir. Bu iki plana ait misyon tanımlamasının içeriği analiz edildiğinde, özellikle "tarihi miras", "yaşam kalitesi", "özgünlük", "saygınlık" ve "yönetim kavramlarının vurgulandığı görülmektedir. Oysa 2015-2019 Stratejik Planı'nda; "Açığa çıkmamış ihtiyaçları karşılayacak hizmetleri, 21. yüzyılın yerel yönetim anlayışına uygun şekilde sunmak, belediye hizmetlerini kurumsal bir anlayışla mükemmelleştirirken şehrin kültürel kimliğini yaşatmak"tan bahsedilmektedir. Buradaki "...açığa çıkmamış ihtiyaçları karşılayacak hizmetleri...sunmak..." ifadesi kendi içerisinde tutarsız bir ifadedir. Zira açığa çıkmamış bir ihtiyaç olmaz. Bunun yerine "yeni açığa çıkan" ifadesinin kullanılması daha uygun olurdu. Ayrıca, süreklilik ve istikrar arz etmesi gereken misyon tanımında köklü bir değişiklik yapıldığını söyleyebiliriz. Ancak, misyon tanımında değişiklik yapılmasını zorunlu kılan sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve teknolojik değişme ve gelişmelerden söz edilmemiştir.<sup>636</sup>

<sup>634</sup> İBB, "Stratejik Plan 2010-2014", (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/tHpaK+stratejikplan10\\_14.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/tHpaK+stratejikplan10_14.pdf), 21.08.2019.

<sup>635</sup> İBB, "Stratejik Plan 2015-2019", (Çevrim içi) [http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/StratejikPlanlamaMd/Documents/2010\\_2014/stratejikplan15\\_19.pdf](http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/StratejikPlanlamaMd/Documents/2010_2014/stratejikplan15_19.pdf), 21.08.2019.

<sup>636</sup> Onur Akçakaya, "Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme", (Çevrim içi) [https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br\\_XTptK8CZ70f0JGX9xErGxAt2SL2arizCD9A3FMfXrWHjFhYfmoIRMVLArBIkU](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br_XTptK8CZ70f0JGX9xErGxAt2SL2arizCD9A3FMfXrWHjFhYfmoIRMVLArBIkU), 07.08.2019.



Aynı şekilde 2007-2011 ve 2010-2014 Stratejik Planları'nın vizyonu; "Türkiye'nin görünen yüzü ve dünyaya açılan penceresi olan İstanbul'u eşsiz mirasına sahip çıkararak, yaşam kalitesi yüksek, sürdürülebilir bir dünya kenti yapan öncü ve önder belediye" iken, 2015-2019 Stratejik Planı'nın vizyon tanımı; "Sürdürülebilir ve yenilikçi çözümlerle hayatı kolaylaştıran, şehircilik ve medeniyet adına küresel değer üreten marka kentin yerel yönetimi" şeklindedir. 2007-2011 ve 2010-2014 Stratejik Planları'nda misyon tanımlamasında yönetişime vurgu yapıldığından, misyon ve aynı zamanda yönetim değerler dizisinin temel ilkeleri olan değerlerin uyumlu olduğu söylenebilir. Aynı plandaki vizyon tanımında ise "kültürel mirasa sahip çıkma", "sürdürülebilirlik", "dünya kenti olma" ve "öncü olma" gibi kavramsal ifadelerle vurgu yapılmakta iken yönetişimden bahsedilmemektedir. Bu bakımdan aynı planlama dönemlerinde vizyon ve değerlerin büyük oranda uyum içerisinde olmadığı söylenebilir. 2015-2019 Stratejik Planı'nda misyon tanımında; "yenilikçilik", "kurumsallık", "gelişim", "kültürel mirasa sahip çıkma" gibi kavramsal ifadelerle vurgu yapılmakta yönetişimden bahsedilmemektedir. Bu bakımdan yönetim değerler dizisinin temel ilkelerinden oluşan değerler ile misyon tanımlamasının büyük oranda uyum içerisinde olmadığı görülmektedir. Aynı plandaki vizyon tanımında ise "sürdürülebilirlik", "yenilikçilik", "küresel değer üretme" ve "marka kent olma" gibi kavramsal ifadelerle vurgu yapılmakta yönetişimden bahsedilmemektedir. Bu bakımdan değerler ile vizyon tanımlamasının büyük oranda uyum içerisinde olmadığı söylenebilir.<sup>637</sup>

Üç döneme ait planlar ile ilgili söylenebilecek bir diğer husus ise; planlar arası bütünleşmenin olmamasıdır. Stratejik planlama mevzuatı büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir ilçe belediyeleri arasında işbirliğine dönük düzenlemeler içermemektedir. Üst ölçekli planlar (Kalkınma Planları, Hükümet Programları) arasında zaman uyumu bulunmamaktadır. Son olarak, kalkınma planları ve hükümet programlarının her üç plana da stratejik çerçeve çizdiği belirtilmesine rağmen, bahsedilen üst planlarda İstanbul'u ilgilendiren amaç, hedef ve öncelikler

---

<sup>637</sup> A.e.

çerçevesinde ve üst plan-alt plan temelinde genel bir hiyerarşik çerçeve çizilmemiştir.<sup>638</sup>

2007-2011 ve 2010-2014 Stratejik Planları'nda yıllık stratejik amaç ve hedef maliyetlendirmesi ve ana hizmet alanları temelli stratejik maliyetlendirme yapılmamıştır. Bu sebeple bu iki stratejik planın ilgili yılların bütçeleri ile ilişkilendirilmesi ve analiz edilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda, belirtilen dönemlerde stratejik plan-bütçe uyumundan söz edilemeyeceği değerlendirilmektedir. 2015-2019 Stratejik Planı'nda ise yıllık stratejik amaç ve hedef maliyetlendirmesi ve ana hizmet alanı temelli stratejik maliyetlendirme yapılmıştır. Ana hizmet alanlarında yer alan stratejik amaç ve hedeflere yönelik mali kaynak ihtiyacı 2015-2019 yılları arasında ortaya konmuş, beş yıllık toplam kaynak ihtiyacı rakamları da belirlenmiştir. Ancak ana hizmet alanlarına yönelik stratejik plan ile bütçe arasında uyumlu bir tablo olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Sosyal hizmetler kalemi için stratejik plandaki kaynak ihtiyacı 1.142.957.175 TL olarak belirlenmişken, bütçeden ayrılan pay neredeyse bunun %20'si olan 260.015.000 TL'dir. Bütçeden aynı ana hizmet alanında mal ve hizmet alımı için ayrılan pay ise 121.542.000 TL gibi çok daha düşük bir seviyede kalmaktadır.<sup>639</sup>

Ayrıca stratejik planlarda, performans göstergelerinin başlangıç (mevcut) değerlerinin yer alması gerekmektedir.<sup>640</sup> 3 döneme ait planların hiçbirinde bu kurala uyulmamıştır. Bunlara ilave olarak, stratejik planlara ait faaliyet raporlarında oldukça fazla sayıda maddi hatalar yapılmıştır. Örneğin 2008 yılı Faaliyet Raporu'nda 2008 yılı İSMEK Kursiyer sayısı, 327.477 kişi olarak verilmiştir. Daha sonraki faaliyet raporlarında ise bu sayı 230.000 kişi olarak düzeltilmiştir. Yine aynı şekilde İSMEK Kurs Merkezi sayılarında, 2015 yılı Faaliyet Raporunda 2013 yılı Kurs Merkezi sayısı 235 olarak verilmiştir. Ancak 2013 ve 2014 yılı Faaliyet Raporlarında bu sayı 238 adettir. 2014 yılı Faaliyet Raporunda istihdamı sağlanan sakat birey sayısı 328

---

<sup>638</sup> A.e.

<sup>639</sup> A.e.

<sup>640</sup> T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, "Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi", (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/xHobQ+Belediyeler\\_Icin\\_Stratejik\\_Planlama\\_Rehberi.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/xHobQ+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf), 03.08.2019.

kişi olarak verilmiş. Ancak 2015-2018 yılları arası Faaliyet Raporları'nda 2014 yılına ait istihdamı sağlanan sakat birey sayısı 181 kişi olarak verilmiştir.<sup>641</sup>

2007 yılı Faaliyet Raporu'nda, "Sakatlara Sunulan Ulaşım Hizmeti Kapsamında Taşınan Kişi Sayısı", 9.294 kişidir. Ancak 2008 yılı Faaliyet Raporu'nda bu yıla ait sayı 11.058 olarak verilmiştir. 2008 yılı Faaliyet Raporu'nda, "Sakatlara Sunulan Ulaşım Hizmeti Kapsamında Taşınan Kişi Sayısı", 2008 yılı için 75.581 kişi olarak verilmiştir. 2008 yılı Faaliyet Raporunun başka bir sayfasında ise bu sayı 83.166 kişi olarak verilmiştir.<sup>642</sup> "Sakatlara Sunulan Ulaşım Hizmeti Kapsamında Taşınan Kişi Sayısı", ifadesine 2007, 2014 ve 2015 yıllarına ait faaliyet raporlarında "yaşlılarda" dâhil edilmiştir. Bu durumda bu üç yılda sunulan hizmetten kaç sakat bireyin yararlandığını bulmak imkânsız hale gelmiştir.<sup>643</sup> 2007-2011 Stratejik Planın'da İSMEK kurslarına, başta sakatlar olmak üzere katılan tüm katılımcıların üretici olmaları ve istihdam edilmelerini kolaylaştırmak amaçlanırken, 2010-2014 ve 2015-2019 yıllarına ait Stratejik Planlarda ise katılımcıların daha çok sosyal ihtiyaçları üzerinde durulmuştur.

### **3.2.4.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2007-2011 Stratejik Planı**

2007-2011 Stratejik Plan çalışmalarına Temmuz 2005 tarihinde başlanılmıştır. Yaklaşık bir yıllık çalışma ile tamamlanan ve 14 Temmuz 2006 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclis toplantısında kabul edilen Plan, İBB'nin ilk stratejik planıdır. 29 Mart 2009 Genel Mahalli İdareler seçimlerinden dolayı bu plan sadece 2007-2009 yılları arasında uygulanmıştır. Herhangi bir "güncelleme" veya "yenileme" işlemine tabii tutulmamıştır.<sup>644</sup>

<sup>641</sup> İBB, "Faaliyet Raporu-2015", (Çevrim içi) [https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb\\_faaliyetraporu2015.pdf](https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb_faaliyetraporu2015.pdf), 21.08.2019.

<sup>642</sup> İBB, "Faaliyet Raporu-2007", (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/XpLyi+2007\\_Faaliyet\\_Raporu.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/XpLyi+2007_Faaliyet_Raporu.pdf), 21.08.2019.

İBB, "Faaliyet Raporu-2008", (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/h45ku+2008\\_Faaliyet\\_Raporu.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/h45ku+2008_Faaliyet_Raporu.pdf), 21.08.2019.

<sup>643</sup> İBB, "Faaliyet Raporu-2014", (Çevrim içi) [https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb\\_faaliyetraporu2014.pdf](https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb_faaliyetraporu2014.pdf), 21.08.2019.

<sup>644</sup> Karaarslan, "Mahalli İdarelerde Stratejik Planlama", (Çevrim içi) 07.08.2019.

Yukarıda diğer belediyelerde de ifade edildiği üzere, bu Plan'da da kavram kargaşasına rastlanmaktadır. Gerek plan gerek program gerekse de raporlarda, “dezavantajlı, özürlü, engelli” kavramları aynı anda kullanılmıştır. Plan'da, “Korunmasız ve dezavantajlı gruplara, kadınlara, çocuklara ve gençlere kültürel, ekonomik ve sosyal avantajlar sunarak kent yaşamı ile bütünleşmelerini; sağlıklı, güvenli yaşam koşulları oluşturarak ve bu yaşam koşullarını koruyarak, geliştirerek sosyal dengeyi sağlamak” şeklinde ifade edilen ve sakatları doğrudan ilgilendiren tek stratejik amaç içerisinde, ne yazık ki “sakat” kavramı hiç geçmemektedir.

“İstanbul'un, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına katkı sağlamak amacıyla mesleki, teknik, sosyal, kültürel ve sanatsal vasıftaki eğitimlere tabi tutulan kişi sayısını her yıl %20 oranında artırmak ve ücretsiz eğitimi yaygınlaştırmak.” stratejik hedefine ait, “2011 yılı sonuna kadar her yıl İstihdama Yönelik Meslek Edindirme Kursları (İYMEK) bünyesinde, istihdamlarının %50'si protokol yapılan kuruluşlarca garanti edilen tüm branşlarda ücretsiz eğitim vermek.”<sup>645</sup> eylemine, 2007-2009 yılları arasındaki faaliyet raporlarının hiçbirinde yer verilmemiştir.

Aynı şekilde, “İstanbul'daki sakatlara toplumsal yaşama tam ve eşit bir şekilde katılımlarını sağlamaya yönelik verilen sosyal ve tıbbi rehabilitasyon hizmetlerinin kapasitelerini 2011 yılı sonuna kadar %200 artırmak” stratejik hedefine ait “2011 yılı sonuna kadar, 1.000.000 İstanbulluyu sakatlar konusunda bilinçlendirmek.”<sup>646</sup> eylemine de raporlarda yer verilmemiştir. Bu durum, planlara uyulmadığını göstermektedir. Ayrıca stratejik hedefte, sakatların sosyal ve tıbbi rehabilitasyonlarına yer verilmiş olmasına rağmen, mesleki rehabilitasyondan hiç söz edilmemiştir. Stratejik hedefte bahsedilmeyen bu konuya, “Özürülülerin toplumda üretken bir rol üstlenebileceklerini göstermek için mesleki eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yürütmek.”<sup>647</sup> stratejik adımında (performans hedefi) yer verilmiştir. Aşağıda Tablo 3-20'de, bu adıma ait performans göstergelerinin skala değerlerinin ise oldukça düşük ve yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle “İstihdam amaçlı diğer

<sup>645</sup> İBB, “Stratejik Plan 2007-2011”, (Çevrim içi) 21.08.2019.

<sup>646</sup> A.e.

<sup>647</sup> İBB, “Stratejik Plan 2007-2011”, (Çevrim içi) 21.08.2019.

kurum ve kuruluşlarla hayata geçirilen ortak proje sayısı'nın, 2008 yılı için 6, 2009 yılı için 8 ve 2010 yılı için 10 adet olarak hedeflenmiş olması mesleki eğitim kursları noktasında Belediye'nin yetersizliğini ortaya koymaktadır.

**Tablo 3-20: 2007-2011 Stratejik Plan'a Ait Stratejik Adım**

Özürülerin toplumda üretken bir rol üstlenebileceklerini göstermek için mesleki eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yürütmek.						
Performans Göstergeleri	Skala	2006 Gerçekleşen	2007 Tahmini	2008 Hedef	2009 Hedef	2010 Hedef
İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin diğer kurumlarıyla ortak geliştirilen sakatlara yönelik meslek edindirme amaçlı verilen eğitimlere katılan kişi sayısı	Kişi	-	150	150	200	250
İstihdam amaçlı diğer kurum ve kuruluşlarla hayata geçirilen ortak proje sayısı	Adet	-	5	6	8	10
İstihdam amaçlı gerçekleştirilen projelerde mesleki eğitim alması sağlanan kişi sayısı	Kişi	-	100	100	150	200

**Kaynak:** İBB, "Stratejik Plan 2007-2011", (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/dWVM+IstanbulBuyuksehirSP20072011.pdf>, 07.08.2019.

2008 Performans Programı'nda, 2006 yılına ait sakat birey sayısı 38.700 olmasına rağmen, 2009 yılı Faaliyet Raporu'nda bu sayı 41.412 olarak verilmiştir. Bu tür hataları bütün stratejik plan ve eklerinde görmek mümkün olsa da, sakat birey sayısında böyle bir hatanın yapılmış olması oldukça üzücüdür.

"Sakatlar ve sakatlık konusunda bilgilendirme yapılan okul sayısı", "Sakatlar ve sakatlık konusundaki okul eğitimleri kapsamında ulaşılan kişi sayısı", "Sakatlar ve sakatlık konusunda okul haricinde eğitim verilen kamu ve özel sektör kuruluşu sayısı", "Sakatlar ve sakatlık konusunda okul haricinde eğitim verilen kamu ve özel sektör kuruluşlarında ulaşılan kişi sayısı"<sup>648</sup> performans göstergeleri, 2008 ve 2009 yıllarına ait Performans Programlarında yer almalarına rağmen, bu göstergelere ait 2008 ve 2009 Faaliyet Raporları'nda herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır.

Stratejik planda, sakatların erişebilirliklerinden anlaşılan tek şey, kavşak ve yaya alanlarının düzenlenmesidir. Toplu taşımaya, fiziksel mekânlara ve bilgiye

<sup>648</sup> İBB, "Stratejik Plan 2007-2011", (Çevrim içi) 21.08.2019.

erişim konusunda herhangi bir amaç belirlenmediği gibi herhangi bir hedefte tespit edilmemiştir.

2009 yılı Performans Programı'nda, "Sakatlar ve Sakatlık Konusunda Gerçekleştirilen, Konferans, Seminer vb. Sayısı"<sup>649</sup> göstergesi ile ilgili 2009 yılı Faaliyet Raporu'nda herhangi bir aksiyon gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca 2009 yılı Performans Programında 2008 yılı tahmini değeri "275" iken, 2008 yılı Faaliyet Raporu'nda gerçekleşen değer "961" olarak verilmiştir. "İletişime Geçilen Kamu Kurum/Kuruluş ve STK Sayısı" performans göstergesi ile ilgili 2008 ve 2009 Performans Programlarında verilen değerler ile ilgili 2008, 2009 yıllarına ait Faaliyet Raporları'nda herhangi bir aksiyona rastlanmamıştır. "Tıbbi rehabilitasyon konusunda danışmanlık hizmeti verilen kişi sayısı" ve "Psikososyal servis konusunda danışmanlık hizmeti verilen kişi sayısı" performans göstergeleri için sadece 2008 yılı performans programında değerlere yer verilmiştir. Ayrıca 2008 ve 2009 yıllarına ait Faaliyet Raporlarında bu göstergelerden hiç bahsedilmemiştir.

"Bilgilendirme-Yönlendirme-Danışmanlık Verilen Kişi Sayısı" performans göstergesi 2008 ve 2009 yıllarına ait Faaliyet Raporları'nda yer alırken, bu gösterge ile ilgili performans programlarında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. "İstihdam konusunda danışmanlık hizmeti verilen kişi sayısı" performans göstergesinde ise tam tersi bir durum söz konusudur. 2008 ve 2009 yılı programlarında bu gösterge yer alırken, 2007, 2008 ve 2009 yıllarına ait Faaliyet Raporlarında herhangi bir bilgi paylaşımı söz konusu değildir. "İstihdam Edilen Sakat Sayısı" performans göstergesine, 2008 ve 2009 yıllarına ait Faaliyet Raporları'nda yer verilmiştir. Ancak bu gösterge ile ilgili 2008 ve 2009 yıllarına ait performans programlarında yer verilmemiştir.

### **3.2.4.2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Planı**

<sup>649</sup> İBB, "Performans Programı 2009", (Çevrim içi) <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/4PnPs+performansprogrami2009.pdf>, 21.08.2019.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan ikinci stratejik plan 2010-2014 yılları arasını kapsamaktadır. Bu stratejik planda ve plana bağlı performans programı ve faaliyet raporlarında mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren hatalar aşağıda belirtilmiştir.

2011 yılına ait Performans Programı'nda, "Sosyal Destek Hizmetleri Konusunda Paydaşlarla, Gönüllülerle İşbirliğini Güçlendirmek" stratejik hedefinde gösterilen performans göstergeleri, hiçbir değişiklik yapılmadan aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 3-21'deki göstergelerde ciddi bir kafa karışıklığı olduğunu belirtmek gerekiyor.

**Tablo 3-21: 2011 Yılı Performans Programı**

Sosyal Destek Hizmetlerinin Etkinliğini Artırmak						
Performans Göstergesi	Skala	2009 Gerçekleşen	2010 Tahmin	2011 Hedef	2012 Hedef	2013 Hedef
STK'lar ve Diğer Paydaşlarla Sakatlara Yönelik Yürütülen Ortak Proje Sayısı	Adet	-	10	15	20	25
Sakatlara Yönelik İşbirliği (Kurum/SSK) İle Yürütülen Proje Sayısı	Adet	-	15	20	30	35
İşbirliği(Kurum/STK) ile Yürütülen Proje Sayısı	Adet	13	15	17	19	20
İşbirliği Yapılan Kurum/Kuruluş ve STK sayısı	Adet	60	70	75	80	84

**Kaynak:** İBB, "Performans Programı 2011", (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/a6Ptw+İBB\\_2011.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/a6Ptw+İBB_2011.pdf), 21.08.2019.

2012 yılında Performans Programında belirlenen göstergelerin büyük bir kısmının 2012 Faaliyet Raporu'nda değerlendirmeye tabi tutulmadığı görülmektedir. 2012 yılı performans programında "Sosyal Destek Hizmetleri Yönetimi" temel hizmet alanında belirlenen toplam 17 performans göstergesinden sadece 14 tanesi faaliyet raporunda değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Faaliyet raporunda değerlendirmeye tabi tutulanlar ise performans programında yer almamıştır (Örnek: İstihdamı Sağlanan Sakat Sayısı).

2013 Yılı Faaliyet Raporu'nda performans değerlendirme raporuna yansıtılan performans göstergelerinin belediyenin yüksek oranda başarı gösterdiği alanlarda olması dikkat çekmektedir. Bu durum faaliyet raporunda değerlendirmeye tabi tutulan hemen hemen bütün temel hizmet alanları için geçerlidir. Ayrıca 2010-2014 süreci için belirlenen performans göstergelerinin, 2014 yılına ait Faaliyet Raporu'nda bütünüyle değil kısmen değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Performans göstergelerinin yansıma oranı bazı alanlarda %50'ler seviyesindeyken, bazılarında bu oranın altına düşmektedir. Bu durum İBB'nin performans notlarının olduğundan yüksek çıkmasına neden olmakta, performans değerlendirmesinin bilimselliğine ve objektifliğine gölge düşürmektedir.<sup>650</sup>

2013 ve 2014 yıllarına ait Faaliyet Raporları'nda "Kurum Geneli ve Ana Hizmet Alanları Bazında Performans Puanları"nda, sakatları ilgilendiren hizmetleri kapsayan "Sosyal Destek Hizmetleri Yönetimi"nin puanı her iki yılda da 85'dir. Ancak 2015 yılı Faaliyet Raporu'nda "Sosyal Destek Hizmetleri Yönetimi"nin puanı 98'e çıkmıştır. Bu artışın nereden ve neden kaynaklandığını açıklayan bir ifadeye rastlanmamıştır.

2010 ve 2014 yıllarına ait Performans Programlarında, "Ekonomik, Hızlı, Güvenli ve Konforlu Ulaşım Hizmeti Sunmak" başlıklı stratejik amaca ait belirlenen "Ulaşım Altyapısını Güçlendirmek" ve "Trafığı Etkin Yönetmek" hedeflerinde, "Sakatlara Uygun Hale Getirilen Kavşak Sayısı" performans göstergesi yer almaktadır. Her iki hedefte aynı olan bu göstergelere ait tahminler ve hedefler ise oldukça farklıdır. Aynı amaç içerisinde yer alan hedeflerden biri de, "Toplu Ulaşımı Yaygınlaştırmak ve Konforunu Artırmak"tır. Burada yer alan, "Sakat Kullanımına Uygun Hale Getirilen Toplu Ulaşım Araç Oranı" performans göstergesinde 2014 yılı için hedeflenen %25'lik oran, ne performans programlarında ne de faaliyet raporlarında kendine yer bulamamıştır. Bırakın oranı, gösterge ile ilgili en ufak bir bahis bile söz konusu değildir.

---

<sup>650</sup> Akçakaya, "Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme", s. 87.



Yine “Sakatlara Yönelik Verilen Eğitimlerin Toplam Seans Sayısı” için Planda 2014 yılı hedefi “3.968.315” olarak belirlenmesine rağmen, 2014 yılı Faaliyet Raporu’nda bu hizmetin gerçekleşme sayısı sadece “854.841”dir. “İstihdam Edilen Sakat Sayısı” göstergesi için 2014 yılı hedefi 917 kişi iken, 2014 yılı Faaliyet Raporu’nda bu sayı “181” kişi olarak gerçekleşmiştir. “Meslek Edinme Amaçlı Eğitimlere Katılan Özürlü Sayısı” göstergesi için 2014 yılı hedefi “2.482” kişi iken, 2014 yılı Faaliyet Raporu’nda bu sayı “719” kişi olarak gerçekleşmiştir. Burada izahı yapılan üç performans göstergesinin, başta körler olmak üzere tüm sakatların mesleki eğitim ve rehabilitasyonlarına ve istihdamlarına olumlu hiçbir katkısının olmayacağı net bir şekilde görülmektedir.

Plan döneminde sakatlar için belirlenen göstergelerden olan “Sakatlara Sunulan Ulaşım Hizmeti Sayısı” için belirlenen 2014 yılı hedefi “167.622” kişidir. 2014 yılı Faaliyet Raporu’nda bu hizmetin gerçekleşme sayısı “148.656”dır. Belediyenin yardım temelli hizmette istenen hedefi yakalama konusunda daha başarılı olduğu görülmektedir.

“Meslek Edindirme Faaliyetlerini Etkinleştirmek ve Yaygınlaştırmak” stratejik hedefi altında yer alan; “İSMEK Kurslarını Tamamlayan Kursiyer Sayısı” performans göstergesi için 2014 yılı hedefi “650.000” kişi olarak belirlenmiştir. Ancak 2014 yılı Faaliyet Raporu’nda bu gösterge, “211.367” kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, “İSMEK Kursiyerlerinden İstihdam Edilenlerin Sayısı” performans göstergesi için “350” kişilik bir hedef koyulmuştur. Ancak bu gösterge ile ilgili 2013 ve 2014 yıllarında gerek Performans Programları’nda gerekse Faaliyet Raporları’nda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. “Sosyal Destek Hizmetleri Konusunda Paydaşlarla, Gönüllülerle İşbirliğini Güçlendirmek” stratejik hedefi altında yer alan; “Kamu Kurum/Kuruluş, STK'lar ile Özürlülere Yönelik Gerçekleştirilen İşbirliği Sayısı” performans göstergesi için 2014 yılı hedefi “161” iken, performans programlarında herhangi bir bilgi yer almazken, sadece 2012 Faaliyet Raporunda, “28” gibi bir sayı yer almaktadır.

### 3.2.4.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

2015-2019 Stratejik Plan’da İmar Yönetimi’ne ait “Kentin Doğal Tarihi ve Kültürel Mirasına Saygılı Bir Anlayışla Sosyal Ekonomik ve Fiziksel Gelişimine Yön Vererek Yaşanabilir Bir Kent Oluşumuna Katkı Sağlamak” stratejik amacını oluşturan hedeflerden hiçbiri sakatları kapsamamaktadır.

2014 yılı Performans Programında Ulaşım Daire Başkanlığı altında Trafik Müdürlüğü’nün Performans Hedef Tablosu’nda, “Sakatlara Uygun Hale Getirilen Kavşak Sayısı” ile Yol Bakım ve Altyapı Koordinasyon Daire Başkanlığı altında Anadolu Yakası Yol Bakım ve Onarım Müdürlüğü’nün Performans Hedef Tablosu’nda “Sakatlara Uygun Hale Getirilen Kavşak Sayısı” aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Aynı performans göstergesinin iki müdürlük tarafından kullanılmasının neden gerekli olduğu bilinmemektedir. Ayrıca son sütunda yer alan 2012 yılı değerinin yanlış yazıldığını da belirtmek isteriz.<sup>651</sup>

**Tablo 3-22: Performans Programı 2014**

Performans Göstergesi	Yıllar	Trafik Müdürlüğü	Anadolu Yakası Yol Bakım ve Onarım Müdürlüğü
Sakatlara Uygun Hale Getirilen Kavşak Sayısı	2012	129	402
	2013	145	30
	2014	150	50
	2015	175	70
	2016	200	50

**Kaynak:** İBB, “Performans Programı 2014”, (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014\\_Yili\\_Performans\\_Progrmi.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014_Yili_Performans_Progrmi.pdf), 21.08.2019.

“Dezavantajlı Grupların Yaşam Kalitesinin Artırılmasına Katkı Sağlayarak Hizmetleri Etkinleştirmek ve Yaygınlaştırmak” stratejik hedefinin altında yer alan performans göstergelerinin büyük bir kısmında program ve raporlar arasında ciddi farklılıklar görülmektedir.

2015-2019 Stratejik Plan’da, 2017, 2018 ve 2019 yıllarına ait Performans Programlarında, “Danışmanlık Verilen Sakat ve Sakat Yakını Sayısı” performans

<sup>651</sup> İBB, “Performans Programı-2014”, (Çevrim içi) [http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014\\_Yili\\_Performans\\_Progrmi.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014_Yili_Performans_Progrmi.pdf), 21.08.2019.

göstergesi ile ilgili herhangi bir bilgi paylaşımı yapılmamasına rağmen, bu yıllara ait faaliyet raporlarında bilgi paylaşımı yapılmıştır. Programda belirtilmeyen göstergelerin raporlarda olması oldukça ilginçtir. Önceki planlarda olduğu gibi bu planda da, “Sakatlara Sunulan Ulaşım Hizmeti Sayısı” performans göstergesi ile ilgili hedefler hemen hemen her yıl büyük oranda tutturulmuştur.

Plan’da “Sakatlara Yönelik Verilen Eğitimlerin Toplam Süresi” ile ilgili olarak her yıl belirlenen hedeflere ulaşamadığını belirtmek isteriz. Örneğin 2015 yılında koyulan hedef “800.000” iken, bu sayı “710.960” olarak gerçekleşmiş; 2016 yılında koyulan “820.000” hedefi, “644.837” olarak gerçekleşmiştir. Stratejik Plan’da 2017, 2018 ve 2019 yılları için koyulan hedefler, ne performans programlarında ne de 2017 ve 2018 yıllarına ait faaliyet raporlarında yer almamaktadır. Bu göstergenin, programda ve raporlarda dikkate alınmamasının sebebi, gerçekleşme oranlarının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır.

“Sakatlara Yönelik Uygun Hale Getirilen Hizmet Binası Oranı” performans göstergesinde 2019 yılı için hedefin yüzde yüzüne ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Ancak 2017 yılında bu orana ulaşıldığını, 2017 yılı Faaliyet Raporu’ndan anlıyoruz. Günümüzde, belediye hizmet binalarının büyük bir kısmında erişilebilirlik sorunlarının devam ettiğini belirtmek gerekir. Buna en güzel örnek, 2018 yılı içerisinde hizmete giren “İBB Bakırköy Ek Hizmet Binası”dır.

Stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarında, “Meslek Edindirme Faaliyetlerini Etkinleştirmek ve Yaygınlaştırma” stratejik hedefine ait “İSMEK Bünyesinde Kurs Verilen Branş Sayısı” performans gösterge hedeflerini veya gerçekleşme oranlarını mukayese etmekte zorlanıldığını, bundan dolayı da aşağıdaki tablonun oluşturulmak zorunda kaldığını belirtmek gerekir.

**Tablo 3-23: İSMEK Bünyesinde Kurs Verilen Branş Sayısı**

<b>Stratejik Plan</b>		
	2015	280 Adet
	2016	290 Adet
	2017	300 Adet
	2018	310 Adet
	2019	320 Adet
<b>Performans Programları</b>		
2015	2013	-
	2014	-
	2015	280
	2016	290
	2017	300
2016	2014 Gerçekleşme	250
	2015 Tahmini Gerçekleşme	338
	2016 Planlanan	390
2017	2015	338
	2016 Tahmini	399
	2017	450
2018	2016	399
	2017 Tahmini	508
	2018	500
2019	2017	508
	2018 Tahmini	695
	2019	705
<b>Faaliyet Raporları</b>		
2015	Tahmini	280
	Gerçekleşen	338
2016	Tahmini	390
	Gerçekleşen	399
2017	Tahmini	450
	Gerçekleşen	508
2018	Tahmini	500
	Gerçekleşen	715

**Kaynak:** İBB, 2015-2019 Stratejik Plan, Performans Programı ve Faaliyet Raporları'ndan Derlenmiştir.

Tablo 3-23'de en dikkat çekici nokta, Stratejik Plan'daki branş sayısının, performans programında ve faaliyet raporunda oldukça farklı olmasıdır. 2015-2019 dönemi içerisinde yapılan incelemelerde, branş sayısındaki bu ani artışa neyin sebep olduğunun yer almadığını belirtmek gerekir.

Planda “Sakat Ulaşımına Uygun Toplu Ulaşım Araç Sayısını Artırmak” stratejik hedefine ait göstergelerden biri de, “Sakat Kullanımına Uygun Hale Getirilen Minibüs Sayısı”dır. Planda her ne kadar 2018 yılında “6.363” minibüsün, sakatların ulaşımına uygun hale getirilerek sorunun halledilmiş olduğu söylene de,

2017, 2018 ve 2019 Performans Programlarında herhangi bir tahmin ve gerçekleşme bilgisi yoktur. Aynı şekilde 2017 ve 2018 yılı Faaliyet Raporları'nın hiçbirinde bu konu ile ilgili bir bilgi paylaşımı yer almamaktadır. Aynı hedef altında yer alan "Sakat Kullanımına Uygun Hale Getirilen Deniz Motoru Sayısı" göstergesi ile ilgili Stratejik Plan'da gösterilen hedeflere bakıldığında, 2016 yılında 100 adet, 2017 yılında 250 adet ve 2018 yılında 393 adet deniz motorunun, sakatların kullanımına uygun hale getirilerek sorunun çözülmesi hedeflenmiştir. Ancak performans göstergeleri ve faaliyet raporları, çizilen bu olumlu tabloyu destekleyecek bilgileri barındırmamaktadır. Stratejik Plan'da erişilebilirlik konusu ile ilgili üzerinde durulacak son gösterge, "Sakatlara Uygun Toplu Ulaşım Araç Oranı (Otobüs, Taksi Dolmuş, Minibüs ve Deniz Araçları)"dır. 2015 yılı için %60 gibi bir oran hedef olarak koyulmuştur. Ancak 2017 yılı Performans Programında bunun gerçekleşmesinin %45'lik bir oranda kaldığı görülmektedir. 2018 yılı Performans Programında %100'nün uygun hale getirileceği planlanmış olmasına rağmen, 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda bu oranın %80'de kaldığı görülmektedir. 2019 yılı Performans Programında ise yine %100'lük bir hedef koyulmuştur. Ancak, İstanbul'da toplu ulaşım araçlarını aktif olarak kullanan biri olarak şunu özellikle belirtmek gerekiyor ki, verilen oranlar gerçeklerden oldukça uzaktır. Ayrıca İBB'nin 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda toplam 5.944 adet otobüs ve metrobüs ile 4.454 adet minibüsün sakat bireylerin erişimine uygun hale getirildiği ifade edilmektedir. İETT ve Otobüs A.Ş. filosunun tamamı, toplam otobüs filosunun ise yaklaşık %95'nin sakat bireylerin kullanımına uygun durumda olduğu iddiası da bir başka sorunlu durumdur.<sup>652</sup>

"STK'lar ve Diğer Paydaşlarla Sakatlara Yönelik Yürütülen Ortak Proje Sayısı", "Sakatlara Yönelik İşbirliği Yapılan Kurum Kuruluş ve STK Sayısı" performans göstergelerine ait performans programlarında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca bu iki gösterge için sadece 2012 yılı Faaliyet Raporu'nda bilgi paylaşımı yapılmıştır. 2017 yılında ismi "Rehabilitasyon Merkezlerinde Verilen Eğitimler" olarak değiştirilen "Beceri Kazandırma ve Mesleki Rehabilitasyon" performans göstergesine ait sayısal değerlere 2015 yılı Faaliyet Raporunda yer

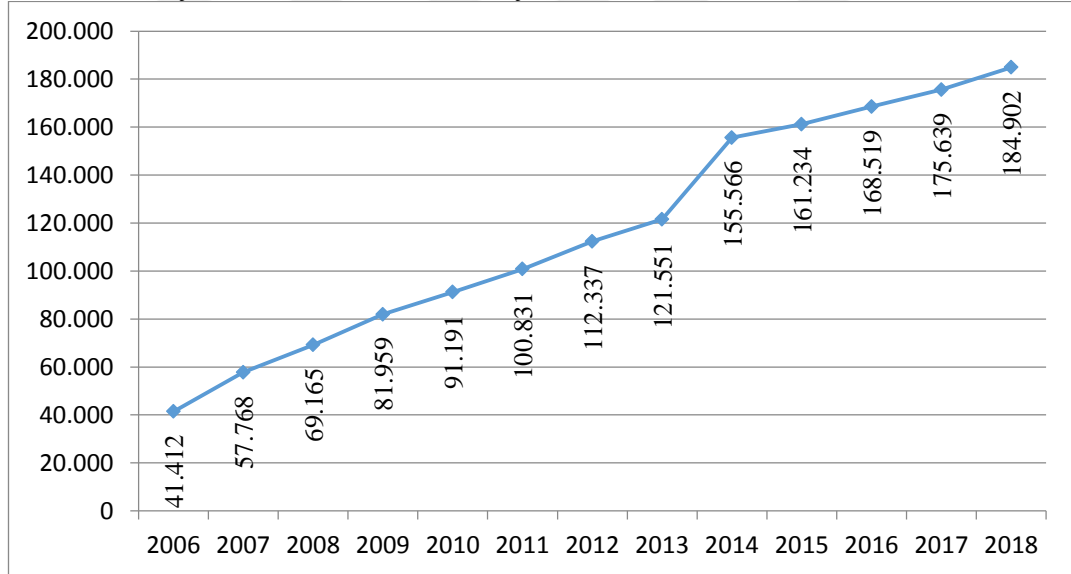
<sup>652</sup> İBB, "Faaliyet Raporu-2018", (Çevrim içi) 05.05.2019.

verilmiştir. Ancak 2011 yılından itibaren verilen bu hizmetin bir önceki stratejik planda (2010-2014) ve eklerinde yer almamış olması çok ciddi bir sorundur.

### 3.2.4.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü ve İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kursları

1994 yılında Sakatlar Koordinasyon Merkezi olarak kurulan, 2006 yılında yeni açılan şubeleri ve çeşitlenen hizmet yapısıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı'na bağlı olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü (İSEM), 27 merkez bina ve 9 irtibat bürosunda hizmet vermeye devam etmektedir.<sup>653</sup> İSEM'in en önemli hizmetlerinden biri, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verileceği sakat bireylerin, İstanbul genelindeki sayısının tespit edilmesidir.

Şekil 3-3: Kayıt Altına Alınan Sakat Sayısı



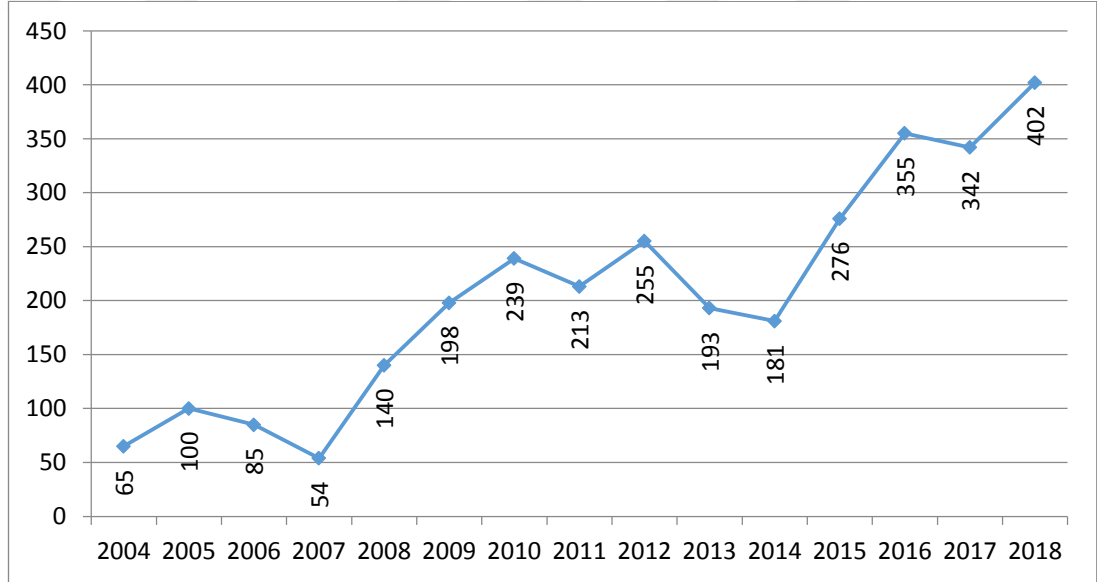
**Kaynak:** İBB 2009-2018 Yıllarına Ait Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Şekil 3-3'de, 2006-2018 yıllarına ait İSEM'e kayıtlı sakat birey sayıları yer almaktadır. Ancak faaliyet raporlarının hiçbirinde sakatlar kendi içinde gruplara ayrılarak listelenmemiştir. Kısacası İstanbul'da kaç kör bireyin yaşadığını, bunların demografik özelliklerinin neler olduğunu bilme şansı maalesef bulunmamaktadır.

<sup>653</sup> İBB, "Engelliler Müdürlüğü", (Çevrim içi) [http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/engelliler\\_mudurlugu/engellibrosur\\_2017.pdf](http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/engelliler_mudurlugu/engellibrosur_2017.pdf), 17.10.2018.

2009-2018 yıllarına ait faaliyet raporlarından derlenerek oluşturulan Şekil 3-3'e göre, 2018 yılı itibariyle İstanbul'da yaşayan sakat birey sayısı 184.902 kişi olarak görülmektedir ve bu sayının tahmini olarak %7,5'unu kör bireyler oluşturmaktadır. 15 milyon nüfusa sahip bir şehir için binde 12'lik bir sakat sayısının tespit edilmiş olması çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. 2006 yılından 2018 yılına kadar olan 12 yıllık sürede yaklaşık 145.000 sakat bireyin tespit edilebilmiş olması, şehirde yaşayan sakatlara ulaşılamadığını göstermektedir. Dolayısıyla verilecek hizmetlerin hedefine ulaşmasını da beklemek anlamsız olacaktır.

**Şekil 3-4: İstihdam Edilen Sakat Sayısı**



**Kaynak:** İBB 2007-2018 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Şekil 3-4'de, İSEM tarafından istihdama kazandırılan sakat birey sayıları yer almaktadır. 2004 yılından 2018 yılına kadar olan 15 yıllık sürede, İstanbul genelinde istihdama kazandırılan sakat birey sayısının toplamı 3.098 kişidir. Şekil, İBB'nin ve İSEM'in planlı bir istihdam politikasına sahip olmadığını göstermektedir. İstihdam edilenlerin yıllar bazında dağılımlarının dalgalı olmasında bunun bir başka kanıtıdır. Yine istihdam edilen sakat bireylerin; sakatlık grupları, yaş, cinsiyet, sakatlık oranı ve hangi iş ve mesleklerde istihdam edildiklerine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sakat bireyin işe yerleştirildikten sonra o işyerinde ne kadar süre çalıştığı, kendi mesleğini yapıp yapmadığı, sakatlığa dayalı ayrımcılığın olup

olmadığı, mesleki eğitim ve sakatlık durumuna uygun işler verilip verilmediği İSEM tarafından takip edilmemekte ve sakat bireyler sorunları ile tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

İSEM'in söylemleri ve uygulamaları iki farklı olumsuz düşünceyi temsil etmektedir. Bunların birincisi, yardım sever, korumacı ve vesayetçi temelli eylemler yoluyla İSEM ile sakat gruplar arasında bağımlılık ilişkilerinin pekiştirilmesidir. İkincisi ise, toplumla bütünleşme sorumluluğunun sakat kişilerin omuzlarına yüklenmesidir. Birinci olumsuz düşünce, Alo 153 hizmetidir. Alo 153, İstanbullu sakatlara kentte gidecekleri yerlere ulaşabilmeleri için arayabilecekleri bir telefon numarası sunar. Bu numara arandığında, Büyükşehir Belediyesi'nin temin edeceği bir minibüs ile sakat bireyin istediği mekâna ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu hizmetin sunulma biçimi, sakat kişiyle belediye arasında, bireyin evinden her çıkmak istediğinde belediyeyi aramasının ve minibüsün gelmesini beklemesinin gerektiği bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Aynı zamanda hizmetin pratikte sağlanmasında da pek çok mâni söz konusudur. Belediyedeki tasarruf tedbirleri çerçevesinde minibüslerin sayısındaki kesinti sonrasında, milyonlarca bireyin yaşadığı bir kentte bu hizmetten kimlerin hangi kıstaslara göre yararlanacağı konusunda büyük bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Durum böyle olunca mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetine katılmak isteyen kör bireylerin İSEM'in ulaşım hizmetinden yararlanarak, eğitim verilecek yere ulaşmasını beklemek hayal olacaktır.<sup>654</sup>

İkinci olumsuz düşünce ise, toplumla bütünleşmenin sakat bireyin elinde ve sorumluluğunda olduğu düşüncesidir. Bu durum İSEM'in iş arayan sakat birey ile işveren arasında yaptığı aracılık hizmetinde özellikle göze çarpmaktadır. İstihdam hizmetinin iki yönü, sorumluluğun sakat bireyin omuzlarına yıkılmasında özel bir rol oynar: İlk olarak, istihdama yapılan sürekli vurgu, sanki sakat kişi iş bulduğunda tüm dertleri ve sorunları ortadan kalkacakmış gibi bir hava yaratır. Bir iş görüşmesinde nasıl giyinileceğinden ve nasıl davranılacağından söz edilir. Çalışmaya hazır olup olmadığına dair şüpheleri tümüyle geride bırakmış olmak, sakat kişiden beklenen

---

<sup>654</sup> Sibel Yardımcı, Dikmen Bezmez, "Muhtaç" ile "Vatandaş" Arasında Türkiye'de Sakat Öznelliği Üzerine Bir Tartışma", **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:126, 2013, s. 112.



önemli bir ilk adımdır. “Gerçekten çalışmaya hazır mısınız, iş hayatının gerektirdiği düzenliliği ve sabrı gösterebilecek misiniz?” şeklindeki ifadeler, kurumun el broşürlerinde yer almaktadır. Oysa bireyin çalışmaya başlayınca sağlık ve esenlik açısından ne durumda olacağını kestirebilmesi, sakat olan kişiler kadar, olmayan kişiler için de çok kolay değildir. Fakat burada niyet yeterli olmayıp bir de ispat istenir. İşveren işe alacağı sakat bireyin hem çalışmaya niyetli, hem de yeterli güce sahip biri olduğunu bilmek isteyecektir. Özetle, iş bulmak ve kendi sakatlığını aşmak, bireyin “doğru” şeyleri yapmasına bağlıymış gibi gösterilmektedir.<sup>655</sup>

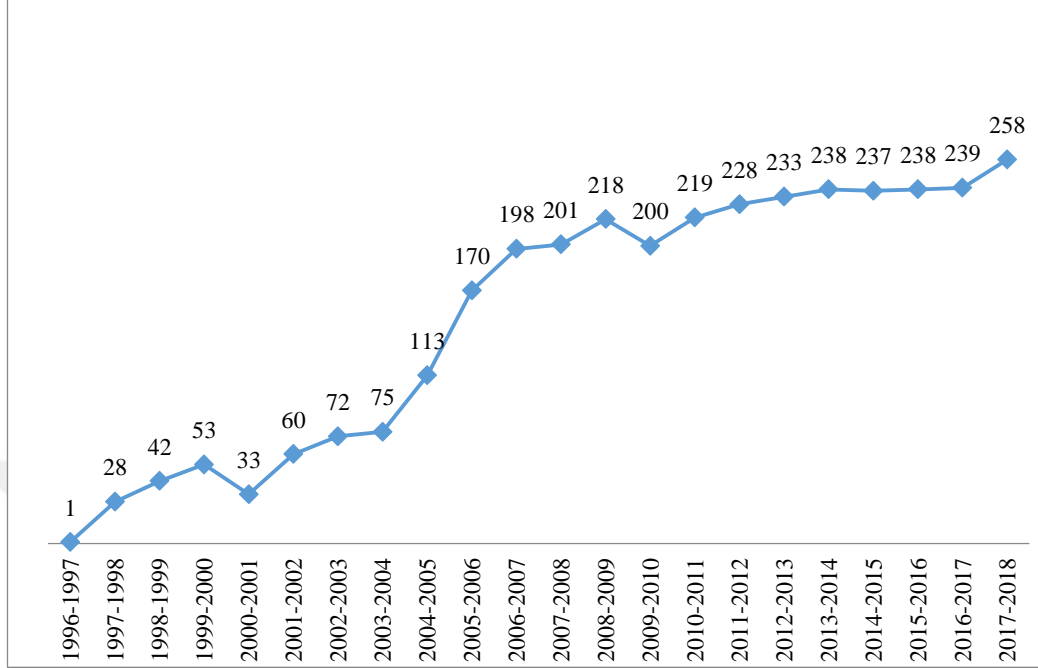
Türkiye genelinde birçok belediye tarafından sanat ve meslek kursları adı altında birçok uygulama bulunmaktadır. Bu kursların büyük bir çoğunluğu sanatsal içeriği yoğun faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu kurslara devam eden gerek gören bireyler gerekse kör bireyler, genellikle boş zamanlarını değerlendirmek, hobi edinmek ve sosyal çevre kazanmak adına bu kurslara iştirak etmektedirler. Kurs katılanların bu düşünceye sahip olmasının en önemli sebeplerinden biri, kurs içeriklerinin bunu teşvik edecek şekilde belirlenmesidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, sanat ve meslek kurslarını, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununa göre düzenlemektedir. 1996 yılında kurulan İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (İSMEK), İBB İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü’ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.<sup>656</sup>

---

<sup>655</sup> A.e., s. 113-114.

<sup>656</sup> İBB, İSMEK, (Çevrim içi) <http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/file/ekitap/ismekcatalogweb.pdf>, 21.03.2017.

**Şekil 3-5: İSMEK Kurs Merkezi Sayıları**



**Kaynak:** 2007-2018 Yıllarına Ait İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

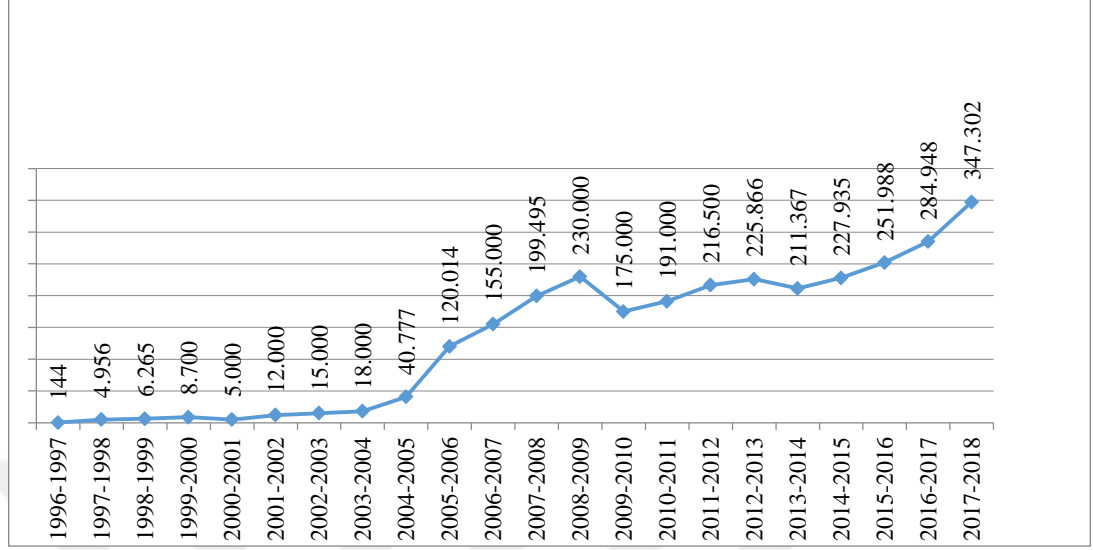
Şekil 3-5’de görüleceği üzere 1996-1997 döneminde 1 kurs merkezi ile İstanbullulara hizmet vermeye başlayan İSMEK, 2017-2018 döneminde 258 kurs merkezi ile hizmetini sürdürmektedir. İSMEK, 2005-2006 eğitim döneminden itibaren sakatlara mesleki eğitim hizmeti vermeye başlamıştır.<sup>657</sup> Bugün sayısı sadece 5 adet olan merkezlerde (Fatih, Ümraniye, Arnavutköy, Beyoğlu ve Gaziosmanpaşa) sakatlara yönelik hizmetler verilmektedir.<sup>658</sup> İSMEK’in ayrımcılığı da körükleyen yaklaşım içerisine girerek sakatlara yönelik mesleki eğitim kurs hizmetlerini sadece 5 merkez ile sınırlandırması kabul edilebilecek bir şey değildir.<sup>659</sup>

<sup>657</sup> İlkur Akalın, “İSMEK’in Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eğitimleri”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, s. 225.

<sup>658</sup> Sedat Murat, “Genel Olarak Özürlülere Yönelik Çalışmalar ve İSMEK Örneği”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 56, 2009, s. 77.

<sup>659</sup> Ersöz, “Türkiye’de Belediyelerin Meslek ve Beceri Edindirme Kursları ve İstihdam”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

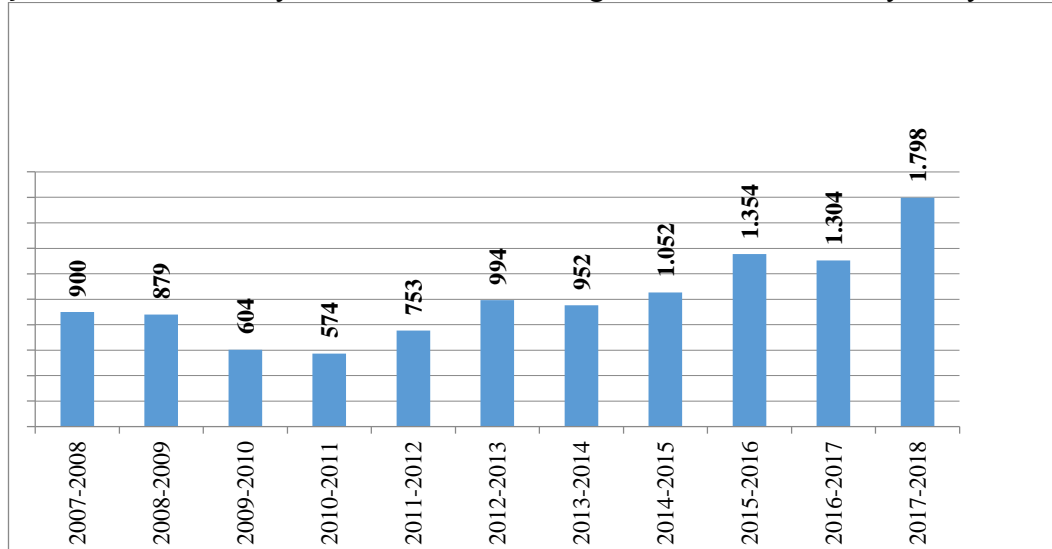
**Şekil 3-6: İSMEK Kursiyer Sayıları**



**Kaynak:** 2007-2018 Yıllarına Ait İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Şekil 3-6'da görüleceği üzere 1996-1997 döneminde 144 kişi ile İstanbullulara hizmet vermeye başlayan İSMEK, 2017-2018 döneminde 347.302 kişiye hizmet vermeye devam etmektedir. 2005-2006 döneminde kursiyer sayısı ile büyük bir sıçrama yapan Kurumun, son dönemde de benzer bir sıçramayı yaptığı görülmektedir. Bu artışlarda branş sayısının yanında kurs merkez sayısının da artışı etkili olmuştur.

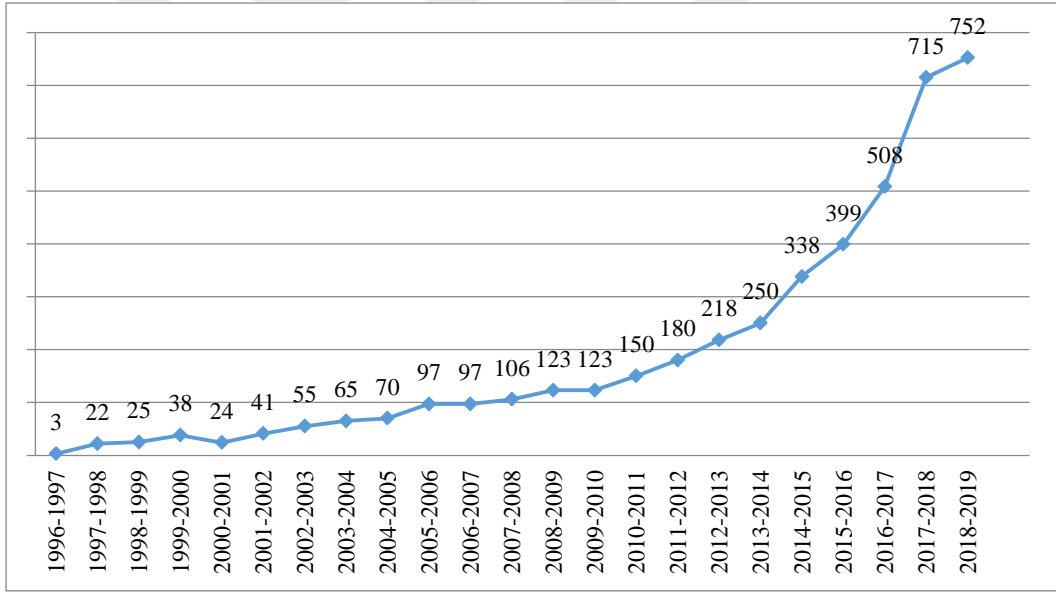
**Şekil 3-7: Sakat Bireylere Yönelik Mesleki Eğitime Katılan Kursiyer Sayısı**



**Kaynak:** 2007-2018 Yıllarına Ait İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Şekil 3-7’de İSMEK tarafından 2007 yılından 2018 yılına kadar sakat bireylere yönelik mesleki eğitimlere katılan kursiyer sayıları yer almaktadır. İstanbul genelinde 5 kurs merkezinde verilen mesleki eğitimlere katılım gösteren sakat birey sayısı oldukça düşük seviyededir. Vasıf düzeyleri düşük olan sakat bireylerin, vasıflı hale gelmelerinde bu eğitimlerin inkâr edilemez bir önemi vardır. Ancak katılım sayılarına bakıldığında zaman bu algının yeterince benimsenmediği görülmektedir. 2017-2018 yılında İSMEK kurslarına katılan kursiyer sayısı 347.302 kişidir. Ancak İSMEK’in sakat bireylere yönelik mesleki eğitim kurslarına katılan kursiyer sayısı ise sadece 1.798 kişidir.

**Şekil 3-8: İSMEK Kurs Programları**



**Kaynak:** 2007-2018 Yıllarına Ait İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Şekil 3-8’de görüleceği üzere 1996-1997 döneminde 3 program ile eğitime başlayan İSMEK<sup>660</sup>, 2018-2019 yılında yaygın ve yetişkin eğitimlerini 242 kurs merkezinde, 752 program ve 307 branşta vermektedir. İSMEK 1996 yılından bugüne kadar 2 milyon 600 bin kişiye ulaşmıştır.<sup>661</sup> Eğitim verilen branşlara bakıldığında zaman: “El Sanatları”, “Türk-İslam Sanatları”, “Müzik Eğitimi”, “Dil Eğitimi”,

<sup>660</sup> İBB, “Stratejik Plan 2007-2011”, (Çevrim içi) 21.08.2019.

<sup>661</sup> İSMEK, “Tarihçesi”, (Çevrim içi) <https://www.ismek.ist/tr/kurumsal.aspx>, 07.05.2019.

“Bilgisayar Teknolojileri”, “Mesleki ve Teknik Eğitimler”, “Sağlık ve Spor” ve “Kısa Süreli Eğitimler” ana gruplarından oluşur.<sup>662</sup>



---

<sup>662</sup> Sedat Murat, “İSMEK’in Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eğitimleri”, **2. Yetişkin Eğitimi Sempozyumu: Küreselleşme ve Yerelleşme Çerçevesinde Yetişkin Eğitimi Bildirileri 10-11 Mayıs 2008**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2008, s. 108.

**Tablo 3-24: İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Eğitim Durumları (2007-2016)**

Yıl		Okur Yazar	İlköğretim	Lise	Ön Lisans	Lisans	Y.Lisans	Doktora
2007-2008	Kör	9	28	33	3	2	0	0
	Sakat Toplam	11	80	65	3	9	1	0
2008-2009	Kör	28	119	90	8	7	2	0
	Sakat Toplam	91	397	324	2	3	8	1
2009-2010	Kör	12	68	89	1	9	3	0
	Sakat Toplam	180	531	423	1	7	18	0
2010-2011	Kör	13	65	101	9	2	2	0
	Sakat Toplam	193	531	492	3	7	9	0
2011-2012	Kör	16	86	97	1	6	5	0
	Sakat Toplam	151	552	464	7	7	18	0
2012-2013	Kör	12	84	109	6	3	2	0
	Sakat Toplam	304	544	523	4	34	14	1
2013-2014	Kör	10	90	134	8	4	2	2
	Sakat Toplam	207	704	584	97	147	23	9
2014-2015	Kör	8	84	126	49	55	5	0
	Sakat Toplam	375	1.132	1.045	288	45	44	2
2015-2016	Kör	9	85	138	47	52	4	0
	Sakat Toplam	195	1.148	895	258	343	50	3
2007-2016	Kör	117	709	917	202	40	25	2
	Sakat Toplam	1.707	5.619	4.815	1.023	1.282	185	16

**Kaynak:** İSMEK'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.

Tablo 3-24'de görüleceği üzere İSMEK kurslarına katılan körlerin %41'nin lise mezunu, %32'sinin ise ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. İSMEK kurslarına katılan körlerin eğitim durumlarının oldukça yüksek bir oranda olduğunu belirtmek gerekiyor.

**Tablo 3-25: İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Kursu Tercih Sebepleri (2007-2016)**

Yıl	Sakatlık Durumu	Aile bütçesine katkı sağlamak	Arkadaş ve çevre edinmek	Bir sanat ve meslek branşında öğrenim görmek	Boş vakitleri değerlendirilmek	İş/Atölye kurmak	Kendimi Geliştirmek	Mesleğimde İlerlemek	Yeni bir meslek edinmek
2007-2008	Kör	0	1	3	4	0	61	2	4
	Sakat	2	1	6	16	0	124	6	14
2008-2009	Kör	10	10	11	38	1	122	16	66
	Sakat	20	23	61	218	2	349	55	208
2009-2010	Kör	6	23	11	49	3	68	12	30
	Sakat	31	109	73	299	12	491	63	232
2010-2011	Kör	2	9	7	57	0	77	30	40
	Sakat	36	39	48	341	1	523	100	317
2011-2012	Kör	4	6	9	45	4	120	15	38
	Sakat	29	35	61	282	16	597	83	236
2012-2013	Kör	2	7	16	31	1	84	31	56
	Sakat	30	28	60	320	4	662	106	300
2013-2014	Kör	3	1	18	55	1	119	8	39
	Sakat	14	30	83	414	13	607	73	255
2014-2015	Kör	12	8	33	64	2	82	59	68
	Sakat	105	73	275	671	43	1.113	347	666
2015-2016	Kör	16	11	32	68	8	60	57	85
	Sakat	101	55	222	549	50	1.087	317	567
Toplam	Kör	55	76	140	411	20	793	230	426
	Sakat	368	393	889	3.110	141	5.553	1.150	2.795

**Kaynak:** İSMEK'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.

Tablo 3-25'de görüleceği üzere, İSMEK'i yeni bir meslek edinmek veya ilerlemek amacıyla tercih eden kör katılımcılar, kursiyerlerin %30'luk kesimini oluşturmaktadır. Diğer katılımcılara göre biraz yüksek olan bu oran, körlerin bu kurslara istihdam amaçlı katılım sağladıklarını göstermesi açısından yeterli bir oran

değildir. Kör kursiyerler, daha çok kendilerini geliştirmek ve boş vakitlerini değerlendirmek gibi sosyal amaçlı olarak bu kurslara katıldıklarını, %56'lık bir oran ile belirtmişlerdir. Bu durum, İSMEK'in mesleki eğitim ve rehabilitasyon anlamında kör bireylere çok fazla bir katkısının olmadığını göstermektedir.<sup>663</sup>

**Tablo 3-26: İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Çalışma Durumları (2007-2016)**

Yıl	Çalışma Durumu	Kör	Sakat Toplam
2007-2008	Çalışıyor	21	46
	Çalışmıyor	54	123
<b>Toplam 2007-2008</b>		<b>75</b>	<b>169</b>
2008-2009	Çalışıyor	65	174
	Çalışmıyor	209	762
<b>Toplam 2008-2009</b>		<b>274</b>	<b>936</b>
2009-2010	Çalışıyor	59	295
	Çalışmıyor	143	1.015
<b>Toplam 2009-2010</b>		<b>202</b>	<b>1.310</b>
2010-2011	Çalışıyor	54	268
	Çalışmıyor	168	1.137
<b>Toplam 2010-2011</b>		<b>222</b>	<b>1.405</b>
2011-2012	Çalışıyor	66	302
	Çalışmıyor	175	1.037
<b>Toplam 2011-2012</b>		<b>241</b>	<b>1.339</b>
2012-2013	Çalışıyor	54	283
	Çalışmıyor	192	1.311
<b>Toplam 2012-2013</b>		<b>246</b>	<b>1.594</b>
2013-2014	Çalışıyor	0	2
	Çalışmıyor	290	1.771
<b>Toplam 2013-2014</b>		<b>290</b>	<b>1.773</b>
2014-2015	Çalışıyor	99	730
	Çalışmıyor	140	2.189
	Öğrenci	89	374
<b>Toplam 2014-2015</b>		<b>328</b>	<b>3.293</b>
2015-2016	Çalışıyor	107	617
	Çalışmıyor	135	1.998
	Öğrenci	95	333
<b>Toplam 2015-2016</b>		<b>337</b>	<b>2.948</b>

**Kaynak:** İSMEK'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.

<sup>663</sup> İSMEK'ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.



Tablo 3-26’da görüleceği üzere 2007-2016 yılları arasında İSMEK kurslarına katılan kör kursiyerlerin yaklaşık %75’nin herhangi bir işte çalışmadıkları görülmektedir. Aynı şekilde bu oran tüm sakatlık gruplarında da oldukça yüksektir. Bu durum başta körler olmak üzere sakatlar arasında işsizlik oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kursiyerler iş durumlarını “çalışmıyor” olarak belirterek İBB’den istihdam noktasında yardım talep etmektedirler.

**Tablo 3-27: İSMEK Kurslarına Katılan Körlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları (2007-2016)**

Yıllar		20 Yaş Altı	20-30 Yaş Arası	30-40 Yaş Arası	40-50 Yaş Arası	50-60 Yaş Arası	60 Yaş Üstü
2007-2008	Kör	5	4	1	2	3	0
	Sakat Toplam	6	2	4	0	6	1
2008-2009	Kör	49	130	51	32	11	1
	Sakat Toplam	165	386	202	113	50	20
2009-2010	Kör	46	75	45	18	16	2
	Sakat Toplam	231	460	273	192	111	43
2010-2011	Kör	68	76	49	17	5	7
	Sakat Toplam	267	474	323	177	95	69
2011-2012	Kör	39	91	61	23	17	10
	Sakat Toplam	209	424	289	220	139	58
2012-2013	Kör	58	83	53	33	12	7
	Sakat Toplam	287	468	357	242	137	103
2013-2014	Kör	71	78	59	35	33	14
	Sakat Toplam	282	472	373	317	224	105
2014-2015	Kör	71	134	56	38	13	16
	Sakat Toplam	402	1.066	784	603	313	125
2015-2016	Kör	59	143	52	52	22	9
	Sakat Toplam	286	920	692	596	314	140
2007-2016	Kör	476	854	437	25	132	66
	Sakat Toplam	2.165	4.752	3.327	2.470	1.389	664

**Kaynak:** İSMEK’ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.

Tablo 3-27’de yer alan İSMEK kurslarına katılan körlerin yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir; 20 yaş ve altı 476 (%21,5), 20-30 yaş arası 854 (%38,5), 30-40 yaş arası 437 (%20), 40-50 yaş arası 250 (%11), 50-60 yaş arası 132 (%6), 60 yaş ve üzeri 66 (%3) kişidir.<sup>664</sup> Bu oranlara bakarak, kurslara iştirak eden körlerin ağırlıklı genç körlerden oluştuğunu belirtmek gerekiyor.

İSMEK’in gerek sakatlar merkezinde gerekse sivil toplum kuruluşları ile birlikte düzenlemiş olduğu kurslara katılan körlerin hiçbirinin hayatında öncekine göre bir değişiklik olmadığı ve istihdam konusunda körlere yönelik ciddi bir ilerleme kaydedilmediği noktasında bir algının olduğunu belirtmek gerekir. İlk hizmetine “Meslek Edindirme Kursları” adıyla başlayan merkezin, daha sonra “Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları” adını alması<sup>665</sup> ve eğitim verilen branşlara bakıldığı zaman çoğunluğunun müzik eğitimi, sağlık ve spor<sup>666</sup> kurslarından oluşması, merkezin İstanbul’da yaşayan kör ve görenlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonları noktasında herhangi bir kaygı veya sorumluluk taşımaya niyetli olmadığını göstermektedir.<sup>667</sup>

### 3.2.5. Erişilebilirlik

Toplumsal yaşama katılımın birinci şartı mekâna ulaşmak ve mekânı kullanabilmektir. Kamusal alanlar, binalar, yollar, kaldırımlar, toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri ve işyerleri dâhil tüm kapalı ve açık alanlar ile bilgi ve iletişim teknoloji ve araçlarının erişilebilir olması, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmanın doğrudan ve dolaylı gereklilikleri arsındadır. Erişilebilirlik için evrensel tasarım ilkelerinin göz önüne alınarak yapılacak olan ürün, hizmet ve ortamların, tüm insanlar tarafından mümkün olan en geniş ölçüde kullanılabilir olacağını belirtmek gerekiyor. Böylece sakat bireylere özgü düzenleme yapma gereği

<sup>664</sup> İSMEK’ten Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 13.07.2016.

<sup>665</sup> Ozana Ural, “Türkiye’de Yetişkin Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceği”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, s. 28.

<sup>666</sup> Murat, “İSMEK’in Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eğitimleri”, s. 108.

<sup>667</sup> Ersöz, “Türkiye’de Belediyelerin Meslek ve Beceri Edindirme Kursları ve İstihdam”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

ortadan kalkmış olacaktır. Sakatlar için erişilebilirliğin sağlanması konusu; BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme, Avrupa Leipzig Şartı, Avrupa Kentsel Şartı, ve AB direktifleri gibi birçok uluslararası belgede yer almaktadır.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine kör bireylerin ulaşmasında, erişilebilirlik sorunu önemli bir yere sahiptir. Erişilebilirlik, 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinde; “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, sakatlar tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, erişilebilirlik; fiziksel mekânlara, ulaşım hizmetlerine ve bilgiye erişimi kapsamaktadır. Erişilebilirlik sorununun, hem merkezi yönetim hem de belediyeleri ilgilendiren yönü bulunmaktadır. Ancak ulaşım hizmetleri ağırlıklı olarak yerel yönetimlerin yetki alanına girdiğinden erişilebilirlik sorunu bu bölümde incelenecektir.

Türkiye’de erişilebilirlik kavramı hukuk sistemine ilk kez 1997 yılında 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile girmiştir. Ancak 1997 yılından 2005 yılına kadar söz konusu düzenleme ne merkezi yönetimi ne de yerel yönetimleri harekete geçirmemiş ve oldukça az mesafe katedilmiştir. 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un ulaşılabilirlikle ilgili bölümleri 2005’ten bu yana üç defa değişikliğe uğramıştır. Ulaşılabilirlikle ilgili hükümler, sakat bireyler hakkındaki mevzuat bakımından en çok değişikliğe uğrayan hükümlerden biri olmuştur.<sup>668</sup>

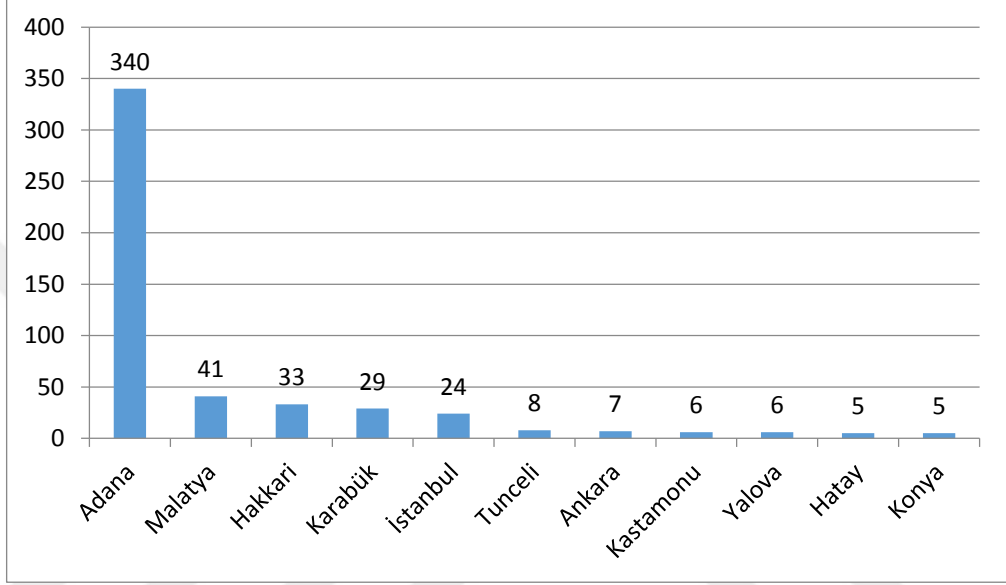
20 Temmuz 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği”ne göre, erişilebilirlik standartlarının uygulanmasını izleyen ve denetleyen bir komisyon çalışmalarına başlamıştır.<sup>669</sup> TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu”nda, illerde kurulan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları’na (EİDK) 2 yıllık sürede yapılan

<sup>668</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 62, 66.

<sup>669</sup> Resmi Gazete, “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği “, (Çevrim içi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm>, 29.07.2019.

müracaat sayısı sadece 531, EİDK'ların 81 ilde aldığı karar sayısı ise sadece 2.273'tür. İzleme formu doldurulma sayısı ise 34.835'dir Bu verilerin illere göre detaylı dağılımları ise aşağıda Şekil 9'da verilmektedir.

**Şekil 3-9:** Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarına Yapılan Başvuru Sayısının Dağılımı



**Kaynak:** TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”, s. 55.

Yukarıda Şekil 3-9'a göre vatandaşlar tarafından en çok Adana'daki EİDK'ya müracaat yapılmıştır. Toplam 11 ilde 5 ya da 5'den daha fazla, 18 ilde 4 veya 4'den daha az ve 52 ilde ise hiçbir müracaatın yapılmadığı görülmüştür. EİDK'ya İstanbul ilinden sadece 24 vatandaşın müracaat etmesini izah etmek mümkün değildir.

### 3.2.5.1. Ulaşım

Sakat bireyler, ulaşım hizmetlerinden yararlanırken bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Toplu taşıma araçlarındaki düzenlemelerin raylı sistemlerle sınırlı kalması, sakat bireylerin entegre bir toplu taşıma hizmetinden yararlanmasını engellemektedir. Karayolu taşımacılığı kapsamındaki otobüs, metrobüs, minibüs ve dolmuş gibi türlerinde, sakat bireylere yönelik hizmetler oldukça yetersizdir. Bazı belediyelerin, sakatlara yönelik servis hizmetinin ise kapsadığı kişi ve alan sayısı oldukça dardır. 2002 yılında TÜİK tarafından “Türkiye Özürlüler Araştırması”na

göre kör bireyler, buldukları çevrede sakatlığına uygun toplu taşıma hizmetlerinin olup olmadığı ile ilgili soruya, %65,2 ile hayır cevabını vermiştir. Burada diğer bir önemli sonuç, %21,5'nin bu hizmetin varlığından haberdar olmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında, uygun toplu taşıma hizmetinin olmaması, gerek merkezi gerekse yerel yönetimler tarafından verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmakta çok büyük bir sorun olarak ortada durmaktadır.<sup>670</sup>

2010 yılında yapılan “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması”nda katılımcıların %72,1'i şehir içi toplu taşıma araçlarında sakat bireylere uygun düzenlemeler yapılmadığı için kullanamadıklarını belirtmişlerdir.<sup>671</sup> TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu”nda, Türkiye’de toplu taşımada kullanılan otobüslerden sadece %7'sinde körlere yönelik sesli anons sistemi bulunduğu belirtilmiştir. Aslında Türkiye genelinde büyük bir fırsat yakalanmış, ancak bu fırsat hizmete dönüştürülmemiştir. 12.417 otobüsün büyük bir kısmı (8.094 adedi), 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun çıktıktan sonra, bir başka deyişle otobüslerin ulaşılabilir olması gerektiğine dair düzenleme yapıldıktan sonra satın alınmıştır. Bu durum, kanunların tek başına beklenen değişimleri gerçekleştirmek için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.<sup>672</sup>

Ayrıca 12 Temmuz 2006 tarih ve 2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 5378 sayılı Kanunun geçici 2'nci maddesinde belirtilen uygulamaların gerçekleştirilmesi noktasında özellikle yerel yönetimlere görevler yüklemiştir. Belediyelerin kısa, orta ve uzun vadeli eylem planlarını hazırlarken Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standartlarına uyulması istenmektedir. Aynı Genelge’de kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan kamu binalarının sakat bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi de istenmektedir.<sup>673</sup>

---

<sup>670</sup> TÜBİTAK, “Türkiye Özürlüler Araştırması 2002: İkincil Analizi”, (Çevrim içi) 22.08.2017.

<sup>671</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması 2010”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

<sup>672</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 70-72.

<sup>673</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

### 3.2.5.2. Fiziksel Mekân

Türkiye’de sakat bireylerin fiziksel mekânlara erişim sorunu, ilk defa 3194 sayılı İmar Kanunu’na 1997 yılında eklenen madde ile gündeme gelmiştir. Bu madde ile “fiziksel çevrenin sakat bireyler için erişilebilir ve yaşanılabilir olması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü’nün (TSE) ilgili standardına uyulması zorunlu” hale getirilmiştir.<sup>674</sup>

TSE’nin sakat bireylerin ve özellikle kör bireylerin ulaşılabilirlikleri ile ilgili standartları aşağıda verilmiştir;

- “TS 9111: Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri”,
- “TS 12576: Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları”,
- “TS 12460 Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları”,
- “TS ISO 23600: Görme engelliler ile görme ve işitme engelliler için yardımcı mamuller-Yaya trafik ışıkları için sesli ve hissedilebilir sinyaller”,
- “TS ISO 23599: Görme Özürlü veya Az Görenler İçin Yardımcı Mamuller-Hissedilebilir Yürüme Yüzeyi İşaretleri” ve
- “TS 13536: TS ISO 23599 uygulamasına yönelik tamamlayıcı standart”.<sup>675</sup>

BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşmesi’nin 9. maddesinde “tesislere ve hizmetlere erişimi sağlamak” ifadesi, Engelliler Hakkında Kanun’da sadece tesisler zikredilmiştir. Diğer taraftan, Engelliler Hakkında Kanun’da, bu konu ile ilgili herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır. Yaptırım eksikliğinin varlığı, kamu kurum

<sup>674</sup> A.e.

<sup>675</sup> A.e.

ve kuruluşlarını erişilebilirlik düzenlemelerini yapma konusunda vurdumduymazlığa sevk etmektedir. İşin ilginç yanı, Türkiye’de bakanlıklara ait kamu binalarının kaç tanesinin ulaşılabilir olduğuna dair kesin rakamlara ulaşılamamaktadır.<sup>676</sup> Erişilebilirlik standartlarını ve tasarımlarda uyulması gereken kuralları belirleyen TSE’nin bile hizmet verdiği 63 hizmet binasının büyük bir çoğunluğunun erişilebilir olmadığı görülmektedir. Standartları belirleyen bir kurumun belirlediği standartlara uymamasını açıklamak oldukça güçtür. Zaten standartların bir kısmı Uluslararası Standart Organizasyonu’ndan (ISO) bir kısmı ise Avrupa Standart Organizasyonu’ndan (EN) tercüme edilmiştir.<sup>677</sup>

12.08.2008 tarihli Başbakanlık Talimatı, fiziksel mekânlara ulaşım ile ilgili mevzuat hükümlerine yeniden dikkat çekmiştir. Yapılan düzenlemelerin standartlara uygun olmadığı belirtilmiştir. Ancak, tüm ısrar ve uyarılara rağmen merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında işbirliği sağlanamamıştır. Pek çok ilde yapılan düzenlemeler kullanılabilir olmaktan uzaktır. Bunun en önemli sebebi, yeterli teknik personelin olmaması, bilgi ve bilinç düzeyinin düşük olması, yeterli finansal kaynağın sağlanamaması ve mevzuattan kaynaklan sorunlardır.<sup>678</sup>

2010 yılında yapılan “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması”nda katılımcıların %70,1’i kamu binalarında sakat bireylere yönelik gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılmadığını, bundan dolayı ulaşımında zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların %77,3’ü ise, kamuya açık yerlerde ulaşılabilirlik konusunda zorluk yaşadıklarını net bir şekilde belirtmişlerdir.<sup>679</sup>

---

<sup>676</sup> Eşit Haklar İzleme Derneği (ESHİD), **Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri: 2011 İzleme Raporu**, s.18.

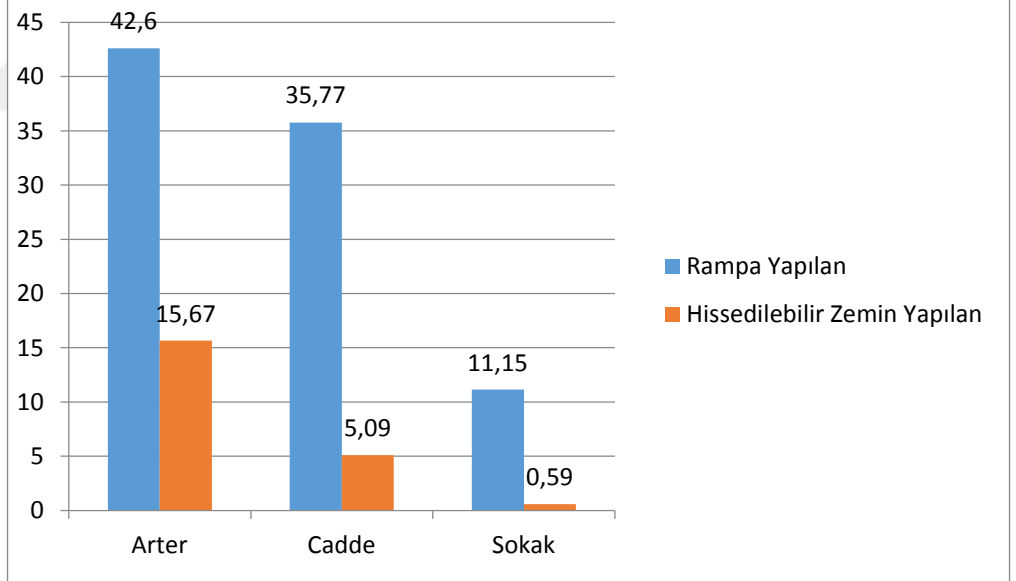
<sup>677</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, s. 68-80.

<sup>678</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”, (Çevrim içi) 21.07.2019.

<sup>679</sup> T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması 2010”, (Çevrim içi) 21.03.2017.

TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu”nda, 46 il belediyesinin Belediye hizmet binalarında, kör bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı %7,14 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır. Yine aynı izleme raporuna göre, 41 belediyenin sorumlu olduğu arter, cadde ve sokaklarda erişilebilirlik oranları oldukça düşüktür. Kısacası erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılma oranında arterden sokağa doğru azalan bir grafiğin ortaya çıkması, başta fiziksel sakatlık yaşayan bireyler olmak üzere sakat bireylerin evlerinden dışarıya çıkamayacaklarını ortaya koymaktadır. Zira evlerinden dışarı çıkan herkesin önce sokaktaki bu engelleri aşması ve sonra da ulaşım, eğitim, istihdam, sağlık vb. hakları kullanma aşamasında karşılaçacakları diğer engelleri bertaraf etmeleri gerekmektedir.

**Şekil 3-10:** Türkiye’de Arter, Cadde ve Sokakların Ulaşılabilirlik Oranları (%)



**Kaynak:** TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”, s. 67.

Yukarıdaki Şekil 3-10’da yer alan bilgilerin elbette birden fazla anlamı olabilir. Bunlardan birincisi, arter, cadde ve sokaklar üzerinde seçim yapılarak tercihin arterlerden yana kullanılmış olmasıdır. Diğerisi ise, fiziki koşulların rampa ya da hissedilebilir zemin yapımına elverişli olmama ihtimalidir. Öte yandan 2013 ile



2014 yıllarında elde edilen verilere göre yaya yolları bakımından ilerleme oranları ve analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 3-28:** 2013-2014 Yılı Verilerine Göre Yaya Yollarının Mukayeseli Analizi (%)

	2013	2014
Rampa Bulunan Yaya Yolu	16,40	18,60
Hissedilebilir Zemin Bulunan Yaya Yolu	2,53	3,92

**Kaynak:** TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”, s. 67.

Tablo 3-28’e göre rampa ve hissedilebilir zemin bulunan yaya yollarının ilerleme hızları incelendiğinde ortaya çıkan tablo oldukça düşündürücüdür. Zira bir yıl içinde rampa yapılan yaya yolunda sadece %2,20 ve hissedilebilir zemin yapılan yaya yolunda ise %1,39’luk gibi bir ilerleme söz konusudur ve oranlar oldukça düşüktür. Ayrıca yeni yapılan binaların projelerinde, merdiven girişlerinde rampa ve asansör olmasına rağmen, binaların yapımı bittikten sonra, hareketliliği kolaylaştıran bu uygulamaların yer almadığı görülebilmektedir. Örneğin; ortopedik sakatlara yönelik açık alanlarda yapılan rampa düzenlemelerinin, çoğunlukla devamlılığının ve standartlara uygunluğunun sağlanamadığı görülmektedir. Bir diğer örnek ise, kör bireylere yönelik olarak yaya kaldırımlarında yapılan kabartma yürüme yollarının, bir ağaç, çöp tenekesi ya da kent mobilyası ile son bulmasıdır. Tüm bu sorunlar; evden çıkamayan kör bireyin okula gidememesine, okula gidemediği için eğitim alamamasına, eğitim alamadığı için işe yerleşmemesine, işe yerleşemediği için üretici olamamasına neden olmaktadır.<sup>680</sup>

### 3.2.5.3. Bilgiye Erişim

Erişilebilirlik konusunda üzerinde durulması gereken konulardan biri de bilgiye erişimin önündeki mânilerdir. Bilgiye erişim konusu özellikle bilgisayar

<sup>680</sup> TOHAD, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”, s. 67.

kullanımı ve web erişilebilirliği konusunda yoğunlaşmaktadır.<sup>681</sup> 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşme, bilişim erişilebilirliğini emretmektedir. Ancak Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonu'nca yapılan denetlemeler; yalnızca binalar, açık alanlar ve toplu taşıma araçları ile sınırlıdır.<sup>682</sup> Uluslararası Engelli Hakları İzleme Örgütü'nün 2007 Avrupa Raporu'nda; "Türkiye'de web erişilebilirliği henüz bir konu olarak ilgi çekme aşamasında dahi değildir, resmi kurum web siteleri de dâhil olmak üzere bütün web alanında erişilemezlik norm durumundadır." ifadelerine yer verilmektedir.<sup>683</sup>

2010 yılında Başbakanlık Özürsümler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan "Özürsümlüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi" araştırmasında, kişisel deneyime dayalı olarak, örneklem grubunun;

- "%65,2'si iletişim ve bilişim araç ve hizmetlerinin erişilebilirliğine yönelik makul düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle zorluk yaşadığını",
- "%66,2'si kamusal bilgilendirmelerden sakatlara uygun bir şekilde yapılmadığı için haberdar olamadığını",
- "%53,2'si kamu kurumlarına başvurduğunda sakatlığına uygun iletişim araçlarıyla ilgili düzenlemeler olmadığı için ihtiyaç duyduğu bilgiye erişemediğini",
- "%54,4'ü kamu kurumlarının web sitelerinde sakatlara uygun iletişim biçimlerini içeren yönlendirmeler olmadığı için istediği bilgiye erişemediğini" belirtmiştir.<sup>684</sup>

TOHAD tarafından 2014 yılında yayımlanan "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"ndaki araştırma sonuçlarına göre Türkiye'deki kamu

<sup>681</sup> T.C. Başbakanlık Özürsümler İdaresi Başkanlığı, "Özürsümlüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması, 2010", (Çevrim içi) 21.03.2017.

<sup>682</sup> Halis Kuralay, "Bilişimsel Erişilebilirliğin Yaygınlaşması İçin Bir Model Önerisi", **Uluslararası Sakatların Sosyal Refahı Açısından Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kongresi 9-11 Ekim 2015**, Ed.: Hafize Keser, Yakup İçingür, Mehmet Kurt, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.:2, 2016, s. 319.

<sup>683</sup> Uluslararası Engelli Hakları İzleme Örgütü, "Regional Report of Europe 2007", (Çevrim içi) [http://idrmnet.org/images/IDRM\\_Europe\\_2007.pdf](http://idrmnet.org/images/IDRM_Europe_2007.pdf)., 23.11.2017.

<sup>684</sup> Argun Akdoğan vd., "Araştırma Sonuçlarının Açıklanması ve Tartışılması", **Özürsümlüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu 3-5 Kasım 2010**, Ankara, ÖZİDA, 2010, s. 54-55.

kurum ve kuruluşlarında, kör bireyler için teknik altyapıya uygun olan web sayfası oranı %5-10 arasındadır. Üniversitelerde ise kör bireyler bakımından teknik altyapıya uygun web sayfası oranı %13,46'dır.<sup>685</sup>

Bilgiye erişimi sağlayan bir diğer uygulama da kabartma ve sesli kitaplardır. Türkiye'de bugün hâlâ kabartma ve sesli kitapların üretilip dağıtıldığı merkezi düzeyde ulusal bir körler kütüphanesi bulunmamaktadır.<sup>686</sup> Türkiye'de sesli kitap sayısı, 1.700'ü Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde olmak üzere tahminen 3.000 civarındadır.<sup>687</sup> Oysa Recording For The Blind'a bakıldığında, sesli ve kabartma kitapların sayısı 1 milyona yaklaşmaktadır.<sup>688</sup> Amerikan Ulusal Körler ve Fiziksel Sakatlar Kütüphanesi'nde ise yer alan sesli ve kabartma bütün kitap ve diğer materyallerin kataloglardaki toplam sayısı 368.000 sayısına ulaşmıştır.<sup>689</sup>

### **3.3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KÖRLERE İLİŞKİN MESLEKİ EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ**

#### **3.3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Doğuşu**

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), “kişilerin toplumsal farklılaşma temeline dayanarak, kamusal alanda ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere meydana getirdikleri bağımsız, gönüllü kuruluşlardır.”<sup>690</sup> Dernekler, vakıflar, inisiyatifler, serbest çalışma grupları ve platformlardan oluşan hükümet dışı güçleri, STK olarak kabul edilmektedir. STK'ların temel ilkeleri; “hak temelli çalışmaları esas alması,

<sup>685</sup> TOHAD, **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: “Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler”**, s. 84-101.

<sup>686</sup> Halil Köseler, “Kütüphanecilik Hizmetlerinin Neresindeyiz?”, (Çevrim içi) <http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/190-kuetuephanecik-hzmetlernn-neresndeyz>, 23.04.2016.

<sup>687</sup> Altınok, **Karanlığın Rengi Beyaz**, s. 150.

<sup>688</sup> Şevket Köseoğlu, “Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KITABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

<sup>689</sup> Halil Köseler, “Kütüphanecilik Hizmetlerinin Neresindeyiz?”, (Çevrim içi) 23.04.2016.

<sup>690</sup> Ergün Yazıcı, “Engellilere İlişkin Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları: İzmir İli Bakımından Bir Değerlendirme”, (Çevrim içi) <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/yazici.pdf>, 23.07.2019.

her türlü ayrımcılığı ve şiddeti reddetmesi, insan hak ve özgürlüklerini savunması, devlet ya da devletler dâhil her türlü politik güç odağından bağımsız olması ve gönüllülük esasına göre çalışmaları sürdürmesidir.”<sup>691</sup> Geçen yüzyılın sonlarına doğru, sivil toplum kuruluşları da pek çok ülkede sosyal vasıflı politikaları taşıyan kuruluşlar arasına katılmıştır. Günümüzde kamu ve özel sektörlerin yanında giderek etkinleşerek artık üçüncü bir sektör olarak da algılanan bu kesim, kamusal sosyal politikaları destekleyerek güçlendirmektedir.<sup>692</sup>

Toplum tarafından uygun olmayan sıfatlar ile etiketlenen ve toplumdan dışlanan sakat bireyler, sosyal devlet uygulamaları ve sosyal hakların yaygınlaşması ile birlikte dışlanma tehlikesinden uzaklaşmışlardır. Sakat bireylerin kendi haklarını savunmak için harekete geçmeleri, sakatlık hareketinin günümüze değin üç aşamadan geçerek gelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu aşamalar, sakat hakları hareketinin gelişimine ve sakatlık politikalarının oluşturulmasına önemli katkı sağlamıştır.<sup>693</sup>

İlk aşamada azınlık olarak kabul edilen sakat bireyler baskı altına alınmışlardır. Sorunlarının çözümü için tıbbi bir model oluşturulmuştur.<sup>694</sup> Daha sonra tıbbi modelin sorunları çözmek yerine sorunun bir parçası olduğu anlaşılınca 1970’li yıllardan itibaren tıbbi modelden uzaklaşmış ve sosyal modelin oluşumu sağlanmıştır. Sakat bireylerin ekonomik yetersizliklerine vurgu yapan, eğitim, sağlık, istihdam gibi sosyal hakların sağlanması için gerekli kanuni, siyasal ve idari önlemlerin alınmasını ilke edinen sosyal modelden sonra,<sup>695</sup> üçüncü aşamada sakat bireyler, insan hakları modelinin oluşumunu sağlamışlardır. Bu isimlendirmede

---

<sup>691</sup> TOHAD, “Hak Savunucuları: Sivil Toplum Kuruluşları”, (Çevrim içi) <http://www.tohad.org/tohad/hak-savunuculari-sivil-toplum-kuruluslari/>, 25.07.2019.

<sup>692</sup> Altan, **Sosyal Politika**, s. 23.

<sup>693</sup> Çağlar, **Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Sakatların Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri**, s. 18.

<sup>694</sup> Arıkan, “Sosyal Model Çerçevesinde Engelliliğe Yaklaşım”, (Çevrim içi) 23.09.2018.

<sup>695</sup> Okur, Erdugan, “Özürülüler İdaresi Başkanlığı Sosyal Haklar ve Özürülüler: Özürülülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, (Çevrim içi) 11.12.2017.

sakatlara yönelik politikaların devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından insan hakları ekseninde gerçekleştirilmesi etken olmuştur.<sup>696</sup>

Sakat bireylerin, STK'lerden beklentileri konusu BM'nin 09 Aralık 1975 tarihindeki toplantısında kabul edilen, Sakat Kişilerin Hakları Beyannamesi'nde ifade edilmiştir. Beyannamenin 12. maddesinde “sakat kişiler hakları ile ilgili her konuda, her zaman kendilerine ait kuruluşlarla istişarelerde bulunabilmelidirler” şeklinde yer alan cümle, STK'ların sakat bireylerin yaşamını iyileştirmede doğrudan sorumlu olduğunun göstergesidir.<sup>697</sup>

BM Genel Kurulu'nda 20 Aralık 1993 tarihinde kabul edilen Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Hakkında Standart Kurallar, taraf devletlere sakatların milli, bölgesel ve yerel düzeylerde kendilerini temsil edebilmeleri için sakat bireylerle ilgili karar alırken sakat STK'larının tavsiye niteliğindeki rollerini tanımlarını ve sakat bireylerle ilgili organizasyonların kurulmasını, güçlendirilmesini, onların ailelerini ve savunucularını da kapsayacak şekilde desteklenmesi rolünü yüklemektedir. Taraf devletler hükümet politikalarının şekillenmesinde sivil toplum kuruluşlarının katkılarını sağlamalıdır. Çünkü bu kuruluşların sakatlara yönelik politikaların geliştirilmesinde yükümlülükleri bulunmaktadır.<sup>698</sup>

2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 4. Maddesinde; “sakat bireylere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde sakat bireylerin, ailelerinin ve sakatları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanmasının esas olduğu” ifade edilmektedir.<sup>699</sup>

---

<sup>696</sup> Berkün, “Özürlüleri İstihdamında Ev Esaslı Tele Çalışma (Evde Tele Çalışma): Bursa İli Belediyelerinden Örnekler”, (Çevrim içi) 17.07.2016.

<sup>697</sup> Hilal Onur İnce, **Engelli Hakları Bağlamında Belediyeler: Ankara İl Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme**, TÜBİTAK Proje Kodu:112K149, Ankara, 2014, s. 44.

<sup>698</sup> United Nations, “Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities”, (Çevrim içi) <https://www.un.org/development/desa/disabilities/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities.html>, 21.06.2019.

<sup>699</sup> Winter, “Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi”, (Çevrim içi) 13.06.2017.

BM Sakatların Haklarına İlişkin Sözleşmesi, sakat bireylerin haklarını, toplumla bütünleşmelerini ve korunmalarını sağlayan düzenlemelerin yer aldığı en önemli belgedir. Sözleşme, taraf devletlere sivil toplum kuruluşları konusunda bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu yükümlülükler başlıca şöyle ifade edilebilir: Sözleşme, Standart Kurallara benzer şekilde, taraf devletlere sakat sivil toplum kuruluşlarının kurulmasını sağlama, sosyal politikalarla ilgili kararları onlara danışma ve onları karar alma süreçlerine dâhil etmek gibi yükümlülükler getirmektedir.<sup>700</sup> Söz konusu hüküm, sakat bireylerin sadece dernek benzeri STK'lar bünyesinde örgütlenmesi değil, aynı zamanda çalışma hayatına bireysel veya kuracakları örgütler vasıtasıyla girebilmelerini de devlet garantisi altına almayı sağlamıştır.<sup>701</sup>

### 3.3.2. Körler ve Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan itibaren sakat hakları konusundaki dernek ve vakıfların sayısında çeşitli nedenlerle önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu artışta, alt sakatlık gruplarının kendi durumlarının farkına varmaları yanında genel amaçlı derneklerin yanı sıra eğitim, istihdam, erişilebilirlik gibi özel sorunların çözümüne ilişkin alan örgütlenmelerinin kurulmaya başlaması sebep olmuştur. AB fonlarının yaygınlaşması, proje temelli STK’ların sayısını artırmıştır. Ayrıca 5253 sayılı Dernekler Kanununun tek konfederasyon ve her alanda tek federasyon zorunluluğunu ortadan kaldırarak, son derece düşük üye sayısına sahip olan derneklerde yönetimde profesyonellik uygulamasının yolunu açması da, dernek sayısının artışında önemli bir etkidir.<sup>702</sup>

<sup>700</sup> Laden Yurttagüler, Alper Akyüz, “Gönüllülük ve Katılım”, (Çevrim içi) <https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/01/31/GONULLU.pdf>- 27.07.2019.

<sup>701</sup> Yazıcı, “Engellilere İlişkin Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları: İzmir İli Bakımından Bir Değerlendirme”, (Çevrim içi) 23.07.2019.

<sup>702</sup> Engelliler Konfederasyonu, “Engelliler Konfederasyonu 4. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu: 11 Ocak 2014-28 Ocak 2017”, (Çevrim içi) 26.08.2019.

Türkiye’de konfederasyonlar en az üç federasyonun, federasyonlar ise kuruluş amaçları aynı olan en az beş derneğin bir araya gelmesi ile kurulmaktadır.<sup>703</sup> Türkiye’de Türkiye Sakatlar Konfederasyonu ve Engelliler Konfederasyonu olmak üzere sakatlarla ilgili 2 konfederasyon bulunmaktadır. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu; Görme Engelliler Federasyonu, Türkiye Ortopedik Engelliler Federasyonu, Türkiye Sağırklar Milli Federasyonu, Zihinsel Özürlüler Federasyonu ve Spastik Çocuklar ve Erişkinler Dernekleri -Cerebral Palsy- Federasyonu olmak üzere 5 federasyondan oluşmaktadır. Engelliler Konfederasyonu ise; Türkiye Körler Federasyonu, Zihinsel Engelliler Federasyonu, Engelli Hakları Federasyonu, Samsun Engelliler Federasyonu, Doğu Akdeniz Engelli Dernekleri Federasyonu ve Demokratik Engelliler Federasyonu olmak üzere 6 federasyondan oluşmaktadır. Aşağıda Tablo 3-29’da, Türkiye’de faal olan ve en aktif şekilde faaliyet gösteren körlere ait dernek ve vakıfların isimlerinden bazılarına yer verilmiştir.

Türkiye’de sakat nüfus içindeki sayıları bir hayli düşük olmasına rağmen kör bireyler, örgütlenme bilinç düzeyi en yüksek grubu oluşturmaktadır. Aynı zamanda hak temelli mücadele konusunda bütün dünyada ve Türkiye’de başı çekmektedir.<sup>704</sup>

---

<sup>703</sup> T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Üst Kuruluş Kurma”, (Çevrim içi) <https://www.siviltoplum.gov.tr/ust-kurulus-kurma>, 21.06.2019.

<sup>704</sup> A.e.

**Tablo 3-29: Türkiye’de Körlere Ait Faal Sivil Toplum Kuruluşları Listesi**

Sıra No	Kurum Adı	Faaliyet İli
1	Altı Nokta Körlere Derneği	Ankara
2	Beyaz Baston Görme Engelliler Derneği	Antalya
3	Çağdaş Görmeyenler Derneği	İzmir
4	Görme Özürlüler Derneği	İstanbul
5	Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği	Ankara
6	Görmeyenleri Koruma Derneği	İzmir
7	Görsem Görme Engelliler Dayanışma Derneği	Eskişehir
8	Körlere Eğitim ve Kalkındırma Derneği	İstanbul
9	Evrensel Görme Özürlüler Derneği	Ankara
10	Türkiye Beyazay Derneği	İstanbul
11	Türkiye Görme Engelliler Derneği	İstanbul
12	Uygar Görme Engelliler Derneği	Bursa
13	Körlere Eğitim ve Destek Derneği	İstanbul
14	Altı Nokta Körlere Vakfı	İstanbul

**Kaynak:** Gelir İdaresi Başkanlığı ve Sivil Toplum İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün web sitelerinden derlenmiştir. (Çevrim içi) <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi>; <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler>, 27.07.2019.

Türkiye’de dernek verilerine ilişkin bilgiler kısaca şöyledir: Faal dernek sayısı, 117.660 adettir.<sup>705</sup> Faal derneklerin yerleşimlerine göre inceleme yapıldığında ise, %34,70’nin Marmara Bölgesinde olduğu görülmektedir.<sup>706</sup> Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımında, sakat derneklerinin sayısı 1.383’tür. Bu sayı toplam dernek sayısının %1,18’e denk gelmektedir.<sup>707</sup>

Körlere ile ilgili sivil toplum kuruluşları; istismarcı, korumacı ve demokratik örgütlenme türü olarak üç şekilde örgütlenmektedirler. Kör bireylerin kendileriyle ilgili derneklerde, kuruluşlarda yönetime girdiği, dernek içinde söz ve karar sahibi

<sup>705</sup> T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Faal ve Fesih Dernek Sayıları”, (Çevrim içi) <https://www.siviltoplum.gov.tr/faal-ve-fesih-dernek-sayilari>, 21.06.2019.

<sup>706</sup> T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Derneklerin Bölgelere Göre Dağılımı”, (Çevrim içi) <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-bolgelere-gore-dagilimi>, 21.06.2019.

<sup>707</sup> T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı”, (Çevrim içi) <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi>, 21.06.2019.



olduğu tek örgütlenme türü demokratik örgütlenme türüdür.<sup>708</sup> Kör bireylerin örgütlenme modelinde dünya çapında dikkat çeken bir başka örgütlenme türü ise, bu örgütlerin kör bireyler adına mı, yoksa kör bireyler tarafından mı kurulduklarıdır. Bugün bu iki örgütün amaçları ve çalışma biçimleri doğal bir işbölümü sürecinde tanımlanmış ve karşılıklı olarak birbirlerini destekledikleri bir örgütsel sürece girilmiştir. Bunun en güzel örneği Amerikan Körler Konseyi ve Ulusal Körler Federasyonu'dur. Türkiye'de süreç hak temelli örgütleri dernek, federasyon ve konfederasyon altında birleştirirken, hizmet temelli örgütleri vakıf altında birleştirmiştir.<sup>709</sup>

### **3.3.3. Sivil Toplum Kuruluş'larının Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Başarısızlık Nedenleri**

STK'ların yapmış oldukları faaliyetler sonucunda, körlerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmaları ve istihdamları noktasında kayda değer bir başarı yakalanamamıştır. Günümüzde STK'ların artan önemine rağmen, Türkiye'de bu kuruluşların önlerinde katetmeleri gereken uzun bir yolları bulunmaktadır. STK'ların mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini yerine getirmede karşılaştıkları sorunların birçok sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerden bazılarını aşağıda açıklayarak, konunun anlaşılması sağlanacaktır.

Bu sebeplerden bir tanesi, örgütlenmede yaşanan sorunlardır. Örgütlenmenin önündeki en büyük engel ise eğitimsizliktir. Eğitim olanaklarından yararlanma düzeyi düşük olan sakat bireyler, örgütlenmenin kendi yaşamında yaratacağı olumlu sonuçların farkına varamamakta ve örgütlenme bilincine erişememektedirler. Bir başka engel, toplumsal yapının demokrasiye olan inancıdır. Örgütlenme ve hak arama konularına yasa dışı bir etkinlik olarak bakılan toplumlarda örgütlenme sağlıklı bir şekilde gerçekleşmemektedir. Sakat bireylerin

<sup>708</sup> Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, "Türkiye'de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Sorunlar ve Çözüm Arayışları", (Çevrim içi) <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiyede-hak-temelli-stoler.pdf>, 26.08.2019.

<sup>709</sup> Engelliler Konfederasyonu, "Engelliler Konfederasyonu 4. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu: 11 Ocak 2014-28 Ocak 2017", (Çevrim içi) 26.08.2019.

büyük bir çoğunluğunun ilçe ve köylerde yaşıyor olmalarından dolayı iletişimin yeterli olmaması örgütlenme önündeki başka bir engeldir.<sup>710</sup>

Türkiye’de son yıllarda sakat bireylerin örgütlenme talebini düşüren bir başka sorunda, Türkiye’de kamu hizmetlerinin sakat bireylere indirimli sunulması yanında evde bakım parası ve sakatlık aylığının örgütlenmeye ve yeni kazanımlar elde etmek için mücadele etme isteğini ortadan kaldırmasıdır. Örgütlenmeleri halinde bu olanakları kaybedeceklerini düşünen sakat bireyler, kendilerine bu imkânları sağlayanlara minnet duygusu içerisinde edilgen bir vaziyette yaşamayı tercih etmektedirler.<sup>711</sup>

STK’ların örgütlenme sorunlarından bir diğeri de özellikle AB üyelik süreciyle birlikte kurulan STK’ların, sorun alanlarından ve hedef kitlelerinden koparak, emeklerini ve zamanlarını kaynak kovalamaya sarf etmeye başlamalarıdır. Adına “projecilik” denilen bu anlayış sonucunda STK’lar arasında fonlar üzerinden bir rekabet oluşmaktadır. Proje hazırlayıp fon alabilen STK “başarılı”, alamayan ise “başarısız” görüldü ve böyle nitelendirildi. Sonuçta pek çoğu çeşitli nedenlerle başarısız olarak kapılarına kilit asma noktasına gelmektedirler. Bu duruma düşmelerinin temel nedenlerinden biri, kamuoyunun ve kamu kuruluşlarının dikkatini çekecek vasıfta projeler geliştirip, bunlara yeterli maddi kaynak yaratmakta başarısız olmaları ve karşılaşılan pek çok bürokratik ve sosyal sorun ile yüz yüze gelindiğinde akılcı ve çağdaş yöntemlerle bu sorunların üzerine gidilemeyişidir.<sup>712</sup>

STK’ların kamu sorumluluğunda olan alanlara girerek bu görev ve hizmetleri, kendilerinin yerine getirmeye çalışmaları da bir başka sorunlu alandır. Bazı STK’ların bütün enerji ve birikimlerini bu işler için harcamaları, örneğin kör çocuklar için okul yaptırımları, STK’ları amaçlarından uzaklaştırmaktadır.

---

<sup>710</sup> Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, “Türkiye’de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, (Çevrim içi) 26.08.2019.

<sup>711</sup> A.e.

<sup>712</sup> Zeynep Enç, “Özel Sektörün Gönüllü Kuruluşlarla Koordinasyona Teşviki”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 162-163.

STK'ların, tekerlekli sandalyelilerin dolaşabileceği yollar, kaldırımlar için etkinlikler ve kampanyalar düzenlemeleri gerekirken, kurulduklarından beri üyelerine tekerlekli sandalye bulmak için kampanya düzenlemeleri de bir başka ironik durumdur. Sakat bireyler arasında işsizliğin en büyük sorun olduğunu söyleyen, işverenlere sakat eleman çalıştırması için çağrıda bulunan derneklerin, tamamına yakınında sekreter, müdür gibi ücretli çalışanların sakat bireyler arasından seçilmemesi oldukça düşündürücüdür. Bir diğer konuda, Türkiye'de sakat kadın oranı %13,45, sakat erkek oranı %11,10 iken, konfederasyon, federasyon ve dernek başkanlarının neredeyse tamamının erkek olmasıdır.<sup>713</sup>

STK'ların benimsediği politikalarla sakat bireylerin öncelikleri ve beklentileri arasında farklılıklar bulunması, STK'ların misyonunun ne olması gerektiğinin tartışılmasına sebep olmaktadır. Özellikle 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra derneklerin rolü yeniden tartışılmaya başlanmıştır. STK'lar, Kanun'un getirdiği kazanımlar ortamında sakat bireylerin psikolojisine ve gereksinimlerine uygun olarak kendilerini gözden geçirmeli ve yeniden yapılandırılmalıdır.<sup>714</sup>

STK'ların örgütsel faaliyetleri için çok büyük paralara ihtiyaç yoktur. Çünkü daha fazlasını kazanmanın, örgüt kapasitesini kaynak arayışına yönlendireceğinin bilinmesi gerekir. Bu durum STK'ları amaç ve hedefinden saptıracaktır. STK'ların sosyal problemlere çözüm getirmek için doğmuş olduklarının hiçbir zaman hatırdan çıkartılmaması gerekiyor.<sup>715</sup>

2009 yılında İTO tarafından yapılan, "İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu" çalışmasında, 30 STK temsilcisi ile yapılan görüşmelerinin değerlendirilmesinde, STK'ların önemli bir bölümü (%73,3'ü) sakatlarla ilgili çalışmalara aktif olarak katılmadıklarını düşündüklerini belirtmektedir. Bu

---

<sup>713</sup> Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, "Türkiye'de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Sorunlar ve Çözüm Arayışları", (Çevrim içi) 26.08.2019.

<sup>714</sup> A.e.

<sup>715</sup> Winter, "Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi", (Çevrim içi) 13.06.2017.

düşüncenin sebepleri sorulduğunda; ilk beş sırada; ekonomik açıdan iyi durumda olmamaları, yeterli devlet desteği alamamaları, STK'ların rant peşinde olmaları, STK'ların koordinasyonsuz olmaları, maddi-manevi hiçbir destek alamamaları cevapları alınmıştır. Sonuç olarak tüm cevaplar bir arada değerlendirildiğinde Türkiye'deki sakatların sorunlarının çözümünde STK'ların üstleneceği rol adına alınması gereken yolun oldukça uzun olduğu görülmektedir.<sup>716</sup>

Türkiye'de neredeyse yarım asırdır verilen mücadelelere rağmen hâlâ bir sakat hareketi yoksa bunun en önemli sebebi,<sup>717</sup> gerek İngiltere gerekse ABD görülen tabandan gelen güçlü sesin eksikliğidir. Ancak son dönemde özellikle internet ve bilgisayar teknolojilerinin sağladığı dönüşümlerle, sokaklara çıkmakta zorlanan körlerin çoğunluğu, federasyonlara bağlı derneklerin dışına çıkarak daha çok platformlar, inisiyatifler, tartışma grupları ve özel alan örgütlenmeleri şeklinde sosyal medya üzerinden örgütlenmeye başlamışlardır.<sup>718</sup> Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan, “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”nda, STK'lara kayıtlı olan körlerin dernek ve vakıflara üyelik durumuna bakıldığında, kör bireyin kendisi ve/veya aile ferdinin üyelik durumu %8,4, tüm sakatlarda ise %5,1'dir. Araştırmaya katılan körlerin %91,6'sının hiçbir STK'ya üye olmadığı görülmektedir.<sup>719</sup>

Sakat bireyler Türkiye'de henüz bir baskı grubu değildirler. Bunun için, kendi hak ve çıkarlarının farkında olmaları, örgütlenmeleri, kendilerini toplumsal bir varlık olarak hissettirmeleri ve nihayet hak ve çıkarları doğrultusunda mücadeleye girişmeleri gerekir.<sup>720</sup> Ancak Eşit Haklar İzleme Derneği tarafından 2011 yılında yayımlanan, “Türkiye'de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri: 2011 İzleme Raporu”nda, örneklem grubunun %80'i BM Sakatların Haklarına İlişkin

<sup>716</sup> İTO, **İstanbul Özürülüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, s. 259-268.

<sup>717</sup> Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, “Türkiye'de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, (Çevrim içi) 26.08.2019.

<sup>718</sup> Eyyüp Doğan'dan Doğrudan Elde Edilen Verilere Göre, 21.06.2016.

<sup>719</sup> T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması: 2010”, (Çevrim içi) 10.06.2017.

<sup>720</sup> Turhan İçli, “Özürülülerin Kitle Örgütlerinin Toplumsal İşlevi ve Nitelikleri Üzerine Tezler”, **Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürülüler ve Sosyal Hizmet (18-20 Eylül 1997)**, Yay. Haz.: Işıl Bulut, Özcan Kars, Ankara, 1998, s. 81-82.

Sözleşme'yi, %71,3'ü de sakatlığa dayalı ayrımcılıkla ilgili mevzuatı bilmemektedir. Örneklem grubunun STK üyelerinden oluştuğu da göz önüne alındığında durum daha da çarpıcı hale gelmektedir. Güçlü bir siyasal ve toplumsal katılım kanalı olabilmeleri için, devletle girilen hamilik ilişkisinin, yeri geldiği zaman devlete muhalif olmanın önünü tıkamaması gerekir.<sup>721</sup> 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan, “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”nda sakatların sorunlarının çözümlenmesinde, STK temsilcilerinin, ilk sorumlunun doğrudan merkezi hükümet olduğunu söylemeleri, sorunlar kadar çözüm önerilerinin de merkezileştigiğine işaret etmektedir. Yine STK temsilcilerinin sorunların çözümünde doğrudan STK'ların başarılı olamayacağına dair düşünceleri, Türkiye'deki STK'nın faaliyetlerinin yeterli olmasını önleyen bir başka faktördür.<sup>722</sup>

Elbette yukarıda sayılan STK'ların örgütlenme sorunlarına başka hususlar da eklenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekiyor ki; sakat bireyler için mücadele veren tüm STK'ları zan altında bırakmak fevkalade yanlış bir tutum olacaktır. Elbette hak temelli ve özgürlükler temelinde çalışan STK'lar da başta kör bireyler olmak üzere tüm sakat bireylere hizmet vermektedirler. Ancak başta insan hakları ve özgürlükler temelinde olmak üzere, sakatların ve körlerin topluma aktif olarak katılımlarını sağlayacak uygulamaların hayata geçirilmesi noktasında çalışan STK'ların sayıca azlığı olumsuz tabloyu ve toplumsal ön yargıları değiştirmek için yeterli olamamaktadır.<sup>723</sup>

---

<sup>721</sup> Eşit Haklar İzleme Derneği (ESHİD), **Türkiye'de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri: 2011 İzleme Raporu**, s. 16.

<sup>722</sup> İnce, **Engelli Hakları Bağlamında Belediyeler: Ankara İl Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme**, s. 111-112.

<sup>723</sup> TOHAD, “Hak Savunucuları: Sivil Toplum Kuruluşları”, (Çevrim içi) 25.07.2019.

## SONUÇ

Görsel uyarıcıların algılanmasına göre tasarlanmış ve günlük yaşantının görenlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş olduğu bir dünyada, kör bireyler sosyal ve ekonomik hayata katılım noktasında sorunlar yaşamakta, bu durum körlüğün sosyal problem haline gelmesine sebep olmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayata katılmayı kolaylaştıran, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kör bireylere ulaştırılması, körlükten kaynaklanan bu sosyal problemi ortadan kaldıracaktır.

Körler, fiziksel sakatlıkları olanlardan sonra istihdam edilmeleri en kolay ikinci grubu oluşturmaktadırlar. Ancak körlerin duygusal yaklaşımların hedefi olmaları, üretmek var olabilecekleri gerçeğinin gün yüzüne çıkartılmaması bu kolaylığı ortadan kaldırmaktadır. Bu duruma bir de vasıfsızlık ve onun en önemli sebebi olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliği eklenince durum daha da içinden çıkılmaz hale gelmektedir.

Birinci bölümde körlüğün, birey psikoloji üzerindeki olumsuz yansımalarının ortadan kaldırılmasında, kör bireyin körlüğünü kabullenmesinde ve bu kabullenişte önemli bir rol oynayan ailenin tutum ve davranışlarının istenilen düzeye getirilmesinde, psiko-sosyal rehabilitasyonun gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, gerek toplumlar gerekse dinler kör bireyleri; tehdit edici, yük ve aciz olarak kabul etmiştir. Bu algı, beraberinde yardım temelli bir hizmet anlayışının gelişmesine yol açmıştır. Özellikle mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin ilk ortaya çıktığı yer olan Batı ülkelerinde, kör bireylerin oldukça hüznü bir tarihsel geçmişe sahip olduğu ve bu hüznün bugünde insancıl ölüm (ötenazi) maskesi altında devam ettiği görülmektedir.

Körler ile ilgili olumsuz algının kırılmasında, körlerin sahip olduğu yeteneklerini ne derece kullanabileceklerini belirleyen, iş ve meslek analizlerinin yapılması büyük bir öneme sahiptir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli

nokta, kör bireylerin verimli olabilecekleri iş ve mesleklere, yine kör bireylerin kendilerinin karar vermesidir.

İş ve mesleklerin tespit edilmesi, körlere verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini, amacına bir adım daha yaklaştıracaktır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin; bireysel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç önemli amacı bulunmaktadır. Bu hizmetler sayesinde kendisine değer verildiğini gören kör birey, aşağılık kompleksi, güvensizlik, korku ve endişe gibi bir takım sorunların üstesinden daha kolay gelebilecek ve özgüveni yüksek, mutlu ve kendi kendine yeter olabilen bir birey olarak toplumda hak ettiği yeri alacaktır. Bireysel alanda görülen iyileşmenin bir benzeri sosyal alanda da kendini gösterecektir. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine görenler gibi erişim sağlayan kör bireyler, toplumsal aidiyet duyguları gelişerek sosyal hayata uyum sağlayacaklardır. Sosyal dışlanma riskini ortadan kaldırarak sosyal içermeyi gerçekleştiren bu hizmetler, aynı zamanda toplumda var olan ön yargıların ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin, son amacı ise kör bireyin istihdamına yapacağı olumlu katkıdır. İstihdama yani iş gücü piyasasına çalışan olarak katılan kör bireylerin, kendi ve ülke ekonomileri üzerinde çifte bir iyileştirici etkilerinin olduğunu belirtmek gerekiyor.

Ancak istihdama giden yolda, kör bireylerin karşısına birçok engel çıkmaktadır. Bu engellerden en büyüğü, geçmişten bugüne formundan çok fazla bir şey kaybetmeyen toplumsal algıdır. Toplumsal algıdaki ön yargılar, kör bireylerin var olan yeteneklerinin görünürlüğünü engellemektedir. Toplum tarafından görme yeteneğine yüklenen aşırı anlam, kör bireylere karşı acıma duygusunu ön plana çıkartırken, sahip oldukları yeteneklerin ikinci plana itilmesine neden olmaktadır. Toplum bir taraftan kör bireylerin doğüstü güçlere sahip olduklarını, diğer taraftan ise çalışamayacakları yönünde tutarsız inanışlara sahiptir. Bu inanış, beraberinde kör bireylerin, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri başta olmak üzere hiçbir sosyal politika uygulamasının konusu olamayacakları düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Toplumun kör bireyler hakkındaki kafa karışıklığını ortadan kaldırmak için, üçayaklı bir çözüm sistemi uygulamaya konulmalıdır. Sistemin

birinci ayağında yukarıda da belirtildiği gibi, kör bireyin psiko-sosyal durumunun güçlendirilmesi, ikinci ayağında toplumsal rehabilitasyonun tamamlanması, üçüncü ayağında ise mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile istihdamının sağlanması yani ekonomik durumunun güçlendirilmesi yer almaktadır.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini de kapsayan, sosyal politika uygulamalarının ortaya çıkışı, Batı ülkelerinde Sanayi Devrimi ile başlamış daha sonra Dünya Savaşları ile birlikte genişleyerek devam etmiştir. İlk başlarda, bu uygulamaların amacının sosyal nitelikli hedefler olduğu iddia edilse de, yapılan ve planlanan tüm uygulamaların, ekonomik nitelikli hedeflere sahip olduğu görülmüştür. Kısacası, sakatlara yönelik sosyal politika uygulamalarının birinci amacı, bu politikaların kamuya yüklediği maliyetin en aza indirilmesidir.

İkinci bölümde yer alan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin en önemli vurgusundan biri, kişisel hakların ancak sosyal ve ekonomik haklarla birlikte gerçekleşebileceğidir. BM ve UÇÖ birçok sözleşme ve bildirme ile sakatlara yönelik sosyal politikaların uygulanması noktasında ülkelere normlar belirlemiştir. Sosyal politikaların belirlenmesinde bir diğer kurum olan AB'nin ekonomik bir topluluk olarak ortaya çıkması, topluluğun sakat bireylere yönelik ekonomik ve sosyal faaliyetlere öncelik vermesine sebep olmuştur. Bu bağlamda sakat bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonlarını kapsayan hizmetler, ekonomik faaliyetleri artırma kapsamında desteklenmiştir.

Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine önem verilmesine rağmen Batı ülkelerinde istenilen başarının elde edilemediği araştırmalarda ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu ülkelerde sakat bireyler arasında, eğitim, istihdam ve sosyal hayata müdahil olma oranları oldukça düşüktür. Bu oran düşüklüğünün altında yatan en önemli sebep ise, toplumda var olan ön yargı ve sakat bireyler arasındaki vasıfsızlık oranının yüksekliğidir. Avrupa ülkeleri içerisinde sosyal politika uygulamalarını başlatan ilk ülke olan Almanya'da ve 1943 yılından beri sakatlara mesleki rehabilitasyon hizmeti yanında, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı, Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planı ve Bireyselleştirilmiş İstihdam Planları'nı hazırlayan ABD'de,



sakat bireylerde işsizlik oranı %70'lere ulaşmaktadır. Bu oranın yüksekliği yoksulluğu, yoksulluğun da sakatlığı beraberinde getirmesine yol açmaktadır.

Çalışmada Batı ülkelerinde körlere ilişkin, dini ve kültürel birikimin etkisiyle, şahsiyetten ve haysiyetten uzak bir hayat yaşadıklarına dair, olumsuz bir tutumun olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki dini ve kültürel birikim, kör bireylerin onur ve şahsiyetlerini her zaman muhafaza etmelerini sağlamıştır. Ancak Türkiye'de mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri farklı bakanlıklar veya aynı bakanlığa bağlı farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilmekte veya denetlenmektedir. Bu durum ister istemez hizmetlerin olumlu etkisini azaltmakta, çok başlılığa, zaman, kaynak ve emek israfına yol açmaktadır. Ayrıca hizmetlerin farklı kurumlar tarafından verilmesi, istatistikî olarak ölçüm yapılmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin en büyük eksikliği, mevzuatın uygulanması ve denetlenmesinde yaşanan sorunlardır. Burada merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının farklı düzeylerde sorumlulukları bulunmaktadır.

Tezin üçüncü bölümü, bu sorumlulukların neler olduğunu tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre, Türkiye'de eğitim merkezi yönetim tarafından planlanmakta ve denetlenmektedir. Bu süreçte yaşanan hak ihlalleri, körlerin başta mesleki eğitim olmak üzere, mesleki rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmalarını engellemektedir. Kör çocuklar, anaokulundan itibaren kaynaştırılmalı eğitim kapsamında görenlerle birlikte okuma hakkına sahiptir. Ancak okul yönetimi ve diğer velilerin tepkisine ilave olarak kendi ailelerinin de duyarsızlığı neticesinde okul öncesi eğitimden istifade edememektedirler. Böylece en verimli yıllarını evlerinde geçiren kör çocuklar, sistemli eğitimle ancak ilkokulda tanışabilmektedirler. Belirlenen uygun yaşlarda eğitime başlayamayan kör çocuklar, derslerinde gerekli başarıyı yakalamadıkları için temel beceri ve okuma yazmayı dahi öğrenmeden erken yaşta eğitim hayatından ayrılmaktadırlar. Erken müdahale ve okul öncesi eğitimin olmadığı bir yerde, bir nebze olsun bu eksikliği telafi edebilecek olan körler okulu sayısının, okul çağı dönemindeki çocukları kapsamaktan uzak oluşu, kör çocukların yaşadığı en büyük hak ihlalidir.

Doğuştan kör olan bireylere mesleki eğitim hizmetlerinin en erken yaşlarda ve en yakın yerde verilmesi gereklidir. ABD’de rehabilitasyon merkezlerinde 3-5 yaş arası dönemde, kör çocukların Bireyselleştirilmiş İstihdam Planları oluşturulmaktadır. Türkiye’de ise kör çocuklar ortaokul son sınıfta yani 14 yaşında, “Rehberlik ve Kariyer Planlama” dersi ile mesleki eğitim konusunda bilgilendirilmektedirler. Kör çocukların birçoğu, ilkokula gitmek için sıra beklemek zorunda kaldıkları için, bu yaşın oldukça iyimser olduğunu belirtmek gerekiyor.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet veren RAM’larda ve Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet veren ÖERM’lerde, personel (psikolog ve sosyal hizmet uzmanı) eksikliği ve iş yükünün fazlalığı, başta psiko-sosyal rehabilitasyon olmak üzere tüm rehabilitasyon hizmetlerini sekteye uğratmaktadır. Aynı zamanda sürecin tamamına dâhil edilmesi gereken aileler, hizmetin ve sistemin dışında tutulmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’na bağlı olan bir diğer kurum ise İŞKUR’dur. Genç ve yetişkin kör bireylerin istihdamlarını kolaylaştırıcı mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmasında İŞKUR önemli bir yere sahiptir. Ancak bu kurumda da, diğer kurumlarda olan personel eksikliği (iş ve meslek danışmanları) dikkati çekmektedir. Aynı zamanda İŞKUR’un emek yoğun kurslara ağırlık vermesi, körler arasında tanınırlık ve güvenilirlik sorununun bulunması, bu Kurumu’nun işlevinin yeniden tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’de sakatlara yönelik bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlar (RAM, ÖERM ve İŞKUR) tarafından verilecek hizmetlerin ve sağlanacak hakların kilidini, Sağlık Kurulu Raporu açmaktadır. Raporu hazırlayan kurulda, özel eğitim öğretmeni, psikolog, fizyoterapist, çalışma uzmanı, gelişim uzmanı, sosyal hizmet uzmanı ve fonksiyonel görmeyi yönlendirecek olan optometristlerin görev almaması ve her hastanenin farklı bir tıbbi dil kullanması ayrıştırılmış ve sağlıklı verilerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Kör bireyler ile ilgili detaylı ve sağlıklı toplanmış verilerin olması, sosyal politikaların planlanması ve sunumunda eşit fırsatların oluşturulması açısından yol gösterici olacaktır.

Türkiye’de, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmet taleplerini zayıflatan bir etkiye sahip olan evde bakım parası, sakatlık aylığı ve indirimlerden oluşan gelir desteğinden yararlanan kör birey sayısı her geçen yıl artmaktadır. Bu sayının artışı, devletin kör bireylerin bakımını üstlenecek kurumsal yapısının olmadığını, psiko-sosyal rehabilitasyon ve tedavi amaçlı kurumların yerini, ailenin aldığını göstermektedir.

Kör bireylerin mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile tanışmalarında bir diğer aktör ise yerel yönetimler yani belediyelerdir. Ulusal mevzuatın ve yeni kamu yönetimi anlayışının gerekli kolaylığı sağlamasına rağmen, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri noktasında, yerel yönetimlerin istenilen performansı gösteremedikleri görülmektedir. Mevzuattaki düzenlemeler sayesinde özellikle alternatif teknikler ve bağımsız yaşam, meslek ve beceri kursları ve psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetleri verilmesi olanaklı hale gelmiştir. Örneğin Engelliler Hakkında Kanun, kör bireyin psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerini, en yakın merkezden alabileceğini ve bunun belediye bütçesinden karşılanacağını belirtmiş, Belediye Kanunu ise, “yapar ve yaptırır” ifadesi ile bu hizmetleri belediyelerin zorunlu görevleri arasına almıştır. Kısacası ulusal mevzuatta tüm kolaylaştırıcı ve teşvik edici kanunlara rağmen, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde istenilen başarının sağlanamamış olması, mevzuatın tek başına yeterli olmadığını göstermesi adına önemlidir.

Çalışmada mevzuatın yeterli olmasına karşılık verilen hizmetlerin belirli alanlarda yoğunlaştığı ve yeterli olmadığı görülmüştür. Türkiye genelinde yerel yönetimlerin sakatlara yönelik sosyal politika hizmetleri, yardım temelli anlayışı temsil eden; rampa yapımı, asansörlü araçla ulaşım hizmeti sağlama, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenleme ve tıbbi cihaz dağıtımından oluşmaktadır. Kısacası, hizmet anlayışında fiziksel mekân düzenlemesinin dışına çıkılamamış, daha üst soyut hizmetlerin anlaşılması seviyesine ulaşılammıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin stratejik planlarında hak temelli hizmetleri önceleyen stratejik amaç ve stratejik hedefler belirlemeleri önem arz etmektedir.

Çalışmada İstanbul ili üzerinden hareketle, Türkiye’de belediyelerin sakatlara yönelik sosyal hizmetler noktasında hangi aşamada olduklarını görmek amaçlanmıştır. İstanbul ilindeki sosyal hizmet uygulamaları hakkında, Büyükşehir Belediyesi’nin stratejik planlarından elde edilen istatistikî veriler değerlendirilmiştir. Planlarda sakat bireyleri ilgilendiren hizmetlere bakıldığı zaman, verilen hizmetlerin yetersizliği, hedefsizliği, sıradanlığı ve beklentileri aşağı çekici yanları dikkat çekmektedir.

İBB’ye bağlı olarak hizmet veren iki kurum ile ilgili yapılacak kısa tespitler bu durumu açıklamak için yeteli olacaktır. 1996 yılından bugüne kadar İSMEK tarafından düzenlenen kurslara katılan 2 milyon 600 bin kişinin büyük bir çoğunluğu, boş vakitlerini değerlendirme amacı güderek bu eğitimlere katıldıklarını ifade etmektedirler. Aynı amaç kör bireyler içinde geçerli olup, bu kursları bitiren kör bireylerin hiçbirinin hayatında öncekine göre bir değişiklik olmamıştır. İBB’ye ait bir diğer kurum İSEM’dir. 2004 yılından 2018 yılına kadar olan 15 yıllık sürede, Kurum’un istihdama kazandırdığı sakat birey sayısı sadece 3.098 kişidir.

Merkezi yönetim, yerel yönetim veya sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenecek mesleki eğitim veya mesleki rehabilitasyon kurslarına katılacak kör bireylerin, kurs binalarına, açık alanlara, toplu taşıma araçlarına, kurs bilgilendirme hizmetlerine, bilgi ve iletişim teknolojisine güvenli ve bağımsız olarak erişebilir olmaları gerekmektedir. Bunun için de, evrensel tasarım veya herkes için tasarım ilkelerine uygunluğun sağlanması gerekiyor. Türkiye’de erişilebilirliğin sağlanması adına yeterli sayıda standart mevcut olmasına ve 2013 yılından itibaren de erişilebilirlik standartlarının uygulanmasını izleyen ve denetleyen bir komisyon kurulmasına rağmen gelinen noktada, kör bireylerin evlerinden çıkamayacak durumda olduklarını belirtmek gerekiyor.

Çalışmada Türkiye’de körlerin baskı grubu olmaları ve tabandan gelen bir örgütlenme içerisinde olmaları durumunda, mesleki eğitim ve rehabilitasyon başta olmak üzere, eğitim, sağlık ve istihdam konularında oldukça başarılı çalışmalar

yapacakları özellikle vurgulanmıştır. Batı ülkelerinde, tabandan gelen sakatlık hareketinin verdiği mücadele yöntemlerinin, Türkiye’de bulunan kör STK’ları tarafından, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik özellikleri dikkate alarak geliştirilmesi durumunda, kör bireyler arasında örgütlenme oranları yükselecektir.

Bu çalışma, kör bireylere sadece mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri verilmesi suretiyle, iş gücü piyasasının aradığı vasıflara sahip bireyler olacaklarını, diğer bireylerle rekabet edebileceklerini ve bu hizmetlerin verilmesi ile birlikte kör bireylerin ekonomik olarak katma değer üretebilecek duruma gelebileceklerini düşünmenin aşırı derecede iyimser bir düşünce olduğunu göstermiştir.

Bu durum, kör bireyin kendisine ve ailesine psiko-sosyal rehabilitasyon, topluma ve özellikle işverenlere sosyal rehabilitasyon hizmetleri verilmeden, iş ve meslek envanterleri çıkartılmadan, uluslararası ve ulusal mevzuatın uygulanması noktasında denetim ve kontrol mekanizmalarını çalıştırmadan, eğitimin tüm kademelerindeki engelleri ortadan kaldırmadan ve özellikle erişilebilirlik sorununu çözmeden, körlere verilecek mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin amaca hizmet etmeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda, kör bireyler için verilecek olan başta mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri olmak üzere her türlü sosyal hizmetin; zaman, para ve emek israfından başka bir işe yaramayacağı kanaatine ulaşılmıştır.

Ekonomik ve sosyal hayata katılımı sağlama amacı olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin, zaman, para ve emek israfı olmasının önlenmesi adına aşağıda yer alan hizmetlerde gerekli iyileştirme ve düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır.

Eğitimin tüm kademelerinde sorunlar yaşanmasına rağmen, en büyük sorun temel eğitim ve temel becerilerin öğretildiği okul öncesi ve ilkököl düzeyinde yaşanmaktadır. Okuryazar olmayan kör birey için, en konforlu mekânları hazırlamak, evinden kurs merkezine ulaşımını sağlamak bir şey ifade etmeyecektir. Çünkü o kör

birey, okuyup yazamamakta, sağıını solunu, nasıl yemek yenileceğini, kaşığı nasıl tutacağını bilememektedir. Böyle bir durumda kör bireye, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmeti vermek, israftan öteye bir anlam ifade etmeyecektir.

Bir ülkenin sokağı, caddesi veya toplu taşıma araçları sakat bireyler tarafından ne kadar çok kullanıyorsa bilinmelidir ki o ülkeler, sosyal hizmetler noktasında gelişmiş ülkedir. Erişebilirlik hizmetleri ile körlerin sokakta, caddede, okulda, hastanede, duraklarda toplu taşıma araçlarında, lokantada, futbol maçında, sinemada, tiyatrodaki, yaya kaldırımında, piknik alanlarında, parklarda, alışveriş merkezlerinde görünür olmalarını sağlamanın gerekliliğı vurgulanmıştır. Sosyal hayatın içinde olmayan kör bireyler ile ilgili toplumsal algının değışmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu sebeple özellikle erişilebilirlik noktasında özel bir gayret göstermeden verilecek olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri israftan başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Rehabilitasyon; tıbbi, psiko-sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden oluşmaktadır. Psikolojik rehabilitasyon hizmeti ile kör birey ve ailesinin körlük ile birlikte yaşaması ve bu duruma uyum göstermesi konusunda gerekli eğitimler verilirken, sosyal yani toplumsal rehabilitasyon hizmeti ile toplumun kör bireyi, kör bireyinde toplumu kabullenışı amaçlanmaktadır. Bu kabulleniş, kör bireylerin var olan yeteneklerinin ikinci plana itilmesini önleyecektir. Doğaüstü güçlere sahip oldukları, diğertarafından ise çalışamayacakları yönündeki tutarsız inanışların da ortadan kalkması sağlanarak, sosyal politika uygulamalarının konusu olabileceklerdir. Burada medyanın gücü devreye sokularak, kamu spotları ile toplumun sakatlara yönelik var olan ön yargılarının şiddetinin düşürülmesi sağlanmalıdır. Böylece işverenler, sakatlığı en az görünür olanı istihdam etmeyi tercih etmekten vazgeçeceklerdir. Ayrıca körlerin, ideal vücut mitini bozguna uğrattığı, estetik kaygıları gün yüzüne çıkarttığı ve körlükleri ile gören insanlara en çok acı çektiren insanlar oldukları algısı da değışmiş olacaktır.

İlk defa 1919 yılında Almanya'da istihdam modeli olarak kota modeli uygulanarak, körlerin çalışma hayatında belli oranlarda istihdam edilmeleri zorunlu

hale gelmiştir. Ancak gelinen noktada istihdam modellerinin (kota, destekli istihdam ve korumalı istihdam) körlerin istihdamını sağlamaya yetmediği görülmüştür. Bu istihdam modellerinde, sakat bireylerin eğitim düzeylerine en azından Türkiye’de önem verilmediği bilinmektedir. Türkiye’de devlet kurumlarına kota kapsamında alınacak kör bireylerin okuma yazma bilmeyenleri ve ilkokul mezunları, kura yöntemi ile kurumlara atanmakta ve kurumun en ücra köşesinde kaderlerine terk edilmektedirler. İş ve meslek sahibi kör bireyler ise, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetinde edinmiş oldukları iş ve meslek bilgilerini kullanabilecekleri alanlarda istihdam edilmemektedirler. Böylece kör bireylerin, bildikleri iş ve meslekleri yaparak iş tatmini sağlamalarına imkân verilmemektedir. Aldığı eğitimle paralellik arz etmeyen işlerin verilmesi, israfın farklı bir boyutunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Dünya’da iş ve meslek tanımları, genelde görenlerin ihtiyaçlarına göre oluşturulmuş ve sayıları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kör bireylerin sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde yapabilecekleri iş ve mesleklerin neler olduğunun tespiti oldukça önemlidir. Bu tespit sayesinde belirlenen iş ve mesleklere göre mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin planlanması sağlanacaktır. ABD’nde 1943 yılından itibaren körler için sanayide yapabilecekleri işler için geliştirilmiş olan iş ve meslek analizlerinin bir benzerinin Türkiye’de yapılmasından sonra, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesi israfın önüne geçecektir.

Zaman, para ve emek israfının temel gerekçelerinin sonuncusu ise, gelir desteğinde yaşanan sorundur. Kör bireyler için gelir desteklerinin istihdama geçişi engelleyecek düzeyde yüksek olması, eğitim ile ilgili verilecek tüm hizmetlerin sekteye uğramasına sebep olmaktadır. Türkiye’de merkezi ve yerel yönetimler tarafından verilen evde bakım parası, sakatlık aylığı ve indirimlerden oluşan gelir destekleri, kör bireylerin kişisel, sosyal ve ekonomik hak taleplerini ortadan kaldırıncı bir etkiye sahiptir. Gelir destek ödemelerinin toplamının, asgari ücret düzeyinde olması, kör bireylerin iş gücüne katılma isteklerini ortadan kaldırmaktadır. Giderek emek vermeden yaşama alışkanlığının vazgeçilmez çekiciliği karşısında her türlü hak

arama ve mücadele biçimlerine karşı kayıtsızlaşan kör bireyler, hak arayan sivil toplum kuruluşlarından uzaklaşmakta, hatta onlara tepki göstermeye başlamaktadır.

Ayrıca kör bireylerin sosyal yardım ve indirimlerle yaşamaya mecbur bırakılmaları, onların sosyal ve ekonomik yaşama üretken bireyler olarak katılmalarını önlemektedir. Sosyal ve ekonomik yaşamın dışında kalan ve dolaylı ayrımcılığın nesnelere olan kör bireyler, toplum tarafından yardıma muhtaç pasif varlıklar olarak konumlandırılmaktadırlar. Sosyal yardım kapsamında verilen bakım parası sonucunda evde bakım hizmetinin aile fertleri tarafından yapılması, devletin, kör bireyin bakımını üstlenecek kurumsal yapıya, psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetlerine sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum bağımlılık ilişkisinin süreklilik kazanmasına yol açmakta ve sosyal yardımdan istihdama geçişin en önemli araçlarından olan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesini israf boyutuna taşımaktadır.



## KAYNAKÇA

- Adil, Nevzat: “Körlerin Mesleki Rehabilitasyonu”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 99-104.
- Ağı, Ahmet: “Körlük ve Görme Özürlüler”, (Çevrim içi) <http://www.bilgeler.net/konular/korluk-ve-gorme-ozurluler/>, 23.01.2019.
- Akalın, İlknur: “İSMEK'in Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eğitimleri”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, s. 218-229.
- Akay, İhsan: “İslam Hukukunda Engellilerin Durumu”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Akbulut, Süleyman: “Gerçekten Eşit miyiz? Acı(Ma), Zayıf Gör(Me) ve Yok Say(Ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı”, (Çevrim içi) <http://secbir.org/images/haber/2011/01/13-suleyman-akbulut.pdf>, 18.08.2017.
- Akçakaya, Onur: “Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul

Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme”,

(Çevrim içi)

[https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br\\_XTptK8CZ70f0JGX9xErGxAt2SL2arizCD9A3FMfXrWHjFhYfmoIRMVLArBikU,](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Br_XTptK8CZ70f0JGX9xErGxAt2SL2arizCD9A3FMfXrWHjFhYfmoIRMVLArBikU,07.08.2019.)  
07.08.2019.

Akdoğan, Argun, vd.:

“Araştırma Sonuçlarının Açıklanması ve Tartışılması”, **Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu 3-5 Kasım 2010**, Ankara, ÖZİDA, 2010, s. 41-56.

Akdoğu, Serpil Kahraman:

“Emek Piyasasında Engellilik ve Alternatif Politikalar: Spor”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 305-315.

Akı, Esra:

“Az Gören Çocuklarda İş ve Uğraşı Tedavisi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2002.

Aktaş, Canan vd.:

“Türkiye Korumalı İşyerleri Araştırması”, (Çevrim içi)  
[https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2,](https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2,13.06.2017.) 13.06.2017.

Aktel, Mehmet,  
Şerafettin Erten:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik

Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXII, Sayı: 1, 2017, s. 165-177.

Akyol, Esra Demirci: “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”, **Sosyal Politika Çalışmaları**, Cilt: VII, Sayı: 31, 2013, s. 33-47.

Albayrak, Haşim: “Tarih Boyunca Engelliler ve Eğitimleri”, **Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi**, Sayı:31, 2014, s. 51-60.

Alkan, Gökçe Çiçek: “Türk-Alman Mesleki Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 12.

Altan, Ömer Zühtü: **Sosyal Politika**, Ed.: Ömer Zühtü Altan, 3. bs., Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.: 1744, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.: 900, 2009.

Altinkurt, Nimet: “Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Yaşanılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Altınok, Kerim-Selim: **Karanlığin Rengi Beyaz**, 2. bs., İstanbul, Laika Yayıncılık, 2007.

Altı Nokta Körler Derneği: “Körlük”,

(Çevrim içi)

<http://www.altinokta.org.tr/yazarlar.php#1>,  
01.09.2018.

Altı Nokta Körler Vakfı:

“T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Emirgan  
Altı Nokta Görme Engelliler Rehabilitasyon  
Merkezi”,

(Çevrim içi)

<https://www.6nokta.org.tr/tr/rehabilitasyon.html>,  
02.05.2019.

Altuğ, Mitat:

“Tanı ve Tedavi Masası”,

(Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Altun, Sadegül Akbaba,

Aysel Esen Çoban:

“Görme Engelli Bir Öğretmen Adayının Mesleğine  
Yönelik Algıları ve Beklentileri: Bir Durum  
Çalışması”, **Uluslararası Kör ve Az Gören  
Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki  
Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata  
Uyum Sempozyumu: 14-15-16 Ekim 2011**, Yay.  
Haz.: Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara,  
Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011. s.  
79-86.

Antalya Büyükşehir

Belediyesi:

“2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)

<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1109/Antalya+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

Antalya Büyükşehir

Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,

(Çevrim içi)

[http://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2FABB%202018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20\(Web%20Mini\).pdf](http://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2FABB%202018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20(Web%20Mini).pdf), 28.07.2019.

Arıkan, Çiğdem:

“Sosyal Model Çerçevesinde Engelliliğe Yaklaşım”,

(Çevrim içi)

[http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal\\_model\\_ozurluler.pdf](http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf)  
23.09.2018.

Arıkan, Çiğdem:

**Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Körler Federasyonu Yayın No.: 3, 2001.

Arıkan, Seçil:

“Emrigan Altı Nokta Rehabilitasyon Merkezi”,

(Çevrim içi)

<http://www.mimdap.org/?p=711>, 21.07.2019

Arslantekin, Banu Altunay:

“Görme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Bağımsız Hareket Becerilerinin Değerlendirilmesi”,

(Çevrim içi)

<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/4184/1241>, 06.07.2017.

Ataman, Ayşegül:

“Özel Sektörde Çalışan Görme Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 293-307.

Avrupa Birliği Türkiye

Delegasyonu:

“Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>, 23.05.2019.

Aycan, Zeynep:

**Türkiye’de Sakatların İş Hayatına Katılımını Etkileyen Bireysel, Kurumsal ve Toplumsal Faktörler**, İstanbul, TÜBİTAK, Proje No.: SBB-3018, 2005.

Aydın, Abdullah:

“Tanı ve Tedavi Masası”,  
(Çevrim içi)  
<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Aydın Büyükşehir Belediyesi:

“2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1585/Aydin+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

Aydın Büyükşehir Belediyesi: “2018 Yılı Faaliyet Raporu”,  
(Çevrim içi)  
[http://aydin.bel.tr/Content/files/Faaliyet\\_Raporlari/2018%20faaliyet%20raporu%20web%20sitesi.pdf](http://aydin.bel.tr/Content/files/Faaliyet_Raporlari/2018%20faaliyet%20raporu%20web%20sitesi.pdf),  
28.07.2019.

Aydın, Selahattin: “Yerel Yönetimler ve Engelliler: Kamusal Alanın Engelliler Tarafından Aktif Kullanımı, Marburg Kenti Örneği”, **Yerel Yönetimlerde Güncel Sorunlar ve Tartışmalar**, Ed.: Kemal Özden, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, Sosyal Bilimler No.: 118, 2014, s. 149-196.

Ayva, Lokman: “Kök Yaklaşımı, Teknoloji ve İstihdamda Yeni Yaklaşım”, **2. Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Mesleki-Teknik Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyonu Kongresi: 3-5 Haziran 2010**, Ed.: Yakup İçingür, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan Hiz.Ltd.Şti., 2010, s. 83-87.

Bahçeşehir Üniversitesi  
Ekonomik ve  
Toplumsal Araştırmalar  
Merkezi

(BETAM): “İstihdamda Dezavantajlı Grupların İş Gücüne Katılımını Artırmak”,  
(Çevrim içi)  
<http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2012/07/%c4%b0stihdamda-dezavantajl%c4%b1-gruplar%c4%b1n-%c4%b0%c5%9fg%c3%bcc%c3%bcnekat%c4%b1>

%c4%b1m%c4%b1n%c4%b1-art%c4%b1rmak.pdf,  
28.11.2018.

Barkuş, Cafer:

“Amerika Birleşik Devletlerinde Görme Engelli  
Çocukların Eğitimi Alanındaki Durum”,  
**Uluslararası Görme zrllerin Eğitimi:**  
**Kaynaştırılmış Eğitim, Az Grenlerni Eğitimi,**  
**Okul ncesi Eğitim: 25 Mayıs 1998,** Yay. Haz.:  
Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu  
Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No:2, 2000, s.  
19.

Başaran, Sermet:

“Belediye Yönetimleri ve zrller”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.slideserve.com/dandre/belediye-y-  
netimleri-ve-z-rl-ler](http://www.slideserve.com/dandre/belediye-y-netimleri-ve-z-rl-ler), 06.05.2018.

Başaran, Sermet:

“zrllk Modelleri ve ülkemizdeki zrl  
Bakışındaki Değişim”,  
(Çevrim içi)  
<http://slideplayer.biz.tr/slide/2460749/>, 08.05.2018.

Bayer, İsmail, Y. Bülent Piyal:

“zrllerin İstihdamında Politika ve Strateji  
Değişikliğinin Gerekliliği”, **Toplumla Bütünleşme**  
**Sürecinde zrller ve Sosyal Hizmet (18-20**  
**Eylül 1997),** Yay. Haz.: Işıl Bulut, zcan Kars,  
Ankara, 1998, s. 22-39.

Baykal, Hanife:

“Mesleki Eğitim ve Engelliler”,  
(Çevrim içi)  
<http://forum.memurlar.net/konu/1186902/>,  
05.09.2017.



Baykal, Hanife, Talha Yüksel,

Hakan Mentеше:

“Mesleki Eğitim”, **Özürllüer Yerel Hizmet Rehberi: İSÖM Modeli**, Ed.: Zeynep Şişkolar, vd., İstanbul, İBB Basımevi, 2012.

Berkün, Sanem:

“Özürllüeri İstihdamında Ev Esaslı Tele Çalışma (Evde Tele Çalışma): Bursa İli Belediyelerinden Örnekler”,  
(Çevrim içi)  
<http://casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/40/dosya-40-1191.pdf>, 17.07.2016.

Bezmez, Dikmen,

Sibel Yardımcı,

Yıldırım Şentürk:

**Engelli Hakları ve Kent Vatandaşlığı: İstanbul Özelinde Engelli Kişilerin Yaşamlarını Şekillendiren Aktörler ve Dinamikler**, İstanbul, TÜBİTAK, Proje No.: 109K074, 2011.

Bozlağan, Recep,

Onur Akçakaya:

“Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.ardahan.edu.tr/iibfdergi/arsiv/3/08.pdf>,  
07.08.2019.

Braddock, David L.,

Susan L. Parish:

“Sakatlığın Kurumsal Tarihi”,  
**Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Çev.: Ferit Burak Aydar, Der.: Dikmen

Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 101-186.

Buğra, Ayşe: “Yoksulluk ve Sosyal Haklar: Sivil Toplum Geliştirme için Hazırlanan Danışman Raporu”, (Çevrim içi)  
[http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP\\_Bugra.pdf](http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf), 06.06.2017.

Burcu, Esra: **Engellilik Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2015.

Burcu, Esra: **Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Tartışma**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2007.

Burcu, Esra: “Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği”, (Çevrim içi)  
<http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/efd/article/viewfile/641/463>, 23.05.2016.

Cillo, Deniz: “Avrupa Birliği Giriş Sürecinde Engellilerin Eğitimi ve İstihdamı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Çağlar, Doğan: “Körlerin Rehabilitasyonu ve İş Analizi”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı

Yayımları: 3,1999, s. 150-164.

Çağlar, Selda:

**Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Sakatların Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2009.

Çaha, Havva:

“Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.insanvetoplum.org/index.php/ıvt/article/view/306/253>, 23.05.2106.

Çalık, Selma:

“Özürlülüğün Ölçülmesinde Metodolojik Yaklaşımlar ve 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması”,  
(Çevrim içi)  
<https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.

Çapkın, Halit:

“Avrupa Birliği Politikaları Ekseninde Türkiye'de Engellilere Sunulan Özel Eğitim Hizmetleri”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/avrupa\\_birligi\\_politikalari\\_kseninde\\_turkiye39\\_de\\_engellilere\\_sunulan\\_ozel\\_egitim\\_hizmetleri-9794](http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/avrupa_birligi_politikalari_kseninde_turkiye39_de_engellilere_sunulan_ozel_egitim_hizmetleri-9794), 18.08.2017.

Çarkçı, Şule:

“Sakatların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı”,  
**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Çelenk, Mehmet:

“Engel Gruplarına Göre İstihdam Modelleme”,  
**Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların  
Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu,  
İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu:  
14-15-16 Ekim 2011**, Yay. Haz.: Yakup İcingür,  
Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San  
ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 65-70.

Çelik, Elif:

“Onuncu Yılında Birleşmiş Milletler Engelli  
Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme  
Ruhu”,  
(Çevrim içi)  
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/416306>,  
19.11.2017.

Çetin, Başak Işıl:

“Sanayi Devrimi’nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında  
Engellilik”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt: VII,  
Sayı: 1, 2017, s. 91-121.

Çınarlı, Serkan:

“Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli  
Hakları”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İzmir,  
Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,  
2008.

Çınarlı, Serkan, Elvan Uğurlu:

“Danıştay Kararları Işığında Engelli Bireylere  
Yönelik Eğitim Hizmetinin Sürekliliğinin  
Gerekliliği”,  
(Çevrim içi)  
<https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/11sayi-2009-cilt-6sayi1>, 13.06.2017.

- Çimşir, Elif: “Türkiye’de Mesleki Rehabilitasyon Hizmetleri ve İhmal Edilmiş Bir Alan Olarak Rehabilitasyon Danışmanlığı”,  
(Çevrim içi)  
[https://www.researchgate.net/publication/331780701\\_TURKIYE'DE\\_MESLEKI\\_REHABILITASYON\\_HIZMETLERI\\_VE\\_IHMAL\\_EDILMIS\\_BIR\\_ALAN\\_OLARAK\\_REHABILITASYON\\_DANISMANLIGI](https://www.researchgate.net/publication/331780701_TURKIYE'DE_MESLEKI_REHABILITASYON_HIZMETLERI_VE_IHMAL_EDILMIS_BIR_ALAN_OLARAK_REHABILITASYON_DANISMANLIGI), 12.06.2019.
- Davis, Lennard J.: “Normalliğin İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı”,  
**Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 501-520.
- Delsen, Lei: “Employment Opportunities for the Disabled”,  
**International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation**, Ed.: Günther Schmid, Jacqueline O’Reilly, Klaus Schöman, Cambridge, Edward Elgar Publishing, 1996, s. 521-550.
- Demirci, Mehmet Emin: “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nde Mesleki Eğitim, Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkı”,  
**2. Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Mesleki-Teknik Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyonu Kongresi: 3-5 Haziran 2010**, Ed.: Yakup İçingür, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan Hiz.Ltd.Şti., 2010, s. 121-126.
- Demirci, Mehmet Emin: “Görme Özürlüler İçin İş ve Meslek Analizi

Yöntemleri”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 165-172.

Demirci, Mehmet Emin:

**Homeros’tan Aşık Veysel’e Tarihte ve Toplum Yaşamında Körlük: Bilgelik mi, Çaresizlik mi?**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005.

Demiröz, Filiz:

“Görme Özürlü Okullarındaki Sosyal Hizmet Gereksinim ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körlük Federasyonu Yayını No.: 4, 2001, s. 45-53.

Doğan, Eyüp:

“İş Garantili Mesleki Rehabilitasyon”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 200-205.

Doğan, Eyyüp:

“Engellilerin İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **I. Uluslararası Engellilerin İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s.

265-269.

Doğan, Eyyüp:

“Görme Özürlülerin Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonu”, **Görme Özürlüler için Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay.Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Körler Federasyonu Yayını No: 4, 2001.s. 121-131.

Duman, Nurdan,  
Musa İkizoğlu:

“Özürlülerin Toplumla Bütünleşme Sürecinde İstihdam Boyutunun Ankara Mesleki Rehabilitasyon Merkezi Örneğinde İncelenmesi”, **Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet (18-20 Eylül 1997)**, Yay. Haz.: Işıl Bulut, Özcan Kars, Ankara, 1998, s. 69-76.

Dünya Sağlık Örgütü:

“Dünya Engellilik Raporu: Yönetici Özeti-2011”, (Çevrim içi)  
<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>, 20.05.2019.

Emrealp, Sadun:

“Avrupa Birliği’ne Katılım Süreci ve Yerel Yönetimlerimiz”, **Kamu’da Sosyal Politika Dergisi**, Sayı: 9, Yıl:3, 2009/2, s. 31-36.

Enç, Mitat:

**Görme Özürlüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimi**, 2. bs., Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.

Enç, Mitat:

“Görme Özürlüler: Rehabilitasyon ve İstihdam”,

**Körlük ve Sorunları: Seminer Çalışmaları ve Bildirileri**, Ankara, Türkiye Körler Vakfı Yayınları, Türkiye Körler Vakfı Yayınları No: 1, 1978, s. 19-28.

Enç, Zeynep:

“Özel Sektörün Gönüllü Kuruluşlarla Koordinasyona Teşviki”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 162-163.

Engelliler Konfederasyonu:

“4. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu: 11 Ocak 2014-28 Ocak 2017 Tarihleri Arası”, (Çevrim içi)  
<https://drive.google.com/file/d/0B3xxbr9zQkhJRG11YVZzTzFOcmc/view>, 21.06.2019.

Engelliler Konfederasyonu:

“Engelliler Konfederasyon Faaliyetleri Hakkında Rapor 5.08.2007–07.05.2011”, (Çevrim içi)  
<http://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/faaliyet-raporlari/05-08-2007-07-05-2011>, 26.08.2019.

Er, Koray:

“Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi)  
<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.



Erdoğdu, Seyhan: “Uluslararası Sosyal Politikannın Diğer Aktörleri”,  
**Uluslararası Sosyal Politika**, Ed.: Ahmet Makal,  
Seda Tekeli, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi  
Yayını No: 1879, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını  
No: 2922, 2013, s. 140-173.

Erdoğdu, Mustafa,  
Ethem Yenigün: “Türkiye’de Sosyal Bütçe: Nasıl Yapılıyor? Nasıl  
İzlenir?”,  
(Çevrim içi)  
content/uploads/2015/11/Turkiyede\_Sosyal\_Butce.p  
df, 09.09.2016.

Ergenç, Hale Aksuna: “Görme Engelli Çocukların Bilişsel Gelişimleri ve  
0-6 Yaşın Önemi”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.journals.istanbul.edu.tr/iupcd/issue/view/1023001204psikoloji\\_çalışmaları](http://www.journals.istanbul.edu.tr/iupcd/issue/view/1023001204psikoloji_çalışmaları), 25.05.2017.

Ergüden, A. Deniz: “Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli  
Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi”,  
**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara,  
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,  
2008.

Ergün, Mehmet: “Özürnlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı &  
İşverenler”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.engelsizkariyer.com/Yazi.aspx?id=42>,  
15.05.2019.

Ersöz, Halis Yunus: **Sosyal Politikada Yerelleşme**, İstanbul, İstanbul

Ticaret Odası Yayın No.: 2010-99, 2011.

Ersöz, Halis Yunus:

“Türkiye’de Belediyelerin Meslek ve Beceri Edindirme Kursları ve İstihdam”,  
(Çevrim içi)  
<http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/file/documans/halisyunusersoz.doc>, 21.03.2017.

Ersöz, Halis Yunus:

“Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Rolü ve Yeni Belediyecilik Anlayışının Esasları”, **Kamu’da Sosyal Politika Dergisi**, Sayı: 9, 2009, s. 38-48.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi:

“2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/754/Erzurum+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019>, 28.07.2019.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.erkurum.bel.tr/DOSYA/faaliyet2018.pdf>, 28.07.2019.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet\\_raporlari/2018.pdf](http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2018.pdf), 28.07.2019.

Eşit Haklar İzleme Derneği  
(ESHİD):

**Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri: 2011 İzleme Raporu**, Yay. Haz.: Mahir Işık vd., İstanbul, ESHİD Yayınları No.: 2, 2011.

European Commission:

“Analytical Paper Disability And Labour Market Integration”,

(Çevrim içi)

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16601&langId=en>, 21.07.2019.

Ficke, Robert C.:

“Digest of Data on Persons with Disabilities”,

(Çevrim içi)

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED347767.pdf>  
17.06.2019.

Finland:

“Rehabilitation”,

(Çevrim içi)

<https://www.infofinland.fi/en/living-in-finland/health/rehabilitation>, 21.20.2019.

Finland:

“Services for disabled persons”,

(Çevrim içi)

<https://www.infofinland.fi/en/living-in-finland/health/disabled-persons/help-for-everyday-life>, 21.20.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“About Blind Services”,

(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Information/index.html>,  
21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Individualized Plan of Employment”,  
(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.14-individualized-plan-of-employment.html>,  
21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Out of State Services”,  
(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/06.14-out-of-state-services.html>, 21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Payment for Services/Fee Schedule for CRP  
Contracts”,  
(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/06.02-payment-for-services.html>, 21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Post Secondary Education”,  
(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.09-post-secondary-education.html>, 21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Re-opening Successfully Closed Cases for  
Additional Placement Services and Post-

Employment Policy”,

(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.20-reopening-successfully-closed-cases.html>,  
21.07.2019.

Florida Division of Blind

Services:

“Substantiality of Services”,

(Çevrim içi)

<http://dbs.myflorida.com/Leadership/Policies/02.11-substantiality-of-services.html>, 21.07.2019.

Frank, Andrew:

“Vocational Rehabilitation: Supporting Ill or Disabled Individuals in (to) Work: A UK Perspective”,

(Çevrim içi)

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5041047/>, 12.05.2019.

Fredman, Sandra:

“Disability Equality: A Challenge to the Existing Anti-Discrimination Paradigm”, **Disability Rights in Europe: From Theory to Practice**, Ed.: Anna Lawson, Caroline Gooding, Oxford, 2005, s. 199-218.

Galvin, Rose:

“Çalışma ve Cinsellikle İlişkisi İçinde Sakat Kimliğinin Soykütüğü”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 483-501.

Gaziantep Büyükşehir

Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,

(Çevrim içi)

[https://gaziantep.bel.tr/files/2018\\_faaliyet\\_raporu\\_kitapcik.pdf](https://gaziantep.bel.tr/files/2018_faaliyet_raporu_kitapcik.pdf), 28.07.2019.

Genç, Serpil:

“Görme Engelli Ailelerin Karşılaştığı Sosyal Yardım ve Eğitim Sorunları”, **Görme Özürlülerin Sosyal**

**Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu**

**(1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş,

Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s.

282-284.

Genç, Yusuf, Güldane Çat:

“Sakatların İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”,

Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: VIII, Sayı:1,

2013, s. 363-393.

Gooding, Caroline:

**Disabling Laws, Enabling Acts: Disability Rights**

**in Britain and America**, Pluto Press, London,

1994.

Gökçe, Metin:

“Eğitim ve İstihdam Masası”,

(Çevrim içi)

[https://saglik.ibb.istanbul/wp-](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf)

[content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf)

[iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf)

[SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf), 09.04.2019.

Gökçe, Metin:

“Kaynaştırma Eğitimine Katılan ve Katılmayan

Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Benlik

Saygısının İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek**

**Lisans Tezi**, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Gökmen, Fatma: “Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi”, (Çevrim içi)  
<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov8/ov8mak4.htm>,  
26.04.2016.

Gözel, Kadir Akın: “Yeni Kamu Yönetimi Nedir?”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:438, 2003, s.195-208.

Gresnigt, Herman A. A.: “Erken Müdahale”, **Görme Özürlülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Görenlerin Eğitimi Okul Öncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körler Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 32-39.

Güler, Esra: “Görme Özürlü Çocuklara Yönelik Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi”, **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 265-270.

Güloğlu, Fatma Kahraman: “Türkiye’de Engellilere Yönelik Gelir Desteklerinin Sakatların Sosyal Yaşamına Etkisi”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, Ankara, 2014, s. 217-229.

Güloğlu, Tuncay: “Türkiye İş Kurumu’nun Sakatların İstihdamına Yönelik Faaliyetleri”, **Uluslararası KÖr ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum Sempozyumu: 14-15-16 Ekim 2011**, Yay. Haz.: Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 121-130.

Gündüz, Gökhan Sait: “Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü”, (Çevrim içi) <https://media.iskur.gov.tr/15615/gokhan-sait-gunduz.pdf>, 03.02.2016.

Güngör, Fethi,  
Fatma Kahraman: “Erişilebilir Bir Toplum Haline Gelmede Görme Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonunun Önemi”, **2. Uluslararası KÖr ve Az Görenlerin Mesleki-Teknik Eğitimi ve Mesleki Rehabilitasyonu Kongresi: 3-4-5 Haziran 2010**, Ed.: Yakup İçingür, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tan Hiz.Ltd.Şti., 2010, s. 145-162.

Gür, Ali: Rekabet Gücünün Artırılmasında Vasıflı İş Gücü İhtiyacı ve Mesleki Eğitim, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Gür, Serdal: “Özel Eğitim Örgütü İçinde Ram'ın Görevleri”, (Çevrim içi)



<http://www.turkpdr.com/makale/ozel-egitim/ozel-egitim-orgutu-icinde-ramin-gorevleri.htm>,  
02.05.2019.

Hacettepe Üniversitesi,

T.C. Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı:

“Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması için Teknik Yardım Projesi: İhtiyaç Analiz Raporu Mayıs 2017”,

(Çevrim içi)

<http://hacettepemeslekirehabilitasyon.org.tr/file/IhtiyacAnaliziRaporu.pdf>, 31.05.2019.

HBÖ:

“Mesleki Eğitim Merkezleri”,

(Çevrim içi)

<http://www.hbo.gov.tr/OgrenmeFirsatlari/MeslekiEgitimMerkezleri>, 02.05.2019.

Hepkul, Ayşe,

Ali Ekrem Özkul:

“Engelli Eğitimden Bilgi Desteği”, **Uluslararası Sakatların Sosyal Refahı Açısından Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kongresi 9-11 Ekim 2015**, Ed.: Hafize Keser, Yakup İcingür, Mehmet Kurt, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.:2, 2016, s. 256-263.

Idaho Commission for the

Blind&Visually Impaired:

“Home Page”,

(Çevrim içi)

<http://www.icbvi.state.id.us/>, 22.07.2019.

IDRM:

“International Disability Rights Monitor 2007”,

(Çevrim içi)

[http://idrmnet.org/images/IDRM\\_Europe\\_2007.pdf](http://idrmnet.org/images/IDRM_Europe_2007.pdf),  
29.07.2019.

Isparta Belediyesi:

“2015-2019 Stratejik Plan”,

(Çevrim içi)

<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/6bjEm+IspartaBelediyesiSP0913.pdf>, 28.07.2019.

Isparta Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,

(Çevrim içi)

<http://www.isparta.bel.tr/uploads/26130f9d-fe9a-4e0d-ad8a-f63edd6f10bf.pdf>, 28.07.2019.

İBB:

“Engelliler Müdürlüğü”,

(Çevrim içi)

[http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/engelliler\\_mudurlugu/engellibrosur\\_2017.pdf](http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/engelliler_mudurlugu/engellibrosur_2017.pdf), 17.10.2018.

İBB:

“Faaliyet Raporu-2015”,

(Çevrim içi)

[https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb\\_faaliyetraporu2015.pdf](https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb_faaliyetraporu2015.pdf), 21.08.2019.

İBB:

“Faaliyet Raporu-2014”,

(Çevrim içi)

[https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb\\_faaliyetraporu2014.pdf](https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb_faaliyetraporu2014.pdf), 21.08.2019.

İBB:

“Faaliyet Raporu-2018”,

(Çevrim içi)

<https://www.ibb.istanbul/Uploads/2019/5/IBB-FAALIYET-RAPORU-2018-v3.pdf>, 05.05.2019.

İBB: “Faaliyet Raporu-2008”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/h45ku+2008\\_Faaliyet\\_Raporu.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/h45ku+2008_Faaliyet_Raporu.pdf), 21.08.2019.

İBB: “Faaliyet Raporu-2007”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/XpLyi+2007\\_Faaliyet\\_Raporu.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/XpLyi+2007_Faaliyet_Raporu.pdf), 21.08.2019.

İBB: “Hayat Boyu Öğrenme Kültürü ve Mesleki Eğitim”,  
(Çevrim içi)  
<http://ismek.ist/files/ismekOrg/File/ekitap/hayatboyuSempozyum.pdf>, 14.06.2017.

İBB: İSMEK,  
(Çevrim içi)  
<http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/file/ekitap/ismekcatalogweb.pdf>,  
21.03.2017.

İBB: **Özürlüler**, Sosyal Doku Projesi Araştırmaları: 7,  
İstanbul, APK Daire Başkanlığı Araştırma  
Müdürlüğü, 2004.

İBB: “Performans Programı 2009”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/4PnP+performansprogrami2009.pdf>, 21.08.2019.

İBB: “Performans Programı-2014”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014\\_Yili\\_Performans\\_Progrmi.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/MSsk4+2014_Yili_Performans_Progrmi.pdf), 21.08.2019.

İBB: “Stratejik Plan 2010-2014”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/tHpaK+stratejikplan10\\_14.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/tHpaK+stratejikplan10_14.pdf), 21.08.2019.

İBB: “Stratejik Plan 2015-2019”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/StratejikPlanlamaMd/Documents/2010\\_2014/stratejikplan15\\_19.pdf](http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/StratejikPlanlamaMd/Documents/2010_2014/stratejikplan15_19.pdf), 21.08.2019.

İBB: “Stratejik Plan 2007-2011”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/dWVM+IstanbulBuyuksehirSP20072011.pdf>,  
21.08.2019.

İçli, Turhan: “Ayrımcılığın Tarihsel Kökleri ve Engellilere Yönelik Ayrımcılık Üzerine”, **Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu 3-5 Kasım 2010**, Ankara, ÖZİDA, 2010, s. 72-78.

İçli, Turhan: “Özürlülerin Kitle Örgütlerinin Toplumsal İşlevi ve Nitelikleri Üzerine Tezler”, **Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet (18-20 Eylül 1997)**, Yay. Haz.: Işıl Bulut, Özcan Kars,

Ankara, 1998, s. 81-85.

İçli, Turhan:

“Sosyal Güvenlik Bağlamında Sakatlık Tazminatı-Engellilere Yönelik Farklı Sosyal Destek Sistemlerinin Sosyo-Psikolojik Etkileri ve Sonuçları”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İcingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 230-232.

İçli, Turhan:

“Toplumcu Belediyecilik Ulusal Forumu 11 Mayıs 2013 Ankara”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/toplumcu%20Belediyecilik%20ulusal%20Forumu%20Konusmalari.Pdf>, 11.03.2017.

İkizoğlu, Musa:

“Engelli, Engelli Ailesi ve Toplum İlişkisi”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: V, Sayı:1, 2005, s. 47-60.

İleri, Cafer:

**Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi: Hareketlendirme Yönlendirme Uyumlandırma**, 2. bs., Ankara, Sabev Yayınları, 1998.

İnce, Hilal Onur:

**Engelli Hakları Bağlamında Belediyeler: Ankara İl Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme**, TÜBİTAK Proje Kodu:112K149, Ankara, 2014.

İSMEK:

“Tarihçesi”,  
(Çevrim içi)

<https://www.ismek.ist/tr/kurumsal.aspx>, 07.05.2019.

İstanbul Aydın Üniversitesi: **İstanbul’da Engelli Sayısı İstatistikî Veriler Raporu**, İstanbul, 2012.

İstanbul Aydın Üniversitesi: **Türkiye’de Engelli İstihdamı: Mevcut Durum, Eğilimler ve Çözüm Önerileri Raporu**, İstanbul, 2012.

İstanbul Aydın Üniversitesi: Uluslararası Alanda-Engeli Olan Bireylerin İstihdamı, Mesleki Eğitimi ve Rehabilitasyonunda Uygulamalar Raporu, İstanbul, 2012.

İŞKUR: “Türk Meslekler Sözlüğü”,  
(Çevrim içi)  
<https://slideplayer.biz.tr/slide/3225879/>, 26.04.2019.

İTO: “Dünden Bugüne İstanbul’da Yaygın Eğitim”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0020791.pdf>,  
05.11.2016.

İTO: **İstanbul Özürlüler İstihdam Araştırma ve Geliştirme Raporu 2009**, İstanbul, Yayın No.: 2010-142010.

İzmir Ticaret Odası: “Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri”,  
(Çevrim içi)  
[http://izto.org.tr/demo\\_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6360\\_1470056885.pdf](http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6360_1470056885.pdf), 28.07.2019.

Kadıköy İlçe

Milli Eğitim Müdürlüğü:

“Engellilerde Mesleki Rehberlik”,

(Çevrim içi)

[https://kadikoy.meb.gov.tr/docs/engellilerde\\_mesleki\\_rehberlik.pdf](https://kadikoy.meb.gov.tr/docs/engellilerde_mesleki_rehberlik.pdf), 12.03.2107.

Kamu Harcamaları İzleme

Platformu:

(Çevrim içi)

<https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/milletvekilimektup2012.pdf>, 12.03.2019.

Kara, Reşide:

“Tanı ve Tedavi Masası”,

(Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-icin-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KITABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Karakoyun, Yücel:

“İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları”,

(Çevrim içi)

<http://yoikk.gov.tr/upload/1%20%C4%B0stihdam%20Kurulu%20Sunum.pdf>, 23.05.2019.

Karataş, Kasım:

“İnsan Hakları Açısından Özürlülerin İstihdamı”,

**Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay.

Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu

Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın

No: 2, 1998, s. 184-187.

Karataş, Sultan Çamur,

- Şule Sepin: “Engelli Kadın ve İstihdam”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İçingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, Ankara, 2014, s. 246-256.
- Kayacı, Ekrem: “Özürülüler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası”, **Uzmanlık Tezi**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.
- Kazdal, İsmail **Serencâm-Anılar: Zamanıma Şahitliğim**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2014.
- Keçeci, Mahmut: “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi) <https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.
- Kela: “Rehabilitation allowance”, (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/rehabilitation-allowance>, 21.10.2019.
- Kela: “Disability allowance for children”, (Çevrim içi) <https://www.kela.fi/web/en/disability-allowance-for-children>, 21.20.2019.



- Kela: “Training try-out”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.kela.fi/web/en/training-try-out>,  
21.10.2019.
- Kesiktaş, A.Dolunay: “Görme Engellilerde Erken Çocukluk Özel Eğitimi:  
Sorunlar ve Çözümler”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.kuyeb.com/pdf/tr/47208fe8a8c005dbba4c87298cf20088astam.pdf>, 26.04.2017.
- Kırklareli Belediyesi: “2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/53uQS+KIRKLARELI\\_BELEDIYESI\\_2014-2015\\_STRATEJIK\\_PLANI.docx](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/53uQS+KIRKLARELI_BELEDIYESI_2014-2015_STRATEJIK_PLANI.docx), 28.07.2019.
- Kırklareli Belediyesi: “2018 Yılı Faaliyet Raporu”,  
(Çevrim içi)  
<https://drive.google.com/drive/folders/1szkBRrkUDxnHOqURqxQ9P5Q37TgnL6JN>, 28.07.2019.
- Kızılkaya, Sinan, İpek Ünver: “Özürlü Hizmet Birimleri İstihdam Çalışmaları”,  
**Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi: İSÖM Modeli**,  
Ed.: Zeynep Şişkolar, vd., İstanbul, İBB Basımevi,  
2012, s. 65-81.
- Kızıлтаş, Mehmet: **Engellilerle 360° İletişim: İnsan Kaynaklarında Engellilerle Doğru İletişim Metotları**, 5. bs.,  
Ankara, Elma Yayınevi, İş ve Yönetim Serisi: 51,  
2015.

Kiraz, Ahmet:

“Görme Özürlülerin Rehabilitasyonu Sorunları ve Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri”, **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları: 24-25 Mart 2000**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körlere Federasyonu Yayını No: 4, 2001, s. 17-24.

Kiraz, Ahmet:

“S.H.Ç.E.K. Genel Müdürlüğü’ne Bağlı Görme Özürlüler Rehabilitasyon Merkezlerinde Mesleki Eğitim Faaliyetleri”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995 Ankara)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 177-179.

Koçyıldırım, Şener:

“Görme Özürlülerin İstihdamını Zorlaştıran Etmenler ve Önyargılar”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 51-57.

Körleri Eğitim ve Kalkındırma

Derneği:

“Yönelim ve Bağımsız Hareket Becerileri”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.korleriegitimvekalkindirma.org/?news=yonelim-ve-bagimsiz-hareket-becelerileri>,  
05.06.2019.

Köseler, Halil:

“Açılış Konuşması”, **Görme Özürlülerin Eğitimi:**

**Kaynaştırılmış Eğitim Az G6renlerin Eğitimi Okul 6ncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, T6rk Tarih Kurumu Basımevi, K6rler Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 1-8.

K6seler, Halil: “Beyaz Baston ve Bağımsızlık”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/170-beyaz-baston-ve-baimsizlik>,  
06.05.2016.

K6seler, Halil: “G6rme Engelli Bir ocuğun Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar Nelerdir?”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/232-goerme-engelli-bir-cocuun-eitiminde-dikkat-edilmesi-gereken-hususlar-nelerdir>,  
12.04.2016.

K6seler, Halil: “Japonya’da Engelliler”  
(Çevrim içi)  
<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/187-japonyada-engeller>, 25.04.2016.

K6seler, Halil: “Kaynaştırılmış Eğitimde 6đretim Teknikleri ve Materyaller”, **G6rme 6z6rl6l6rin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az G6renlerin Eğitimi Okul 6ncesi Eğitim**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Federasyonu Yayını No.: 2, 2000, s. 149-160.

K6seler, Halil: “Kenneth Jernigan’ın Hayatı”,  
(Çevrim içi)

<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/188-kenneth-jerngann-hayati>, 23.04.2016.

Köseler, Halil:

“Kütüphanecilik Hizmetlerinin Neresindeyiz?”,  
(Çevrim içi)

<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/190-kuetuephanecik-hzmetlernn-neresindeyz>, 23.04.2016.

Köseler, Halil:

“Özürülülerin Dünü Bugünü ve Yarını”,  
(Çevrim içi)

<http://www.halilkoseler.com/index.php/tuem-yazlarm/191-oezuerluelueuen-duenue-buguenue-ve-yarini>, 20.04.2017.

Köseoğlu, Şevket:

“Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik Masası”,  
(Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Kumru, Süreyya:

“Eğitim ve İstihdam Masası”,  
(Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Kuralay, Halis:

“Bilişimsel Erişilebilirliğin Yaygınlaşması İçin Bir Model Önerisi”, **Uluslararası Sakatların Sosyal Refahı Açısından Bilgi ve İletişim Teknolojileri**

**Kongresi 9-11 Ekim 2015**, Ed.: Hafize Keser,  
Yakup İçingür, Mehmet Kurt, Ankara, Engelliler  
Konfederasyonu Yayın No.:2, 2016, s. 319-320.

Kuralay, Halis: “Toplumla Bütünleşme Masası”,  
(Çevrim içi)  
[https://saglik.ibb.istanbul/wp-  
content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-  
iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-  
SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf), 09.04.2019.

Kuralay, Halis: **Toplumun Engellilerle, Engellilerin Toplumla  
İmtihani: Abese Ruh**, İstanbul, Selis Kitaplar,  
2014.

Kuralay, Halis: **Yeniden Hayata Dokunmak: “Bir Âmânın  
Hayata İlişkin Notları”**, 6. bs., İstanbul, Selis  
Kitaplar, 2014.

Lapon, Lenny: **Beyaz Önlüklü Katiller: Nazi Almanyası ve  
Birleşik Devletler’de Psikiyatrik Soykırım**, Çev.:  
Burcu Denizci, Yay. Haz.: Hakan Şahin, İstanbul,  
Pales Yayınları, 2016.

Latifaci, Nurettin: “Eğitim ve İstihdam Masası”,  
(Çevrim içi)  
[https://saglik.ibb.istanbul/wp-  
content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-  
iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-  
SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf), 09.04.2019.

Lord, Janet E., vd.: “İnsan Hakları Evet: Engelli Haklarına Dair Eylem

ve Savunuculuk”,  
(Çevrim içi)  
[http://insanhaklariortakplatformu.info/wp-content/uploads/2011/02/insan\\_haklari\\_ev.pdf](http://insanhaklariortakplatformu.info/wp-content/uploads/2011/02/insan_haklari_ev.pdf),  
15.03.2016.

Mackenzie, Clutha:

**Türkiye’de Körlük Konusu ile İlgili Rapor**,  
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, y.y.,  
t.y.

McAllister, Richard,  
Colette Gray:

“Low Vision: Mobility and Independence Training for the Early Years Child”,  
(Çevrim içi)  
[https://www.researchgate.net/profile/Colette\\_Gray/publication/247499778\\_Low\\_vision\\_Mobility\\_and\\_independence\\_training\\_for\\_the\\_early\\_years\\_child/links/562760d308aed3d3f13a71f0/Low-vision-Mobility-and-independence-training-for-the-early-years-child.pdf?origin=publication\\_detail](https://www.researchgate.net/profile/Colette_Gray/publication/247499778_Low_vision_Mobility_and_independence_training_for_the_early_years_child/links/562760d308aed3d3f13a71f0/Low-vision-Mobility-and-independence-training-for-the-early-years-child.pdf?origin=publication_detail),  
23.05.2018.

MEB:

“Çocuk Gelişimi Eğitimi: Görme Engelliler”,  
(Çevrim içi)  
<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/cocukgelisim/moduller/gormeengelliler.pdf>,  
13.03.2018.

MEB:

“Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016”,  
(Çevrim içi)  
[http://sgb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2016\\_03/30](http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30)

044345\_meb\_istatistikleri\_organ\_egitim\_2015\_2016.pdf, 03.06.2019.

MEB: “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018”,  
(Çevrim içi)  
[https://sgb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2018\\_09/06123056\\_meb\\_istatistikleri\\_organ\\_egitim\\_2017\\_2018.pdf](https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_organ_egitim_2017_2018.pdf), 02.05.2019.

MEB: “Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.meb.gov.tr/earged/earged/ozel\\_eg\\_ok\\_ozel\\_eg\\_hizm\\_uygu\\_deg.pdf](http://www.meb.gov.tr/earged/earged/ozel_eg_ok_ozel_eg_hizm_uygu_deg.pdf), 21.03.2017.

MEB: “Türkan Sabancı Görme Engelliler İlkokul/Ortaokul/Mesleki Eğitim Merkezi”,  
(Çevrim içi)  
<http://turkansabanciilkokulu.meb.k12.tr/>,  
<http://turkansabanciortaokulu.meb.k12.tr/>,  
03.06.2019.

MEB: “Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi 2014-2018”,  
(Çevrim içi)  
<https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf>,  
13.03.2017.

MEB: “Veysel Vardar Görme Engelliler

İlkokul/Ortaokulu”,  
(Çevrim içi)  
[http://veyselvardal.meb.k12.tr/tema/okulumuz\\_hakki\\_nda.html](http://veyselvardal.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakki_nda.html), 02.06.2019.

Meriç, Cemil: **Bu Ülke**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2004.

Meşe, İlknur: “Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?”,  
**Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Sayı: 33,  
2014, s. 79-92.

Millington, Peten,  
Hazel Wood: “Forward: The History Of Birmingham Disability  
Resource Centre”,  
(Çevrim içi)  
<https://en.calameo.com/read/0006754671499d18189b0>, 15.11.2017.

Mississippi Department of  
Rehabilitation Services: “Assistive Technology”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.mdrs.ms.gov/AssistTech/Pages/>,  
23.07.2019.

Mitchell, David,  
Sharon L. Snyder: “The Eugenics Atlantic: Race, Disability and The  
Making of an International Eugenic Science, 1800-  
1945”, **Disability & Society**, Volume:18, Issue:7,  
2003, s. 843-864.

Mitra, Sophie: “Economic and Social Development”,  
(Çevrim içi)



<http://ebookbrowse.com/gdoc.php?id=250157629&url=ddd71fb6a8a948559a400dbf1ae76bb1>,  
24.05.2018.

Mittler, Peter: “Planning for the 2040’s: Everybody’s Business”,  
(Çevrim içi)  
<https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/mittler-BJSE-MS.pdf>, 07.07.2017.

Murat, Sedat: “Genel Olarak Özürlülere Yönelik Çalışmalar ve İSMEK Örneği”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 56, 2009, s. 21-89.

Murat, Sedat: “İSMEK’in Dezavantajlı Gruplara Yönelik Eğitimleri”, **2. Yetişkin Eğitimi Sempozyumu: Küreselleşme ve Yerelleşme Çerçevesinde Yetişkin Eğitimi Bildirileri 10-11 Mayıs 2008**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2008, s. 104-119.

Murat, Sedat: “Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitiminde Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Yetişkin Eğitimi Programlarını Tamamlayanların İstihdamları”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2007, s. 166-217.

Mutluoğlu, Lütfiye: “Türkiye’de Çıraklık Eğitimi Sisteminde Özürlüler”,  
(Çevrim içi)  
<https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri->

dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2, 13.06.2017.

National Federation of  
the Blind:

“Where the Blind Work Vocational Jobs”,  
(Çevrim içi)

<https://nfb.org/wtbw-vocational>, 12.11.2018.

Nebraska Commission for  
the Blind and Visually  
Impaired:

“Older Blind”,

(Çevrim içi)

<https://ncbvi.nebraska.gov/services/older-blind>,  
23.07.2019.

Nevşehir Belediyesi:

“2015-2019 Stratejik Plan”,

(Çevrim içi)

[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/u0SdU+Nevsehir\\_Belediyesi\\_Stratejik\\_Plan\\_2015-2019.doc](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/u0SdU+Nevsehir_Belediyesi_Stratejik_Plan_2015-2019.doc), 28.07.2019.

Nevşehir Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,

(Çevrim içi)

[http://nevsehir.bel.tr/images/dosyalar/2018\\_Faliyet\\_Raporu.pdf](http://nevsehir.bel.tr/images/dosyalar/2018_Faliyet_Raporu.pdf), 28.07.2019.

Okçabol, Rıfat:

“Türkiye’de Yetişkin Eğitimi ve Sorunları”, **2.**

**Yetişkin Eğitimi Sempozyumu: Küreselleşme ve Yerelleşme Çerçevesinde Yetişkin Eğitimi**

**Bildirileri 10-11 Mayıs 2008**, Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, 2008, s. 23-35.

Okur, Nejla,

Fatma Erbil Erdugan: “Özürölüler İdaresi Başkanlığı Sosyal Haklar ve Özürölüler: Özürölülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/2010sosyalhaklar.pdf>, 11.12.2017.

Online Kütüphane: “Kutsal Yazılarda Körlük Kavramı”,  
(Çevrim içi)  
<http://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2010190>,  
26.01.2017.

Orhan, Serdar: **Türkiye’de Özürölü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)**, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları  
Yayın No: 35, 2013.

Osunluk, Hatice,  
Bahar Uğurlu: “Özürölü Kadınlar ve Ayrımcılık”,  
(Çevrim içi)  
<https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/yayin-ve-kaynaklar/3sayi-2005-cilt-2sayi-1.pdf>, 17.07.2016.

Öcal, Mert: “Ulusal ve Uluslararası Politikalar Çerçevesinde Engellilerin İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar”,  
(Çevrim içi)  
<https://media.iskur.gov.tr/15649/mert-ocal.pdf>,  
01.03.2019.

Önemli, Mehmet: “Erken Çocukluk Özel Eğitimi”, **Eğitime Bakış:**

**Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi,**

Sayı: 31, 2014, s. 46-50.

Önver, Makbule şiriner:

“Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Üzerinden Bir İnceleme (Niteliksel Bir Araştırma)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Özdemir, Süleyman:

“İstihdamda ve İstihdam Edilebilirliğin Geliştirilmesinde Mesleki Eğitimin Rolü: The Role of the Vocational Training at Development of Employment and Employability”, **Uluslararası Hayat Boyu Öğrenme Kültürü ve Mesleki Eğitim Sempozyumu (International Lifelong Learning Culture and Vocational Education Symposium) 16-17 Haziran 2012**, İstanbul, İBB, 2012, s. 104-119.

Özgenç, Meltem:

“Engelli raporunda yeni dönem: Oran olmayacak”, (Çevrim içi)  
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/engelli-raporunda-yeni-donem-oran-olmayacak-41124391>, 02.05.2019.

Özgül, Ahmet, vd.:

“Yaralanma Sonucu Organ Kaybı Olup Olmamasına Göre Rehabilitasyon Sürecindeki Hastaların Sosyal İlişkilerinin Etkilenimi”, (Çevrim içi)  
[http://www.jpms.org/uploads/pdf\\_PMJ\\_172.pdf](http://www.jpms.org/uploads/pdf_PMJ_172.pdf), 12.11.2017.

Öztürk, M. Orhan:

“Körlüğün Kişilik ve Uyum Üzerindeki Etkileri”,  
**Körlük ve Sorunları: Seminer Çalışmaları ve Bildirileri**, Ankara, Türkiye Körler Vakfı, Türkiye Körler Vakfı Yayınları No.: 1, 1978, s. 19-28.

Pruett, Steven, vd..

“Empirical Evidence Supporting the Effectiveness of Vocational Rehabilitation”,

(Çevrim içi)

[https://www.researchgate.net/publication/289141111\\_Empirical\\_evidence\\_supporting\\_the\\_effectiveness\\_of\\_vocational\\_rehabilitation](https://www.researchgate.net/publication/289141111_Empirical_evidence_supporting_the_effectiveness_of_vocational_rehabilitation), 17.06.2019.

Resmi Gazete:

“573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK”,

(Çevrim içi)

[http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011\\_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011\\_1.pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf), 12.04.2019.

Resmi Gazete:

“Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği “,

(Çevrim içi)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm>, 29.07.2019.

Resmi Gazete:

“İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”,

(Çevrim içi)

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081021.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081021.htm>, 21.03.2017.

Resmi Gazete: “Özürü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040324.htm#10>, 26.04.2019.

Resmi Gazete: “Özürümler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>, 12.05.2019.

Rıdvanoglu, Süleyman: “Özürümler İdaresi Başkanlığının Tanıtımı ve Özürümlerin Mesleğe Yönlendirilmeleri Konusundaki Düşünceler”, **Görme Özürümlerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu (1-2 Aralık 1997)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayınları: 3, 1999, s. 310-321.

Sabancı Üniversitesi: “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler”,  
(Çevrim içi)  
<http://gazetesu.sabanciuniv.edu/sites/gazetesu.sabanciuniv.edu/files/engellilikraporu.02.04.13.Pdf>,  
23.06.2016.

Samsun Büyükşehir Belediyesi: “2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik->

plan/s/1033/Samsun+Buyuksehir+Belediyesi+2015-2019, 28.07.2019.

Samsun Büyükşehir Belediyesi: “2018 Yılı Faaliyet Raporu”,

(Çevrim içi)

<https://www.samsun.bel.tr/uploads/dokumanlar/c55da58933dadf65138cee2fe9a4169e5cc.pdf>,

21.10.2019.

Sayı, Hasan Basri:

Osmanlı Belgeleri Işığında Dr. Esat Bey'in Biyografisi ve Görme Engellilere Yönelik Eğitim Çalışmaları, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Serin, Nesrin:

“Meslek Eğitimi ve Mesleki Yeterlilik Sistemi”, (Çevrim içi)

<http://www.toprakisveren.org.tr/dergi/2014-102.pdf>, 20.11.2016.

Seyyar, Ali:

**Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2015

Seyyar, Ali:

“Özürlü Dostu Aktif İstihdam Politikaları”, (Çevrim içi)

<https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/11sayi-2009-cilt-6sayi1>, 13.06.217.

Shakespeare, Tom,

Nick Watson:

“Farkı Yaratmak: Sakatlık, Siyaset ve Tanınma”, **Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak**, Der.: Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı,

Yıldırım Şentürk, Çev.: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi, 2011, s. 387-414.

Sirer, Haldun: “Meslek Hastalıkları ve Rehabilitasyon”  
(Çevrim içi),  
[http://iyh.istabip.org.tr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=192:meslek-hastaliklari-rehabilitasyon&catid=53:dr-haldun-sirer-kutuphanesi&Itemid=128](http://iyh.istabip.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=192:meslek-hastaliklari-rehabilitasyon&catid=53:dr-haldun-sirer-kutuphanesi&Itemid=128), 23.11.2017.

Sirer, Haldun: “S.S.K. Bünyesindeki Mesleki Rehabilitasyon”,  
(Çevrim içi)  
<http://iyh.istabip.org.tr/sirer/mhr/13.pdf>, 15.06.2019.

Söker, Garip: “Türkiye’de Eğitim Politikası İncelemesi Üzerine”,  
(Çevrim içi)  
<https://drive.google.com/file/d/0ByZHsguzzDSBQ3drRXIHOEVEZWM/view>, 12.12.2017.

Sökül, Burcu: “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi”,  
(Çevrim içi)  
<https://media.iskur.gov.tr/15633/burcu-sokul.pdf>, 12.11.2017.

State of Maine Department  
of Labor:

“Division of Vocational Rehabilitation”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.maine.gov/rehab/dvr/index.shtml>, 17.06.2019.



State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired”:

“Assistive Technology”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/atech/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Business Enterprise New Jersey (BENJ)”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/bep/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Commission for the Blind and Visually Impaired  
Home Page”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/home/>,  
23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Educational Services”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/services/index.html>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Education Services Fee Schedule for 2018-2019  
School Year”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/services/feeschedule.html>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“High School Transitional Services”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/highschool/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Independent Living”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/independent/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Joseph Kohn Training Center”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/jkrc/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Marketing Home-Crafted Products”,  
(Çevrim içi)

<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/market/>, 23.07.2019.

State of New Jersey

Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Post- Employment”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/postemp/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Supported Employment”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/supemp/>, 23.07.2019.

State of New Jersey  
Department of  
Human Services:  
Commission for  
the Blind and  
Visually Impaired:

“Vocational Rehabilitation”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.state.nj.us/humanservices/cbvi/services/vocation/>, 23.07.2019.

Steven R. Pruett, vd.:

“Empirical Evidence Supporting the Effectiveness of  
Vocational Rehabilitation”,  
(Çevrim içi)

[https://www.researchgate.net/publication/289141111  
\\_Empirical\\_evidence\\_supporting\\_the\\_effectiveness\\_of\\_vocational\\_rehabilitation](https://www.researchgate.net/publication/289141111_Empirical_evidence_supporting_the_effectiveness_of_vocational_rehabilitation), 17.06.2019.

Şafak, Pınar:

“Görme Yetersizliğinden Etkilenmiş Çocuklar için Geçiş Planlarının Önemi ve Hazırlanması”,

**Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyum**

**Sempozyumu:14-15-16 Ekim 2011**, Yay.Haz.:

Yakup İçingür, Banu Altunay, Ankara, Aydınlar Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 87-88.

Şahin, Çağatay Edgücan:

“Yaygınlaşan İşsizlik ve Sermaye Birikimi Bağlamında İş Gücü Yetiştirme ve Meslek Edindirme Kursları”,

(Çevrim içi)

[https://www.researchgate.net/publication/259460612  
\\_yayginlasan\\_issizlik\\_ve\\_sermaye\\_birikimi\\_bagami\\_nda\\_ısgucu\\_yetistirme\\_ve\\_meslek\\_edindirme\\_kurslari](https://www.researchgate.net/publication/259460612_yayginlasan_issizlik_ve_sermaye_birikimi_bagami_nda_ısgucu_yetistirme_ve_meslek_edindirme_kurslari), 10.10.2016.

Şavran, Temmuz Gönç:

**Sosyolojiye Giriş**, Ed.: Nadir Suğur, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1951, 2009, s. 2-34.

Şenol, Hatice Kübra:

“Eğitim ve İstihdam Masası”,

(Çevrim içi)

[https://saglik.ibb.istanbul/wp-  
content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf](https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf), 09.04.2019.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı:

“Avrupa Birliği ve Engellilik”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8412/1-4-avrupa-birliği-ve-engellilik>, 23.11.2016.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı:

“Avrupa Birliği'nde Engellilere Yönelik Yasal  
Düzenlemeler”,  
(Çevrim içi)

<http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararasımevzuat/1-1-avrupa-birliğinde-engellilereyönelik-yasal-duzenlemeler>, 17.07.2016.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı:

“Avrupa Birliği Ülkelerinde Özürlü Bireylerin  
İstihdamı”,  
(Çevrim içi),

<http://eyh.gov.tr/tr/8502/Avrupa-Birliği-Ulkelerinde-Özürlü-Bireylerin-Istihdam-Durumu-ve-İstihdam-Politikalarına-İliskin-Oneriler>, 21.08.2017.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı:

“Birleşmiş Milletler Sisteminde Engellilik”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8411/1-3-birlesmis-milletler-sisteminde-engellilik>, 23.01.2017.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı:

“Dünyada Sosyal Rehabilitasyon Uygulamaları”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8274/Dunyada-Sosyal-Rehabilitasyon-Uygulamalari>, 22.08.2017.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı: “2005–2010 Özürlülerin İstihdamı Eylem Planı”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8422/2005-2010-ozurlulerin-istihdami-eylem-plani>, 21.03.2017.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı: “İnsan Hakları Sözleşmelerinde Özürlülük”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/projeler/ayrimciliklamucadele/insan-haklari-sozlesmelerinde-ozurluluk>,  
13.01.2018.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı: “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi”,  
T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları,  
Ankara, 2011.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı: “.....”,  
(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8462/1>, 21.06.2017.

T.C. Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı

Engelli ve Yaşlı

Hizmetleri Genel Müdürlüğü: “Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğinin Araştırılması Projesi (DESÖP)”,

(Çevrim içi)

[http://eyh.aile.gov.tr/data/54255290369dc314a097ebfb/destek\\_ozel\\_egitim\\_hizmetlerinin\\_verimlilikinin\\_arastirilmesi\\_projesi.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/54255290369dc314a097ebfb/destek_ozel_egitim_hizmetlerinin_verimlilikinin_arastirilmesi_projesi.pdf), 12.06.2017.

T.C. Aile ve  
Çalışma ve Sosyal Hizmetler  
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri  
Genel Müdürlüğü:

“İş gücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi”,  
(Çevrim içi)

<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5816/isgucu-tam-metin-turkce.pdf>, 21.05.2019.

T.C. Aile ve  
Sosyal Politikalar Bakanlığı,  
Türkiye İstatistik Kurumu:

“Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması:  
2010”,

(Çevrim içi)

[http://www.tuik.gov.tr/kitap.do?metod=kitapdetay&kt\\_id=1&kitap\\_id=244](http://www.tuik.gov.tr/kitap.do?metod=kitapdetay&kt_id=1&kitap_id=244), 10.06.2017.

T.C. Başbakanlık  
Devlet İstatistik  
Enstitüsü Başkanlığı,  
T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

**Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**, Ankara,  
2004.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“Eğitim, Sağlık ve Destek Hizmetleri ”, **2.**  
**Özürlüler Şûrası Yerel Yönetimler ve Özürlüler**  
**Şûra Kararları 26-28 Eylül 2005**, Ankara, 2005, s.



23-34.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“İstihdam Yöntemleri ve Yeni Yaklaşımlar  
Komisyonu Raporu”, **4. Özürlüler Şûrası İstihdam  
Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri  
16-20 Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 41-80.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“İstihdamda Fırsat Eşitliği ve Özürlülüğe Dayalı  
Ayrımcılık Komisyonu Raporu”, **4. Özürlüler  
Şûrası: İstihdam (Komisyon Raporları ve Genel  
Kurul Görüşmeleri) 16-20 Kasım 2009**, Ankara,  
2009, s. 200-230.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“İstihdamın Sürdürülebilirliği Komisyonu Raporu”,  
**4. Özürlüler Şûrası: İstihdam Komisyon  
Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri 16-20  
Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 133-144.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“İşe Hazırlama ve Yerleştirme Komisyonu Raporu”,  
**4. Özürlüler Şûrası: İstihdam Komisyon  
Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri 16-20  
Kasım 2009**, Ankara, 2009, s. 81-120.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi  
Araştırması 2010”,  
(Çevrim içi)  
<http://eyh.aile.gov.tr/data/55100dda369dc5c9d8afa5>

c9/rapor\_tum.pdf, 21.03.2017.

T.C. Başbakanlık Özürlüler  
İdaresi Başkanlığı:

“Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl  
Anlıyor? Temel Araştırması”,

(Çevrim içi)

[http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum\\_ozurlulugu\\_nasil\\_anliyor.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf),

13.06.2017.

T.C. Cumhurbaşkanlığı  
Devlet Denetleme Kurulu:

“T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürlü Bireyler,

Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde

Özürlülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve

Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan

Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür

Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde

Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken

Tedbirler hakkında TC Cumhurbaşkanlığı Devlet

Denetleme Kurulu Raporu (2009)”,

(Çevrim içi)

<https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf>,

20.11.2017.

T.C. Cumhurbaşkanlığı

Strateji ve Bütçe

Başkanlığı:

“On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)”,

(Çevrim içi)

[http://www.sbb.gov.tr/wp-](http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf)

[content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf](http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf)

f, 21.07.2019.

T.C. Çalışma ve Sosyal  
Güvenlik Bakanlığı:

“Avrupa Sosyal Şartı”,  
(Çevrim içi)

<https://www.csqb.gov.tr/media/2077/avrupasosyalsarti.pdf>, 21.10.2018.

T.C. Devlet Personel  
Başkanlığı:

“Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Sektöründe  
Engelli Personel İstihdamı”,  
(Çevrim içi)

[http://www.dpb.gov.tr/f/root/daireler/Avrupa\\_Birligi\\_Dis\\_Iliskiler/Yayinlar/Dpb\\_Engelli\\_Kitapcigi.Pdf](http://www.dpb.gov.tr/f/root/daireler/Avrupa_Birligi_Dis_Iliskiler/Yayinlar/Dpb_Engelli_Kitapcigi.Pdf),  
21.11.2016.

T.C. Devlet Personel  
Başkanlığı:

“Engelli Memur İstihdamında Genel Sayısal  
Görünüm”,  
(Çevrim içi)

[www.dpb.gov.tr/F/Root/.../ENGELLİ27122018/engel\\_genelablo201812261v1.pdf](http://www.dpb.gov.tr/F/Root/.../ENGELLİ27122018/engel_genelablo201812261v1.pdf), 31.05.2019.

T.C. İçişleri Bakanlığı  
Sivil Toplumla İlişkiler  
Genel Müdürlüğü:

“Derneklerin Bölgelere Göre  
Dağılımı”,  
(Çevrim içi)

<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-bolgelere-gore-dagilimi>, 21.06.2019.

T.C. İçişleri Bakanlığı  
Sivil Toplumla İlişkiler

Genel Müdürlüğü: “Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet- alanlarına-gore-dagilimi>, 21.06.2019.

T.C. İçişleri Bakanlığı  
Sivil Toplumla İlişkiler  
Genel Müdürlüğü: “Faal ve Fesih Dernek Sayıları”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.siviltoplum.gov.tr/faal-ve-fesih-dernek- sayilari>, 21.06.2019.

T.C. İçişleri Bakanlığı  
Sivil Toplumla İlişkiler  
Genel Müdürlüğü: “Üst Kuruluş Kurma”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.siviltoplum.gov.tr/ust-kurulus-kurma>,  
21.06.2019.

T.C. Kalkınma Bakanlığı: “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.kalkinma.gov.tr/lists/zel%20ihtisas%20k omisyonu%20raporlar/attachments/180/oik554.pdf>,  
04.05.2018.

T.C. Kalkınma Bakanlığı: “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Özürlülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.sbb.gov.tr/wp->

content/uploads/2018/10/10\_OzurlulereSunulanHizmetlerinEtkinlestirilmesiCalismaGurubuRaporu-1.pdf, 21.07.2019.

T.C. Maliye Bakanlığı:

“Performans programı Hazırlama Rehberi”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/dYR0q+4587\\_performansrehberfinalpdf.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/dYR0q+4587_performansrehberfinalpdf.pdf),  
03.08.2019.

Tabanca, Serhat:

“Tanı ve Tedavi Masası”,  
(Çevrim içi)  
<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLiLER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUc-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

Tanrıkulu, Murat:

“Kaynaştırma Ortamlarında Öğrenim Gören 9. Sınıf Total Görme Engelli Öğrencilere Harita Bilgisinin Öğretimi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

TBMM:

“Avrupa Sosyal Şartı (değiştirilmiş şekli)”,  
(Çevrim içi)  
[https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyal\\_sart.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyal_sart.pdf), 23.05.2019.

TBMM:

“Engelli Hakları İnceleme Raporu: 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013”,  
(Çevrim içi)  
[https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli\\_haklari\\_inceleme\\_raporu](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu)

pdf, 14.02.2017.

Tekeli, Seda:

“Uluslararası Sosyal Politika ve Uluslararası Çalışma Normlarına İlişkin Genel Bilgi ve Tanımlar”, **Uluslararası Sosyal Politika**, Ed.: Ahmet Makal, Seda Tekeli, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1879, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2922, 2013, s. 2-21.

Tevrat:

Yeşaya, , 42/6-7,  
(Çevrim içi)  
<http://kutsal-Kitap.net/bible/tr/index.php?İd=115&mc=1&sc=96>,  
23.01.2017.

The World Bank:

“Social Exclusion and the EU’s Social Inclusion Agenda”,  
(Çevrim içi)  
<http://siteresources.worldbank.org/INTECONEVAL/Resources/SocialExclusionReviewDraft.pdf>,  
17.06.2016.

TOHAD:

“Hak Savunucuları: Sivil Toplum Kuruluşları”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.tohad.org/tohad/hak-savunuculari-sivil-toplum-kuruluslari/>, 25.07.2019.

TOHAD:

**Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler**, Yay. Haz.: Süleyman Akbulut, Hakan Özgül, Tolga Tezcan, İstanbul, 2014.

- TOHAD: **Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014: Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma ve Sağlık Verileri-Analizler**, Yay. Haz.: Süleyman Akbulut vd., Ankara, 2014.
- Tomanbay, İlhan: “Almanya’da Görme Özürlülerin Haklarıyla İlgili Tüzel Düzenlemeler ve Bu Alanda Yapılan Sosyal Çalışmalar”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 1998, s. 113-130.
- Tuncer, Tuğba: “Eğitim ve İstihdam Masası”, (Çevrim içi)  
<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.
- Turan, Ayşe, Onur Abdik, Hikmet Hasırıpı: “Körler Okulu Taraması ve Az Görenlerin Rehabilitasyonu Projesi”, Görme Özürlülerin Eğitimi: Kaynaştırılmış Eğitim Az Görenlerin Eğitimi Okul Öncesi Eğitim, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Körlere Hizmet Vakfı Yayın No.: 2, 2000, s. 120-121.
- Turgut, Mehmet: “Sultanbeyli Ölçeğinde Özürlülük ve Yoksulluk”, (Çevrim içi)

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-yoksullukla-mucadele-stratejileri-sempozyumu/cilt-ii.pdf>, 17.09.2017.

Tuygun, Çağatay:

“Toplumla Bütünleşme Masası”,

(Çevrim içi)

<https://saglik.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2018/10/GoRME-ENGELLILER-iciN-GELECEgi-PLANLAMA-cALIsTAYI-SONUC-RAPORU-KiTABI-2016-1.pdf>, 09.04.2019.

TÜBİTAK:

“Türkiye Özürlüler Araştırması 2002: İkincil Analizi”,

(Çevrim içi)

<http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8399/1leri+analiz>, 22.08.2017.

TÜİK:

“İllere göre il/ilçe merkezi, belde/ köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı”,

(Çevrim içi)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 20.07.2019.

TÜİK:

“Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018”,

(Çevrim içi)

<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30709>, 08.08.2019.

TÜRK-İŞ:

“Nisan 2019 Açlık ve Yoksulluk Sınırı”,

(Çevrim içi)

<http://www.turkis.org.tr/NISAN-2019-ACLİK-ve->



YOKSULLUK-SINIRI-d221748, 04.05.2019.

Türkiye Diyanet Vakfı: “Abese Suresi”, **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Yay. Haz.: Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez vd., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 86-4, 2014.

Türkiye Görme Engelliler  
Derneği:

“Özel Eğitim Körler Okulları ve Kaynaştırılmış Eğitim Konularında Hazırlanan Rapor”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.turged.org.tr/egitimvekultur/tkfozelegitimraporu.html>, 12.01.2016.

Türkiye Körler Federasyonu,  
Hacettepe Üniversitesi,  
Gazi Üniversitesi:

**Görme Engellilerin Çalışabilecekleri İş ve Mesleklerin Tespiti Projesi Sağlık Sektörü Alan Araştırması Sonuç Raporu**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Tarık Tuncay, Ercüment Erbay, Ankara, Matsa Basımevi, 2012.

U.S. Department of Education: “Randolph Sheppard Otomat Tesisi Programı”,  
(Çevrim içi)  
<https://www2.ed.gov/programs/rsarsp/index.html>,  
26.04.2019.

Uluslararası Engelli Hakları  
İzleme Örgütü:

“Regional Report of Europe 2007”,  
(Çevrim içi)  
[http://idrmnet.org/images/IDRM\\_Europe\\_2007.pdf](http://idrmnet.org/images/IDRM_Europe_2007.pdf),  
23.11.2017.

- UNESCO: “Sundberg Declaration”,  
(Çevrim içi)  
[http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE\\_E.PDF](http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE_E.PDF), 13.06.2019.
- United Nations: “Standard Rules on the Equalization of  
Opportunities for Persons with Disabilities”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.un.org/development/desa/disabilities/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities.html>, 21.06.2019.
- Ural, Ozana: “Türkiye’de Yetişkin Eğitiminin Bugünkü Durumu  
ve Geleceği”, **Öğrenen Toplum İçin Yetişkin  
Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 05 Mayıs 2007**,  
Ed.: Muhammet Altıntaş, İstanbul, İSMEK, s. 12-42.
- US Census Bureau: “Nearly 1 in 5 People Have a Disability in the U.S.:  
Census Bureau Reports”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.census.gov/newsroom/releases/archives/miscellaneous/cb12-134.html>, 25.10.2017.
- Usta, Aydın: “Kamu Kurumlarında Stratejik Planlama: Önemi,  
Bileşenleri, Evreleri ve Uygulanabilirliği”,  
(Çevrim içi)  
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371700>, 24.09.2019.
- Uşak Belediyesi: “2015-2019 Stratejik Plan”,  
(Çevrim içi)

[http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/qriXw+Usak\\_Bel\\_2015-2019stratejikplan.pdf](http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/qriXw+Usak_Bel_2015-2019stratejikplan.pdf),  
28.07.2019.

Uşak Belediyesi:

“2018 Yılı Faaliyet Raporu”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.usak.bel.tr/dosya/files/faaliyetraporlari/2018faaliyetraporu.pdf>, 28.07.2019.

Uşan, M. Fatih:

“Mesleki Eğitim ve İstihdam, Devlet Personel Rejimi ve İş Mevzuatı”,  
(Çevrim içi)  
<http://www.e-akademi.org/makaleler/fusan-1.htm>,  
04.09.2016.

Uşen, Şelale:

“Aktif Emek Piyasası Politikaları”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2007/2 (13), s. 65-95.

Ünal, Arif

“Almanya'da engellilerin sadece yüzde 5-6'sı istihdam edilebiliyor”,  
(Çevrim içi)  
<https://www.timeturk.com/almanya-da-engellilerin-sadece-yuzde-5-6-si-istihdam-edilebiliyor/haber-795053>, 21.07.2019.

Ünal, Ceyhan:

“Bazı AB Ülkelerindeki Halk Eğitim ve Mesleki Eğitim Uygulamaları ve Ülkemizin Halk Eğitim ve Mesleki Eğitim Uygulamaları Açısından AB'ye Uyumlaştırılması”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.

- Ürkmez, Gökür: “Engelli İstihdamında İş ve Meslek Danışmanlığı”, **I. Uluslararası Sakatların İstihdamı: Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi 17-19 Ekim 2014**, Ed.: Yakup İcingür, Kadir Arıcı, Banu Altunay Arslantekin, Ankara, Engelliler Konfederasyonu Yayın No.: 1, 2014, s. 350-363.
- Winter, Jerry Alan: “Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi”, (Çevrim içi) <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/2sayi-2004-cilt1sayi2>, 13.06.2017.
- World Health Organization: “Global Data on Visual Impairments 2010”, (Çevrim içi) <http://who.int/blindness/GLOBALDATAFINALforweb.pdf?ua=1>, 12.12.2017.
- Yardımcı, Sibel, Dikmen Bezmez: “Muhtaç” ile “Vatandaş” Arasında Türkiye’de Sakat Öznelliği Üzerine Bir Tartışma”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:126, 2013, s. 98-120.
- Yazgan, Gültekin: **Kör Uçuş**, İstanbul, Doğan Kitap, 2011.
- Yazgan, Turan: **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992.
- Yazıcı, Ergün: “Engellilere İlişkin Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları: İzmir İli Bakımından Bir Değerlendirme”, (Çevrim içi) <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/yazici.pdf>,

23.07.2019.

Yazıcı, Fatih, Betül Okcu,

Mustafa Sözbilir:

“Ailelerin Görme Yetersizliği Olan Çocuklarına Yönelik Gelecek Kaygıları”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 1, 2015, s. 142-164.

Yener, Selahattin:

“Türkiye’de Rehabilitasyon”, **Görme Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Konferansı (21-22 Eylül 1995)**, Yay. Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayın No: 2,1998, s. 105-106.

Yıldırım, Adnan:

“İŞKUR’un Engellilere Yönelik Mesleki Eğitimleri”,  
(Çevrim içi)

<https://media.iskur.gov.tr/15357/istihdamda-3i-sayi-9.pdf>, 06.06.2017.

Yıldırım, Yusuf Ziya:

Dezavantajlı Bir Grup Olarak Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İSMEK Örneği,  
**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Yılmaz, Volkan,

Nurhan Yentürk:

“Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2017/1 (52), s. 59-74.

YÖK:

“Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi”,  
(Çevrim içi)

<https://istatistik.yok.gov.tr/>, 29.04.2019.

Yurttagüler, Laden,

Alper Akyüz:

“Gönüllülük ve Katılım”,

(Çevrim içi)

<https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/01/31/GONULLU.pdf>

NULLU.pdf- 27.07.2019.



## ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Erzincan-Kemah'ta doğan Esat İLTER, ortaöğretimini Pertevniyal Lisesi'nde tamamlamıştır. 1989-1993 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik ve 2009-2013 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Sosyoloji Bölümleri'nde lisans eğitimi görmüştür. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalı'nda 2003 yılında sunduğu "Endüstri İlişkilerinde Sendikasılaşma: İSTON Örnek Olayı" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır.

